

проф. м-р Емануела Есмерова
проф. Ирина Наќева - Таневска

ДЕЛОВНО РАБОТЕЊЕ

за III година

економска, правна и трговска струка

деловен секретар

Скопје, 2011 година

ДЕЛОВНО РАБОТЕЊЕ

за III година

економска, правна и трговска струка

Деловен секретар

рецензенти

проф. д-р Лидија Наумовска

проф. Анета Дуева

проф. Сузана Богдановска

Издавач: Министерство за образование и наука за Република Македонија

Печати: Графички центар дооел, Скопје

Тираж: 550

Со решение на Министерот за образование и наука на Република Македонија бр. 22-4671/1 од 27.08.2010 година се одобрува употребата на овој учебник.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св.Климент Охридски", Скопје
338 (075.3)

ЕСМЕРОВА, Емануела

Деловно работење за трета година економско-правна и трговска струка :
деловен секретар / Емануела Есмерова, Ирина Наќева-Таневска. -Скопје :
Министерство за образование и наука на Република Македонија, 2010. - 244 стр. ;
илустр. ; 30 см

Библиографија : стр. [278]-285 . - Содржи и : Прилози

ISBN 978-608-226-195-9

COBISS.MK-ID 84330506

Сите права се заштитени. Ниту еден дел од оваа книга не може да биде репродуциран или пренесен во било која форма и со кои и да било средства електронски или технички, вклучувајќи фотокопирање, преснимување и чување на информативни системи без претходна писмена дозвола од издавачот и авторот.

Овој учебник е создаден за целите на ефикасност во наставата по предметот *Деловно работење*. Овој учебник е наменет не само за учениците туку и за академските работници вклучени во наставно - образовниот процес. Од аспект на академските работници учебникот претставува резултат на повеќегодишна работа и стекнати знаења за финансиите, и истиот има за цел да биде корисен како водич на академските работници во понатамошните проучувања.

Од аспект на учениците и нивниот напредок во процесот на учење, учебникот има за цел да ги запознае учениците со современата и сеопфатна анализа на финансиите и да го промовира разбирањето на материјата во којашто се вклучени иновативните карактеристики на учење. Јазикот на којшто е напишан учебникот е разбирлив со цел да се прикажат, без намалување на нивото на софистицираност, педагошките карактеристики коишто му помагаат на ученикот да оствари разбирање на концептот и основите на финансиите и финансиското работење.

Поаѓајќи од целите на оние кому им е наменет истиот, намерата беше да се напише сеопфатен и читлив учебник што ќе ја задоволи изразената потреба од современа книга од областа на финансиите и банкарството. Не беше можно да се одговори на поставените цели и задачи и да се напише овој учебник без користење голем број изворна и странска литература од областа на финансиите и финансиското работење, современата пракса за финансии и банкарство и многу специјализации и курсеви во странство.

Учебникот е напишан според наставната програма за предметот *Деловно работење* за трета година, економско правна и трговска струка, а во согласност со наставната програма на Министерството за образование и наука и Бирото за развој на образованието на Република Македонија. Во учебникот се присутни неколку важни карактеристики што го прават учебникот поволен за учење, предавање и примена. Извршена е конзистентна интеграција на теоријата на функционалните финансии со праксата.

Во процесот на унапредување на процесот на учење и подготвување на материјата се вклучени и неколку дополнителни карактеристики коишто претставуваат педагошка помош во разбирањето и примената на прикажаниот концепт.

Учебникот има работен карактер, лесен е за совладување на материјалот, напишан е на разбирлив едноставен јазик којшто изобилува со дефиниции, поими и објаснувања.

Учебникот ќе биде од голема помош за учениците во процесот на совладување на наставните и тематските единици и од него тие ќе добијат теоретско знаење и практично знаење за финансиите и банкарството.

Од авторите

*проф. м-р Емануела Есмерова
проф. Ирина Наќева - Таневска*

СОДРЖИНА

Т Е М А 1

ФИНАНСИИ, ФИНАНСИСКО РАБОТЕЊЕ И ФИНАНСИСКИ МЕНАЏМЕНТ	14
1. Поим за финансии, финансиско работење и финансиски менаџмент	16
2. Финансиски односи	17
3. Задачи на финансиското работење (менаџмент).....	17
4. Организација на финансиското работење	19
4.1 Организација на финансиска функција во малите претпријатија	19
4.2 Организација на финансиска функција во средни претпријатија.....	20
4.3 Организација на финансиската функција во големи претпријатија	20
5. Поврзаност на финансискиот менаџмент со останатите активности во претпријатието	20
5.1 Набавна служба	21
5.2 Производствена служба	21
5.3 Продажна и финансиска служба	21
5.4 Истражување и развој	22
Прашања за проверка на знаењето на учениците	22
Примери за тематската целина <i>Финансии, финансиско работење и финансиски менаџмент</i>	23
Вежби	24

Т Е М А 2

ФИНАНСИРАЊЕ И ФИНАНСИСКА ПОЛИТИКА НА ДЕЛОВНИТЕ СУБЈЕКТИ	26
1. Поим и видови финансирање	28
2. Цели и политика на финансирање	29
2.1 Финансиска политика - политика на финансирање	29
3. Принципи на финансиско работење	30
3.1 Принцип на стабилност на финансирањето	30
3.2 Принцип на ликвидност	31
3.3 Принцип на економичност.....	32
3.4 Принцип на рентабилност.....	32
4. Правила за финансирање.....	33
4.1 Правило за односот на сопствените и позајмените средства	33
4.2 Златно банкарско правило.....	34
4.3 Златно билансно правило.....	34

Прашања за проверка на знаењето на учениците	35
Примери за тематската целина <i>Финансирање и финансиска политика на деловните субјекти</i>	35

ТЕМА 3

ИЗВОРИ НА ФИНАНСИРАЊЕ 38

1. Поим за извори на финансирање	40
1.1 Финансирање од сопствени извори	41
1.1.1 Капитал на индивидуален сопственик.....	41
1.1.2 Трајни влогови на основачите на деловните субјекти	42
1.1.3 Акционерски капитал	42
2. Финансирање од туѓи извори - поим за кредит	43
3. Кредит	43
3.1 Видови кредити.....	44
3.2 Постапка за кредитирање	47
3.3 Склучување договор за кредит	48
4. Краткорочни извори на финансирање.....	48
5. Поим и видови меници	50
6. Финансирање од долгорочни извори на финансирање	51
6.1 Финансирање од долгорочни кредити	51
6.2 Финансирање преку акции и обврзници	53
Прашања за проверка на знаењето на учениците	55
Примери за тематската целина <i>Извори на финансирање</i>	56

ТЕМА 4

ПЛАТЕН ПРОМЕТ 60

1. Поим за платен промет.....	62
2. Видови платен промет.....	62
2.1 Платен промет според местото каде што се наоѓаат учесниците во плаќањето, разликуваме:.....	64
2.2 Платен промет според според начинот на плаќање	64
2.3 Платен промет според видот на плаќање	64
3. Сметки на паричните средства на претпријатијата.....	65
4. Подготовка на документацијата за исплатување (ликвидација на документите за исплатување)	65
4.1 Ликвидација на документацијата (како се остварува ликвидацијата на документите).....	66
5. Посредници во платниот промет	67
5.1. Народна банка на Република Македонија.....	68
Надлежности на Народна банка	68
5.2. Банки и платен промет	68
5.2. 1. Деловни банки	69

5.3. Клириншка куќа.....	70
5.3.1. Клиринг на мали меѓубанкарски плаќања (КИБС-Клиринг).....	70
5.1.1 МИПС.....	71
Прашања за проверка на знаењето на учениците	72
Примери за тематската целина <i>Платен промет</i>	72
 Т Е М А 5	
ВНАТРЕШЕН ПЛАТЕН ПРОМЕТ (ГОТОВИНСКИ И БЕЗГОТОВИНСКИ ПЛАТЕН ПРОМЕТ).....	76
1. Внатрешен платен промет	78
1.1 Готовински платен промет.....	78
1.2 Плаќање преку инструменти за готовински плаќања	80
1.3 Обрасци за готовинско плаќање	80
1.3.1 Уплатница (Образец ПП10)	80
1.3.2 Налог за исплата на готовина (Образец ПП40).....	82
1.3.3 Упатница за исплата готовина (Образец ПП41).....	83
2. Безготовински платен промет	83
2.1 Инструменти за безготовински платен промет	84
2.2 Обрасци за безготовинско плаќање.....	84
2.2.1 Налог за пренос (Образец ПП30).....	84
2.2.2 Збирен налог за пренос – на товар на еден налогодавач во полза на еден примач по повеќе основи (Образец ПП31)	85
2.2.3 Збирен налог за пренос – на товар на една сметка на налогодавачот, а во полза на повеќе примачи (Образец ПП32)	87
2.2.4 Збирниот налог за пренос – на товар на една сметка на налогодавачот, а во полза на повеќе примачи (Образец ПП32)	88
2.2.5 Налог за плаќање на јавни приходи (Образец ПП50)	88
2.2.6 Чек (Образец ПП20).....	89
2.2.7 Барирен чек (Образец ПП21).....	90
3. Останати облици на плаќање.....	91
3.1 Компензација.....	91
3.2 Цесија.....	91
3.3 Преземање на долгот.....	91
3.4 Асигнација	91
4. Инструменти за обезбедување на плаќања.....	92
Прашања за проверка на знаењето на учениците	92
Примери за тематската целина <i>Внатрешен платен промет</i>	93
Вежби	94

 Т Е М А 6	
ПЛАТЕН ПРОМЕТ СО СТРАНСТВО.....	96
1. Дефинирање на платен промет со странство	98
1.1 Платен промет на Република Македонија со странство	99
1.2 Видови платен промет со странство.....	100
2. Карактеристики на платен промет со странство.....	101

3. Средства за меѓународни плаќања	102
4. Начини на меѓународни плаќања.....	104
4.1 Видови начини на меѓународни плаќања.....	105
4.2 Техника на клирингот	106
5. Инструменти на платен промет во странство.....	107
5.1 Банкарска дознака	107
5.2 Чек.....	108
5.2.1 Банкарски чек.....	108
5.2.2 Приватни чекови.....	108
5.3 Ностро чекови	108
5.4 Патнички чекови	108
5.5 Инкасо.....	109
5.6 Документарен акредитив	109
5.7 Кредитно писмо	110
5.8 Банкарска дознака во странство	111
5.9 Банкарска дознака од странство.....	111
6. Обезбедување на деловните субјекти со девизи.....	112
Прашања за проверка на знаењето на учениците.....	113
Примери за тематската целина <i>Платен промет со странство</i>	114
Вежби.....	115

ТЕМА 7

ДЕВИЗЕН ПАЗАР	117
1. Суштина и значење на девизниот пазар.....	119
1.1 Видови девизни пазари.....	119
2. Улога на банките на девизниот пазар	121
3. Девизен пазар и девизен курс	122
3.1 Девизен курс (The Foreign exchange rate)	122
3.2 Системи на девизните курсеви	124
4. Како функционира девизниот пазар.....	125
Прашања за проверка на знаењето на учениците.....	126
Пример за тематската целина <i>Девизен пазар</i>	127
Вежби.....	127

ТЕМА 8

БАНКАРСТВО И БАНКАРСКИ СИСТЕМ	129
1. Суштина, улога и место на банкарството и банкарското работење. 131	
1.1 Појава и улога на банките.....	132
1.2 Видови банки.....	134
2. Банкарството во Македонија до Првата светска војна	135
2.1 Банкарскиот систем на Македонија во рамките на повоена Југославија.....	136

2.1.1 Банкарскиот систем во административно - централистичкиот период (1945-1951).....	137
2.1.2 Развој на банкарскиот систем во услови на самоуправувањето (1952-1971) 137	
2.1.3 Организација на банкарскиот систем врз основа на уставните амандмани (1972-1976).....	138
2.1.4 Трансформација на банкарскиот систем врз основа на самоуправно здружување на средства и труд (1977-1989)	138
2.1.5 Организација на банкарскиот систем врз основа на начелата на пазарната економија (1990-1992).....	139
2.1.6 Банкарскиот систем во Република Македонија по монетарното осамостојување во 1992 година	139
3. Народна банка на Република Македонија	141
3.1 Функции на Народната банка	141
3.2 Одржување на ликвидноста на банките	143
3.3 Одржување на ликвидноста на плаќањето со странство	143
3.4 Издавање банкноти и ковани пари.....	144
3.5 Работи за сметка на државата	144
3.6 Работи за функционирањето и развој на информатичкиот систем	144
3.7 Други работи на Народната банка на Република Македонија.....	145
3.8 Органи на управување во Народна банка.....	145
4. Универзални банки	145
5. Други финансиски организации кои се занимаваат со одредени видови банкарски работи	146
5.1 Штедилници	146
5.2 Инвестициони фондови.....	146
5.3 Пензиски фондови	146
5.4 Осигурителни друштва.....	147
Прашања за проверка на знаењето на учениците	147
Примери за тематската целина <i>Банкарство и банкарски систем</i>	148
Вежби	149
 Т Е М А 9	
ПРИНЦИПИ НА БАНКАРСКО РАБОТЕЊЕ	151
1. Принципи на банкарско работење	153
1.1 Принцип на ликвидност.....	153
1.1.1 Платежна ликвидност	154
1.1.2 Кредитна ликвидност	155
2. Принцип на сигурност и ефикасност во работењето.....	156
3. Принцип на рентабилност	156
4. Принцип на транспарентност	157
Прашања за проверка на знаењето на учениците	158
Примери за тематската целина <i>Принципи на банкарско работење</i>.....	158
Вежби	159

Т Е М А 1 0

БАНКАРСКИ РАБОТИ 160

1. Банкарски работи	162
1.1 Краткорочни пасивни банкарски работи.....	162
1.1.1 Емисија на пари	163
1.1.2 Мобилизирање на парични депозити	163
1.1.3 Видови депозити	164
1.1.4 Парични депозити на правни субјекти.....	165
1.1.5 Парични депозити на граѓани	165
1.1.6 Емисија на благајнички записи.....	166
2. Меѓубанкарски пасивни работи.....	167
2.1 Реесконт	168
2.2 Реломбард	168
2.3 Револвинг (поштенски) кредити	169
3. Долгорочни пасивни банкарски работи.....	169
3.1 Орочување депозити.....	170
3.2 Издавање вредносни хартии	170
3.2.1 Издавање обврзници	170
3.2.2 Издавање акции	171
3.2.3 Долгорочни кредити добиени од странство	171
4. Активни банкарски работи (кредитни банкарски работи).....	171
4.1 Видови кредити.....	172
4.2 Поделба на кредитите според рочност	173
4.2.1 Краткорочни банкарски работи.....	173
4.2.2 Есконтен кредит	173
4.2.3 Есконтирање на меници	174
4.2.4 Реесконттирање на мениците	176
4.3 Конто-корентни кредити (кредит на тековни сметки)	177
4.4 Ломбарден кредит	177
4.5 Акцептен кредит.....	178
4.6 Рамбурсен кредит.....	178
4.7 Авален кредит.....	179
5. Долгорочни активни банкарски работи	179
5.1 Инвестициски кредити.....	180
5.2 Хипотекарни кредити.....	180
5.3 Конзорционални кредити	181
6. Кредитирање во Република Македонија.....	181
6.1 Краткорочно кредитирање на правни лица.....	181
6.1.1 Кредити за производство на стоки	182
6.1.2 Кредити за промет на стока	182
6.1.3 Кредити за залиха.....	182
6.1.4 Кредити за други намени	183
7. Долгорочно кредитирање на правни лица.....	183
7.1 Кредити за основни средства	183
7.2 Кредити за трајни обртни средства	184
7.3 Постапка при одобрување кредити.....	184
7.4 Постапка при одобрување кредити за основни средства	185

7.4.1 Барање за одобрување инвестициски кредит	185
7.4.2 Обработка на кредитното барање.....	186
7.4.3 Донесување одлука	187
7.4.4 Склучување договор за кредит	188
7.4.5 Постапка за одобрување кредит за трајни обртни средства	189
8. Кредитирање на населението	189
8.1 Краткорочно кредитирање на населението	190
8.1.1 Потрошувачки кредити	190
8.1.2 Постапка за одобрување потрошувачки кредит	190
8.1.3 Склучување договор за користење потрошувачки кредит	191
8.2 Долгорочно кредитирање на населението	192
8.2.1 Станбени кредити на населението.....	192
8.2.2 Постапка за одобрување станбен кредит.....	192
8.2.3 Склучување договор за користење станбен кредит.....	193
9. Кредити за унапредување на стопанството	194
10. Неутрални банкарски работи	194
10.1 Посредување во платниот промет	194
10.2 Чување и управување со вредности – депо работи	195
10.2.1 Купување и продавање вредносни хартии, девизи, валути и благородни метали за туѓа сметка.....	195
10.2.2 Преземање гаранции и давање гаранции	196
10.2.3 Отворање акредитиви и издавање кредитни писма	196
11. Сопствени банкарски работи	197
Прашања за проверка на значењата на учениците.....	198
Вежби	199

Т Е М А 11

ДРУГИ БАНКАРСКИ РАБОТИ СО НАСЕЛЕНИЕ..... 202

1. Благајничко работење.....	204
1.1 Работење на дневна благајна	204
1.2 Трезорско работење	205
2. Отворање штедни книшки	206
3. Како функционира отворањето штедни книшки	207
3.1 Исплата на штедни влогови.....	207
3.2 Гаснење штеден влог	207
3.3 Отворање трансакциска сметка на граѓани	208
3.4 Отворање девизни сметки и девизни штедни книшки	208
3.5 Отворање тековни сметки на граѓаните	209
3.6 Чек по тековна сметка на граѓани	210
3.7 Откупување чекови	211
3.8 Издавање чекови и кредитни писма	211
3.9 Купување чекови	211
4. Менувачко-валутни работи	213
5. Прилог за работењето на Тутунска Банка.....	213
5.1 Мисија на Банката	214

С О Д Р Ж И Н А

5.2 Преглед на финансиските резултати на банката за 2009 година	215
6. Управување со ризици	216
Прашања за проверка на значењата на учениците	218
Примери за тематската целина <i>Други банкарски работи со население</i> 219	
Вежби.....	220
Литература.....	223

проф. м-р Емануела Есмерова

проф. Ирина Наќева - Таневска

ДЕЛОВНО РАБОТЕЊЕ

III година

економска, правна и трговска струка

деловен секретар

Скопје, јуни 2010 година

ФИНАНСИИ, ФИНАНСИСКО РАБОТЕЊЕ И ФИНАНСИСКИ МЕНАЏМЕНТ

Преглед на темата

Поим за финансии, финансиско работење и финансиски менаџмент

Финансиски односи

Задачи на финансискиот менаџмент

Организација на финансиското работење

Поврзаност на финансиската функција со останатите активности во претпријатието

Цели на учење

По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни:

- да го дефинирате поимот финансии
- да го дефинирате финансиското работење
- да го објасните финансискиот менаџмент
- да ги дефинирате финансиските односи
- да ги објасните видовите финансиски односи
- да објасните како е организирано финансиското работење
- да ја согледате поврзаноста на финансиската функција со активностите во претпријатијата

Финансиите претставуваат парични работи на физички и правни лица. Финансиите се атрактивност на државата за собирање, управување и располагање со парични средства.

Фискалните финансии ги опфаќаат активностите преку коишто државата обезбедува парични средства за извршување на своите државни функции (приходи и расходи во буџетите и сл.).

Во однос на видовете на финансиски односи, постојат финансиски односи што произлегуваат од купопродажба на стоки и услуги, финансиски односи што произлегуваат од финансирање (кредитирање) и финансиски односи по други основи.

Основна карактеристика на сите финансиски односи е тоа што нивното гаснење или ликвидирање се врши со плаќање во пари.

Примарните задачи, всушност, се основните задачи на финансиската функција. Тука спаѓаат:

- Набавка на средства (пари)
- Употреба (вложување на средства)

Усогласување на рокот за врзување на средствата и рокот за расположливоста на изворите

КЛУЧНИ ПОИМИ

☒ финансии	☒ организација на финансиска функција
☒ финансиски односи	☒ финансиска функција
☒ финансиска служба	☒ продажна служба
☒ монетарни финансии	☒ производство
☒ деловни финансии	☒ истражување и развој
☒ јавни финансии	☒ примарни задачи
☒ задачи на финансискиот менаџмент	☒ секундарни задачи

1. Поим за финансии, финансиско работење и финансиски менаџмент

Зборот финансии што, во наше време доживува широка употреба, потекнува од средновековниот латински збор “finito” што значи рок на плаќање. Денес зборот финансии се употребува со двојно значење и тоа:¹

- Како парични работи на физички и правни лица;
- Како атрактивност на државата за собирање, управување и располагање со парични средства.

Значи, со зборот финансии се означува работа со парите, односно стопанисување со парите во државата, стопанските и нестопанските претпријатија и домаќинствата. Стопанисувањето со парите не се остварува само од страна на државата и одделни претпријатија во стопанството, туку овие активности се извршуваат и во домаќинствата. Зошто егзистенцијата на домаќинствата и на одделни членови е врзана за стопанисувањето со парите?

Широката финансиска активност би можела да ги подели вкупните финансии на повеќе подрачја во зависност од субјектите со коишто истата се занимава:²

- Монетарни финансии (монетарна економија);
- Фискални финансии (јавни финансии, фискална економија);
- Деловни финансии

Монетарните финансии ги опфаќаат активностите во државата што се однесуваат на емисијата на парите и на поддржување на урамнотежени односи меѓу стоковните и паричните фондови, вклучувајќи ја активноста на кредитирање како посебен начин на креирање на парите.³

Фискалните финансии ги опфаќаат активностите преку коишто државата обезбедува парични средства за извршување на своите државни функции (приходи и расходи во буџетите и сл.).

За разлика од монетарните и фискалните финансии, **деловните финансии** го опфаќаат стопанисувањето со капиталот на одделни

стопански субјекти - претпријатија. Деловните функции на претпријатието егзистираат паралелно со производната функција, маркетингот и некои други деловни функции во претпријатието.

Како составен дел од деловните финансии е **финансискиот менаџмент**, којшто ги обединува управувачките активности, ги опфаќа активностите насочени кон барање оптимални решенија во доменот на стопанисување со парите во претпријатието. Со поимот финансиски менаџмент се означуваат управувачките активности при стопанисување со капиталот на претпријатието.

¹ Спасов, Синиша. Финансиски менаџмент, Економски факултет, Скопје, 1997 г., стр. 13

² Спасов, Синиша. Финансиски менаџмент, Економски факултет, Скопје, 1997 г., стр. 14

³ Спасов, Синиша. Финансиски менаџмент, Економски факултет, Скопје, 1997 г., стр. 15

2. Финансиски односи

Претпријатието како правно лице при своето работење влегува во меѓусебни деловни односи, посебно во финансиски односи, со голем број лица. Определени финансиски односи се воспоставуваат внатре во претпријатието, со сопствениците на капиталот или меѓу нив, а исто така и со лица што се надвор од претпријатието.

Во зависност од предметот што се јавува како основа за финансискиот однос, финансиските односи можат да бидат:⁴

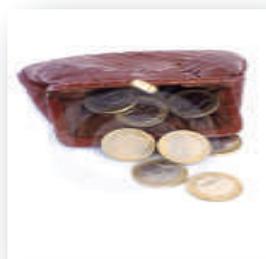
- Финансиски односи што произлегуваат од купопродажба на стоки и услуги;
- Финансиски односи што произлегуваат од финансирање (кредитирање);
- Финансиски односи по други основи;

При купопродажба на стоки и услуги се заснова деловен однос меѓу купувачот и продавачот. Постоенето на таков однос налага и одредени права и обврски. Па така, правото на купувачот е да добие определено количество стоки, а обврската да ја плати противвредноста на примената стока во пари. Од друга страна, обврската на продавачот е да му ја продаде стоката на купувачот, а право да ја наплати противвредноста на стоката во пари.

При сите финансиски односи се остварува двонасочно движење на вредностите. При купопродажбата на стоките - кај купувачот преминуваат стоките, а кај продавачот парите, приближно во исто време доколку плаќањето се врши во готово, или со одредено одложување доколку продажбата е на кредит.

При секој од финансиските односи се јавува плаќање во пари, најмалку во еден правец, а во одредени случаи плаќањето може да се јави и во два правци, како што е примерот со кредитирањето.

Финансиските односи претставуваат деловен однос при којшто се врши плаќање во пари. **Основна карактеристика на сите финансиски односи е тоа што нивното гаснење или ликвидирање се врши со плаќање во пари.**⁵

3. Задачи на финансиското работење (менаџмент)

Активностите што го чинат финансискиот менаџмент се насочени кон остварување на определени задачи. Во литературата посветена на финансиското работење и финансискиот менаџмент се среќаваат различни систематизации на задачите. Како позначајни задачи на финансискиот менаџмент се истакнуваат следниве:⁶

⁴ Стојчевски, Љупчо. „Меѓународни финансиски односи“, Друштво за наука и уметност, Прилеп, 2004 г., стр. 25

⁵ Исто, стр. 26

⁶ Петковски, М. Финансиски сектор во Македонија следните 15 години, МАНУ, Скопје, 1996 г., стр. 112

- Обезбедување капитал за потребите на претпријатието водејќи сметка за изворите од коишто потекнува капиталот, роковите за враќање, цената на капиталот и сл.
- Рационално користење на расположливиот капитал (изнаоѓање најдобри можности за вложување)
- Урамнотежување на приливот и одливот на пари
- Обезбедување способност на претпријатието за плаќање
- Распределба на финансискиот резултат
- Финансиско планирање
- Финансиска анализа и сл.

При обезбедување на претпријатието со капитал освен обемот, треба да се оди сметка и за другите услови под коишто ќе се обезбеди истиот, пред сè, цената на капиталот.

Заслужува внимание и систематизацијата на задачите на финансиската функција што ја даваат Родик и Н. Марковиќ, според која тие се поделени во две групи:⁷

- **Примарни**
- **Секундарни**

Примарните задачи, всушност, се основните задачи на финансиската функција. Тука спаѓаат:⁸

- Набавка на средства (пари)
- Употреба (вложување на средства)
- Усогласување на рокот за врзување на средствата и рокот за расположливоста на изворите.

Секундарните задачи се јавуваат како помошни или дополнителни задачи и имаат за цел да го овозможат извршувањето на примарните задачи или да го направат истото најефикасно. Тука спаѓаат:⁹

- Располагање со парите
- Контрола на паричните документи и надзорот на користење на средствата
- Финансиско планирање
- Финансиска анализа
- Водење оперативна евиденција
- Информирање

⁷ Shapiro, A.C. and Dbailber, S. "Corporate objectives", Modern Corporate Finance: a multidisciplinary to value creation, Prentice- Hall, New Jersey, 2002, p. 263

⁸ Ibid., p.263

⁹ Shapiro, C. and Dbailber, S. New Jersey, 2002, p. 264

4. Организација на финансиското работење

Еден од условите за успешно управување со претпријатието е да се подели неговата целокупна активност на одделни делови коишто ќе бидат извршувани одвоено: работни места, одделенија, служби и сл. Дали за извршувањето на финансиската функција ќе се формира посебна организациска единица и колкава ќе биде нејзината големина и состав, ќе зависи од:¹⁰

- Обемноста на работата
- Сложеноста на деловната проблематика и
- Расположливите кадри на претпријатието.

Основен принцип на организацијата и работата е поделбата на трудот и специјализацијата на извршителите што подразбира работникот да се оптовари со еднородна, хомогена работа затоа што само во тој случај би можеле да се очекуваат поголеми ефекти. Меѓутоа, во претпријатието постојат и такви организациски решенија кога работите од доменот на некоја деловна функција се доверуваат за извршување на организациски единици коишто, освен работите од својот домен, вршат работи и од доменот на некои други функции.

За финансиската функција карактеристичен е висок степен на централизација и управувањето. Голем број значајни финансиски одлуки се донесуваат од страна на сопственикот и на менаџментот на претпријатието. Тоа се одлуки за ангажирање капитал од разни договори, вложување капитал од разни извори, одлуки за распределба на финансиски резултат и сл.

Организациските решенија на финансиското работење на претпријатијата се различни. Не е можно да се најдат дури ни две претпријатија со иста организација. Но, доколку ги разгледуваме претпријатијата како мали, средни и големи, сепак, постојат некои слични решенија по однос на нивната организација и нивната финансиска функција.

4.1 Организација на финансиска функција во малите претпријатија

Малите претпријатија се карактеризираат со мал обем, мал број на работници, низок степен на поделба на работа и специјализација на извршителот. Од таа причина, во малите претпријатија не мора да постојат организациски единици за вршење на финансиската функција, туку овие работи заедно со останатите ги врши сопственикот на претпријатието.¹¹

Бидејќи малото претпријатие е во сопственост на едно лице кое, покрај имотот што го користи во текот на работењето, располага со личен имот (домаќинство), потребно е овие два дела од имотот да бидат одделени со цел прецизно согледување на резултатите од работењето.

¹⁰ Ibid., p. 264

¹¹ Shapiro, C. and Dbailber, S. New Jersey, 2002, op., cit., 266

4.2 Организација на финансиска функција во средни претпријатија

Средните претпријатија се карактеризираат со поголем обем на работа, поголем број на вработени во средните претпријатија и со тоа овозможуваат поделба на трудот и специјализирање на работата. Како и кај малите претпријатија, финансиските одлуки ги донесува управата на претпријатието, а само дел од финансиската активност се доделува на посебна организациска единица - финансиско-сметководствена служба. Финансиската служба најчесто ги врши работите од доменот на платниот промет, ликвидатурата, благајната, платите и сл. Работите од доменот на финансиското планирање и финансиската анализа се доверуваат на лица задолжени со други обврски.¹²

4.3 Организација на финансиската функција во големи претпријатија

Организација на финансиската функција во големите претпријатија. Големите претпријатија се карактеризираат со голем обем на работа, голем работен колектив, па оттаму и потребата за поставување повисок степен на поделба на трудот и специјализација на извршителите. Поголем број одлуки, вклучително и најзначајните одлуки од доменот на финансирањето се во надлежност на управата на претпријатието, додека извршувањето на тие одлуки и активности се доверува на целосна организациска единица за финансии - финансиски сектор.¹³

5. Поврзаност на финансискиот менаџмент со останатите активности во претпријатието

Сите активности на претпријатието би можеле да се поделат во неколку групи за коишто обично се користи изразот деловни функции. Такви се набавката, производните, продажните, развојните, финансиските, сметководствените и други функции. Исто така, задачите на секоја функција се различни, нивното остварување е меѓусебно поврзано и условено.

За извршувањето на финансиската функција во претпријатието потребно е хармонично извршување на сите активности што ја сочинуваат оваа функција, а тоа е можно, доколку се остварува координирана соработка меѓу службите (организациските единици) задолжени за извршување на одделни активности. Оваа координација на ниво на претпријатието ја остварува врвното раководство, а на ниво на одделните служби раководителите на службите и вработените.

¹² Ibid., p. 267

¹³ Ibid., p. 267

5.1 Набавна служба

Набавната служба во чијашто надлежност е обезбедувањето на производството и другите активности со потребните материјали, ангажира дел од вкупниот капитал. Бидејќи за обезбедување на капиталот во претпријатието како и за негово користење се грижи финансиската служба, потребна е тесна соработка помеѓу финансиската и набавната служба. Оваа соработка е потребна и кога набавката се врши со одложено плаќање, со кредит (користењето на кредитот само го одложува плаќањето за подоцна, но не може да го избегне).¹⁴

5.2 Производствена служба

Врската помеѓу **производството** и финансиската служба не е секогаш директна туку, обично, преку набавната или продажната служба.

Но, сепак, се јавува потреба од соработка помеѓу нив особено во следниве случаи:¹⁵

- Кога се планираат потребни финансиски средства за зголемување на производството на постојните производи или воведување нови производи;
- Кога се определува големината и производните средини со цел да се намали обемот на обртните средства во залихите на недовршеното производство.

5.3 Продажна и финансиска служба

Продажната и финансиската служба се тесно поврзани бидејќи од продажбата на готовите производи зависи приливот на парични средства во определен период. Оваа соработка особено доаѓа до израз во следниве случаи:¹⁶

- При планирање на изворите на капитал за финансирање на залихите на готови производи;
- При планирање на обемот и изворите за кредитирање на купувачите и потрошувачите;
- При определување на условите за продажба, продажни цени, начинот и роковите за плаќање ;
- При донесување одлуки за принудно наплатување на побарувањето на купувачите.

Соработката помеѓу сметководствената и финансиската служба произлегува од фактот дека најголемиот број податоци и информации за донесување финансиски одлуки и за вршење финансиски активности се обезбедуваат од сметководството. Најчесто тие податоци се однесуваат на:¹⁷

- ангажираноста на капиталот во одделни форми;
- финансиската структура;
- користењето на средствата;
- финансиските резултати и сл.

¹⁴ Brealy, R.A. , Mayers, S.C. and Marcus, A.J. " Chapter 1, The Firm and Financial Manager, Hybrid Forms of Business Organization", Fundamentals of Corporate Finance, 2001 Third Edition, International Edition, McGraw-Hill, Irwin, New York, p. 163

¹⁵ Ibid., p. 164

¹⁶ Brealy, R.A., Mayers, S.C. and Marcus, A.J., McGraw-Hill, New York, 2001, op., cit., p. 166

¹⁷ Ibid., p. 167

5.4 Истражување и развој

Работите на **истражувањето и развојот** се врзани со решавање голем број финансиски прашања како што се:¹⁸

- големината на расходите на истражувањето, и
- обемот на потребните инвестиции за реализирање на истражувачките и развојните проекти.

Оттука произлегува и потребата за соработка меѓу финансиската служба и службата за истражување и развој.

Поврзаност и координирана соработка постои помеѓу **персоналното работење** и финансиската служба и тоа особено кога се донесуваат одлуки за образованието на кадри, одлуки коишто се темелат на можностите на претпријатието за нивно финансирање.

Меѓусебната поврзаност постои и помеѓу финансиската и останатите деловни функции. Треба да се спомне дека онаму каде што постојат парични текови таму се присутни и деловните финансии и финансискиот менаџмент.

Прашања за проверка на знаењето на учениците

1. Што претставува поимот финансии?
2. Какво е значењето на финансиите?
3. Како може да се изврши групирање на финансиите во зависност од субјектите кои се занимаваат со нив?
4. Кои активности ги опфаќа финансискиот менаџмент како составен дел од деловните финансии?
5. Што подразбираш под поимот финансиски однос?
6. Какви се финансиски односи постојат во зависност од предметот што се јавува како основа за финансискиот однос?
7. Која е основната карактеристика на сите финансиски односи?
8. Кои се позначајните задачи на финансискиот менаџмент?
9. Објасни ги примарните и секундарните задачи на финансискиот менаџмент!
10. Кој е основниот принцип на организацијата на работењето во претпријатието?
11. Како се врши организација на финансиската функција во малите, средните и големите претпријатија?
12. Објасни ја поврзаноста на финансиската функција со останатите активности во претпријатието!
13. Каква активност има набавната служба?

---

¹⁸ Ibid., p. 167

14. Кои се задачи на продажната служба?
15. Што опфаќа секторот за истражување и развој?
16. Кои надлежности ги има сметководствената служба?

Примери за тематската целина

Финансии, финансиско работење и финансиски менаџмент

Пример 1.

На пазарот на мобилна телефонија се натпреваруваат две реномирани претпријатија коишто влегуваат во групата големи претпријатија Vip и One. Тие се во конкурентска борба во услови на современи стопански пазарни системи и настојуваат да ја намалат цената на импулсот, да понудат поатрактивни пакети и да ги промовираат мобилните телефони со цел да станат подостапни за потенцијалните корисници и да ја остварат организацијата на финансиска функција на големи претпријатија.

Сето ова води кон постепено намалување на профитот на компаниите од каде што најголема полза имаат потрошувачите кои можат да располагаат со поквалитетна услуга, поевтина тарифа за разговори преку мобилните телефони, подобри услови за плаќање на своите обврски.

Сопственоста на капиталот е во приватни раце, се работи за монополски структури и монополистичка конкуренција. Овие претпријатија самостојно ги донесуваат одлуките за тоа какви производи и услуги ќе промовираат на пазарот. Финансискиот менаџмент на претпријатието обезбедува капитал за потребите на претпријатието, рационално го користи капиталот, прави рамнотежа на приливот и одливот на пари, обезбедува способност на претпријатието за плаќање, финансиска анализа и планирање и распределба на остварениот финансиски резултат.

Набавната служба обезбедува материјали, делови и ангажира дел од вкупниот капитал, а продажната служба овозможува продажба на производите и услугите и остварување на прилив на парични средства.

Сметководствената служба обезбедува податоци за финансиската структура, користењето на средства и финансиските резултати.

Секторот за истражување и развој се грижи за расходите на истражувањето, обемот на потребните инвестиции за развојни и истражувачки проекти.

Прашања:

1. Кои и какви претпријатија настапуваат на пазарот?
2. Какви задачи има финансискиот менаџмент?
3. Кои се активности на набавната служба?
4. Кој е доменот на работа на продажната служба?
5. Што обезбедува сметководствената служба?
6. Наведете ги надлежностите на Секторот за истражување и развој!

Пример 2.

Во административниот систем на управување сите претпријатија беа државни. Едно од нив беше и „Југопластика“. Ова претпријатие снабдуваше 40% од пазарот на спортска опрема на територијата на Македонија и ги имаше сите служби почнувајќи од набавната, продажната, сметководствената производната и секторот за истражување и развој. Производите беа со врвен квалитет и финансиската функција се водеше како функција на средно претпријатие. Во тоа време само две до три такви претпријатија беа во државна сопственост и државата одлучуваше што, како, за кого и за кои цели ќе се произведува. Задоволени беа сите потреби и желби на потрошувачите. Високиот квалитет на производите се докажа и преку извоз на странските пазари. Државата вработуваше кадри, немаше пазарна конкуренција, се планираше без објективни економски законитости и принципи.

Државата располагаше со сите резултати од работењето на претпријатието, таа го добиваше профитот и потоа се остваруваа распределбите. Активности коишто беа застапени се; набавка на средства, употреба (вложување на средства) и се внимаваше на рокот за врзување на средства и рокот за располагање на изворите. Организацијата на нивното финансиско работење беше спроведена според факторите за обемот на работа, сложеност на проблематиката и расположливите кадри во претпријатието.

Прашања:

1. Какво претпријатие е „Југопластика“?
2. Каква финансиска функција застапува?
3. Кои примарни задачи на финансиската функција ги извршува?
4. Кои се фактори за организација на финансиското работење?

Вежби

Заокружете еден од точните одговори

1. Финансиите се дефинираат како:
  - а) парични работи на правни и физички лица
  - б) парични работи на населението и граѓаните
  - в) парични работи на стопанските субјекти
2. Под поимот финансии се подразбира:
  - а) активност на државата за собирање, управување и располагање со парични средства
  - б) активност на стопанството за собирање, управување и располагање со парични средства
  - в) активност на националната економија за собирање, управување и располагање со парични средства
3. Финансиите се делат на:
  - а) монетарни, фискални и деловни
  - б) стоковни, стопански и деловни
  - в) фискални, трговски и прометни

4. Во какви односи влегуваат претпријатијата:

- а) финансиски односи   б) деловни односи   в) трансакциски односи

5. Еден од видовите на финансиските односи се оние коишто произлегуваат од купопродажба на стоки и услуги

ДА   НЕ

6. Постојат финансиски односи коишто произлегуваат од финансирање (кредитирање)

ДА   НЕ

7. Кои се задачите на финансискиот менаџмент (финансиското работење)?

1. _____	5. _____
2. _____	6. _____
3. _____	7. _____
4. _____	8. _____

8. Кои се примарни задачи на финансиската функција?

1. _____	3. _____
2. _____	4. _____

9. Кои се секундарни задачи на финансиската функција?

1. _____	4. _____
2. _____	5. _____
3. _____	6. _____

10. Кои фактори влијаат на организацијата?

а) обем на работа, сложеност на проблематика и расположливи кадри во претпријатието

б) големина на работни активности, структура на коефициенти и плати

в) расположливи кадри, образование и позиции

11. Како се остварува организацијата на финансиската функција во мало претпријатие?

_____

_____

12. Како се остварува финансиската функција во големите претпријатија?

_____

_____

13. Кои се активности на продажната и набавната служба?

1. _____	5. _____
2. _____	6. _____
3. _____	7. _____
4. _____	8. _____

14. Кои се активности на Секторот за истражување и развој?

1. _____	2. _____

ФИНАНСИРАЊЕ И ФИНАНСИСКА ПОЛИТИКА НА ДЕЛОВНИТЕ СУБЈЕКТИ

Преглед на темата

Поими и видови финансирање

Цели и политика на финансирање

Принципи на финансиско работење

Принцип на стабилност на финансирањето

Принцип на ликвидност

Принцип на економичност

Принцип на рентабилност

Правила за финансирање

Правила за односот на сопствените и позајмените извори на средства

Златно банкарско правило

Златно билансно правило

Цели на учење

По изучувањето на оваа тема, вие треба да ги распознавате и дефинирате:

- основните цели на финансиското работење
- финансиската политика и нејзината содржина
- разликата меѓу финансиската политика и политиката на финансирање
- основните финансиски принципи и правила
- поимите ликвидност и солвентност
- кои фактори влијаат на ликвидноста за да можете истите да ги применувате во пракса
- врската меѓу принципот на ликвидност и стабилност
- фактори што влијаат врз принципот на економичност во финансирањето
- поимот рентабилност во финансирањето и факторите што влијаат врз рентабилноста
- златните правила во работењето со парите – златно билансно и златно банкарско правило

Активно финансирање

претставува финансирањето во коешто ние се јавуваме во улога на позајмувач на средства, додека пасивно тогаш кога добиваме средства на заем.

Од гледна точка на квалитетот, јакнењето на финансиската моќ значи:

- Трајна способност за финансирање на сопствените потреби.
- Трајна способност за плаќање на обврските.
- Способност за зачувување на имотот и негово зголемување

Под стабилност на финансирањето се подразбира способноста на организацијата преку редовно обезбедување на средства да овозможи континуирано и непречено одвивање на производството.

Под рентабилност се подразбира стремез со помалку ангажирани средства во работењето да се оствари поголем финансиски резултат (добивка-акumulација).

Златното банкарско правило се однесува на работењето на банките. Тоа бара од банката, при доделување кредити, да ги усогласува кредитите со депозитите по однос на износ и по однос на рок.

клучни поими

☒ финансирање	☒ рентабилност
☒ финансиски принципи	☒ економичност
☒ финансиски правила	☒ стабилност во финансирањето
☒ финансиска политика	☒ билансно правило
☒ ликвидност	☒ банкарско правило
☒ солвентност	

1. Поим и видови финансирање

За извршување на своите задачи претпријатието треба да располага со парични средства. Обезбедувањето на паричните средства во организацијата претставува една од главните задачи на финансиската функција.

Деловната постапка чијашто цел е да се обезбедат парични средства за работењето на организацијата се нарекува финансирање.¹⁹

Преку финансирањето – обезбедувањето и трошењето на парите претпријатието, всушност, ги остварува своите цели. При трошењето на парите претпријатието мора да води грижа за одредени економски критериуми, во прв ред критериумот на рентабилност на вложувањата.

Постојат повеќе видови финансирања.²⁰

- Активно и пасивно
- Редовно и повремено финансирање
- Општо и наменско финансирање
- Самофинансирање и кредитирање
- Краткорочно и долгорочно финансирање

1. Во зависност од тоа дали организацијата се наоѓа во положба да дава или да зема средства, се врши поделба на активно и пасивно финансирање.

Активно финансирање претставува финансирањето во коешто ние се јавуваме во улога на позајмувач на средства, додека пасивно тогаш кога добиваме средства на заем.

На пр. Кога дава кредит банката е во активна улога, а кредитираниот во пасивна.

2. Во зависност од тоа дали позајмените пари се наменети за одржување на редовното - непречено работење, или пак се наменети за одредени повремени потреби на средства предизвикани од сезонски проблеми и застој во работењето, разликуваме редовно и повремено финансирање.

Редовно е финансирањето на репродукцијата, а повремено финансирање е финансирањето на залихите, извозот и сезонските потреби.

Редовното финансирање се обезбедува од долгорочни кредити, а повременото финансирање се финансира од краткорочни кредити.²¹

3. Во зависност од тоа дали средствата се наменети за конкретна цел или пак се однесуваат за целото работење на организацијата разликуваме општо и наменско финансирање.

На пр. Станбениот кредит е наменско финансирање, а потрошувачкиот е општо финансирање.

4. Во зависност од потеклото на средствата разликуваме самофинансирање – финансирање од сопствени извори и кредитирање – финансирање од туѓи извори. Самофинансирањето е неповратно финансирање, а кредитирањето е повратно финансирање.²²

5. Според рокот за којшто се позајмуваат средствата разликуваме краткорочно и долгорочно финансирање. Краткорочното финансирање е финансирање коешто

¹⁹ Franklin, Allen and Santomero M. Anthony. *What do financial intermediaries do?* Journal of Banking and Finance 25, 2001, p. 271-294

²⁰ Ibid., p. 275

²¹ Ibid., p. 276

²² Allen Franklin, Santomero M. Anthony, 2001, op. cit., pp. 271-294

треба да се врати за рок пократок од една година, а долгорочното финансирање се однесува за рок од десет и повеќе години.

2. Цели и политика на финансирање

Основна цел во работењето на секое претпријатие е остварување на добивка. Поголемата добивка овозможува голема дивиденда за акционерите, поголема можност за финансирање, поголеми плати за вработените и навремено плаќање на обврските кон државата.

Токму поради тоа, **основна цел** на финансиското работење -менаџирање е да се зголеми финансиската моќ на организацијата.

Под финансиска моќ, од квантитативен аспект, се подразбира остварување на **задачите** на организацијата. Од гледна точка на квалитетот, јакнење на финансиската моќ значи:²³

1. Трајна способност за финансирање на сопствените потреби.
2. Трајна способност за плаќање на обврските.
3. Способност за зачувување на имотот и негово зголемување.

2.1. Под трајна способност за финансирање се подразбира способност на организацијата со расположливите сопствени и туѓи средства да обезбеди континуирано финансирање на работењето без опасност од прекинување на стабилноста.

2.2. Под трајна способност за плаќање се подразбира можноста на организацијата да ги исплати обврските во моментот на нивното доспевање, односно да биде ликвидна.

2.3. Способност да се сочува несмалена големина на имотот подразбира непостоење на загуби во работењето, наспроти тоа што е можно поголема добивка и нејзино реинвестирање во материјалната основа на трудот. Со ова, не само што ќе се зголеми имотот на претпријатието туку и ќе се создаде уште поголема добивка во иднина.

За остварување на целите на финансирањето, претпријатието треба да се придржува кон одредена политика на финансирање. Под политика на финансирање се подразбира збир од принципи, правила и критериуми до коишто треба да се придржува организацијата при донесување на конкретни финансиски одлуки.

Политиката на финансирање е дел од вкупната финансиска политика на организацијата, а двете заедно се дел од вкупната деловна политика на фирмата.

2.1 Финансиска политика - политика на финансирање

Финансиската политика опфаќа:²⁴

1. Политика на финансирање

²³ Ibid., p. 278

²⁴ Ibid., p. 279

2. Политика на инвестирање (трошење на средствата)

3. Политика на распределба на добивката

Политиката на финансирање го опфаќа:²⁵

1. Ставот на организацијата кон сопствените и туѓите средства.

2. Ставот кон степенот на задолженост.

3. Ставот кон каматните стапки.

4. Ставот на организацијата кон роковите за враќање.

Претпријатијата што имаат јасно прецизирана финансиска политика и политика на финансирање полесно донесуваат одлуки во доменот на финансирање, а со тоа се намалува ризикот од погрешни одлуки и загуби. Спротивно, претпријатијата што немаат јасно дефинирана финансиска политика може да донесат погрешни одлуки и да не ги остварат целите на организацијата.

3. Принципи на финансиско работење

За остварување на поставените цели во работењето, организацијата треба да се придржува кон принципите утврдени со нејзината политика на финансирање, но и кон основните финансиски принципи, а тоа се:²⁶

- принципот на стабилност на финансирањето
- принципот на ликвидност
- принципот на економичност на финансирањето
- принципот на рентабилност.

За вкупното работење на претпријатието значење имаат и некои други принципи како што се: принципот на наменско користење на средствата, принципот на финансиска дисциплина, принципот на ажурност во извршувањето на задачите од доменот на финансиското работење и др.

3.1 Принцип на стабилност на финансирањето

Под стабилност на финансирањето се подразбира способноста на организацијата преку редовно обезбедување на средства да овозможи континуирано и непречено одвивање на производството. Ако се земе предвид дека еден дел од средствата со коишто работи организацијата се позајмени средства, тогаш стабилноста на финансирањето подразбира, со враќањето на позајмените средства во предвидените рокови, организацијата да не се доведе во состојба да го прекине своето работење поради недостиг на средства²⁷. На стабилноста на финансирањето влијание имаат следните фактори:

²⁵ Allen Franklin, Santomero M. Anthony, 2001, op. cit., pp. 271-294

²⁶ Ibid., p. 289

²⁷ Beddies, H. Christian. Selected issues Concerning Monetary Policy and Institutional Design for Central Banks: A Review of Theories. IMF Working Paper WP/00/140, August 2000, p. 126

1. Структурата на изворите на средствата во однос на потеклото (дали се сопствени или позајмени)

2. Степенот на усогласеност на изворите на средствата и користење на истите во однос на рочноста.

Доколку во вкупните извори на средствата во организацијата е поголемо учеството на сопствените средства, дотолку стабилноста на финансирањето е поголема и обратно, ако организацијата во поголема мера користи позајмени средства, со враќањето на средствата постои можност значително да ја влоши својата финансиска состојба, а со тоа и редовното извршување на задачите. Од гледна точка на стабилноста на финансирањето потребно е средствата што се врзуваат во работењето на подолг период да бидат обезбедени од долгорочни извори²⁸. Наспроти тоа, стабилноста на финансирањето ќе биде помала или воопшто нема да постои ако средствата што организацијата ги вложила на долг рок ги обезбедила од краткорочни извори. За да се обезбеди поголем степен на стабилност на финансирањето, организацијата треба да се стреми да го зголемува учеството на сопствените средства и при користењето на туѓи средства да остварува целосна усогласеност со изворите на средствата во однос на нивната рочноста.

3.2 Принцип на ликвидност

Под ликвидност на една организација се подразбира нејзината способност да ги исплатува сите доспеани обврски.²⁹ Наспроти тоа, организацијата е неликвидна ако не располага со парични средства за исплатување на своите обврски во предвидените рокови. На степенот на ликвидноста на организацијата влијаат повеќе околности:

1. структурата на изворите на средствата во однос на нивното потекло (сопствени или позајмени средства)

2. текот на работите што се извршуваат во организацијата

3. големината на финансискиот резултат

Позитивен одраз врз ликвидноста на организацијата има таквата структура на изворите на средствата при којашто е поголемо учеството на средства од сопствени извори, пред сè поради малите обврски за враќање на позајмените средства.

На ликвидноста на организацијата силен одраз има и текот на одделните активности. Доколку сите процеси во организацијата се одвиваат без застој, тогаш и нејзините средства побргу преминуваат од една форма во друга и се претвораат во пари. Наспроти тоа, застојот во производството, во продажбата и друго, предизвикува задоцнување во претворањето на средствата од материјални во пари и негативно се одразува врз ликвидноста на организацијата.

Финансискиот резултат има силно влијание врз ликвидноста на организацијата. Позитивниот финансиски резултат, преку поголемиот прилив на парични средства, ја зголемува способноста на организацијата да го извршува плаќањето на обврските што доспеваат.

²⁸ Ibid., p. 127

²⁹ Beddies, H. Christian., August 2000, op. cit., p. 129

Негативниот финансиски резултат доведува до намалување на приливот на парични средства со што се намалува и способноста на организацијата да ги исплатува доспеаните обврски.³⁰

3.3 Принцип на економичност

Под економичност на финансирање се подразбира такво финансирање при коешто трошоците што ги предизвикува ангажирањето на финансиските средства во организацијата на работа ќе бидат помали. Како најзначаен трошок е каматата на позајмените средства. Но, освен каматата, се јавуваат и некои други трошоци, како на пример провизијата. На големината на трошоците на финансирањето влијание имаат следните фактори:³¹

1. големината на ангажираните средства во работењето
2. структурата на изворите на средствата
3. висината на каматната стапка

Поголемиот обем на ангажирани средства по правило предизвикува поголеми трошоци на финансирањето. За сопствените средства организацијата не плаќа камата. И структурата на изворите на средствата значително влијае врз економичноста на финансирањето. Финансирањето на организацијата од сопствени извори е и многу поекономично. Поради тоа организацијата треба да се стреми да го зголемува учеството на сопствени средства, а да го намалува учеството на позајмени средства. Повисоката каматна стапка има за последица зголемување на износот на

каматата, а со тоа и зголемување на вкупните расходи на организацијата. Каматата како цена на позајмените средства произлегува од користењето на туѓи фактори на производство и ја намалува акумулацијата на организацијата. Токму од таа причина, организацијата треба да се стреми кон изнаоѓање на поповолни услови за ангажирање на туѓи средства (со пониска каматна стапка) т.е. да оствари помали трошоци на финансирањето, а да ја зголеми економичноста.

3.4 Принцип на рентабилност

Под рентабилност се подразбира стремеш на претпријатието со помалку ангажирани средства во работењето да се оствари поголем финансиски резултат (добивка - акумулација).³² Степенот на рентабилноста којшто произлегува од односот на добивката наспроти ангажираните средства, всушност, го покажува степенот на оплодување на средствата. Фактори што влијаат врз рентабилноста се:³³

1. Обемот на производството и продажбата.
2. Висината на трошоците.
3. Висината на продажните цени.
4. Односите во распределбата на добивката.

³⁰ Ibid., p. 130

³¹ Ibid., p. 130

³² Beddies H. Christian, August 2000, op., cit., p. 132

³³ Ibid., p. 133

При поголем обем на производство и продажба по повисоки цени, се остварува поголема добивка. При таква реализирана добивка, доколку се пониски трошоците на работењето, делот што останува за организацијата како нето добивка е поголем.³⁴

Доколку менаџментот на претпријатието, при распределбата на добивката, врши реинвестирање, односно издвојува помалку за дивиденда, а повеќе за инвестиции и развој, истиот ја проширува материјалната основа на трудот и можноста за поголема добивка во иднина.

4. Правила за финансирање

Врз основа на искуството освен финансиските принципи формулирани се и повеќе правила за финансирање коишто се однесуваат на формирање на одредени односи во структурата на изворите на средства, како и на односот меѓу одделните делови на средства и извори на средства.

Позначајни финансиски правила се:³⁵

- Правило за односот на сопствени и позајмени средства
- Златно билансно правило.
- Златно банкарско правило.

4.1 Правило за односот на сопствените и позајмените средства

Средствата од сопствени извори имаат позитивно влијание врз самостојноста во работењето, даваат можност за поголема стабилност, економичност, ликвидност и рентабилност.

Сосема е спротивно кога претпријатието користи туѓи средства. Меѓутоа туѓите средства, доколку правилно се вложат, можат да овозможат остварување на добивка којашто, по одбивањето на каматата, ќе ја зголеми акумулацијата.³⁶ **Во таков случај остваруваме добивка на туѓиот капитал.**

При позајмување на туѓи средства најважно е каматата, како трошок на позајмените пари, да биде помала од добивката. Доколку разликата меѓу добивката и каматата е поголема тогаш позајмените средства придонесуваат да се зголеми акумулацијата во организацијата.

$$% P < \% \text{ добивка}$$

Тогаш кога каматната стапка ќе биде поголема или еднаква на стапката на добивката не треба да се позајмуваат пари, бидејќи тоа значи работење со загуба.³⁷

На прашањето кој е односот меѓу сопствениот и туѓиот капитал не постои одговор. Тоа зависи од претпријатие до претпријатие и од период до период.

³⁴ Ibid., p. 133

³⁵ Benjamin, Keys, Tanmoy Mukherjee, Amit Seru and Vikrant Vig. Did Securitization Lead to lax Screening? Evidence from Subprime loans 2001-2006. In The Economist. Hard evidence that securitization encouraged lax mortgage lending in America. February 9th, p. 531

³⁶ Ibid., p. 532

³⁷ Ibid., p. 532

На пр. Доколку каматата на кредитот што го одобрува банката е 12%, а стапката на акумулација е 10% дали вие би земале кредит и доколку земете, какви ќе бидат резултатите?

4.2 Златно банкарско правило

Златното банкарско правило се однесува на работењето на банките. Тоа бара од банката при доделување на кредити, да ги усогласува кредитите со депозитите **по однос на износ и по однос на рок**. Тоа значи дека банката од неорочените депозити треба да дава краткорочни кредити, а од орочените депозити да дава долгорочни кредити.³⁸

Доколку банката се придржува кон златното банкарско правило истата ќе ја одржи сопствената ликвидност, а со тоа и ликвидноста на своите коминтенти и на стопанството во целост, бидејќи банките како дел од финансиската инфраструктура на стопанството имаат директно влијание врз сите нив.

4.3 Златно билансно правило

Златното билансно правило се однесува на работењето на претпријатијата.³⁹ Според билансното правило, изворите на средствата треба да бидат усогласени со вложувањата по износ и по рок. Тоа значи дека постојаните средства треба да бидат финансирани од долгорочни извори, а краткорочните вложувања од краткорочни извори. Така, на пример, ако претпријатието купува опрема, земјиште, градежни објекти истото ќе треба да обезбеди долгорочен кредит, а ако купува сировини и материјали ќе се финансира од краткорочен кредит. Исклучок прават трајните обртни средства.⁴⁰

Финансирањето на трајните обртни средства се врши од долгорочни извори. Овие средства, иако по својата природа се обртни бидејќи постојано ангажираат еден износ на пари со коишто претпријатието не може да располага, се финансираат од долгорочни извори.

Еден дел од краткорочните вложувања може да се финансираат од долгорочни извори, но не и обратно. Долгорочните вложувања не се финансираат од краткорочни извори. Почитувањето на ова правило има за цел да обезбеди ликвидност во организацијата.

38 Benjamin, Keys, Tanmoy Mukherjee, Amit Seru and Vikrant Vig. Did Securitization Lead to lax Screening? 2001-2006, op., cit., 536

³⁹ Ibid., p. 537

⁴⁰ Ibid., p. 537

Прашања за проверка на знаењето на учениците

1. Што е финансирање?
2. Какви видови финансирања познавате?
3. За какво финансирање станува збор ако сте подигнале долгорочен кредит од банката?
4. За какво финансирање се смета субвенционирањето?
5. Што подразбираш под принцип на ликвидност?
6. Кои фактори влијаат врз ликвидноста?
7. Која е разликата помеѓу ликвидност и солвентност?
8. Што е стабилност во финансирањето и кои фактори влијаат?
9. Што е економичност во работењето со парите и кои фактори влијаат?
10. Што е рентабилност и како се исказува?
11. Објаснете како рентабилноста е под директно влијание од останатите финансиски принципи?
12. Кои фактори влијаат врз рентабилноста?
13. Од кои средства банките треба да даваат долгорочни кредити, а од кои депозити краткорочни кредити?
14. Што подразбираме под усогласување на средствата по однос на износ и по однос на рок?
15. Од каде треба да се финансираат постојаните, а од каде обртните средства?
16. Како треба да се финансираат трајните обртни средства?
17. Што подразбирате под трајни обртни средства?
18. Дали ликвидноста е пренослива од едно на друго претпријатие?
19. Што е крајна цел во работењето на секое претпријатие?
20. Дали непознавањето и непочитувањето на финансиските принципи ќе се одрази врз работењето на претпријатието?

Примери за тематската целина

Финансирање и финансиска политика на деловните субјекти

Пример 1.

Претпријатието „Магнолија“ од Скопје има побарување од повеќе фирми, но бидејќи не може да ги наплати побарувањата затоа што нема доволно средства да ги плати обврските кон своите добавувачи, обврските кон банките, кредиторите, придонесите кон државата ниту платите кон вработените. На долг рок, ова претпријатие иако имало сопствени средства, работело добро и редовно ги исплаќало обврските, наеднаш истото почнува да запаѓа во долгови. На почетокот претпријатието станува несолвентно, подоцна неликвидно за на крајот да пропадне.

Пример 2

Едно семејство купило мебел, стан и автомобил на кредит. Бидејќи еден од семејството ја загубил работата, семејството не може да ги плаќа доспеаните рати од кредитот и на тоа ќе се пресметува казнена камата И така долгот ќе расне. Семејството ќе западне во неликвидност, а потоа во сериозни проблеми бидејќи банките ќе ги активираат хипотеците.

Пример 3.

Претпријатието коешто долго време работело успешно, наеднаш почнува да бележи загуби бидејќи се зголемиле цените на репроматеријалите на странскиот пазар. Зголемувањето на цените на репроматеријалите што имаат големо учество во цената на производите е резултат на состојбите на светскиот пазар и на девалвацијата на денарот којашто во меѓувреме се случила. Бидејќи трошоците на работењето се зголемуваат цените на нашите производи почнуваат да растат, а продажбата опаѓа. Ова претпријатие за краток рок ќе биде нерентабилно - ќе бележи загуби, а на долг рок неликвидно така што еден ден ќе престане со работа.

РАБОТИЛНИЦА:

Од каков кредит ќе набавите опрема, а од каков канцелариски материјал за вашата фирма?

Доколку работите во банка, од неорочените пари на штедачите ќе одобрувате _____ кредит, а од орочените пари на штедачите ќе доделувате _____ кредит.

Вежби

1. Дефинирајте го поимот политика на финансирање!

---

2. Деловната постапка чијашто цел е да се обезбедат парични средства за работењето на организацијата се нарекува финансирање.

ДА   НЕ

3. Основна цел во работењето на секое претпријатие е остварување добивка. Поголемата добивка овозможува голема дивиденда за акционерите, поголема можност за финансирање, поголеми плати за вработените и навремено плаќање на обврските кон државата.

ДА   НЕ

4. Способност да се сочува несмалена големина на имотот подразбира непостоење на загуби во работењето, напротив, на што е можно поголема добивка.

ДА   НЕ

5. Под стабилност на финансирањето се подразбира способноста на организацијата, преку редовно обезбедување на средства, да овозможи континуирано и непречено одвивање на производството.

ДА НЕ

6. Дефинирајте го поимот принципи на рентабилност!

---

7. Дефинирајте ги принципите на економичност!

---

8. Под ликвидност на една организација се подразбира нејзината способност да ги исплатува сите доспеани обврски.

ДА НЕ

9. Златното банкарско правило се однесува на работењето на банките. Тоа бара од банката, при доделување на кредити, да ги усогласува кредитите со депозитите по однос на износ и по однос на рок.

ДА НЕ

10. Златното билансно правило се однесува на работењето на претпријатијата. Според билансното правило, изворите на средствата треба да бидат усогласени со вложувањата по износ и по рок.

ДА НЕ

11. Средствата од сопствени извори имаат позитивно влијание врз самостојноста во работењето, даваат можност за поголема стабилност, економичност, ликвидност и рентабилност.

ДА НЕ

12. Степенот на рентабилноста што произлегува од односот на добивката наспроти ангажираните средства, всушност, го покажува степенот на оплодување на средствата.

ДА НЕ

13. Доколку банката се придржува кон златното банкарско правило истата ќе ја одржи сопствената ликвидност, а со тоа и ликвидноста на своите коминтенти и на стопанството во целост, бидејќи банките како дел од финансиската инфраструктура на стопанството имаат директно влијание врз сите нив.

ДА НЕ

14. Негативниот финансиски резултат доведува до намалување на приливот на парични средства со што се намалуваат и способноста на организацијата да ги исплатува доспеаните обврски.

ДА НЕ

ИЗВОРИ НА ФИНАНСИРАЊЕ

Преглед на темата

Поим за извори на финансирање

Финансирање од сопствени извори

Финансирање од туѓи извори-поим
за кредит

Видови кредити

Постапка за кредитирање

Краткорочни извори на финансирање

Поим и видови меници и менични кредити

Кредитни картички

Дебитни картички

Цели на учење

По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни:

- да го дефинирате поимот извори на финансирање
- да ги објасните сопствените извори на финансирање
- да ги објасните туѓите извори на финансирање
- да дефинирате кредит
- да ги наброите видовите кредити
- да ја објасните кредитната политика
- да ја објасните постапката за одобрување кредит
- да ја дефинирате меницата
- да ги објасните видовите меници
- да ги објасните меничните кредити
- да дефинирате долгорочно финансирање
- да дефинирате акција
- да наброите видови акции
- да дефинирате обврзница
- да објасните видови обврзници
- да објасните автономни извори на финансирање
- да дефинирате лизинг
- да дефинирате финансирање преку субвенции

Финансирањето е деловна активност со којашто се обезбедуваат средства за работење на деловниот субјект.

Туѓи извори на финансирање најчесто се кредитите и тоа оние од доверителите (добавувачите) или позајмени од финансиски институции (банки, лизинг компании).

Субјектот што сака да отпочне некоја стопанска активност мора да обезбеди капитал којшто по обем би одговарал на видот на дејноста што ќе ја извршува.

Кредитот е најраспространета форма на финансирање од туѓи извори. Зборот „кредит“ потекнува од зборот “credere” што значи доверба. Истиот се јавил многу одамна, пред појавата на стоковно -паричните односи.

Долгорочните кредити ги одобруваат банките и тоа од прибраните долгорочни средства (орочени депозити).

Како дополнителна форма на финансирање на краткорочните обврски на деловниот субјект се јавуваат краткорочните кредити.

Акциите се сопственички хартии од вредност и со нив на нивниот имател му се потврдува дека е сопственик на некој идеален дел од основната главнина на акционерското друштво.

клучни поими

☒ финансирање	☒ кредитна политика
☒ извори на финансирање	☒ постапка за кредитирање
☒ сопствени извори	☒ договор за кредит
☒ туѓи извори	☒ краткорочни извори на финансирање
☒ капитал на индивидуален сопственик	☒ трасант
☒ акционерски капитал	☒ трасат
☒ кредит	☒ ремитент
☒ видови кредити	☒ менични кредити

1. Поим за извори на финансирање

Финансирањето е деловна активност со којашто се обезбедуваат средства за работење на деловниот субјект.⁴¹

За да бидат обезбедени средствата мора да се најдат извори од каде што истите ќе се црпат. Тоа значи дека изворите на средствата го означуваат потеклото на средствата и тоа од каде се обезбедуваат тие средства, кои средства се користат за работење на деловниот субјект.

Сите средства што ги користи деловниот субјект можат да потекнуваат од сопствени и од туѓи извори.

Сопствени се оние средства коишто деловниот субјект самостојно ги обезбедува од своето работење, додека туѓи се оние што ги позајмува или ги добива на користење од други деловни субјекти.

При обезбедување средства деловниот субјект секогаш треба да води сметка за целите што се стреми да ги оствари, и потоа истите да ги усогласи со расположливите средства и извори на средства. Се прави проценка на обемот на средства, односно колкав обем е потребен за да се обезбедат средства за поставените цели и од кои се извори ќе се обезбедуваат потребните средства.

Сопствените средства се секогаш најповолни, т.е. се обезбедуваат под најповолни услови. Истите предизвикуваат најниски трошоци на финансирање и влијаат поволно и на другите принципи на финансирањето, при што со нив се постигнува: најголема стабилност, посигурна ликвидност и повисока рентабилност.

Обезбедувањето средства од сопствени извори зависи од:⁴²

- големината на капиталот на деловниот субјект,
- степенот на рентабилност на работењето,
- односот на долгот и акционерскиот капитал.
- дивидендната политика на деловниот субјект.

Доколку деловниот субјект работи рентабилно и остварува позитивен финансиски резултат и целата добивка не ја дели на дивиденди туку вложува во развој, тогаш ќе има и пораст и на производството и на продажбата и понатаму ќе се зголемува можноста за финансирање од сопствени извори. Во таков случај се остварува интерна стапка на пораст на капиталот и деловниот субјект го финансира развојот на работењето од сопствени извори.

Исто така, доколку е поголем износот на акумулирана нераспределена добивка од претходните години, деловниот субјект го зголемува сопственото финансирање и порастот на капиталот.⁴³

Доколку деловниот субјект не е во можност да обезбеди остварување на поставените цели со финансирање на средства од сопствени извори, тогаш дополнителните средства се обезбедуваат од надворешни или туѓи извори.

Туѓи извори на финансирање најчесто се кредитите и тоа оние од доверителите (добавувачите) или позајмени од финансиски институции (банки, лизинг компании).

⁴¹ Спасов, Сениша. Финансиско работење, Скопје, 1992 г., стр. 27

⁴² Исто, стр. 28

⁴³ Исто, стр. 29

Туѓите средства за финансирање имаат понеповолни услови за користење од сопствените, и речиси секогаш имаат повисоки трошоци за користење.⁴⁴

Кај деловните субјекти секогаш постои лимит до којшто може да се користат средства од туѓи извори. Кога стапката на трошоците на финансирање ќе ја надмине стапката на добивка што ја остварува деловниот субјект, се губи економската оправданост од понатамошно користење на средства од туѓи извори.

Секогаш битен момент при обезбедувањето на средствата е усогласувањето на рочноста што значи, средствата што се користат за долгорочни намени треба да бидат обезбедени од долгорочни извори.

Како извори на финансирање можат да се јават: сопствени средства обезбедени од акумулирана добивка, сопствени средства обезбедени како готовина од тековното работење, краткорочни кредити (за обртни средства), долгорочни кредити, емисија и продажба на долгорочни хартии од вредност (обврзници, обични и приоритетни акции), лизинг и сите други начини преку коишто деловниот субјект може да обезбеди средства за своето работење.

Освен според сопственоста, изворите на средствата можеме да ги поделиме и според рочноста.

1.1 Финансирање од сопствени извори

Финансирањето од сопствени средства значи финансирање без обврска на враќање на средствата што ги користи деловниот субјект.

Изворите на сопствени средства на деловниот субјект можат да бидат различни, но во основа можат да се вклучат во две групи:⁴⁵

- влогови на средства што во деловниот субјект ги внесуваат сопствениците
- средства што се создаваат во деловниот субјект со самото негово работење

Во првата група, во зависност од обликот на организирање на деловниот субјект, капиталот може да се јави во три форми:

1.1.1 Капитал на индивидуален сопственик

Субјектот што сака да покрене некоја стопанска активност мора да обезбеди капитал што по обем би одговарал на видот на дејноста што ќе ја извршува. Што е специфично за оваа форма на капитал?

- поедноставена постапка за основање на деловниот субјект. Сите постапки се извршуваат на едно место (едношалтерски систем), не е потребна обемна документација и целата постапка за основање на деловниот субјект, а со тоа и на ставање на капиталот во функција е многу помала.⁴⁶
- минимална големина на потребен капитал. Не е потребно анимирање на големи средства, туку се работи за капитал на индивидуален сопственик.
- концентрација на активностите во рацете на сопственикот на деловниот субјект. Постои централизиран начин на одлучување и постои голема контрола на спроведување и извршување на одлуките.

⁴⁴ Спасов, Сениша. Скопје, 1992 г., оп, цит., стр. 31

⁴⁵ Исто, стр. 32

⁴⁶ Исто, стр. 33

Карактеристика на овие деловни субјекти е тоа што се финансираат претежно од сопствени извори на средства. Позајмувањето е незначително, често се прави на кус рок и во помали износи. Сопственикот е тој што се грижи за подмирување на обврските на деловниот субјект.

1.1.2 Трајни влогови на основачите на деловните субјекти

Трајни влогови на основачите на деловните субјекти

Основачкиот капитал во ваква форма се јавува кај друштвата со ограничена одговорност и командитните друштва. Висината на основачкиот влог се определува со договор на содружниците. Поодделните влогови не мора да бидат во еднакви или пропорционални износи, истите можат да бидат во различна големина и сооднос. Но износот и големината на основачките влогови секогаш мора да бидат регулирани со меѓусебен договор на основачите. Ваквиот договор влегува во основачките акти на друштвото. Во договорот, освен големината на основачките влогови, се внесуваат и правата и обврските на основачите. Се уредуваат начинот на распределба на добивката, покривање на евентуалната загуба и сл.

Кај повеќето друштва правата врз основа на влогови се еднакви, освен кај командитните друштва каде што постојат два вида членови со различни права, но и со различен вид одговорности на друштвото кон трети лица.⁴⁷

1.1.3 Акционерски капитал

Акционерскиот капитал е највисок, најсложен облик на организација на деловните субјекти. Капиталот овде се обезбедува со емисија и продажба на акции. Купувачите на акции стануваат косопственици на деловниот субјект. Во зависност од вложениот капитал тие стекнуваат права за учество во одлучувањето и право на учество во дел од добивката (дивиденда).

Акциите се хартии од вредност и истите се потврда за вложениот капитал.

Првобитната продажба на акциите се извршува по номинална вредност (почетна вредност).

Кога се основа деловниот субјект, се определува обемот на капитал потребен, а потоа се утврдува номиналната вредност на акциите, како и бројот на акции што треба да се издадат. Со нивната продажба се собира капиталот потребен да се отпочне деловната активност.

Оваа форма на капитал е највисока бидејќи овозможува собирање на повеќе мали капитали, на индивидуални сопственици, нивно окрупнување и формирање компании што можат да извршуваат големи и сложени стопански активности.⁴⁸

⁴⁷ Трпевски, Љубе. Банкарско работење, Скопје, 1991 г., стр. 74

⁴⁸ Исто, стр. 74

2. Финансирање од туѓи извори - поим за кредит

Кога деловниот субјект не може да ги реализира целите од сопствени извори на средства, тогаш пристапува кон користење средства од туѓи извори. И покрај тоа што условите за нивно користење се понеповолни, без користење на средства од туѓи извори развојот на деловните субјекти би бил значително забавен.

- При користење средства од туѓи извори на финансирање, посебно треба да се води сметка за следниве неповолности:⁴⁹
- се зголемува зависноста на корисникот на средства од кредиторот и со тоа се ограничува неговата слобода на одлучување
- со зголемување на степенот на задолженост се зголемува и ризикот од неликвидност, додека заради обврската за враќање на позајмените средства, се намалува стабилноста на деловниот субјект и неповолно се влијае на сите останати принципи на финансирање.
- враќањето на позајмените средства е секогаш поврзано со рокови, и тие треба да се вратат во достасаните рокови, дури и тогаш кога деловниот субјект не располага со слободни средства и не остварува доход со потребна големина за исплата на позајмените средства и трошоците во врска со нив.
- со исплата на каматата за позајмените средства се намалува можноста за акумулација којашто би се остварила доколку истите средства би се обезбедиле од сопствени извори на средства

Туѓите извори на средства можат да се јават во различни видови. Позначајни се следниве:⁵⁰

- кредити од банки и од други финансиски институции, како и оние што се добиваат од други деловни партнери
- средства од населението и од други субјекти прибрани преку емисија на обврзници и други хартии од вредност

3. Кредит

Кредитот е најраспространета форма на финансирање од туѓи извори. Зборот „кредит“ потекнува од зборот “credere” што значи доверба. Истиот се јавил многу одамна, пред појавата на стоковно -паричните односи. Во почетокот постоеле само стоковните кредити, тие се примале и давале во стока и каматата исто така се пресметувала во натурален облик. Со појавата на парите, кредитите почнале да се даваат во стоковна форма, но враќањето и каматата се пресметувале во пари. Подоцна кредитите го добиле обликот во којшто најчесто ги среќаваме денес - се примаат и враќаат во пари, каматата се пресметува во пари.⁵¹

⁴⁹ Трпевски, Љубе. Банкарско работење, економска струка, Скопје, 2002 г., стр.129

⁵⁰ Исто, стр.130

⁵¹ Исто, стр.130

Кредитот претставува должничко-доверителски однос меѓу доверителот (кредитор) и должникот (дебитор) во којшто однос доверителот му отстапува на другото лице, одредена вредност (пари, стока или услуги) на одредено време и под одредени услови, но со обврска истата да му биде вратена.

Од дефиницијата произлегува дека кредитот има најмалку три битни елементи:⁵²

- отстапување на одредена вредност на користење
- доверба на кредиторот во кредитираниот
- обврска кредитираниот да ја врати примената вредност во утврдениот рок

Кредитниот однос е доброволен и се заснова на взаемна спогодба, најчесто во форма на договор за кредит.

Со постоењето на кредитот се остваруваат неколку функции и тоа:

- се ослободуваат деловните субјекти од потребата да чуваат средства поголеми од потребните
- вишокот средства може да се стави на располагање на оние на кои им е потребен и за тоа дополнително да се заработат средства (камата)
- се одржува нормален тек на стопанските процеси
- се овозможува нормален тек на стопанските активности

Оттука произлегува дека користењето кредит во работењето на деловните субјекти е од големо значење за нормално одвивање на стопанските активности.

3.1 Видови кредити

Во праксата се среќаваат различни видови кредити, па оттаму во теоријата и нивно различно класифицирање. Во продолжение ќе бидат прикажани позначајните класификации на кредитите според различни критериуми.

1) Според обликот во кој се дава кредитот, правиме разлика меѓу паричен и стоковен кредит.⁵³

Паричниот кредит се дава во пари, а стоковниот во стоки.

Стоковниот кредит може да се јави во две форми, и тоа како натурален и комерцијален. Натуралниот е праоблик на кредитот и денес ретко се среќава. Тој се дава и се враќа во стока. Комерцијалниот се дава во вид на стока, се враќа во пари и каматата се плаќа во пари. Оваа форма на стоковен кредит се користи и денес. Преку стоковниот кредит, всушност, се остварува продажба на производите со одложување на нивната наплата. Значи, се даваат стоки, а наплатата се одложува, плаќањето е во пари, и каматата се пресметува и исплаќа во пари.

Денес, во праксата, ги среќаваме и двата облика, и паричниот и стоковниот, со тоа што стоковниот најчесто се јавува меѓу деловните субјекти, а паричните кредити почесто се јавуваат меѓу банкарските и финансиските институции и деловните субјекти.

2) Според субјектите кои ги даваат кредитите, кредитите можат да бидат: јавни кредити, банкарски кредити, кредити од деловни субјекти и кредити од приватни лица.⁵⁴

Јавни кредити се оние кредити коишто ги одобруваат одделни државни институции и организации и тоа најчесто се случува кога, поради одредени околности,

⁵² Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 132

⁵³ Исто, стр. 133

⁵⁴ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 135

одредени деловни субјекти имаат потешкотии при подмирувањето на своите обврски кон нив.

Банкарски кредити се оние кредити коишто ги одобруваат банките и кај нас овој тип кредити се најшироко застапени. Додека кредити од деловните субјекти се оние кои деловните субјекти си ги одобруваат меѓу себе или ги даваат на нивните купувачи како поволности при купувањето од кај нив.

3) Според намената, кредитите можат да бидат стопански (производствени) и потрошувачки⁵⁵

Стопанските кредити ги користат деловните субјекти кои работат во стопанството и тие се наменети за извршување на нивната дејност. Нив, понатаму, можеме да ги поделиме на кредити за основни и кредити за обртни средства.

Потрошувачките кредити ги даваат банките и деловните субјекти на потрошувачите со цел да се зголеми нивната куповна моќ и да се оспособат за купување поголемо количество производи.

Посебен вид потрошувачки кредити се станбените кредити коишто вообичаено се даваат на подолг рок од другите потрошувачки кредити и се со намена за изградба или купување станови.

4) Според времето на користење (рочноста) на кредитите, тие можат да бидат: краткорочни, среднорочни и долгорочни.⁵⁶

Краткорочните кредити се со рок на отплата до една година. Истите најчесто се користат за финансирање на повремени потреби за средства, финансирање сезонски резерви, одржување тековна ликвидност и сл. Бидејќи со нив, во основа, се финансираат обртните средства, често краткорочните кредити ги нарекуваат кредити за обртни средства.

Враќањето на краткорочните кредити, по правило, се врши од приливот на средства од наплатената реализација и од средства чиишто прилив доаѓа по основ на тековното работење на деловниот субјект.

Среднорочни кредити се сметаат оние коишто имаат рок на отплата од една година.

Долгорочните кредити се одобруваат од страна на банките и тоа од прибраните долгорочни средства (орочени депозити). Долгорочни кредити можат да даваат и деловните субјекти и тоа, од ослободените средства од акумулацијата и амортизацијата, но во праксата тоа е поретко. Како корисници на долгорочните кредити најчесто се јавуваат деловните субјекти. Тие се наменети за долгорочни финансиски вложувања во основни средства и во трајни обртни средства, а враќањето, по правило, се врши од средствата на акумулацијата и амортизацијата.

5) Според потеклото на средствата, кредитите што ги добиваат субјектите од една земја можеме да ги поделиме на: домашни и странски.⁵⁷

Домашните кредити се добиваат од домашни субјекти, банки или други деловни субјекти, а странските се добиваат од субјекти од странство.

Домашните, по правило, се добиваат и се враќаат во домашни парични единици (кај нас денари), додека пак странските кредити се добиваат и се враќаат во странски парични единици (девизи). Но, не е исклучена можноста и домашните субјекти да им одобруваат кредити на деловните субјекти во девизи (девизни кредити), при што нивното враќање може да биде предвидено во домашни средства за плаќање

⁵⁵ Исто, стр. 135

⁵⁶ Исто, стр. 136

⁵⁷ Исто, стр. 136

или во странска валута. Од ова произлегува дека поделбата на домашни и странски кредити не се совпаѓа и со нивната поделба на **денарски и девизни кредити**.

Девизните кредити најчесто се одобруваат кога деловните субјекти имаат потешкотии при извршувањето на платниот промет со странство и тука најчесто се работи за деловни субјекти коишто се занимаваат со увоз и/или извоз на стоки, производи или услуги.

б) Според начинот на одобрувањето, користењето и обезбедувањето на враќањето на кредитите, во праксата среќаваме уште и: **личен кредит, кредит на тековна сметка, есконтен кредит, реесконтен кредит, акцептен кредит, гаранциски кредит (банкарска гаранција), ломбарден кредит, хипотекарен кредит, меничен кредит итн.**⁵⁸

Личниот кредит се заснова на личната доверба на кредиторот во должникот, односно доверба дека ќе ја врати позајмената вредност. При тоа кредиторот секогаш го има предвид имотот на должникот и другите околности што се од значење за обезбедувањето на враќањето на кредитот. Личниот кредит е широко застапен кај потрошувачките кредити.⁵⁹

Кредит на тековна сметка е таков кредит којшто банките го одобруваат на своите коминтенти кои имаат тековна сметка кај нив. Со одобрување на ваквиот кредит се зголемуваат обртните средства на коминтентите.

Есконтен кредит - по правило го одобруваат банките врз основа на есконтирана меница на коминтентот на банката. Банката ја есконтира меницата од нејзиниот коминтент кој извршил продажба на одложено плаќање.

Акцептен кредит - го даваат банките со ставање свој потпис на меницата со што гарантираат дека на имателот на меницата ќе му биде исплатен меничниот износ, доколку нејзиниот коминтент не ја откупи меницата во предвидениот рок.

Гарантен кредит - овој кредит не се дава во пари туку во форма на гаранција за некоја работа или предмет. Се дава по пат на акцепт, гарантно писмо и сл.

Ломбарден кредит - покриен, обезбеден кредит со некаков залог (стока, хартии од вредност, скапоцености и сл.). Банките одобруваат кредит најчесто од 60-80% од вредноста на залогот.

Хипотекарен кредит - обезбеден со хипотека на недвижен имот. Ова се најчесто кредити со подолг рок на отплата (10-30 години) и се одобруваат во висина 50-70% од прометната вредност на заложениот имот.

⁵⁸ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 139

⁵⁹ Исто, стр. 139

3.2 Постапка за кредитирање

Откако деловните субјекти ќе ја утврдат потребата за кредитирање, истите покренуваат постапка за кредитирање. Постапката за кредитирање има неколку фази:⁶⁰

- подготовка и поднесување барање за кредит
- обработка на кредитното барање од страна на кредиторот- банката
- изработка на предлог за кредит
- склучување на договор за кредит

1. Подготовка и поднесување барање за кредит

Секоја постапка за добивање кредит започнува со подготовка на барањето. Во него, покрај општите податоци на деловниот субјект, треба да се наведат:

- намената на кредитот
- износот на кредитот
- динамиката на користење на кредитот
- рокот на враќањето
- висината на отплатите и сл.

Сите податоци што се внесуваат во кредитното барање треба да бидат документирани и образложени. Тоа значи дека во прилог на барањето треба да се направат и пресметки за очекуваните ефекти од кредитирањето и да се приложи документација преку која, на увид на кредиторот, ќе се дадат сите релевантни показатели од работењето на деловниот субјект.

2. Обработка на кредитно барање

Втора фаза во постапката е обработка на кредитното барање. Оваа обработка ја врши кредиторот – банката, и тоа кредитната служба во банката. Освен проверката на формалната страна, кредиторот врши и проверка на материјалната и суштинската страна на документацијата и наводите од барањето. Тоа се прави со цел да се испита:⁶¹

- дали кредитобарателот е кредитоспособен,
- дали постојат можности за негово понатамошно задолжување
- дали ги извршува редовно достасаните финансиски обврски
- каков е неговиот придонес во кредитниот потенцијал на банката
- дали барањето за кредит е во согласност со законските прописи за кредитирање
- дали бараната висина на кредитот е реално утврдена

Доколку кредитот е обезбеден со некаков залог се проверува документацијата и реалната состојба на залогот. Како залог може да се јави некој дел од имотот на деловниот субјект: недвижен (згради, деловни објекти) или движен (опрема, залихи, хартии од вредност и сл.).

3. Изработка на предлог за кредит

Изработката на предлогот за кредит се прави врз основа на обработката на кредитното барање и истата ја изготвува кредиторот (банката). Предлогот за кредит може да биде позитивен со којшто се сугерира прифаќање на барањето за кредит, или негативен со којшто се сугерира неприфаќање на барањето за кредит.⁶²

⁶⁰ Јовановски, Тихомир. „Финансии“, Скопје, 2007 г., стр. 239

⁶¹ Исто, стр. 239

⁶² Исто, стр. 239

И во двата случаи предлогот мора да биде образложен и да ги содржи причините за прифаќање или неприфаќање на барањето.

Предлогот може да не се совпаѓа со податоците од кредитното барање и тоа се случува кога фактите коишто ги утврдува банката со обработка на кредитното барање не се совпаѓаат со тие коишто се наведени во барањето.

3.3 Склучување договор за кредит

Последна фаза во постапката за кредитирање е склучувањето на договор за кредит. Содржината и условите на договорот можат да бидат различни, во зависност од видот на кредитот, кредитната политика на банката и сл. но, главно, договорите за кредит ги содржат следните податоци:⁶³

- општи податоци за договорните страни (назив, седиште, матичен број, основна дејност, управител, единствен даночен број и сл.)
- износ на одобрениот кредит
- намена на кредитот
- условите под коишто се одобрува кредитот
- условите и начинот на којшто ќе се отплатува кредитот
- висината на каматната стапка
- начинот на обезбедување и враќањето на кредитот
- санкции во случај на неисполнувањето на договорените обврски

Договорот се смета дека е склучен и станува полноважен по неговото потпишување од двете договорни страни.

4. Краткорочни извори на финансирање

Тековното, редовното работење на деловните субјекти се финансира од краткорочни извори на финансирање. Во основа, тука се работи за финансирање на обртните средства.

Како и останатите, и краткорочните извори на финансирање можеме да ги идентификуваме како сопствени и туѓи или надворешни извори.

Како најсериозен сопствен извор на финансирање за краткорочните обврски на деловниот субјект се јавува секако реализацијата на стоки или услуги. Значи, во основа, потребите за обртни средства на деловниот субјект се покриваат од остварената готовина од тековното работење и од реализацијата на стоки и услуги.

Како дополнителна форма на финансирање на краткорочните обврски на деловниот субјект се јавуваат краткорочните кредити⁶⁴. Овие кредити најчесто се земаат за финансирање на повремени и сезонски потреби на деловните субјекти.

⁶³ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп. цит., стр. 140

⁶⁴ Јовановски, Тихомир. „Финансии“, Скопје, 2007 г., стр. 240

⁶⁴ Исто, стр. 240

Краткорочните кредити, по правило, се даваат за определени намени меѓу кои позначајните се:⁶⁵

- кредитирање на потребите на прометот на стоките
- кредитирање разни видови на сезонски резерви
- кредитирање на производството
- надоместување на средствата што деловниот субјект ги ангажира при кредитирањето на потрошувачите

Потребата од користење на краткорочните кредити кај деловните субјекти е понекогаш неизбежна, и со нивна примена се врши урамнотежување на стоковно-паричните односи, се овозможува правилен континуитет во стопанските односи и забрзан развој на деловните субјекти.

Потреба од краткорочно кредитирање може да се јави кога:

А) Деловниот субјект има недостаток на залихи на репроматеријали потребни за некоја предвидена продажба и не располага доволно со сопствени извори на средства за да ја изврши потребната набавка. Во таков случај може да се подигне краткорочен кредит, да се направи потребната набавка и понатаму кредитот да се исплати од продажбата на стоките за коишто е направена ваквата залиха на репроматеријали.

Б) Купување суровини и репроматеријали коишто се купуваат еднаш (кампањски) и треба да служат во текот на целата година (на пр. во лето се купува кожа којашто во текот на есента се подготвува за шиенење, а побарувачката за кожни и крзнени производи е најголема во зима).

В) Кредити што се одобруваат врз основа на актива. Овие кредити се одобруваат тогаш кога во структурата на активата на деловниот субјект најголемо учество земаат побарувањата од други лица и залихите на суровини и готови производи. Тогаш деловниот субјект, иако работи со позитивен финансиски резултат, има проблеми со ликвидноста и се јавува потреба од користење на дополнителни краткорочни извори на средства. Во вакви случаи, банките најчесто одобруваат кредити во висина од 60% на износот на побарувањата од други лица и од 30% од износот на залихите. Како што се врши реализацијата на залихите и наплатата на побарувањата, така се извршува отплата на кредитот.

Г) Кога деловните субјекти ги кредитираат потрошувачите, посебно кога се продава стока со поголема вредност, и кога условите на одложено плаќање значајно влијаат на реализацијата што ја остварува деловниот субјект, а доколку одложената наплата може да предизвика застој во работењето на деловниот субјект, и тој застој не може да се покрива од сопствени извори, тогаш кај деловниот субјект се јавува потреба од користење краткорочен кредит.

Во праксата можат да се јават многу причини поради коишто се јавува неопходност од користење на краткорочни кредити. Но, во основа, сите тие овозможуваат непречено, непрекинато и во континуитет одвивање на деловната активност на деловниот субјект.

⁶⁵ Јовановски, Тихомир. „Финансии“, Скопје, 2007 г., оп, цит., стр. 250

⁶⁵ Исто, стр. 251

5. Поим и видови меници

Меницата е писмен документ со строго пропишана форма и содржина. Со меницата едно лице му наредува на друго лице, во определено време и на определено место, да го исплати означениот износ на лицето што е назначено во неа или на лице по негова наредба.

Оттука, во меницата можеме да ги идентификуваме следните битни елементи:⁶⁶

- три менични лица
  - а) име на лицето што треба да ја плати меницата **ТРАСАТ**
  - б) лице што ја издава меницата **ТРАСАНТ**
  - в) оној кому треба да му се плати меницата **РЕМИТЕНТ**
- ознака дека е меница
- безусловен налог да се плати одредена сума
- време на достасаност
- ден и место на издавање на меницата
- место каде што треба да се изврши плаќањето
- потпис на лицето што ја издава меницата

Освен овие, меницата може да има и други елементи, но без овие не би била меница.

Постојат неколку видови меници и некои од нив се:⁶⁷

- **Сопствена (соло) меница** - лицето што ја издава меницата е истото што треба да ја плати. (ТРАСАТОТ и ТРАСАНТОТ се едно лице)
- **Трасирана меница** - за исплата ремитентот на меницата се упатува кај некое друго лице (трасат), а не кај оној што ја издава меницата (трасант). Значи се работи за класична меница при што се јавуваат сите три лица.
- Трасирана меница по сопствена наредба - кога издавачот на меницата се наведува и како корисник на меницата (значи ТРАСАНТОТ и РЕМИТЕНТОТ се едно лице). Оваа меница се јавува кога на пример, продавачот на стоки или услуги трасира меница на купувачот (кој ќе се јави како должник по меницата), а како корисник се назначува продавачот.
- Домицилирана меница – се јавува во случаите кога во меницата ќе се означи дека ремитентот за наплата се упатува кај друго лице и во неговото место за наплата, а не кај трасатот.
- Меницата е документ со којшто се регулираат должничко-доверителските односи меѓу субјектите.

Карактеристично за меницата е што за разлика од другите документи со коишто се регулираат должничко-доверителските односи, е дека меницата се одликува со своја „менична строгост“. Оваа строгост значи дека положбата на меничните должници е потешка од положбата на останатите должници во граѓанско-правните работи бидејќи доверителот по меница може своето побарување да го наплати по кратка постапка.

Уште една карактеристика на меницата е т.н. „**солидарна одговорност**“, тоа значи дека ако акцептантот, кој е главен меничен должник, одбие да ја исплати

⁶⁶ Јовановски, Тихомир. „Финансии“ Скопје, 2007 г., стр. 242

⁶⁶ Исто, стр. 242

⁶⁷ Исто, стр. 243

меничната сума во предвидениот рок, тогаш наплата може да се бара и од кој било од потпишаните менични должници.

Карактеристични менични работи се:⁶⁸

- **Издавање меница:** Меницата се издава со взаемна согласност на купувачот и продавачот на стоки и услуги во којашто како должник би се јавил купувачот (трасат), а како корисник (ремитент) продавачот или некое друго лице.
- **Акцептирање на меница** - давање писмена изјава од страна на трасатот (меничниот должник) дека е согласен да ја плати меничната сума во предвидениот рок. Тоа се прави со зборовите: „признавам“ или „се согласувам“.
- **Индосирање на меницата** е посебен начин на пренесување на меницата. По пат на индосирање меницата се пренесува од дотогашниот имател (ремитентот) на друго лице (нов ремитент). Ваквото пренесување на меничното право се врши со запишување на следните зборовите на задната страна на меницата „место мене платете по наредба на...“, по што се наведува името на новиот ремитент, се става потпис од дотогашниот имател, и датум и место на индосирањето.
- **Авалирање на меница** - давање писмена изјава за менична гаранција. Со оваа менична гаранција авалистот (гарантот) гарантира за одреден меничен должник дека ќе го плати меничниот износ. Како гарант по меница може да се јави банката којашто ќе гарантира за некој свој коминтент кој се јавил како меничен должник.
- **Исплата на меница** се врши на денот на достасување на на меницата или најдоцна следните два дена по денот на достасување. Доколку се работи за меница по видување, истата треба да биде исплатена, штом ќе му се прикаже на должникот за исплата.

6. Финансирање од долгорочни извори на финансирање

6.1 Финансирање од долгорочни кредити

Финансирањето на основните средства и трајните обртни средства се врши од долгорочни кредити. Имено сите вложувања на финансиски средства кои остануваат врзани подолго од една година се финансираат од долгорочни вложувања. Пример: градежни објекти, опрема, откуп на земјиште како и вложувања во истражувања и развој. Вложувањата во производство во тек исто така имаат карактер на долгорочни вложувања, бидејќи паричните средства вложени во производството се врзани се додека претпријатието постои и не може да работи со нив. Паричните средства вложени во основни средства претпријатието ги враќа постепено преку вкалкулирање на амортизацијата во продажната цена на производите и нивната наплата. Бидејќи овие средства не можат да се вратат за краток рок нивното финансирање се обезбедува од долгорочни кредити познати како инвестициони кредити.

Инвестиционите кредити се големи по износ и нивното обезбедување е врзано со долгорочни процедури и обем на документација како и обезбедување на хипотеки.

⁶⁸ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 150

Т Е М А 3
Извори на финансирање

Исто така долгорочните кредити поради големиот износ не се користат одеднаш, туку постено преку делови наречени транши. Траншите се подигаат врз основа на временни ситуации и приложени долументи за фазата од инвестицијата. Со тоа се контролира рационалното и наменско трошење на средствата, што е од големо значење за банката, бидејќи промашените инвестиции оневозможуваат враќање на кредитот.

Кога станува збор за долгорочните кредити нивна специфика е и тоа што тие се враќаат врз основа на амортизационен план во кој се пресметани ануитетите- ратите.

Во амортизациониот план се остарува упросечување на отплатите, односно ануитет е збир од просечен заем и просечна камата. Доколку не се изработи амортизационен план, каматата и отплатата првите години ќе биде поголема а претпријатијето ново и економски недоволно јако.

$A = \text{Просечен заем} + \text{просечна камата}$

Во продолжение даваме пример на амортизационен план за долгорочен кредит од 1.000. 000 денари со рок на отплата 10 години и каматна стапка од 9% на годишно ниво.

Период	Кредит	Год ануитет	Год камата	Год отплата
1	1,000.000	155.820	90.000	65.820
2	934.138	155..820	84.076	71.744
3	862.436	155.820	77.619	78.201
4	784.235	155.820	70.581	85.239
5	698.996	155.820	62.910	92.910
6	606.086	155.820	54.548	101.272
7	504.814	155.820	45.433	110.387
8	394.427	155.820	35.498	120.322
9	274.105	155.820	24.670	131.150
10	142.955	155.820	12.865	142.955
Вкупно	1,000.000	1.558. 200	558.200	1,000,000

Од табелата може да се види дека претпријатието преку десет еднакви ануитети од 155.820 ќе ја плати и главницата од 1.000.000 и вкупната камата од 558.200. Доколку не се направеше амортизационен план претпријатието ќе имаше првата година рата од 190.000 (10.000 главница + 90.000 камата), втората година ратата ќе изнесуваше 184.076 (100.000 главница и 84. 076 камата)и тн.

Кај долгорочните кредити се јавува еден посебен вид на камата – интеркаларна камата.Тое е камата која се пресметува за периодот од започнување со користење на кредитот до моментот на започнување со отплатата на кредитот. Оваа камата може да се плати пред започнување на отплатата и за време на отплатата. Покрај редовната и интеркаларна камата при доцнење со исплата на долгорочниот кредитот се наплатува казнена – затезна камата со повисока стапка од редовната стапка.

6.2 Финансирање преку акции и обврзници

Долгорочните вложувања мора да бидат покриени и од долгорочни извори. Како една од можностите за обезбедување средства на долг рок е и емисијата на хартии од вредност. Притоа, емисијата на акции припаѓа во сопствени извори на финансирање, а емисијата на обврзници во туѓи извори на финансирање.

Акциите се сопственички хартии од вредност и со нив на нивниот имател му се потврдува дека е сопственик на некој идеален дел од основната главнина на акционерското друштво.

По форма, како и другите хартии од вредност, акциите треба да ги имаат следните елементи: ознака дека е акција, име на издавачот, име на сопственикот на акцијата, номинална вредност, датум и место на издавање и потпис на издавачот. Но, во суштина, денес, како во повеќето земји па и кај нас акциите не се издаваат вака во хартиена форма, туку истите се чуваат единствено во електронска форма. Кај нас задолжен за чување и следење на сите промени во врска со сопственоста на акциите е Централниот депозитар за хартии од вредност и сите сопственици кои поседуваат акции добиваат документ - извештај од оваа институција. Во тој документ се наведени сите податоци во врска со бројот на акции кои го поседуваат, номиналната вредност.

Пред секоја емисија на акции, потребно е да се пресмета колку и за која намена ни е потребен капиталот. Значи, напишано правило е да се направи елаборат. Потоа се пресметува номиналната вредност и бројот на акции што ќе се издадат. За продажба акциите се доверуваат на посебни овластени институции коишто имаат лиценца за тргување со хартии од вредност, а тоа се т.н. инвестициски банкари. Пред да се понудат на пазарот, акциите мора да се регистрираат во Комисијата за хартии од вредност каде што се поднесува извештај за емисијата на акции во форма на проспект.

Постојат повеќе видови акции, и тоа во зависност од тоа од кој аспект ги разгледуваме. Така, имаме акции од прва и од наредни емисии, акции што гласат на име и што гласат на доносител. Според правата што акциите ги даваат на акционерите постојат:⁶⁹

- Обични акции коишто на сопственикот му даваат право на учество во добивката и право на учество во управувањето, и
- Приоритетни акции коишто имаат приоритет при наплатата на дивиденда, но истите може и да немаат право на учество во управувањето

Акциите како извор на финансирање се многу значајни бидејќи обезбедуваат дополнителен капитал под поволни услови. Понатаму, ако друштвото успешно работи, нивната цена на пазарот на хартии од вредност ќе расте. Па така, за разликата меѓу пазарната (продажната) вредност на акциите и нивната номинална вредност се создава капитал во резерва којшто е најевтин извор на финансирање.

Обврзниците се доверителски хартии од вредност со коишто на нивниот имател му се потврдува дека позајмил одреден износ на нивниот емитент (продавач)

⁶⁹ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 151

кој пак се обврзува дека ќе го врати позајмениот износ по определен рок и на нивниот имател ќе му исплати одредена камата.

Елементите на обврзницата се исти како кај акциите, со таа разлика што тука мора да стои и рокот на достасаност, начинот на исплата на главнината (дали тоа ќе биде наеднаш или на делови по амортизационен план), и висината на каматата којашто најчесто се плаќа периодично (месечно, тримесечно, полугодишно...).

И обврзниците денес се дематеријализирани и се водат единствено во електронска форма и тоа во Централниот депозитар за хартии од вредност.

Постапката за нивно емитување се одвива исто како кај акциите, со таа разлика што тука треба да се определи каматната стапка и рокот на достасување. Каматната стапка се определува според условите на пазарот на капитал (другите долгорочни хартии од вредност и каматните стапки на долгорочните кредити), а рокот на достасување зависи од времетраењето на реализацијата на проектот за чијашто намена се врши емисијата на обврзници.

Постојат повеќе поделби на обврзниците и тоа според начинот на исплата (дали се исплатуваат наеднаш или на делови), дали гласат на име или на доносител. Според субјектите кои ги издаваат разликуваме:⁷⁰

- Обврзници што ги издаваат државните органи и истите се најбезбедни хартии од вредност
- Обврзници што ги издаваат органите на локалната самоуправа
- Обврзници што ги издаваат деловните субјекти. Овие обврзници се со повисок степен на ризик во однос на претходните, но истите пак, по правило, имаат повисока каматна стапка.

Обврзниците како хартии од вредност се наменети за широк круг на инвеститори, и оттука нивното значење е многу големо бидејќи ги мобилизираат неискористените средства кај населението и истите ги вклучуваат во стопанските текови.

---

⁷⁰ Исто, стр. 153

Прашања за проверка на знаењето на учениците

1. Дефинирајте што е финансирање!
2. Дефинирајте ги сопствените извори на средства!
3. Објаснете го поимот капитал на индивидуалниот сопственик!
4. Дефинирајте ги трајните влогови на основачите на деловните субјекти!
5. Дефинирајте го поимот акционерски капитал!
6. Дефинирајте што е кредит!
7. Набројте што спаѓа во туѓи извори на средства!
8. Кои се битни елементи на кредитот?
9. Објаснете ги видовите кредити!
10. Објаснете ја подготовката и поднесувањето за барање за кредит?
11. Како се обработува кредитното барање?
12. Како се изработува предлог за кредит?
13. Како се склучува договор за кредит?
14. Кои се краткорочни извори на финансирање?
15. Дефинирајте го поимот меница!
16. Објаснете ги видовите меници.
17. Кои се менични кредити?
18. Дефинирајте го поимот акција!
19. Дефинирајте што се обврзници!
20. Какви видови акции познавате?
21. Дефинирајте го поимот транша?
22. Дефинирајте инеркаларна камата?
23. Што е ануитет?

Примери за тематската целина

Извори на финансирање

Пример 1.

Трговското претпријатие „КОНИ“ произведува чоколади. Лоцирано е во Скопје и работи по принципот на акционерско друштво. Неговите производи се со висок квалитет и се продаваат на домашниот и странскиот пазар. Бидејќи станува збор за брендиран производ претпријатието постојано издвојува големи средства за истражување и развој. Според развојните планови на претпријатието предвидено е воведување на нова производствена линија. Производството ќе се финансира со кредит добиен од странска кредитна линија преку наша деловна банка, а врз основа на уредно изработена и доставена документација и бизнис план.

Прашања:

1. Каков е капиталот на претпријатието?
2. Врз основа на што е добиен кредитот?
3. За каков кредитот стану збор според рокот и дали ќе се користи одеднаш?
4. Кој дел од претпријатието ќе ја води кредитната постапка?

Пример 2.

Претпријатието „General Electric“ врши набавка на делови, конструкции и дополнителни елементи преку посредници меѓу кои се: комисионери, трговски агенции, застапништва на странски компании и посреднички друштва и истото е акционерско друштво. Се истражува пазарот на набавка преку квалитетот на понудените набавки, а набавните цени се истражуваат преку квалитетот на производите. Доставена е анкета до купувачите за задоволувачкиот квалитет на производите на оваа компанија, при што 89% се изразуваат со високо мислење. Компанијата повремено се занимава и со краткорочна набавка за да не дојде до зголемување на трошоците. Нема несоодветности во количините и квалитетот на набавените делови и конструкции. Плаќањата (ликвидацијата) на доспеаните фактури од продавачите и од другите учесници во процесот на набавка се регулираат и навремено се наплаќаат. Капиталот е на акционерите со свој удел на акции.

Поради намалената потрошувачка предизвикана од светската економска криза, финансиската политика на претпријатието предвидува продажна на кредит. Заради финансирање на купувачите и зголемување на промет претпријатието аплицира за кредит кај деловните банки. Поради угледот и финансиската ликвидност која ја поседува претпријатието, Стопанска банка му одобрува кредит за финансирање на купувачите

Прашања:

- Акционерите имаат обични и приоритетни акции во друштвото.
1. Како претпријатие е „General Electric“?
  2. Каков вид акции има во претпријатието?
  3. Зошто претпријатието подига кредит?
  4. За каква намена е добиен кредитот?
  5. Каков е рокот на кредитот со оглед на неговата намена?

Вежби

1. Финансирањето е деловна активност со којашто се обезбедуваат средства за работење на деловни субјекти.

ДА   НЕ

2. Од што зависи обезбедувањето на средства од сопствени извори?

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

3. Субјектот што сака да отпочне некоја стопанска активност мора да обезбеди капитал чијшто обем би одговарал на видот на дејноста што ќе ја извршува.

ДА   НЕ

4. Акциите се хартии од вредност и истите се потврда за вложениот капитал.

ДА   НЕ

5. Во кои форми можат да се јават туѓите извори на средства?

1. _____

2. _____

6. Кредитот е должничко-доверителски однос меѓу кредиторот и дебиторот во кој доверителот отстапува на друго лице одредена вредност (пари, стока, услуга) на одредено време и под одредени услови, но со обврска истата да биде вратена.

ДА   НЕ

7. Кои се битни елементи на кредитот?

1. _____

2. _____

3. _____

8. Според обликот во којшто се дава кредитот разликуваме паричен и стоковен кредит.

ДА   НЕ

9. Според намената на кредитот, кредитите се делат на производствени и потрошувачки.

ДА   НЕ

10. Според потеклото на средствата што ги добиваме, кредитите од една земја може да ги поделиме на домашни и странски кредити.

ДА   НЕ

Т Е М А 3
Извори на финансирање

11. Кои податоци се наведуваат во подготовката на барањето за кредит?

1. _____	4. _____
2. _____	5. _____
3. _____	6. _____

12. Кои податоци ги содржи образецот на барањето за кредити ?

1. _____	5. _____
2. _____	6. _____
3. _____	7. _____
4. _____	8. _____

13. Дефинирајте го поимот меница!

---

14. Дефинирајте го поимот акција!

---

15. Кои се карактеристики на меничните работи?

1. _____	4. _____
2. _____	5. _____
3. _____	6. _____

16. Акцептен кредит се јавува кога банката става свој потпис на меницата и станува главен меничен должник.

ДА   НЕ

17. Авален кредит е форма на гарантен кредит.

ДА   НЕ

18. Есконтен кредит се јавува кога банката ја есконтира меницата од нејзиниот коминтент кој претходно со неа извршил продажба на одложено плаќање.

ДА   НЕ

19. Реесконтен кредит го подигаат банките со прикажување на есконтираните меници кај централната банка.

ДА   НЕ

20. Какви видови акции постојат?

Т Е М А 3
Извори на финансирање

---

21. Дефинирајте го поимот кредитни картички!

---

22. Дефинирајте го поимот дебитна картичка!

ПЛАТЕН ПРОМЕТ

Преглед на темата

- Поим за платен промет
- Видови платен промет
- Сметки на парични средства на претпријатијата
- Подготовка на документацијата за исплатување (ликвидација на документите за исплатување)
- Посредници во платниот промет
- Народна банка на Република Македонија
- Надлежности на Народна банка
- Банки и платен промет
- Деловни банки
- Клириншка куќа
- Клиринг

Цели на учење

По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни:

- да го дефинирате платниот промет
- да дефинирате готовински платен промет
- да дефинирате безготовински платен промет
- да ги објасните предностите и слабостите на безготовински и готовински платен промет
- да дефинирате внатрешен и меѓународен платен промет
- да дефинирате посреден и непосреден платен промет
- да ги прикажете документите со коишто се остварува исплата преку благајна
- да дефинирате ликвидација на документите
- да ги објасните надлежностите на ликвидаторот
- да ги дефинирате надлежностите на Народна банка на РМ
- да ги објасните функциите на Народна банка
- да ја објасните улогата на Народна банка
- да го објасните учеството на деловните банки во платниот промет
- да објасните за клириншка куќа во Македонија
- да објасните за клиринг на мали меѓубанкарски плаќања

Преносот на парични средства од едно на друго правно или физичко лице со цел ликвидирање определен должничко-доверителски однос го нарекуваме платен промет.

Готовинскиот платен промет се врши со готовински пари (ефективни) пари, а карактеристичен е за плаќањето на населението, додека безготовинскиот платен промет претставува плаќање преку посредници (банки, претпријатија за ПТТ сообраќај и слично).

Готовински платен промет се врши со непосредно предавање на готови пари меѓу субјектите, а плаќањата што се вршат без употреба на готови пари, туку само со прокнижување на износот на товар или во корист на одделни сметки на субјектите што го вршат плаќањето го претставува **безготовинскиот** платен промет.

Документот претставува исправа, писмен доказ или веродостоен податок. Токму поради тоа, секоја исплата, независно од причината што ја наметнала, мора да биде заснована на документ.

Деловните банки се профитни финансиски организации. Тие се деловни фирми коишто тргуваат со финансиски средства. Ваквите банки извршуваат кредитни, депозитни, работи на платниот промет и други видови посреднички банкарски работи.

Во новиот платен систем Народна банка на Република Македонија има важни и значајни функции пропишани во новиот Закон за платен промет.

КЛУЧНИ ПОИМИ

☒ платен промет	☒ ликвидатура
☒ видови платен промет	☒ контрола
☒ безготовински промет	☒ народна банка
☒ готовински промет	☒ деловни банки
☒ посреден промет	☒ клиринг
☒ непосреден промет	☒ клириншка куќа
☒ меѓународен промет	

1. Поим за платен промет

Преносот на парични средства од едно на друго правно или физичко лице со цел ликвидирање определен должничко-доверителски однос го нарекуваме платен промет.

Сите плаќања и наплати што се вршат меѓу претпријатијата, или меѓу нив и некои други субјекти во земјата и надвор од неа се нарекуваат платен промет.

Платниот промет ги опфаќа сите плаќања изразени во пари, без оглед на тоа кој ги врши, по кој основ и на кој начин. Ако овие плаќања се вршат во рамките на една земја тогаш тоа е внатрешен платен промет, а ако плаќањата се вршат меѓу физички и правни лица на разни земји станува збор за платен промет со странство. Поради различната проблематика во извршувањето на внатрешниот и надворешниот платен промет ќе им биде посветено одделено внимание во натамошното излагање.⁷¹

Како резултат на деловните односи меѓу физичките и правните лица во рамките на една или повеќе различни земји се воспоставуваат финансиски односи – побарувања и обврски.

Финансиските обврски меѓу субјектите се подмируваат со плаќања. Под поимот „плаќања“ се подразбира пренос на пари од едно физичко или правно лице на друго.

Плаќањата најчесто се јавуваат како последица на актот на купување и продавање на стоки и услуги, но многу често плаќањата се јавуваат и при отплата на кредити и плаќање на каматите, подмирување на разни фискални обврски (даноци, придонеси, членарини), плаќања по основ на користени услуги (туристички, угостителски, образовни, транспортни, сообраќајни, градежни, здравствени, лиценци, патенти, интелектуални услуги и др.)⁷²

Збирот на сите плаќања меѓу физичките или правните лица со цел подмирување на нивните меѓусебни парични обврски, односно наплатување на побарувањата, го претставува **платниот промет**.⁷³

2. Видови платен промет

Во зависност од тоа дали плаќањата се вршат со предавање на готови пари или пак со евидентирање на парите на товар на сметката на плаќачот, во корист на сметката на примачот на парите, платниот промет може да биде готовински и безготовински.

Готовинскиот платен промет се врши со готовински пари (ефективни) пари, а карактеристичен е за плаќањето на населението, додека безготовинскиот платен промет претставува плаќање преку посредници (банки, претпријатија за ПТТ сообраќај и слично).

⁷¹ Payment Systems, monetary policy, and the role of the central bank/ Omotunde E.G. Jonson eith Richard K. Abrams... (et al), International Monetary Fund, Publication servis 700 19th Street, N.W., Washington, p.236

⁷² Ibid., p.237

⁷³ Ibid., p. 237

Имено, готовинскиот и безготовинскиот платен промет имаат различна организација на плаќање, користат разни начини и инструменти за плаќање, а со тоа имаат различни економски последици за учесниците на платниот промет.

Готовинскиот начин на плаќање историски му претходи на безготовинскиот начин на плаќање. Предностите на безготовинските во споредба со готовинските плаќања се:⁷⁴

- заштеда на време и на двата деловни партнера при извршување на плаќањето, бидејќи тие не мораат да стапуваат во непосреден контакт и да ги пребројуваат парите при примопредавањето;
- поголема рационалност во извршувањето на плаќањето бидејќи е намалена можноста на појава на грешки при пребројувањето на парите. Исто така намален е ризикот на којшто се изложени готовинските пари при манипулирањето (кражби, затајување и др. злоупотреби);
- безготовински начин на плаќање има незначителни недостатоци во врска со појавата на грешки при плаќањето.

Паричните плаќања можат да се вршат на два начина и тоа:

А) Непосредно и

Б) Со посредство на специјализирани организации за платен промет или некоја банка.

А) Непосредното плаќање се извршува со готовински пари при средбите меѓу должникот и доверителот коишто непосредно примопредаваат соодветна сума на пари, а

Б) посредното плаќање се извршува со посредство на специјализирани организации за платен промет или некоја банка. Должникот и доверителот стапуваат во контакт преку посредникот којшто од должникот добива налог: на товар на неговата сметка да му се исплатат одредени износи на сметката на доверителот.

Еден добро организиран платен промет претставува услов за нормално работење на стопанските субјекти, односно за нормално извршување на процесот на производство и прометот. Застојот во наплатата на продадената стока или на извршените услуги е еден од знаците дека платниот промет во земјата не е добро организиран, што го забавува кружното движење на средствата и може да доведе до напомена дека од добро организираниот платен промет зависи и брзината на плаќањето којашто е најбитен елемент во должничко-доверителските односи имајќи ги предвид огромните износи на плаќање и релативно долгиот период во којшто тоа може да се изврши. Според тоа, платниот промет е добро организиран и добро функционира ако е ефикасен и економичен.

Платниот промет, како збир на сите поединечни плаќања, може да се набљудува од повеќе аспекти. Така, на пример, истиот може да се набљудува:⁷⁵

- според местото на плаќање
- според начинот на плаќање
- според видот на плаќање

⁷⁴ Payment Systems, monetary policy, and the role of the central bank/ Omotunde E.G. Jonson eith Richard K. Abrams., Washington. op, cit., p. 239

⁷⁵ Payment Systems, monetary policy, and the role of the central bank/ Omotunde E.G. Jonson eith Richard K. Abrams., Washington. op, cit., p. 240

2.1 Платен промет според местото каде што се наоѓаат учесниците во плаќањето, разликуваме:

Според местото каде што се наоѓаат учесниците во плаќањето, разликуваме:

- внатрешен и
- меѓународен платен промет (надворешен)

Збирот на сите поединечни плаќања коишто се остваруваат во една земја и се извршуваат во нејзината национална парична единица се нарекува **внатрешен** платен промет во земјата или домашен платен промет. Со него се опфаќаат сите плаќања меѓу субјектите на исто валутно подрачје.

За разлика од тоа, збирот на плаќања извршени меѓу физичките или правните лица на различни земји се нарекува **меѓународен**, односно платен промет со странство или девизен платен промет.⁷⁶ Тоа се плаќања остварени меѓу стопански субјекти од различни валутни подрачја.

2.2 Платен промет според според начинот на плаќање

Според начинот на плаќање разликуваме:⁷⁷

- посреден
- непосреден промет.

Основната разлика помеѓу непосредниот и посредниот платен промет е во зависност од тоа дали се вклучени или не се вклучени уште една или повеќе страни во самиот платен промет. Така, **непосредниот** платен промет опфаќа непосредни плаќања меѓу плаќачот и примачот, додека кај **посредниот** платен промет се вклучуваат, освен нив, уште една или повеќе организации преку коишто се врши самата наплата т.е. исплата.⁷⁸

2.3 Платен промет според видот на плаќање

Според видот на плаќање разликуваме:⁷⁹

- готовински
- безготовински промет.

Готовински платен промет се врши со непосредно предавање на готови пари меѓу субјектите, а плаќањата што се вршат без употреба на готови пари, туку само со прокнижување на износот на товар или во корист на одделни сметки на субјектите што го вршат плаќањето го претставува **безготовинскиот** платен промет.

Платниот промет денес се врши и преку Интернет и по електронски пат.

⁷⁶ Ibid., p. 240

⁷⁷ Ibid., p.240

⁷⁸ Drummond Paulo. Former Yugoslav Republic of Macedonia Banking Soundness and Recent Lessons. International Monetary Fund. WP/00/145. August, 2009, p.261

⁷⁹ Ibid., p. 263

3. Сметки на паричните средства на претпријатијата

Своите парични средства претпријатијата ги евидентираат на сметки што се водат во Заводот за платен промет. Во оваа група се водат сите парични средства со коишто располага претпријатието, и тоа:⁸⁰

- парични средства на жиро сметка
- парични средства на издвоени сметки (резерва, заедничка потрошувачка и останати фондови);
- парични средства на други сметки (тековна сметка, депозити и сл.).

Освен сметките што се водат во Заводот за платен промет, претпријатијата можат да имаат свои сметки во одделни банки, како што се.⁸¹

- Сметки за одобрени кредити;
- Девизна сметка на којашто се водат странските средства на плаќање и преку којашто се вршат плаќања во девизи;
- И други сметки кај банките.

Користењето на средствата на овие сметки се врши со налози што се упатуваат до заводот за платен промет или до банката, во зависност од тоа каде се води основната сметка.

Задолжувањето на сметката најчесто е со налог на сопственикот на сметката, додека одобрувањето на сметката - со налог на оној што уплатува.

4. Подготовка на документацијата за исплатување (ликвидација на документите за исплатување)

Документот претставува исправа, писмен доказ или веродостоен податок. Токму поради тоа, секоја исплата, независно од причината што ја наметнала, мора да биде заснована на документ.

На секоја исплата треба да ѝ претходи подготовка на документацијата за исплата. Постапката за подготовка на документацијата за исплата е наречена ликвидација на документацијата. Ликвидацијата на документите ја врши посебна служба во претпријатието наречена ликвидатура, а лицето кое ја врши ликвидацијата е наречено ликвидатор.

Под документи врз основа на коишто се врши исплатата преку сметките или преку благајната се подразбираат:⁸²

- Фактури за набавени материјали, полупроизводи, готови производи, резервни делови, стоки и услуги;

⁸⁰ Ibid., p. 263

⁸¹ Ibid., p. 263

⁸² Drummond Paulo. Former Yugoslav Republic of Macedonia, 2009, op., cit., p. 267

⁸² Ibid., p. 268

- Фактури за набавени основни средства, материјали за инвестиции;
- Фактури и други документи за набавен инвентар и опрема за заедничка потрошувачка и др.

Кога станува за исплата преку благајната тогаш, под парични документи, се подразбира:⁸³

- Налози за исплата за службени патувања;
- Документи врз основа на коишто се врши исплата на плати на работниците;
- други документи врз основа на коишто се вршат исплати на плати на работниците;
- како и други документи врз основа на коишто се вршат исплати во готово од касовиот максимум.

Ликвидацијата на документите за исплата подразбира контрола на документите од гледна точка на тоа:

- дали документот е исправен од пресметковната и формална страна, односно дали е уреден за исплатување и дали на него постои потврда дека во претходната фаза е извршена пресметковна контрола.
- дали на документот е повредена точноста на настанатата деловна промена со потпис на овластено лице и дали во однос на документот врз основа на којшто се врши исплата се прикажани сите потребни документи, на пример, кога станува збор за исплата на фактура за набавени материјали, треба да се утврди дали постои и документ дека материјалот е примен. Всушност, се контролира материјалната исправност на документите.

Ликвидатурата треба да ги врати неисправните документи од формални, пресметковни и материјални страни на подносителите за исправка.

Следна задача на ликвидатурата, по проверка на документите, е да изготви налози за плаќање.

Ликвидацијата на документите за исплати има големо значење за исправноста на финансиското работење во претпријатието и за таа цел треба да се овласти работник (или повеќе работници)⁸⁴ кој ќе ја вршат ликвидацијата на паричните документи и ќе бидат одговорни за:

- правилно и точно ликвидирање на документите;
- за правилно и точно ликвидирање на сметководствените исправи од суштинска и формална страна;
- за правилно и точно ликвидирање на сметководствените исправи од аспект на материјалната и сметковна исправност;
- за другите прашања коишто произлегуваат од неговиот домен на работа и работењето.

4.1 Ликвидација на документацијата (како се остварува ликвидацијата на документите)

Секоја исплата, независно од причината што ја наметнала мора да биде заснована на документ. Документот што служи како основа за плаќање може да

⁸³ Ibid., p. 268

⁸⁴ Drummond Paulo. Former Yugoslav Republic of Macedonia, 2009.op, cit., p.269

потекне од странката на која треба да се плати или како интересен документ, составен во самата организација, со којшто треба да се изврши плаќањето.⁸⁵

Меѓутоа, на секоја исплата треба да ѝ претходи обработка - подготовка на документацијата за исплата. Постапката за подготовка на документацијата за исплата е наречена **ликвидација на документацијата**. Ликвидацијата на документацијата, проверка на точноста на документите, ја врши посебна служба во организацијата којашто е наречена **ликвидатура**. Доколку во организацијата има голем обем на работа, а со тоа и многу документи, оваа работа ја врши едно лице - **ликвидатор**.

Ликвидација на документацијата за исплатата подразбира:⁸⁶

1. дали документот е исправен од пресметковна и формална страна, односно дали е уреден за исплатување. Со други зборови, се контролира формалната исправност на документот;

2. дали обврската за којашто треба да се изврши плаќање ја превземало лице од организацијата овластено за такви обврски од страна на органите на управување или општите акти. Лицето кое ја превземало обврската треба да потврди со потпис на соодветниот документ;

3. дали на документот е потврдена точноста на настанатата деловна промена со потпис на овластеното лице и дали кон документот, врз основа на кој се врши исплатата, се приложени и сите потребни документи за потврдување на точноста на деловната промена (на пример кога станува збор за набавени материјали дали постои и документ дека истиот материјал е примен). Всушност, се контролира **материјалната исправност на документите**.

Ликвидатурата треба да ги врати неисправните документи од формална, пресметковна и материјална гледна точка на подносителот за корекција, а фиктивните работи треба да се достават до надлежните органи за да се поведе истрага. **Само формално, пресметковно и материјално исправната документација може да послужи како основа за исплата.**⁸⁷

Следна задача на ликвидатурата е да изготви налози за плаќање, водејќи сметка тие да одговараат на законските прописи, интерните прописи на организацијата и договорите склучени со деловните партнери.

Ликвидацијата на документацијата за исплата има големо значење за исправноста на финансиското работење на организациите.

5. Посредници во платниот промет

Платниот промет како систем на плаќање се состои од збир на инструменти, постапки, правила и систем на меѓубанкарски пренос на средства којшто се користи за да се овозможи циркулација на паричните средства на територијата на една земја. Едноставно речено, платниот промет претставува пренос на пари од една на друга сметка на учесниците на платниот промет преку посредниците на платниот промет.⁸⁸

⁸⁵ Ibid., p. 269

⁸⁶ Croce Enzo and Khan Mohsin. Monetary Regimes and Inflation Targeting. Finance and Development, September 2000, p. 365

⁸⁷ Ibid., p. 366

⁸⁸ Croce Enzo and Khan Mohsin. 2000, op., cit., p. 366

Главни посредници во реформираниот платен систем на Република Македонија се: Народна банка на Република Македонија и деловните банки што добиле дозвола од НБРМ. На врвот на платниот систем е Народна банка на РМ којашто ги води сметките на банките, а банките ги водат сметките на своите депоненти.

5.1. Народна банка на Република Македонија

Надлежности на Народна банка

Народната банка како носител на платниот промет ги врши следниве работи:⁸⁹

- Организира систем на порамнување меѓу носителите на платниот промет;
- Отвора и води сметки на банките, депозитни сметки на брокерски друштва и други сметки за коишто со закон е пропишано да се водат во Народната банка и врши плаќање од сметки;
- Отвора и води и други сметки доколку со закон не е поинаку определено;
- Отвора и води и трезорска сметка преку којашто се врши централизирано извршување на плаќањата од сите сметки во рамките на трезорската сметка при што евиденцијата за приливите, одливите и состојбата на сметките во рамките на трезорската сметка се води во трезорот при Министерството за финансии;
- Води пресметковни сметки за институциите коишто вршат пресметка и утврдување на обврските меѓу носителите на платниот промет;
- Пропишува стандард за конструкција на сметките на учесниците во платниот промет;
- Доделува водечки број на носителите на платниот промет;
- Го определува износот на плаќањето каде што е мало меѓубанкарското плаќање;
- Врши надзор над работењето на банките и на другите институции што даваат услуги во платниот промет;
- Издава и врзана дозвола за вршење на платен промет;
- Ги преиспитува критериумите за издавање и одземање на дозвола за вршење на платен промет;
- Води регистар на сметки во својот систем и за тоа го информира единствениот регистар на иматели на сметки;

5.2. Банки и платен промет

Банките во платниот промет ги опфаќаат следниве работи:

- отвораат и водат сметки на учесниците во платниот промет и вршат плаќања преку сметки
- водат регистар на сметки во нивниот систем и за тоа го информираат единствениот регистар на иматели на сметки

Во новиот платен систем Народната банка на Република Македонија има важни и значајни функции пропишани во новиот Закон за платен промет.

---

⁸⁹ Ibid., p. 366

Во платниот систем, во согласност со Законот за платен промет, Народна банка на Република Македонија ги има следниве функции:⁹⁰

- НБРМ обезбедува систем за порамнување. Оваа функција на НБРМ е обезбедена со имплементација на т.н. РТГС (Real time Gross Settlement System) којшто во НБРМ се вика МИПС- Македонски интербанкарски платен систем.
- НБРМ отвора сметки на носителите на платен промет. За таа цел носителот поднесува Барање за отворање сметка со коешто ја приложува потребната документација наведена во самото барање и приложува Пријава на овластени потписници како и Договор за отворање на сметка.
- НБРМ отвора сметки на фондовите, депозитни сметки на брокерските друштва и Единствената трезорска сметка.
- НБРМ ја пропишува конструкцијата на број на сметка.
- НБРМ доделува водечки броеви на сите носители и на платен промет.
- НБРМ се грижи за намалување на системскиот ризик во платниот промет. Една од тие мерки што може да ги преземе е да го ограничи износот на плаќање што може да се спроведува надвор од системот за порамнување на НБРМ. Во таа смисла НБРМ донесува Одлука за висината на мало меѓубанкарско плаќање. Под висината на ова плаќање, сите плаќања можат да се спроведуваат и во други клириншки системи надвор од системот за порамнување на НБРМ.
- НБРМ утврдува критериуми за издавање дозвола за носител на платен промет.
- НБРМ врши надзор над платниот систем во земјата.

Народната банка на Република Македонија има 3 улоги:⁹¹

- има банкарска функција како и секоја друга банка, вообичаено, со Владата како клиент.
- ги води сметките за порамнување на банките.
- има улога на регулатор на финансискиот сектор при што дел од таа улога е да ја надгледува ликвидноста на банките.

Во рамките на своите права и одговорности НБРМ организира систем на порамнување меѓу носителите на платниот промет. Оваа функција на НБРМ е обезбедена со имплементација на т.н. РТГС којшто во НБРМ се вика МИПС- Македонски интербанкарски платен систем, отвора сметки на фондовите, депозитни сметки на брокерските друштва, доделува водечки броеви на сите носители на платниот промет и се грижи за намалување на системскиот ризик во платниот промет.

Задачи на НБРМ се:

- ја утврдува и споредува монетарната политика и го уредува платниот систем.
- издава дозвола за основање и работење на банка, штедилница, менувачница.
- издава книжни и ковани пари.
- ја претставува Република Македонија во меѓународните финансиски институции.

5.2. 1. Деловни банки

Деловните банки се профитни финансиски организации. Тие се деловни фирми коишто тргуваат со финансиски средства. Ваквите банки извршуваат кредитни,

⁹⁰ Croce Enzo and Khan Mohsin. 2000, op., cit., p. 367

⁹¹ Croce Enzo and Khan Mohsin. 2000, op., cit., p. 368

депозитни, работи на платниот промети други видови на посреднички банкарски работи. Во литературата може да се сретнат неколку нивни карактеристики:

- тие се најголеми финансиски институции во економијата.
- банките се најдиверзифицираните финансиски институции во просторна смисла и тие работат со најширок спектар на квалитет.
- тие се единствени институции на коишто им е дозволено, во полн обем, да примаат и чуваат трансакциски депозити (жиро и тековни сметки на клиентите)
- учествуваат во извршувањето на платниот промет меѓу економските субјекти.
- банките се основните институции кон коишто е насочена монетарната политика на централната банка.

5.3. Клириншка куќа

Клириншката куќа е основана во Скопје од страна на банките во согласност со Законот за платен промет⁹². Таа е основана со цел утврдување и пребивање на плаќањата на носителите на платниот промет врз основа на мали меѓубанкарски плаќања. Клириншката куќа е изградена со сопствени ресурси на начин и принципи засновани на современа информатичка технологија со почитување на правилата и препораките од Банката за меѓународно порамнување во Базел и специфичностите на економско-финансискиот систем на Република Македонија. Учесници во клирингот се носителите на платниот промет кои во Клириншката куќа имаат отворено сметка за пресметка. Со функционирањето на Клириншката куќа се обезбедуваат следните поволности за учесниците во клирингот: - 24 часовен пристап до клирингот

- пресметка на плаќањата којашто обезбедува нето порамнување на сметките на банките во НБРМ - проверка на податоците и заштита од трансакции кон непостојечка сметка
- заштита од неовластен пристап и злонамерни посетители.

5.3.1. Клиринг на мали меѓубанкарски плаќања (КИБС-Клиринг)

Клиринг на мали меѓубанкарски плаќања (клиринг) е процес којшто се состои од:

- Размена на трансакции со мали меѓубанкарски плаќања (клириншка размена);
- Утврдување на нето состојба преку пресметка и пребивање на трансакциите од клириншката размена (клириншка пресметка)
- Подмирување на обврските произлезени од клириншката пресметка (клириншко порамнување).

Учесници во клирингот на малите меѓубанкарски плаќања се носителите на платниот промет. Покрај општите услови за членство, членките на КИБС-Клиринг е потребно до КИБС да достават:⁹³

- Дозвола за основање и работење на банки издадена од НБРМ;
- Договор за отворање трансакциска сметка во МИПС;

⁹² Croce Enzo and Khan Mohsin. 2000, op., cit., p. 369

⁹³ Croce Enzo and Khan Mohsin. 2000, op., cit., p. 370

- Овластување КИБС да издава налози за задолжување на товар на трансакциската сметката на членката во МИПС заради покривање на негативните состојби при клириншкото порамнување (Образец КИБС-Клиринг).

Клириншки ден е време во коешто се извршува сервисот КИБС-Клиринг за трансакции со датум на валута којшто се однесува за еден календарски ден. Клириншкиот ден содржи еден или повеќе пресметковни циклуси (клириншки циклус). Бројот на клириншките циклуси и времето на извршување на поодделните активности во текот на клириншкиот ден се уредува со Терминскиот план. Максималниот износ на поединечна трансакција што може да учествува во КИБС-Клиринг го определува НБРМ. По извршеното успешно порамнување, КИБС до секој од учесниците, доставува извештаи согласно Упатството за размена.

5.1.1 МИПС

Преку овој систем се извршуваат големите плаќања и итните плаќања во домашниот платен промет. Трансферот на средства се порамнува индивидуално, во бруто износ. Значи, нема пребивање, туку секој трансфер се порамнува веднаш, во моментот на неговото пристигнување во НБРМ. Плаќањата во овој систем се финални и неотповикливи.

- МИПС системот функционира преку сложен информациски систем со високи технички карактеристики. Учесници на МИПС можат да бидат:⁹⁴
  - НБРМ
  - Носителите на платен промет (банките)
  - Клириншката куќа
  - Трезорскиот систем
  - Останати институции во согласност со прописите
- МИПС системот има две важни улоги:
  - за навремено извршување на големите и итните плаќања
  - порамнување на нето позициите од клириншката куќа

⁹⁴ Исто, стр. 200

Прашања за проверка на знаењето на учениците

1. Што е платен промет?
2. Какви видови платен промет познавате?
3. Дефинирајте готовински платен промет!
4. Дефинирајте безготовински платен промет!
5. Дефинирајте го поимот внатрешен платен промет!
6. Дефинирајте го поимот надворешен платен промет!
7. Што подразбирате под посреден платен промет?
8. Што подразбирате под непосреден платен промет?
9. Кои се сметки на паричните средства на претпријатијата?
10. Што е документ?
11. Кои се документи за исплата преку благајна?
12. Какво е значењето на ликвидацијата?
13. Што опфаќа контролата на документите?
14. За што е одговорен ликвидаторот на документи?
16. Кои се надлежностите на Народната банка?
17. Какви функции има Народна банка?
18. Каква е улогата на деловните банки?
19. Објаснете што знаете за клириншка куќа!
20. Од што се состои клирингот на мали меѓубанкарски плаќања?

Примери за тематската целина

Платен промет

Пример 1.

Патната инфраструктура во секоја држава овозможува да се унапреди нормалното живеење и движење на луѓето, капиталот и деловните активности. Државата прави напори да управува со претпријатијата од јавен карактер и да се грижи за изградба и одржување на сообраќајната инфраструктура. За ангажирање на луѓето и средства за нивните активности, државата не наплатува пари директно од граѓаните и од бизнис секторот, туку државата го финансира нивното работење преку системот на плаќање даноци, такси и придонеси. Државата има основано претпријатија за оваа намена, а тоа е „Македонија пат“.

Ова претпријатие ги остварува сите плаќања во нашата земја, а дел од плаќањата го врши и во странство. Во готово исплатува со ефективни пари, а безготовински преку инструментите за безготовинско плаќање.

Паричните плаќања ги остварува на два начина и тоа: непосредно и со посредство на специјализирани институции за платен промет и нивната депонентна банка - Стопанска банка.

„Македонија пат“ често плаќа меѓу плаќачот и примачот, и меѓу плаќачот и примачот со посредство на институциите од платниот промет. Таа често го користи и интернетот како начин за плаќање.

Контролата на документите се остварува во ликвидатура, а лице одговорно за ликвидација, односно ликвидатор, е Станиол Петкоски.

Прашања:

1. Какви плаќања остварува „Македонија пат“?
2. Што се исплатува со готовинско плаќање?
3. Која е депонента банка?
4. Кој ја остварува контролата на документите?
5. Користи ли претпријатието интернет плаќање?

Пример 2.

Модната конфекција „Хепенинг“ од Битола постои на пазарот повеќе од 10 години. Таа произведува конфекција - мантили, капути, маици, блузи и друг вид текстилна машка и женска облека за Македонија и за извоз во некои од европските странски пазари. Дел од суровите ги набавува од странство, а дел од нашата земја. Во Битола, во фабриката на компанијата „Хепенинг“ се шијат, пеглаат, кројат, пакуваат, се експедитира целата машка и женска конфекција. Оние производи коишто се со некои мали фабрички грешки можат да се најдат директно во продавницата што работи во рамките на фабриката во Битола, по намалени цени како и во бутиците во Скопје, Охрид, Гостивар со назнака „роба со грешки“.

Од минатата година, побарувачката на моделите на „Хепенинг“ во Македонија многу опадна за разлика од истата побарувачка на странскиот пазар. Се работи за сериозна фабрика со многу вработени кои егзистираат од тие примања. Сето ова беше резултат на една криза којашто ја зафати текстилната индустрија во Македонија, но и криза во светски размери.

Генералната директорка ги повика своите вработени: менаџерите на набавка, продажба и маркетинг на еден заеднички состанок за тоа што да се преземе понатаму бидејќи се остварува многу малку промет и производите не се продаваат добро на пазарот во Македонија како порано. Таа направи реорганизација на сите менаџери и им даде нови задачи: да ја стимулираат маркетинг стратегијата, да се изработуваат флаери и реклами, да се направат билборди и друго.

Менаџерот Горан Стоилков го задолжи менаџерот за маркетинг Вели за продажба и пласман, а Анита Маказлиева за преориентирање на моделите, следење нови трендови, дизајни од бурди, модни манифестации, каталози, видео материјали и др. Конфликти при распоредот на нивните задачи и ривалство немаше. На наредниот состанок, директорката донесе одлука да продолжи производството во нивната компанија само со изработка на модели од домашни суровини без увоз од странство, а да продолжи извозот во странство со цел да се истражи и да се види како ваквата промена пак ќе влијае на странските пазари, а како во нашата земја. Со една забелешка, односно дека во Македонија малку ќе се намали цената на финалните готови производи поради помала или поевтина цена на користење на наши суровини и намалување на трошоците околу набавките на истите суровини од странство.

Депонентна банка на претпријатието е Балканска банка. Ова претпријатие остварува и меѓународен платен промет и соработува со странски банки.

Домашниот платен промет го остварува преку деловните банки во земјата и нејзината депонентна банка. Контролата на документите се остварува во ликвидатурата каде што и ликвидаторот има свои ингеренции. Ликвидаторот води контрола за правилно и точно ликвидирање на инструментите и на сметководствените исправи од суштинска и формална страна. Претпријатието не соработува со Народната банка директно туку преку деловните банки како учесници во платниот промет и депонентната банка. Малите меѓубанкарски плаќања се остваруваат со клиринг.

Ова претпријатие соработува и со клириншката куќа.

Прашања:

1. Која е депонентна банка?
2. Остварува ли меѓународен платен промет и со кого?
3. За што води контрола ликвидаторот?
4. Каква е соработката со НБ и преку кого?
5. Дали користи клиринг и како?

Вежби

1. Преносот на парични средства од едно на друго правно или физичко лице, со цел ликвидирање на определен должничко- доверителски однос се нарекува платен промет.

ДА   НЕ

2. Готовинскиот платен промет се врши со готовински ефективни пари, а карактеристичен е за плаќање на населението.

ДА   НЕ

3. Безготовинскиот платен промет е плаќање преку посредници.

ДА   НЕ

4. Кои се предности на безготовинскиот платен промет?

1. _____
2. _____
3. _____

5. Како се остваруваат плаќањата и на кои начини?

1. _____
2. _____

6. Дефинирајте го поимот меѓународен платен промет!

---

7. Дефинирајте ги поимите посреден и непосреден платен промет!

---

8. Објаснете ја ликвидацијата на документите!

---

9. Кои се парични документи за исплата?

---

10. Дали главен претставник во програмата на платниот промет е Народната банка?

ДА   НЕ

11. Народната банка остварува организиран систем на порамнување меѓу носителите на платниот промет.

ДА   НЕ

12. Народната банка доделува водечки број на носителите на платниот промет.

ДА   НЕ

13. Народната банка издава дозвола за основање и работење на банки, штедилници, менувачници.

ДА   НЕ

14. Дефинирајте Клириншка куќа!

---

15. Дефинирајте клиринг!

ВНАТРЕШЕН ПЛАТЕН ПРОМЕТ (ГОТОВИНСКИ И БЕЗГОТОВИНСКИ ПЛАТЕН ПРОМЕТ)

Преглед на темата

Внатрешен платен промет

Готовински платен промет

Плаќање преку инструменти за
готовинско плаќање

Сите инструменти за
готовинско плаќање со обрасци

Безготовински платен промет

Инструменти за безготовински
платен промет

Сите инструменти за
безготовинско плаќање со
обрасци

Чек

Бариран чек

Останати облици на плаќање

Компензација

Цесија

Преземање на долгот

Асигнација

Инструменти за обезбедување
на плаќања

Цели на учење

По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни:

- да дефинирате внатрешен платен промет
- да објасните како се остварува плаќање преку каса
- да дефинирате исплати
- да дефинирате наплати
- да објасните како се остварува плаќање преку инструментите за готовинско плаќање
- да ја објасните употребата на образец ПП 10
- да го објасните налогот за исплата на готовина
- да ја објасните упатницата за исплата на готовина ПП41
- да дефинирате безготовински платен промет
- да го објасните налогот за пренос
- да го објасните збирниот налог за пренос
- да го објасните налогот за плаќање јавни приходи
- да дефинирате чек
- да дефинирате бариран чек
- да ја објасните компензацијата, цесијата, асигнацијата

Под внатрешен промет се подразбираат плаќањата во денари што ги вршат учесниците во платниот промет, преку своите сметки отворени кај носителите на платниот промет.

Наплатите на пари во готово можат да се вршат неограничено и по повеќе основи.

Понекогаш, кај поголемите деловни субјекти коишто работат со голема фреквенција на уплати и исплати и кај коишто дневниот готовински промет е голем, може и да се случи дури и касата да функционира како посебна организациска единица вклучена во рамките на финансиската служба.

Кај овој инструмент налогодавачот - должник, наложува на банката каде што е депонирана неговата сметка да пренесе средства на товар на неговата сметка, а во корист на сметката на доверителот (примачот).

Чекот е инструмент за безготовинско плаќање. Со чекот трасантот (должникот) му дава налог на друго лице (банка-трасат) да му исплати на ремитентот (корисникот на чекот) одреден износ пари од неговото (трасантовото) покритие кај трасатот.

Компензацијата е престанување на взаемните истородни обврски по пат на пребивање една со друга.

Асигнација е упатување на новиот должник (асигнат) да ја подмири обврската на дотогашниот должник (асигнант) кон неговиот доверител.

КЛУЧНИ ПОИМИ

☒ внатрешен платен промет	☒ безготовински платен промет
☒ готовински платен промет	☒ налог за пренос
☒ каса	☒ збирен налог за прено
☒ наплата	☒ пренос за плаќање на јавни приходи
☒ исплата	☒ чек
☒ уплатница	☒ бариран чек
☒ упатница	☒ компензација
☒ налог за исплата за готовина	☒ цесија
	☒ асигнација

1. Внатрешен платен промет

Внатрешниот платен промет или платниот промет во земјата претставува збир на сите платни трансакции извршени и искажани во национални пари. Оттука, предмет на внатрешниот платен промет се националните пари како средство за плаќање во најширока смисла на зборот.

Значи, под внатрешен промет се подразбираат плаќањата во денари што ги вршат учесниците во платниот промет преку своите сметки отворени кај носителите на платниот промет.

Учесници во внатрешниот платен промет се домашни правни и физички лица, а плаќањата се вршат во денари. Како учесници можат да се јават и странски физички и правни лица кои вршат регистрирана дејност и кога плаќањата ги вршат во земјата и во денари.

Внатрешниот платен промет во Република Македонија го вршат НБРМ и банките. При тоа платниот промет меѓу учесниците, во основа, го спроведуваат деловните банки, а за извршување на платниот промет меѓу банките и платниот промет меѓу државните органи и институции се грижи Народната банка на РМ.

Во зависност од плаќањето и користењето на одделни облици на националните пари, внатрешниот платен промет можеме да го класифицираме како:⁹⁵

- готовински, што ги опфаќа сите трансакции на плаќање со готовина, односно со ефективни пари, и
- безготовински, што ги опфаќа сите уплати и исплати со жирални пари и парични сурогати, односно без директна употреба на ефективни пари.

Безготовинскиот платен промет се смета за основен крвоток на секоја современа и успешна национална економија.

1.1 Готовински платен промет

За готовински плаќања се сметаат плаќањата што се вршат со готови, ефективни пари. Истите можат да се извршуваат преку благајната (касата) на деловниот субјект, или да се извршуваат преку инструментите за готовински плаќања.

Плаќања преку каса

Кај секој деловен субјект за готовински уплати и исплати постои каса. Понекогаш кај поголемите деловни субјекти кои работат со голема фреквенција на уплати и исплати и дневниот готовински промет е голем, може и да се случи дури и касата да функционира како посебна организациска единица вклучена во рамките на финансиската служба.

Касовото работење може да биде организирано преку:⁹⁶

- една каса преку којашто се извршуваат сите касови работи
- една главна каса и повеќе помошни и специјализирани каси (во продавници, откупни станици...)

⁹⁵ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 155

⁹⁶ Исто, стр. 156

- повеќе каси организирани во различни организациски единици, при што секоја од нив работи независно како одделна каса.

Кога постои само една каса, организацијата на работење преку касата е поедноставна. Кога во организацијата постојат една главна и повеќе помошни каси, тогаш тие најчесто се поврзани со главната каса. Тие, од главната каса, се обезбедуваат со готовина, а прибраните каси ги уплатуваат во главната каса.

Касовите работи ги извршува лице - касиер. Тоа е лице кое треба да поседува потребни морални особини бидејќи работењето на каса е одговорна работа. Освен касовите работи, касиерот може да извршува и други активности во организацијата, но не е препорачливо да извршува работи што спаѓаат во делокругот на ликвидаторот и книговодителот (вака е со цел да се овозможи реална контрола на касовото работење).

Деловните субјекти често со интерни документи и прописи ги регулираат следните работи коишто се однесуваат на касовото работење:⁹⁷

- времето за работа со странки на касата
- начинот на кој странките ќе имаат пристап до касата (шалтер или друг начин)
- времето и начинот на предавање на документите од касата до службата за книговодство
- мерки за безбедност на парите и паричните документи во касата (обезбедување на касата, поставување сеф...)
- начин на доставување на готовината до и од касата (во придружба на еден или повеќе вработени)

Касовото работење, во основа, опфаќа два вида работи:

- наплати на готови пари, и
- исплати на готови пари

Наплатите на пари во готово можат да се вршат неограничено и по повеќе основи. Но прибраните пари по основ на дневен промет не можат да се користат за исплати на свои обврски преку касата⁹⁸. Овие средства треба да се уплатат на жиро сметка, а за исплата на обврските треба да се подигнат пари од жиро сметката со опис на намената за исплата во налогот со којшто ќе се подигнат средствата од жиро сметката.

Исплатата на готови пари од касата е ограничена како во поглед на основата за исплата, така и во поглед на големината на износите. Според Законот за платен промет, плаќањето на производи и услуги во готово, поединечно не може да биде повеќе од 100€ во денарска противвредност.⁹⁹

Исплатите од касата најчесто се вршат во следните случаи: аконтации за службени патувања и конечни исплати на патни и дневни трошоци, разни исплати на граѓани кои немаат свои сметки, набавки на производи и услуги чиј поединечен износ не го поминува износот од 100€ во денарска противвредност.

Секоја уплата или исплата во касата мора да биде проследена со документ. Се издаваат документи „Касата да прими“ ако се работи за уплата, или “Касата да исплати” ако се работи за исплата од касата. Исто така, сите деловни субјекти - даночни обврзници, според Законот за регистрирање на готовински плаќања (Службен весник на Република Македонија бр. 31 од 2001 година) имаат обврска, за секое

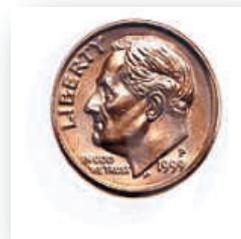
⁹⁷ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр.160

⁹⁸ Исто, стр. 161

⁹⁹ Исто, стр. 161

готовинско плаќање, да издаваат сметка од одобрен фискален систем поврзан со системот во УЈП за извршен промет (т.н. фискална сметка).

Сите налози и други документи врз основа на коишто се врши уплата, односно исплата во касата, касиерот ги средува и прокнижува во „Дневниот извештај на касата“ (истиот уште можеме да го сретнеме и како благајнички извештај, касов извештај, дневник од благајната...). Овој документ се изготвува во најмалку два примероци, при што еден останува кај касиерот, а другиот оди на книжење во книговодство. Извештајот од касата, освен што ја содржи почетната состојба на касата, сите уплати и исплати, а покажува и новата состојба на парите во касата (салдото) којашто мора да соодветствува со фактичката состојба на парите во касата.

Во касата не смеат да се чуваат пари што не се документирани и што не припаѓаат на деловниот субјект.

1.2 Плаќање преку инструменти за готовински плаќања

За овие плаќања, уште во теоријата, постои став дека се полуготовински плаќања бидејќи готовината се јавува само на едната страна од плаќањето. Доколку се работи за уплата, уплатата се врши со ефективни пари, но другата страна којашто го прима плаќањето го прима на сметка и обратно, кога се работи за исплати, примачот на плаќањето го прима во ефективни готови пари, но плаќачот го прокнижува плаќањето на својата сметка.

Инструменти за готовински платен промет се:¹⁰⁰

За уплати:

- Уплатница (Образец ПП10)
- Уплатница за јавни приходи (Образец ПП11)

За исплати:

- Налог за исплата на готовина (Образец ПП40)
- Упатница за исплата готовина (Образец ПП41)

1.3 Обрасци за готовинско плаќање

1.3.1 Уплатница (Образец ПП10)

Уплатницата ја употребуваат граѓаните и правните лица и тоа кога:¹⁰¹

- граѓаните кои, по основ на користење разни услуги, уплатуваат готови пари во корист на сметките на правните субјекти
- правните лица кои уплатуваат готови пари по основ на дневен промет, зголемување на основачкиот капитал и кога, по други основи, внесуваат готови пари на своите сметки.

¹⁰⁰ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 162

¹⁰¹ Исто, стр. 162

The image shows a payment slip form (PP10) with two main sections: 'УПЛАТУВАЧ' (Payer) on the left and 'ПРИМАЧ' (Payee) on the right. The form is divided into two halves by a vertical dashed line. Each half has a 'ЛОГО' (Logo) field at the top. The 'УПЛАТУВАЧ' section includes fields for 'НАЗИВ НА УПЛАТУВАЧОТ' (Name of payer), 'БАНКА НА УПЛАТУВАЧОТ' (Bank of payer), 'ПОВИКУВАЊЕ НА БРОЈ - ОДОБРУВАЊЕ' (Reference number - approval), 'ЦЕЛНА ДОЗНАКА' (Purpose code), 'ДАТУМ НА УПЛАТА' (Date of payment), 'МЕСТО НА УПЛАТА' (Place of payment), and 'ПОТПИС' (Signature). The 'ПРИМАЧ' section includes fields for 'НАЗИВ НА ПРИМАЧОТ' (Name of payee), 'БАНКА НА ПРИМАЧОТ' (Bank of payee), 'СМЕТКА' (Account number), 'ИЗНОС' (Amount), 'ШИФРА' (Code), and 'ПЛАЌАЊЕТО' (Check). At the bottom, there is a note: 'Место за автоматска обработка на податоци 0123456789 font: OCR A'.

При пополнување на уплатницата (образец ПП10), треба да се внесат следните податоци:¹⁰²

На левата страна се внесуваат податоците на уплатувачот.

- Во полето „назив на уплатувачот“ се пишува полно име и презиме на уплатувачот и адреса, доколку се работи за физичко лице, а доколку се работи за правно лице точниот назив на уплатувачот;
- Во полето „банка на уплатувачот“ се внесува името на банката чијшто депонент е уплатувачот доколку се работи за правно лице;
- Во полето „повикување на број“ - одобрување каде што има простор за 24 знаци, се внесува основот по којшто се врши уплатата. На пр. доколку се работи за уплата по фактура, тогаш таму би се внел бројот на фактурата;
- Во полето „цел на дознака“ се пишува по кој основ се врши уплатата, на пример ако се работи за уплата по фактура тогаш се внесува „уплата по фактура“;
- датум на уплатата
- место на уплата
- се става потпис

На десната страна се внесуваат податоците на примачот на плаќањето.¹⁰³

- Во полето „назив на примачот“ се внесува точното име на примачот на плаќањето;
- Во полето „банка“ се внесува името на банката каде што е депонирана жиро сметката на примачот на плаќањето;
- Во наредното поле се внесува бројот на жиро сметката на примачот, бројот се состои од 15 броја (точно толку има и полиња обележани во налогот)
- Во полето „износ“ се внесува износот што се уплатува, задолжително во МКД, најмногу до 10 знаци. Пред износот се става знак **, со цел да се спречат злоупотреби и допишување на цифри пред износот. По запирката, се внесува износот на дени што може да се заокружува, најмногу до 0,50 дени.
- Во полето „шифра“ се внесува шифрата од прегледот на Шифри за плаќање на платните инструменти, во зависност од основот на уплата. На пример, за уплата по фактура се става шифра 200;

¹⁰² Трлевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 163

¹⁰³ Исто, стр. 163

- Во полето „начин на плаќање“ се внесува 1- за плаќање по МИПС или 2 за неитно плаќање.

1.3.2 Налог за исплата на готовина (Образец ПП40)

Овој инструмент се користи при подигање на готовина, исплата на надоместоци од плати, материјални трошоци, откуп на земјоделски производи и сл.

На левата страна се внесуваат податоците на налогодавачот (плаќачот)¹⁰⁴, односно се внесува следново:

- назив на налогодавачот
- број на жиро-сметката на налогодавачот
- број на документот врз основа на којшто се врши плаќањето
- целта на исплатата (причината поради којашто се врши исплатата)
- датум на исплатата
- место на исплатата
- потпис од овластено лице (лице кое е овластен потписник на сметката од која што се врши исплатата)

На десната страна се внесуваат податоците на примачот на плаќањето, односно:

- име, презиме и адреса на примачот на плаќањето
- број на лична карта на примачот на плаќањето
- шифра на плаќањето
- потпис на лицето кому се плаќа

¹⁰⁴ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 164

1.3.3 Упатница за исплата готовина (Образец ПП41)

Упатницата за исплата на готовина се користи при исплата на готовина по дознаки, судски решенија на граѓани, при исплата на пензии и друг вид на примања.

Исплата може да се изврши на благајна во централата на носителот на платен промет - банката, или на благајни на нејзини организациски делови, на благајни во пошти и сл.

The form is titled "УПАТУВАЧ" (Payer) and "ПРИМАЧ" (Payee). It contains the following fields:

- ИМО:** Two boxes for identification numbers.
- ИМЕН НА УПАТУВАЧОТ:** Name of the payer.
- ИМЕН НА ПРИМАЧОТ:** Name of the payee.
- СМЕТКА НА УПАТУВАЧОТ:** Payer's account number.
- СМЕТКА НА ПРИМАЧОТ:** Payee's account number.
- МАТИЧЕН БРОЈ НА ПРИМАЧОТ(ЕМЪ):** Payee's identification number.
- БАНКА НА УПАТУВАЧОТ:** Payer's bank name.
- БАНКА НА ПРИМАЧОТ:** Payee's bank name.
- ПОВЕКУВАЊЕ НА БРОЈ - ЗАДОЛЖУВАЊЕ:** Reference number for the debt.
- ОСНОВ ЗА ИСПЛАТА:** Reason for payment.
- ДАТУМ НА ИСПЛАТА:** Payment date.
- МЕСТО НА ИСПЛАТА:** Payment location.
- ИЗНОС:** Amount in MKD.
- ПРОМЕН ЗА ИСПЛАТА:** Change for payment.
- ИЗНОС ЗА ИСПЛАТА:** Amount to be paid.
- ИЗНОС НА ИСПЛАТА:** Amount received.

2. Безготовински платен промет

Под безготовински плаќања се подразбираат плаќањата што се вршат без употреба на пари, туку само со прокнижување на износот на товар или во корист на сметките на учесниците во плаќањето¹⁰⁵.

Безготовинскиот начин на плаќање има големи предности пред плаќањето со готови пари. Од овие причини, во светот а и кај нас се повеќе зазема место безготовинскиот начин на плаќање. Предности на безготовинскиот начин на плаќање се пред сè заштедите коишто се остваруваат. Заштеди се прават од причина што странките кои го вршат плаќањето не мора да се сретнуваат, се избегнува броењето на пари (што бара дополнително ангажирање на луѓе), се намалуваат можностите од грешки во плаќањето, се избегнува ризикот од кражби, губење на парите, се избегнуваат можност за манипулации итн. Исто така значајна предност на безготовинскиот платен промет е и тоа што се намалува потребниот обем на пари во оптек, со што пак се намалуваат трошоците за нивно користење, следење и печатење.

Но, и безготовинскиот промет има некои свои недостатоци. Најголема е таа што се јавува временско несовпаѓање на уплатата и приемот на плаќањето. Но, во поново време, и со користење на современа технологија се решаваат и овие проблеми. Исто така, проблем на безготовинските плаќања е и тоа што можат да се јават грешки при пополнување на налозите (грешна сметка, погрешен износ...).

¹⁰⁵ Трлевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 166

Сепак и покрај овие недостатоци се смета дека предностите на безготовинскиот платен промет над готовинскиот се неспоредливо поголеми, и од тие причини, постојано се зголемува неговото учество во вкупните плаќања.

2.1 Инструменти за безготовински платен промет

Инструменти коишто се користат во безготовинскиот платен промет се:

- налог за пренос (Образец ПП30)
- збирен налог за пренос – на товар на еден налогодавач во полза на еден примач по повеќе основи (Образец ПП31)
- збирен налог за пренос – на товар на една сметка на налогодавачот, а во полза на повеќе примачи (Образец ПП32)
- налог за плаќање на јавни приходи (Образец ПП50)
- чек (Образец ПП20)
- бариран чек (Образец ПП21)
- чек по тековна сметка на граѓани (Образец ПП22)

Во продолжение се дадени сите инструменти за безготовинско плаќање со обрасци

2.2 Обрасци за безготовинско плаќање

2.2.1 Налог за пренос (Образец ПП30)

Инструментот налог за пренос (Образец ПП30) се користи за безготовинско плаќање за пренос на средства од сметката на плаќачот на сметката на примачот на плаќањето (плаќање од сметка на сметка).

The image shows a form for 'Nalog za prenos' (PP30) with two main sections: 'НАЛОГОДАВАЧ' (Payer) and 'ПРИМАЧ' (Payee). The form includes fields for name, account number, and amount. At the bottom, it mentions 'Mesto za avtomatska obrabotka na podatoci' and '0123456789 font: OCR A'.

Кај овој инструмент налогодавачот - должник наложува на банката каде што е депонирана неговата сметка да пренесе средства на товар на неговата сметка, а во корист на сметката на доверителот (примачот).

На левата страна на налогот се внесуваат податоците на налогодавачот (плаќачот), односно:

- прво се пишува точното име на налогодавачот
- потоа се внесува бројот на сметката на налогодавачот
- банката каде што е депонирана сметката
- цел - основ на плаќање
- број на документот по којшто се плаќа
- потпис

На десната страна се внесуваат податоците на примачот на плаќањето, односно:¹⁰⁶

- во полето „назив на примачот“ се пишува точното име на примачот на плаќањето;
- бројот на сметката на примачот на плаќањето
- Во полето „банка“ се внесува името на банката каде што е депонирана жиро сметката на примачот на плаќањето;
- Во полето „износ“ се внесува износот што се уплатува, задолжително во МКД, најмногу до 10 знаци. Пред износот се става знак **, со цел да се спречат злоупотреби и допишување на цифри пред износот. По запирката се внесува износот на дени што може да се заокружува најмногу до 0,50 дени;
- во полето „повикување на број“ се внесува бројот на документот врз основа на кој се врши плаќањето;
- Во полето „шифра“ се внесува шифрата од прегледот на Шифри за плаќање на платните инструменти, во зависност од основот на уплата. На пример, за уплата по фактура се внесува шифра 200;
- Кај начин на плаќање се става 1- за плаќање по МИПС, или 2 за неитно плаќање;

2.2.2 Збирен налог за пренос – на товар на еден налогодавач во полза на еден примач по повеќе основи (Образец ПП31)

Збирниот налог за пренос (на товар на еден налогодавач во полза на еден примач по повеќе основи) е инструмент што, исто како и образецот ПП30, се користи за пренос на средства од сметката на плаќачот на сметката на примачот. Разликата меѓу овие два е во тоа што образецот ПП31 се однесува на збирно плаќање по повеќе основи и по различни документи.¹⁰⁷

Податоците во налогот ПП31 се внесуваат како во образецот ПП30, односно од левата страна се внесуваат податоците на налогодавачот, а од десната страна се внесуваат податоците на примачот на плаќањето. Разликата е во тоа што во продолжение на налогот има полиња во коишто се внесуваат аналитички износите по секој основ поодделно (во полето износ), основот по којшто се плаќа (цел на дознака), шифрата на плаќање, и бројот на документот по основ на кој се плаќа (повикување на број).

Во продолжение следува бланко примерок од збирниот налог за пренос (на товар на еден налогодавач во полза на еден примач по повеќе основи) образец ПП31.

¹⁰⁶ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 167

¹⁰⁷ Исто, стр. 167

2.2.4 Збирниот налог за пренос – на товар на една сметка на налогодавачот, а во полза на повеќе примачи (Образец ПП32)

Со овој налог може да се плаќа не само на еден примач, туку налогодавачот може да врши исплата на повеќе примачи во исто време.

Во горниот дел на налогот се внесуваат податоците на налогодавачот, а во долниот дел се пишуваат (како во списокот), податоците на примачите (назив, цел на дознака, број на сметка, износ, банка на примач, повикување на број, шифра на плаќање...).

2.2.5 Налог за плаќање на јавни приходи (Образец ПП50)

Овој инструмент се користи исклучиво за плаќање на обврските на физичките и правните лица по основ на јавни приходи. Со овој инструмент се плаќаат сите видови даноци, придонеси, царини, акцизи и сл. Правните лица го вршат плаќањето од своите сметки, а физичките лица доколку тоа го прават од своја сметка (тековна, дебитна, кредитна), го наведуваат бројот на својата сметка, но ако плаќаат во готово тогаш полето „сметка“ не го пополнуваат или впишуваат ¹⁰⁸.

The image shows a tax payment form (PP32) with two main sections: 'НАЛОГОДАВАЧ' (Payer) on the left and 'ПРИМАЧ' (Payee) on the right. The form includes fields for name, bank, account number, and tax details. At the bottom, there is a section for 'ПРИМАЧ' with fields for name, address, and account number. The form is titled 'НАЛОГ ЗА ПЛАЌАЊЕ НА ЈАВНИ ПРИХОДИ' (Tax for payment of public revenues).

При пополнување на налогот од левата страна, стандардно се внесуваат податоците на налогодавачот (плаќачот), а од десната страна податоците на примачот на плаќањето.

Бидејќи се работи за налог за плаќање на јавни приходи, јасно е дека примач на плаќањето е Буџетот на РМ, или Трезорската сметка, а во тој случај, банка на примачот задолжително е НБРМ. Кај „сметка на примачот“ се внесува сметката на примачот на плаќањето, а во полето „износ“ се внесува износот што се плаќа. Долниот дел на налогот од страната на примачот се однесува на подсметките на даноци и придонеси, на подсметки на други плаќања за услуги, за надомести, такси и сл., како и шифрите на типот на плаќања во коишто се внесуваат податоци согласно Правилник за класификација на приходите (Сл. весник на Република Македонија 39/2000).

Уплатувачот, во согласност со видот на обврската, пополнува само една од двете наведени групи сметки, додека приходната шифра се пополнува задолжително.

¹⁰⁸ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп., цит., стр. 169

2.2.6 Чек (Образец ПП20)

Чекот е инструмент за безготовинско плаќање. Со чекот, трасантот, должникот, му дава налог на друго лице, банка-трасат, да му исплати на ремитентот, корисникот на чекот, одреден износ пари од неговото (трасантовото) покритие кај трасатот.

Наплатата на чекот се врши во рок утврден со Закон за чек. Со користење на чекот се олеснува прометот на пари без употреба на готовина.

Постојат повеќе видови чекови:¹⁰⁹

- Чек што **гласи на име**, каде ремитентот е определен, т.е. тоа е чек издаден во полза на едно лице;
- Чек **по наредба**, каде што при самото издавање се означува дека исплатата ќе се изврши по наредба на некое лице. На чекот се става клаузула „платете по наредба на...“;
- Чек **на доносител** - се одликува со клаузулата „платете на доносителот“ и истиот не може да се индосира, но неговото пренесување се врши со просто предавање;
- **Исплатен** чек - чек со којшто трасантот му дава налог на трасатот, од неговото покритие, да му исплати на ремитентот извесен износ пари, и тоа во **готовина**.
- **Пресметковен чек** - оној чек со којшто трасантот му издава налог на трасатот, од неговото покритие, да му пренесе **на сметка** на ремитентот извесен износ пари. На него задолжително треба да стои клаузула „само за пресметка“, и тоа на лицето на чекот;
- **Лимитиран и нелимитиран** чек - кај лимитираниот чек, банката трасат однапред го одредила нивото до којшто може да се движи износот назначен на тој чек, а кај нелимитираниот банката одговара за исплата на износот наведен на чекот, до висината на трасантовото покритие во банката.
- **Циркуларен** чек – банката - трасат го издава овој чек на својот клиент со што го овластува за наплата на чекот да се обрати на која било, од нејзините филијали или кореспондентни банки.

The diagram shows a check form with the following fields and labels:

- ЛОГО** (Logo)
- Чек број** (Check number)
- Име на банка-трасат** (Name of bank-drawee)
- Платете по овој чек** (Pay to the order of this check)
- Износ со зборови** (Amount in words)
- Износ со цифри** (Amount in digits)
- По наредба на или на Доносител** (Pay to the order of or to the order of)
- Име на трасантот и нечет** (Name of the drawer and account)
- Место на издавање** (Place of issue)
- Место и датум на плаќање** (Place and date of payment)
- Датум на издавање** (Date of issue)
- Потпис на трасантот** (Signature of the drawer)

At the bottom, there is a MICR line with the following data:

Сериен број на чек	Крета сметка	Износ	Исплатено	Укупно
3 00503553	455423	9,500 00	157 3	

Елементи на чекот се:¹¹⁰

- **назив на банката трасат** – (за да знае имателот на чекот каде треба да се прикаже чекот за наплата);

¹⁰⁹ Трлевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 167

¹¹⁰ Трлевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 168

- лого на банката трасат каде што се внесува заштитниот знак на банката;
- ознака дека е чек и сериски број на чекот;
- износ на чекот (со зборови) со којшто се потврдува точниот износ што треба да се исплати по чекот (овој дел го пополнува трасантот);
- ознака на валута - укажува во која парична единица гласи износот наведен во чекот;
- износ со бројки - се внесува износот што треба да се исплати со ** пред него, со цел да се спречат злоупотреби (го пополнува трасантот);
- место на издавање (го пополнува трасантот);
- датум на издавање – го означува календарскиот датум на издавање на чекот (го пополнува трасантот);
- поле за назив на трасантот каде што се впишува име и презиме на трасантот, место и датум на плаќање;
- потпис на трасантот;
- место за автоматска обработка на податоците.

2.2.7 Бариран чек (Образец ПП21)

Барираниот чек се користи како инструмент за безготовинско плаќање, а се издава обично заради обезбедување доказ кому е исплатен износот наведен во чекот, или корисникот е клиент на банка во којашто е наведено дека ќе се исплати чекот, но тој нема покритење во таа банка, но истото го има во друга банка.¹¹¹

The diagram shows a check form with the following fields and labels:

- ЛОГО** (Logo)
- Чек број** (Check number)
- Име на бизнис-трасат** (Name of business payee)
- Плаќање по овој чек** (Pay to the order of this check)
- Износ со зборови** (Amount in words)
- Валута** (Currency)
- Износ** (Amount in numbers)
- По нарачка на или на Доволенств** (Pay to the order of or to the order of)
- Име на трасантот и место** (Name of the payee and address)
- Место на издавање** (Place of issue)
- Место и датум на плаќање** (Place and date of payment)
- Датум на издавање** (Date of issue)
- Потпис на трасантот** (Signature of the payee)

At the bottom, there is a MICR line with the following data:

Сериски број на чек	Број на сметка	Износ	Индикатор	Индикатор	Тело
1005 03553	15 5423	460000	X	X	15-1

¹¹¹ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 168

3. Останати облици на плаќање

Во групата останати облици на платен промет ги вбројуваме: компензација, цесија на побарувањата, асигнација и преземање на долгот. Овие облици на плаќање не се вистински облици на плаќање и немаат за цел создавање нова куповна сила, туку претставуваат само расчистување на постојната обврска на долг и побарување.

3.1 Компензација

Компензацијата е престанување на взаемните истородни обврски по пат на пребивање една со друга.¹¹² Таа може да се спроведе кога една фирма има обврска кон друга фирма, но истовремено има и побарување од таа фирма. Ако обврските и побарувањата меѓу тие фирми се еднакви, тие меѓусебно гаснат. Ако постои разлика во побарувањата и долговите се компензира помалата вредност, а разликата останува како обврска. За компензирање на долговите и побарувањата, треба тие да се истородни (парични) и да се доспеани. Во зависност од бројот на учесници имаме: билатерална и мултилатерална компензација.

3.2 Цесија

Цесија на побарувањето значи пренесување на побарувањето од сегашниот доверител на нов доверител. Тука се јавуваат тројца учесници: доверител кој го отстапува своето побарување (цедент), должник (цесус) и нов доверител (цесионер). Должникот не престанува да биде должник, тој и понатаму ја има обврската за долгот, но во однос на нов доверител.¹¹³

3.3 Преземање на долгот

Во овој случај се јавуваат три лица: должник кој го пренесува долгот на нов должник, нов должник кој го превзема долгот и доверител, кој за цело време си го задржува правото на наплата, прво од стариот а потоа и од новиот должник. Значи, суштината е промена на должникот, спротивно од цесијата каде што имаме промена на доверителот.

3.4 Асигнација

Асигнација е упатување на новиот должник (асигнат) да ја подмири обврската на дотогашниот должник (асигнант) кон неговиот доверител.

Тука постојат две обврски и три учесници. Прва фирма која што е и должник и доверител, втора само должник и трета само доверител. Првата фирма издава налог на втората фирма за нејзина сметка да ја подмири обврската кон третата фирма. Втората фирма го прифаќа налогот и ја подмирува обврската кон третата фирма.¹¹⁴

---

¹¹² Исто, стр. 168

¹¹³ Трлевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 170

¹¹⁴ Исто, стр. 170

4. Инструменти за обезбедување на плаќања

Инструментите за обезбедување на плаќањето имаат за цел да обезбедат навремено наплатување и поголема сигурност во должничко доверителските односи. Такви се: чек, меница со авал, неотповиклив документиран акредитив, гаранција и сл.

Според Законот, должникот од деловниот однос заснован на промет на стоки и услуги, треба да ја подмири својата обврска кон доверителот во рок од 15 дена од денот на засновање на должничко-доверителскиот однос. Доколку должникот во овој рок не ја подмири својата обврска тогаш тој на доверителот треба да му даде некаков инструмент за обезбедување на плаќањето.

Во функција на обезбедување на плаќањето, чекот има улога и се користи во плаќања што треба да се извршат веднаш, меницата со авал кога рокот на плаќање не е подолг од 90 дена од денот на настанување на должничко – доверителскиот однос, неотповикливиот акредитив се користи кога услов за плаќањето е достава на некаква документација, а гаранцијата пак се користи за обезбедување плаќања каде што рокот за плаќање не е подолг од 30 дена од денот на настанување на должничко – доверителскиот однос. Гаранции најчесто издаваат банките и тие гарантираат дека должникот ќе ја подмири својата обврска во предвидениот рок.¹¹⁵ Неотповиклив документиран акредитив се отвора во полза на доверителот и му овозможува наплата на побарувањето веднаш штом ќе достави соодветна документација со којашто е врзано плаќањето.

Прашања за проверка на знаењето на учениците

1. Дефинирање на поимот платен промет.
2. Објаснете го плаќањето преку каса!
3. Што претставуваат наплатите?
4. Дефинирајте ги исплатите!
5. Што се подразбира под плаќање преку уплатница?
6. Што е безготовински платен промет?
7. Која е улогата на збирниот налог за пренос?
8. Што се подразбира под налог за плаќање на јавните приходи?
9. Што е чек?
10. Објаснете го барираниот чек како еден од видовите чекови!
11. Дефинирајте што е компензација!
12. Што е цесија?
13. Што е асигнација?

---

¹¹⁵ Трпевски, Љубе. Скопје, 2002 г., оп, цит., стр. 171

Примери за тематската целина

Внатрешен платен промет

Пример 1.

Претпријатието за производство на вода „Пелистерка“ се занимава со производство на газирани и негазирани минерални води.

Работи долги години на територијата на Република Македонија и надвор од неа и остварува добри профитабилни резултати. Квалитетот и исправноста на водите се проверува користејќи ги сите задолжителни анализи што се прават во компанијата, а доказ се и потрошувачите кои постојано ја купуваат.

Оваа минерална вода има добиено ИСО 9000, стандард за квалитет.

За квалитетот на водата се грижат, во потесна и поширока смисла на зборот, менаџментот, културата за квалитет, системите за квалитет, знаењето и средствата за поддршка за квалитет. Не се случуваат пропусти од видот: „гледаш, а не гледаш; слушаш, а не слушаш; читаш, а не учиш“.

Методи што претпријатието ги користи за контрола на квалитет се: метод на сопствена контрола, индивидуални методи и статистички методи, зависно од видот и потребата за остварување на контролата.

Сметката на претпријатието „Пелистерка“ е во Комерцијална банка со бројот 000126932688922.

Назив на налогодавачот- Пелистерка.

Назив на примачот: Комерцијална Банка

Сметка на налогодавач: 000213654987326, сметка на примачот: 032165495200879

Износ на 20.000 денари

Повикување на број: 2136598

шифра: 251

Пополнете ги следниве обрасци според дадените податоци:

а) Налог за исплата на готовина

б) Упатница за исплата на готовина

Пример 2.

Претпријатието „Пивара“ од Скопје се занимава со производство на Кока - кола.

Работи долги години на територија на Република Македонија и надвор од неа и остварува добри профитабилни резултати. Квалитетот и исправноста на Кока-колата се проверуваат со сите задолжителни анализи што се прават во компанијата, а доказ се и потрошувачите кои постојано ја купуваат. За производството на кока-колата компанијата има добиено ИСО 9000, стандард за квалитет како и други стандарди за квалитет и квантитет применети според американски лиценциран модел за производство.

За квалитетот на Кока - колата се грижи целиот менаџмент во компанијата. Вработените постојано одат на обука и доусовршување. Не смеат да се случат никакви пропусти бидејќи производството е стандардизирано, а процесите на

производство се автоматизирани, што значи, ако само едно шише отстапува од стандардот за квалитет, целата серија се враќа назад.

Методи што претпријатието ги користи за контрола на квалитетот се: метод на сопствена или внатрешна контрола, индивидуални или поединечни методи и статистички методи, зависно од видот и потребата за остварување на контролата.

Во меѓувреме, доаѓа до покачување на цената на суровината за производство на Кока - кола што се одразува и на порастот на продажната цена на производот. Претпријатието прави напори со дополнителни реклами, флаери, билборди да ја задржи продажбата на исто, па дури и на повисоко ниво.

Претпријатието има своја жиро сметка во Тутунска банка ; 2136598723156, назив на налогодавачот: Комерцијална банка, сметка на налогодавачот: 56436985214126, цел на дознака: неисплатени фактури,

Износ на неисплатени фактури е 69.000 денари, а сметка на примачот е 03265198763232. Банка на примачот е Тутунска. Повикување на број; 123549875326, шифра 523.

Пополнете ги следниве обрасци според дадените податоци:

- а) Налог за пренос ПП 30
- б) Збирен налог за пренос ПП 32

Вежби

1. Внатрешен платен промет претставува збир на сите платни трансакции искажани во национални пари.

ДА   НЕ

2. Како го класифицираме внатрешниот платен промет?

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____

3. Кај секој деловен субјект за готовинска уплата и исплата постои каса.

ДА   НЕ

4. Како може да е организирано касовото работење?

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____

5. Наплатите на пари во готово можат да се вршат неограничено и по повеќе основи.

ДА   НЕ

6. Исплатата на готово пари од каса е ограничена.

ДА   НЕ

7. Дефинирајте го поимот уплатница!

---

8. Кои елементи ги содржи образецот ПП10?

1. _____	5. _____
2. _____	6. _____
3. _____	7. _____
4. _____	8. _____

9. Кои се елементи на образецот ПП40?

1. _____	4. _____
2. _____	5. _____
3. _____	6. _____

10. Безготовински платен промет е промет без употреба на готови пари.

ДА   НЕ

11. Кои елементи ги содржи образецот ПП31?

1. _____	5. _____
2. _____	6. _____
3. _____	7. _____
4. _____	8. _____

12. Дефинирајте чек!

---

13. Дефинирајте бариран чек!

---

14. Што е компензација?

ПЛАТЕН ПРОМЕТ СО СТРАНСТВО

Преглед на темата

Дефинирање на платен промет со странство

Платен промет на Република Македонија со странство

Видови платен промет со странство

Карактеристики на платен промет со странство

Средства за меѓународни плаќања

Начини на меѓународни плаќања

В
и
Д
О
Е
и

начини на меѓународни плаќања

Инструменти на платен промет со странство

Обезбедување на претпријатието и деловните субјекти со девизи

Цели на учење

По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни

- да дефинирате платен промет
- да објасните како се одвива платниот промет со странство
- да го објасните платниот промет по стоковен основ
- да го објасните платниот промет по нестоковна основа
- да дефинирате трговски биланс
- да дефинирате платен биланс
- да дефинирате девизен биланс
- да ги објасните карактеристиките на платниот промет со странство
- да дефинирате валути
- да наброите видови валути
- да дефинирате девизи
- да дефинирате видови девизи
- да дефинирате компензација
- да објасните клиринг
- да објасните плаќање со слободни девизи
- да објасните плаќање преку конвертибилни девизи
- да дефинирате банкарска дознака
- да дефинирате кредитно писмо
- да дефинирате банкарска дознака од странство
- да дефинирате банкарска дознака во странство
- да објасните документарен акредитив
- да објасните обезбедување на деловните субјекти со девизи

Платниот промет со странство

претставува збир на сите платни трансакции на една национална економија, извршени и искажани во ефективни странски пари, односно девизи.

Билансот на плаќањата се сфаќа како однос на вредноста на сите побарувања и сите долгови на една земја кон странство во определен временски период.

Под поимот платен промет со странство се подразбираат сите плаќања меѓу субјекти од две или повеќе земји без разлика дали обврските за плаќања потекнуваат од стоковна или нестоковна основа.

Девизите се краткорочни побарувања на една земја од друга земја изразени во странски пари.

Компензацијата како начин на плаќање, во најширока смисла на зборот, претставува пребивање на долгот и побарувањата. Компензацијата, пак, во потесна смисла на зборот, претставува начин на плаќање со странство при што увозот се наплатува со извоз.

Кредитното писмо е хартија од вредност со којашто една банка дава налог на друга банка на корисникот - лицето назначено на кредитното писмо да му се исплати во определен рок извесен износ наведен на едната страна на кредитното писмо.

Банкарските дознаки се извршуваат на тој начин што се пополнува налог на странскиот кореспондент во пет примероци.

КЛУЧНИ ПОИМИ

☒ платен промет со странство	☒ конвертибилни валути
☒ промет по стоковен основ	☒ девизен курс
☒ промет по нестоковен основ	☒ клиринг
☒ трговски биланс	☒ компензација
☒ платен биланс	☒ акредитив
☒ девизен биланс	☒ кредитно писмо
☒ карактеристики на платен промет	☒ меѓународна банкарска дознака
☒ валути	☒ слободни девизи
☒ девизи	☒ инкасо работи
	☒ чек
	☒ банкарска дознака од и во странство

1. Дефинирање на платен промет со странство

Платниот промет со странство претставува збир на сите платни трансакции на една национална економија извршени и искажани во ефективни странски пари, односно девизи.

Кога се зборува за платниот промет со странство се мисли на плаќањата што се вршат меѓу одделени земји без оглед дали се вршат од страна на државата, одделени поединци или претпријатија. Овој промет ги опфаќа сите трансакции меѓу одделени земји по секој основ. Тоа се плаќања врз основа на надворешна трговија, меѓународни акредитиви, превоз на патници и стока, услуги на осигурувањето и ПТТ сообраќај, туризам итн. Според ова, се зборува за плаќања по стоковен промет, односно увоз и извоз, и за плаќања по нестоковен основ. Како резултат на извозот и увозот на стоки и услуги и вршењето на некои работи субјектите во рамките на една земја остваруваат побарувања и обврски. Обемот на побарувањата и обврските меѓу субјектите од една земја и оние од странство имаат големо значење за земјата.

Билансот на плаќањата се сфаќа како однос на вредноста на сите побарувања и сите долгови на една земја кон странство во определен временски период¹¹⁶. Како економска категорија, билансот на плаќањата претставува вкупност на економските трансакции што се вршат меѓу една национална економија и странство во определен временски период. Во суштина, билансот претставува преглед на сите економски трансакции, на сите парични примања што ги побарува една земја од други земји и сите парични плаќања што ги побарува една земја во текот на определен временски период, најчесто една година.

Билансот на плаќање опфаќа¹¹⁷:

- увоз и извоз на стоки
- обврски на една земја кон странство
- обврски на странство кон земјата врз основа на осигурувањето и транспортни услуги
- и нестоковен прилив и одлив.

Во билансот на плаќањата пописот на трансакции се врши по принцип на двојно книговодство. Кредитирната страна се наоѓа на левата страна, а дебитната страна на десната.

На кредитната страна, односно левата страна се бележат сите трансакции коишто по правило предизвикуваат некои примања од странство, а на дебитната, односно десната страна се бележат сите трансакции коишто предизвикуваат некои давања од странство. Врз основа на ваквото евидентирање, секој биланс на плаќање се израмнува. Тој се смета за еден од најзначајните биланси за една национална економија бидејќи во состојбата во билансот на плаќање и движењата на одделните ставки од тој биланс се покажува степенот на развој на националното стопанство, обемот на структура на нејзиното производство и стабилноста на стопанството.

¹¹⁶ Benjamin Keys, Tanmoy Mukherjee, Amit Seru and Vikrant Vig. Did Securitization Lead to lax Screening? Evidence from Subprime loans 2001-2006. In The Economist. Hard evidence that securitization encouraged lax mortgage lending in America. February 9th, 2008, p. 364

¹¹⁷ Ibid., p. 365

1.1 Платен промет на Република Македонија со странство

Кога зборуваме за поимот и суштина на меѓународните плаќања, спомнавме дека тоа се плаќања што се вршат меѓу одделните земји без оглед на тоа дали се вршат од страна на државата, од страна на одделени претпријатија или на поединци.

Основните на платниот промет во Република Македонија се содржани во следново:

Платниот промет на Република Македонија со странство на целата државна територија треба да се одвива еднообразно. Се врши во денари и девизи. Се врши преку овластени банки за работа со странство. За потребите на Републиката и органите и организацијата, државната управа е во надлежност на Народна банка на Република Македонија.

Народна банка на Македонија го пропишува начинот на вршење на платниот промет со странство и дава упатства заради еднообразната примена на прописите и правилата во платниот промет.

Платниот промет со странство се врши преку овластени банки за работа со странство врз основа на налог на домашните лица кои се должни да ја платат денарската противвредност на девизите по продажен курс важечки на денот на извршување на налогот за плаќа со дознака кон странство.¹¹⁸

Народната банка на Република Македонија го пропишува начинот на вршење на платниот промет со странство и дава упатства заради еднообразна примена на прописите и правилата во платниот промет.

Платниот промет со странство се врши преку сметките во странство на домашните банки и преку сметките на странските банки и други странски лица во РМ.

Македонскиот платен промет со странство е мошне близок на оној во светот на пазарните стопанства и се извршува преку банки. Најважната улога ја имаат деловните банки во земјата и нивните деловни партнери, кореспондентските банки во странство. Сите правни лица се должни своите девизни средства да ги чуваат кај македонските деловни банки и, аналогно на тоа, целокупниот платен промет со странство да го извршуваат преку тие банки, а овие пак, потоа, преку нивните кореспондентски врски со странство. Носителот на достапноста на побарувањата кон странство е должен најдоцна во рок од 60 дена да ја довери наплатата на побарувањето на деловната банка која на тој начин автоматски се вклучува во однос со побарување. Ова побарување е резултат на извршената надворешна трговска трансакција меѓу домашен и странски резидент.

Наплатувањето и плаќањето во платниот промет со странство се врши со дознаки, акредитив, чекови, кредитни писма и други инструменти на плаќање вообичаени за меѓународните плаќања.

За разлика од платниот промет во земјата, платниот промет со странство има посебни карактеристики.

Првата карактеристика се состои во тоа што во платниот промет со странство доаѓа до плаќање меѓу правни и физички лица, резиденти на две различни царински и монетарни подрачја со истовремено плаќање меѓу државите на односните резиденти.

Втората карактеристика е во тоа што овој платен промет се одвива во разни национални валути и меѓу држави коишто учествуваат во плаќањето.

Третата карактеристика е во тоа што го извршуваат деловните банки овластени за вршење на овие работи преку своите деловни кореспонденти во странство при што се јавуваат два посредника, деловната банка во земјата и банката во странство.

¹¹⁸ Benjamin Keys, Tanmoy Mukherjee, Amit Seru and Vikrant Vig. Did Securitization Lead to lax Screening? Evidence from Subprime loans 2001-2006. In The Economist. Hard evidence that securitization encouraged lax mortgage lending in America. February 9th, 2008. p. 366

Во работењето на платниот промет со странство, најважна улога имаат деловните банки и нивните деловни партнери, кореспондентските банки во странство.

1.2 Видови платен промет со странство

Од деловните односи на домашните со странските партнери произлегуваат финансиски односи меѓу нив (побарувања и обврски) чиешто подмирување се врши со меѓународни плаќања.

Финансиските односи меѓу домашните и странските партнери можат да бидат:¹¹⁹

- **по стоковен основ**
- **по нестоковен основ**
- По стоковен основ се плаќања коишто потекнуваат од увозот и извозот на стоки како и транспортот и осигурувањето на увезената и извезената стока.
- По нестоковен основ се плаќањата коишто потекнуваат од други деловни односи, како што се: разни услуги за превоз на патници, вршење на ПТТ услуги, патенти, лиценци, градежни работи во странство, здравствени и образовни услуги, интелектуални (know how) и други услуги.

Како резултат на увозот и извозот на стоки и услуги, субјектите во една земја остваруваат побарувања и обврски. Бидејќи побарувањата и обврските се регулираат со плаќања оттаму произлегува одреден прилив и одлив на странски средства за плаќање.

Во тесна врска со деловните односи кон странство се:¹²⁰

- трговскиот биланс
- платниот биланс и
- девизниот биланс

Трговскиот биланс претставува преглед на увозот и извозот на стоки што една земја го има со странство за период од една година. Овој биланс може да биде активен, пасивен и урамнотежен. Пасивен е трговскиот биланс тогаш кога увозот е поголем од извозот, а активен кога извозот е поголем од увозот.

Биланс на плаќања со странство - претставува преглед на вкупните побарувања и обврски со странство во тековната година. Билансот на плаќања со странство може да биде:¹²¹

- активен, доколку побарувањата се поголеми од обврските кон субјектите од странство.
- пасивен, доколку обврските се поголеми од побарувањата од странство.
- урамнотежен, доколку и обврските и побарувањата кон субјектите од странство се еднакви.

¹¹⁹ Benjamin Keys, Tanmoy Mukherjee, Amit Seru and Vikrant Vig. Did Securitization Lead to lax Screening? Evidence from Subprime loans 2001-2006. In The Economist. Hard evidence that securitization encouraged lax mortgage lending in America. February 9th, 2008, p. 367

¹²⁰ Benjamin Keys, Tanmoy Mukherjee, Amit Seru and Vikrant Vig. Did Securitization Lead to lax Screening? Evidence from Subprime loans 2001-2006. In The Economist. Hard evidence that securitization encouraged lax mortgage lending in America. February 9th, 2008, p. 369

¹²¹ Ibid., p. 370

Прегледот на вкупниот прилив и одлив на средства за плаќање што се остварува во тековната година го претставува девизниот биланс на една земја. Тој е под силно влијание на трговскиот биланс на една земја. Тој исто така може да биде:¹²²

- Активен (позитивен), доколку приливот на средства е поголем од одливот;
- Пасивен (негативен), доколку одливот на средства е поголем од приливот;
- Урамнотежен, доколку и приливот и одливот на средства за плаќање се еднакви.

Целта на секоја земја е да има урамнотежен трговски, платен и девизен биланс со странство. Овие три биланса се тесно поврзани помеѓу себе, така на пример, доколку трговскиот биланс е дефицитен тоа предизвикува и дефицит во останатите два биланса. Имено, како резултат на поголемиот увоз на стоки, земјата има поголеми обврски, а со тоа и поголем одлив на девизи.

Подолг временски период нашата земја се соочува со поголем увоз на стоки со што постои дефицит во трговскиот биланс, а во исто време и зголемени обврски и одлив на девизи кон странство.

Бидејќи нашата валута е неконвертибилна и плаќањето на обврските со странство го вршме со конвертибилни валути на економски развиените земји, постојано се соочуваме со недостаток на конвертибилни средства на плаќање. Како решение на ваквата состојба се препорачува претпријатијата сами да обезбедуваат девизи за своите плаќања преку таканаречената мерка – извоз заради увоз.

2. Карактеристики на платен промет со странство

Под поимот платен промет со странство се подразбираат сите плаќања меѓу субјекти од две или повеќе земји без разлика дали обврските за плаќања потекнуваат од стоковна или нестоковна основа. Бидејќи налогодавачот и корисникот на средствата се просторно одделени со државна граница, ваквите плаќања се извршуваат со посредство на две кореспондентски банки (две банки посреднички)

- една домашна, и
- една странска банка.

Банките што работат со странство мора да добијат овластување за работа од Народната банка.

Овластените банки за работа со странство ги извршуваат следните работи:

- девизни валутни работи во земјата - купување на ефективни странски пари, чекови, кредитни картички и друго;
- работи на платниот промет- сите плаќања со странство со посредство на овластените деловни банки;
- кредитни работи со странство - земање кредити од странство, давање кредити на странски субјекти;

---

¹²² Ibid., p. 370

Меѓународниот платен промет како збир на плаќања коишто се вршат меѓу субјекти од различни национални економии со себе носи низа специфичности:

- Земјите-учеснички имаат различни законски норми со коишто го регулираат плаќањето
- Земјите-учеснички во плаќањето имаат различни валути
- Во плаќањето учествуваат банки од двете земји
- Земјите-учеснички во платниот промет имаат свои посебни документи за внатрешен платен промет коишто се разликуваат. Токму поради тоа, во меѓународните плаќања има потреба од специфични документи за меѓународно плаќање.
- Довербата меѓу купувачот и продавачот е помала
- Поголем е бројот на субјекти кои учествуваат во плаќањето и тоа:¹²³
  - налогодавач
  - банка на налогодавачот
  - корисник
  - банка на корисникот

За да се изврши налогот во странство, домашниот учесник во платниот промет мора да има отворено девизна тековна сметка кај овластена банка во својата земја. Носител на надворешниот платен промет со странство во Република Македонија е Народна банка на Република Македонија (НБРМ)

3. Средства за меѓународни плаќања

Како резултат на зголемената меѓународна трговија и глобализацијата во светот, сè почесто се наметнува потребата од изнаоѓање нови модалитети за плаќање. Кога станува збор за плаќањата, тие можат да бидат:¹²⁴

1. Систем на плаќање во рамките на една држава - внатрешен систем на плаќање
2. Систем на плаќање надвор од границите на една држава- надворешен систем на плаќање.

За да се извршува внатрешниот систем на плаќање неопходно е секоја национална економија да има своја **национална парична единица** со којашто ќе се одвиваат внатрешните плаќања, односно да има своја национална валута.

¹²³ Diemo Dietrich and Uwe Vollmer. Banks' Internationalization Strategies: The Role of Bank Capital Regulation. IWH-Diskussionspapiere. IWH-Discussion Papers. Institut für Halle Institute for Economic Research. Wirtschaftsforschung Halle. No 18. October 2006, p. 561

¹²⁴ Ibid., p. 562

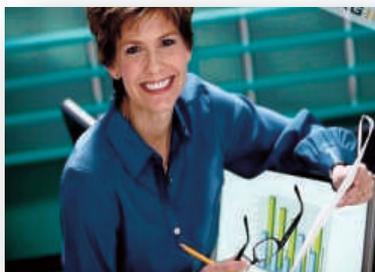
Валути

Валутите се национални парични единици на една земја, односно ефективни пари коишто служат како законско средство за плаќање во земјата што ги издала. Секој земја има своја национална валута, а национална валута во Република Македонија е денарот. Внатрешниот платен промет во нашата земја се врши со денари.¹²⁵

Видови валути:¹²⁶

- конвертибилни, цврсти или заменливи - тоа се валутите на силните економии
- неконвертибилни, меки или незаменливи - тоа се валутите на економски неразвиените земји

За меѓународно плаќање се користат валутите на економски силните земји односно конвертибилните валути.

Конвертибилноста е способност на валутата да биде заменета со некоја друга валута. Односот меѓу паричната единица на една и друга земја, или цената по којашто една валута се разменува за друга валута се нарекува валутен курс. Колкав ќе биде валутниот курс, односно цената на валутата, зависи од нејзиниот **паритет**.

Паритетот претставува количество на стоки или услуги што можат да се купат со паричната единица на една земја. Некогаш паритетот се искажувал во количество злато што го содржеле паричните единици.

Само конвертибилните валути служат за меѓународно плаќање¹²⁷. Вообичаено како средства за меѓународно плаќање се користат:

- Конвертибилните валути
- Конвертибилните девизи

Девизи

Девизите се краткорочни побарувања на една земја од друга земја изразени во странски пари¹²⁸. Девизите што гласат на конвертибилните валути можат да се користат слободно, односно неограничено. Додека девизите што гласат на неконвертибилните валути се користат за плаќања во меѓународниот платен промет само во рамките на клириншките спогодби меѓу земјите (за плаќање преку клиринг). Во зависност од рокот на доставување, девизите можат да бидат:

- 1) Промптни валути - коишто се достасани и коишто поради тоа веднаш би можеле да се искористат за подмирување на достасаните обврски,
- 2) Термински валути - коишто достасуваат на некој подоцнежен, но не подолг рок од 90 дена.

Девизен курс е цена на побарувањето во странска валута. Девизниот курс може да биде:

- фиксен девизен курс
- флексибилен
- раководен флексибилен

¹²⁵ Diemo Dietrich and Uwe Vollmer. Banks' Internationalization Strategies: October 2006, p. 651

¹²⁶ Ibid., p. 652

¹²⁷ Ibid., p. 652

¹²⁸ Diemo Dietrich and Uwe Vollmer. Banks' Internationalization Strategies: October 2006, p. 653

- повеќекратен

Девизите се специфична стока што се купува и продава на девизниот пазар. За девизни побарувања се сметаат:

- побарувања по тековни сметки кај странски банки
- чекови и меници влечени во странски банки коишто гласат на странска валута
- хартии од вредност што гласат на странска валута
- примања акредитиви и телеграфски налози

Видови девизи¹²⁹

- Слободни девизи - оние побарувања што гласат на конвертибилна валута и нивните сопственици можат да располагаат слободно со нив и да плаќаат со нив во земјата и странство
- Врзани девизи - краткорочни побарувања што гласат на неконвертибилна валута и можат да се користат само за одредени видови плаќања
- Меки девизи - краткорочни побарувања што гласат на странска валута којашто е неконвертибилна и чијашто куповна сила е нестабилна и истите потекнуваат од послаби економии коишто имаат дефицит во билансот на плаќање
- Цврсти девизи - краткорочни побарувања што гласат на странска валута којашто е конвертибилна, куповната сила е стабилна, земјата од каде што потекнува е стабилна, а билансот на плаќање е урамнотежен
- Клириншки или пресметковни девизи - краткорочни побарувања што гласат на странска парична единица, а кои произлегуваат од размената на стоки по основ на клиринг. Мора да има позитивно салдо и тоа не може да се користи за плаќање во трета земја.
- Промптни девизи - краткорочни побарувања што доспеваат за наплата веднаш
- Термински девизи - краткорочни побарувања што доспеваат подоцна

4. Начини на меѓународни плаќања

Секоја земја ги организира своите надворешни економски односи и начинот на плаќања во зависност од положбата на своите стопанства на светски пазар. Во пракса, во меѓународните плаќања постојат повеќе варијанти за организирање на платниот промет со странство почнувајќи од крајно слободните до строго контролираните и ограничените системи на плаќања.

Меѓународните плаќања главно се вршат на три начини:

- по пат на компензација
- по пат на клиринг, и
- по пат на слободни девизи.

---

¹²⁹ Ibid., p. 653

Компензацијата како начин на плаќање во најширока смисла на зборот претставува пребивање на долгот и побарувањата. Компензацијата, пак, во потесна смисла на зборот, претставува начин на плаќање со странство при што увозот се наплатува со извоз. Кај компензацијата станува збор за однос меѓу две претпријатија при што потешка состојба е извозот бидејќи при извозот стоката мора да се продаде и на тој начин да се дојде до парични вредности за извезената стока¹³⁰.

Пред да се изврши компензацијата, потребно е да се добие одобрение од надлежните органи на двете земји.

Меѓународен клиринг претставува плаќање во меѓународниот промет на стоки и услуги што се врши по пат на пребивање. Плаќањето се врши на тој начин што долговите и побарувањата меѓу две земји се пребиваат, а само салдото се подмирува со стока или со конвертибилни валути. При користење на овој начин на плаќање увозниците ја плаќаат увезената стока на тој начин што уплатуваат соодветен износ на домашни валути на збирна клириншка сметка што се води во нивната земја. Извозниците, пак, од земјата за извезената стока добиваат противвредност во своја национална валута и тоа од истата клириншка сметка во којашто уплатуваат увозниците.

Слободниот или конвертибилниот начин на плаќање претставува таков начин на плаќање при што се користат слободни конвертибилни валути. Услов за нормално вршење на овој начин на плаќање е располагање со слободни девизни средства или врз основа на сопствениот биланс на плаќање или врз основа на резерви на странски средства за плаќање. Поточно, за да може една земја да врши платен промет со странство неопходно е таа земја да располага со вишоци на странски средства, а тоа значи дека нејзиниот биланс на плаќање треба да биде суфицитарен. Врз основа на досега изнесеното, може да се каже дека под плаќање со слободни средства со странство се подразбира плаќање со конвертибилни странски средства или плаќање со сопствена валута доколку таа валута е конвертибилна.

4.1 Видови начини на меѓународни плаќања

Во меѓународниот платен промет примена наоѓаат следниве начини на плаќања:¹³¹

- плаќања со ефективни пари (валути)
- плаќања со конвертибилни девизи
- плаќања преку клиринг

1. Ефективните пари (валутите) наоѓаат примена во меѓународните плаќања само за подмирување на патните трошоци и трошоците за престој на лица во странство. (Со нив плаќаат само физичките лица)

Ефективните странски пари (валутите) корисникот може да ги обезбеди на неколку начини и тоа:

1. во своја земја - со купување на валути во банка или менувачница
2. во странска земја - со замена на своите национални пари за странски пари.

¹³⁰ Diemo Dietrich and Uwe Vollmer. Banks' Internationalization Strategies: October 2006, p. 653

¹³¹ Shapiro, A.C. and Balbier, S.D. "Corporate objectives", Modern Corporate Finance: a multidisciplinary approach to value creation, Prentice - Hall, New Jersey, 2006, p. 369

Со прописи на земјите се регулира изнесувањето и внесувањето на странски пари.

2. За подмирување на обврските кон странство најчесто се користат КОНВЕРТИБИЛНИТЕ ДЕВИЗИ. Тие можат да се употребуваат неограничено. Овие девизи ја имаат таа предност што можат да се употребуваат за плаќање во секоја земја, независно од тоа каде биле стекнати. Токму поради ова плаќањето со КОНВЕРТИБИЛНИ ДЕВИЗИ бележи пораст.

Платниот промет со странство во конвертибилни девизи се врши преку банките овластени од НБРМ за работа со странство, а плаќањата се вршат преку девизни сметки и со одредени инструменти за меѓународно плаќање.

3. Клириншко плаќање или плаќање со пребивање

Субјектите од една земја го вршат плаќањето на обврските во странство на товар на побарувањата што таа земја ги има од субјекти во странската земја. КЛИРИНШКИТЕ ПЛАЌАЊА се вршат со посредство на банкарски организации коишто вршат евиденција на сите обврски и побарувања што ги имаат организациите во земјата во однос на партнерите од други земји¹³². Притоа, основен услов да се оствари наплатата на побарувањата преку банката е должникот да ја плати својата обврска во домашната банка. Клириншкиот начин на плаќање или плаќање со пребивање најчесто го користат земјите што немаат конвертибилна валута. За да го олеснат плаќањето склучуваат:¹³³

- билатерални клириншки договори - меѓу две земји
- мултилатерални клириншки договори - меѓу повеќе земји

Во клириншкиот договор се определуваат:

- стоките што ќе бидат подложни на клириншко плаќање (контингентска листа)
- пресметковната валута во којашто ќе се вршат пресметувањата
- начинот на плаќање на салдото
- кој ќе ги плаќа ризиците поради промена на курсот на валутата
- манипулативниот кредит што би бил одобрен од земјата доверител на земјата должник заради подмирување на салдото

4.2 Техника на клирингот

- Секоја од земјите плаќа во национална валута,
- Парите не ја поминуваат националната граница.
- За сметка на домашните обврски се наплаќаат побарувањата и
- Се плаќа само салдото во одредена валута што претходно е утврдена во клириншкиот договор
- Плаќањата се вршат со посредство на посебен овластен центар (Клириншка куќа)

Клириншкиот начин на плаќање им овозможува на економски неразвиените земји, земјите со неконвертибилна валута и ниско ниво на девизни резерви да се вклучат во меѓународната поделба на трудот на светскиот пазар. Платниот промет со

¹³² Shapiro, A.C. and Balbier, S.D." - Hall, New Jersey, 2006, p. 370

¹³³ Ibid., p. 370

земјите со коишто е склучена клириншка спогодба за организациите од Република Македонија го врши НБРМ.¹³⁴

5. Инструменти на платен промет во странство

Платен промет со странство претставува пренос на средства меѓу налогодавач и корисник кои се резиденти на различни земји.

Платниот промет со странство се врши во согласност со:

- прописите на секоја земја поединечно,
- прифатените меѓународни стандарди, правила и практики,
- сите прописи што ги регулираат економските односи со странство.

Платниот промет со странство се извршува во конвертибилни девизи преку сметките на банките отворени во странски банки или сметките на странските банки отворени во домашни банки. Работи во доменот на платен промет со странство можат да извршуваат само банки што имаат добиено овластување за ова работење од НБРМ. Платниот промет за потребите на државата го извршува НБРМ.

Инструменти за извршување на плаќање во меѓународниот платен промет се следниве:¹³⁵

- банкарска дознака
- чек
- инкасо работи
- документарни акредитиви
- кредитно писмо
- кредитна картичка
- банкарско дознака од и во странство
- меѓународна банкарска дознака

5.1 Банкарска дознака

Банкарска дознака е инструмент за плаќање со кој банката на налогодавачот дава писмен налог на својата кореспондентска банка да му исплати на одредено правно или физичко лице одреден износ наведен во налогот. Дознаките можат да бидат ностро и лоро, во зависност од тоа кој плаќа и кој добива средства. Ностро дознаки се плаќања по налог на домашни (физички или правни лица) преку домашна банка, а во корист на странски физички или правни лица. Обратно, лоро дознаки се приливи, односно плаќања по налог на странско физичко или правно лице, добиени од странска банка во корист на домашни физички или правни лица. Во последно време вообичаена техника со којашто се извршуваат дознаките е SWIFT технологијата.

¹³⁴ Shapiro, A.C. and Balbier, S.D. " - Hall, New Jersey, 2006, p. 371

¹³⁵ Ibid., p. 372

Дознаките можат да бидат условени и без услов, односно исплатата може да биде со или без прикажување одредени документи.

5.2 Чек

Чекот како инструмент за плаќање е хартија од вредност со којашто трасантот дава налог на трасатот (банката) да плати одреден износ на назначениот корисник (ремитент), на доносителот или на друго лице по налог на ремитентот. Постојат следниве видови на чекови:

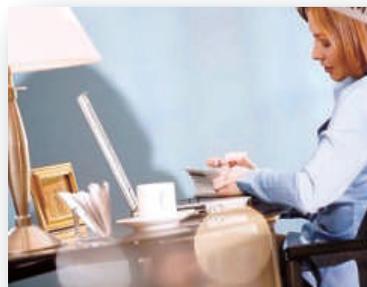
- банкарски чек
- приватен чек
- ностро чекови, и
- патнички чекови

5.2.1 Банкарски чек

Банкарски чек е чекот што е влечен од страна на една банка на друга странска банка. Ова значи дека трасатот и трасантот се различни банки. На овие чекови секогаш е назначено името на корисникот. Банкарските чекови се најсигурни за наплата.¹³⁶

5.2.2 Приватни чекови

Приватните чекови можат да бидат сертифицирани и обични. Сертифицираните чекови се побезбедни и тие, на предната страна на чекот имаат печат од банката со клаузула „certified“. Покрај печатот, овие чекови имаат и потпис од банката¹³⁷. При наплатата се проверува потписот, а доколку нема можност за проверка на потписот, чекот се испраќа на инкасо. Обичните приватни чекови се најнебезбедни и тие се наплатуваат исклучиво на инкасо.

5.3 Ностро чекови

Ностро чекови издаваат овластените банки и тие се влечат на една од кореспондентните банки со којашто претходно имаат склучено договор. Затоа овие чекови се лесни за наплата.

5.4 Патнички чекови

Патнички чекови се користат за патување. Најпознати вакви чекови се American Express, Visa и Thomas Cook. Во моментот на издавање за овие чекови се остава и покрите. Овие чекови се придружени со бордерото на коешто има потпис и број на пасош од сопственикот на чекот. При наплатата задолжително е прикажување на ова

¹³⁶ Shapiro, A.C. and Balbier, S.D. " - Hall, New Jersey, 2006, p. 372

¹³⁷ Ibid., p. 373

бордеро со цел овозможување проверка на потписот на сопственикот. Овие чекови можат да се наплатат во банки и во трговија.

5.5 Инкасо

Инкасо претставува наплата на побарување врз основа на предавање на одредени документи. Документите можат да бидат финансиски (меници, чекови и сл.) или комерцијални (товарен лист, фактура, полиса за осигурување и сл.). Банката го врши трансферот на средствата само по прием на документите наведени во упатствата добиени од странската банка.¹³⁸

5.6 Документарен акредитив

Документарен акредитив (Л.Ц) е инструмент за плаќање во меѓународниот платен промет и се употребува во случај кога постои недоверба кај договорните страни (продавачот и купувачот)¹³⁹. Ова значи, кога купувачот нема доверба авансно да ја уплати договорената цена на продавачот, а продавачот нема доверба да ја испорача стоката без да ја добие договорената цена. Најдобар начин да се изврши плаќањето е со документарен акредитив. Во овој случај, во моментот на склучување на договорот, се отвора акредитив со којшто банката потврдува дека доколку се прикажуваат одредени документи и се исполнат условите предвидени при отворањето на кредитивот, ќе се изврши плаќање на корисникот на средствата во согласност со однапред договорените услови. Постојат следниве видови документарни акредитиви¹⁴⁰:

1. отповикливи и неотповикливи,
2. потврдени и непотврдени,
3. платливи во земјата или во странство,
4. револвинг акредитиви,
5. увозни и извозни,
6. покриени и непокриени,
7. преносливи и непреносливи.

Во нашата земја се работат исклучиво неотповикливи акредитиви затоа што тие даваат поголема сигурност во платниот промет. Отповикливиот акредитив значи дека условите за коишто се договориле договорните страни можат, во секое време, да се отповикаат.

Потврден акредитив е тој каде што банката којашто го отвора акредитивот дава потврда (и вообичаено пренесува средства во странска банка) дека ќе го изврши плаќањето според одредените услови. Ова е и најсигурниот вид документарен акредитив.

Револвинг (перманентните) акредитиви се обновливи акредитиви, односно по искористувањето, износот на акредитивот не се гасне туку се обновува за истиот износ и под истите услови.

Увозен или ностро акредитив е акредитивот што се отвора од страна на увозникот на стоката. Значи, домашна фирма дава налог на домашна банка да отвори

¹³⁸ Shapiro, A.C. and Balbier, S.D. " - Hall, New Jersey, 2006, p. 372

¹³⁹ Ibid., p. 373

¹⁴⁰ Berger, N. Allen, Dai Qinglei, Ongena Steven and Smith C. David. To What Extent Will the Banking Industry be Globalized? A Study of Bank Nationality and Reach in 20 European Nations. May, 2002, p. 189

акредитив во странска банка за плаќање на увезена стока. Извозните акредитиви се отвораат по налог на странска фирма преку странска банка во домашна банка и со нив се обезбедува наплата на извезената стока.

Покриени акредитиви се оние акредитиви кај коишто во моментот на отворање на акредитивот се пренесува и покритието (средствата) што служат за извршување на плаќањето.¹⁴¹

Пренослив акредитив е оној акредитив каде што во условите при отворањето на акредитивот е наведено дека корисникот на кредитивот може да го пренесе истиот на друг корисник во иста или различна земја.

Работата со акредитивите е регулирана со Еднообразните правила и обичаи за документарни акредитиви издадени од страна на Меѓународната трговска комора во Париз¹⁴².

5.7 Кредитно писмо

Со издавање кредитно писмо домашната банка го овластува својот кореспондент во странство да исплати одреден износ на лицето одредено во писмото. Исплата се врши само со идентификација на доносителот на кредитното.

Видови кредитни писма:¹⁴³

- посебно кредитно писмо
- циркуларно кредитно писмо

Посебно кредитно писмо е она кај коешто исплата на кредитното писмо може да врши само одредена банка.

Циркуларно кредитно писмо е тоа кај коешто банката издавач овластува повеќе кореспондентски банки за извршување на исплатата.

Кредитното писмо е хартија од вредност со којашто банка дава налог на друга банка на корисникот да му се исплати на лицето назначено на кредитното писмо, во определен рок, извесен износ наведен на едната страна на кредитното писмо.

Поради тоа во работењето со кредитните писма се јавуваат:

- налагавачот кој дава налог за издавање на кредитно писмо
- банката издавач на кредитно писмо
- банката исплатувач на кредитно писмо, и
- корисник на кредитно писмо.

Издавањето на кредитното писмо е условено со претходно депонирање кај банката издавач одреден износ на пари на кој се издава кредитното писмо.

Според бројот на банките што деловната банка издавач на кредитното писмо ги овластува за исплата по кредитно писмо постои посебно специјално кредитно писмо кога само една банка има овластување за исплата и циркулирано кредитно писмо кога повеќе банки имаат овластување за исплата во повеќе места и од повеќе држави.

Налогодавачот за издавање кредитно писмо може да биде секое правно или физичко лице, додека корисник може да биде само физичко лице.

¹⁴¹ Ibid., p. 190

¹⁴² Berger, N. Allen, Dai Qinglei, Ongena Steven and Smith C. David, May 2002, p. 191

¹⁴³ Ibid., p. 192

Кредитните писма се издаваат за службени и приватни патувања во странство. Со користење на акредитивните писма лицето што патува во странство се обезбедува со потребни парични средства без да носи со себе ефективни пари.

Кредитното писмо е редовен инструмент за плаќање во меѓународниот платен промет.

5.8 Банкарска дознака во странство

Банкарските дознаки се извршуваат на тој начин што се пополнува налог на странскиот кореспондент во пет примероци. На овие обрасци се испишува со машини за пишување и на еден од странските јазици во соодветни републики, следново¹⁴⁴:

- валута и износ со бројки и букви
- банка преку којашто треба да се изврши исплатата на кореспондентот
- име и назив на налагавачот со адреса
- име и назив на кореспондентот со негова адреса
- евентуални услови за исплата
- денарска противвредност по важечки девизен курс и др.

На определено место се става штембил на банката и се потпишува од двајцата овластени потписници.

5.9 Банкарска дознака од странство

Банкарски дознаки, односно налози за исплата од странство коишто гласат на конвертибилни валути примаат сите банки овластени за вршење платен промет со странство независно дали се директни или индиректни странски кореспонденти.

Директните кореспонденти се оние странски кореспондентски банки коишто имаат отворено сметка во односна конвертибилна валута.

Индиректните кореспонденти се оние странски банки со коишто домашната банка има договор за вршење банкарски активности, но со нив не е во директен konto коректен однос¹⁴⁵. Тие кореспонденти секогаш мора да депонираат средства кај директните кореспонденти за да може да се изврши исплатата кај домашната банка.

Банката примач ги насочува редовните или телеграфските банкарски дознаки со овластување за домашни и странски корисници во банките кај коишто се наоѓа корисникот.

¹⁴⁴ Ibid., p. 193

¹⁴⁵ Berger N. Allen, Dai Qinglei, Ongena Steven and Smith C. David, May 2002, p. 193

¹⁴⁵ Ibid., p. 194

6. Обезбедување на деловните субјекти со девизи

Девизите се краткорочни побарувања што гласат на име на странска валута.

Секоја организација што тргува во странство мора да биде снабдена со девизи бидејќи мора да плаќа со нив. Организациите можат да се снабдат со девизи преку своето работење или истите да ги обезбедат со купување. Помеѓу многуте начини на снабдување со девизи се:¹⁴⁶

- продажба на стоки и услуги во странство
- долгорочна производствена соработка со партнери од странство
- вршење стопански дејности во странство
- земање кредити од странство
- издавање хартии од вредност и други форми на работа со странство

Кога организацијата ќе продаде стоки во странство и ќе оствари девизи, таа е должна да ги внесе девизите во земјата, и истите може да ги депонира во банка на девизна сметка. Потоа, овие девизи организацијата може да ги користи за плаќање на увезените стоки или да ги продава на други преку девизниот пазар.

Девизен пазар е организиран систем на купување и продавање на девизи. Основна функција на девизниот пазар е ефикасна алокација на девизните средства¹⁴⁷. На девизниот пазар се продаваат само конвертибилни валути, односно валути што можат да служат за плаќање во сите земји во светот. Купувањето и продавањето на девизи на девизниот пазар е условено од потребата за обезбедување средства заради извршување на меѓународно плаќање. Курсот на девизниот пазар се формира слободно во рамките на средниот курс утврден од НБРМ. Девизниот пазар работи секој ден од 08-14 часот. Домашните и странските лица можат да купуваат и продаваат девизи кај овластени банки или менувачници, а банките пак можат да купуваат и продаваат девизи меѓусебно како организациска форма за купување и продавање. Сите купени девизни средства на девизниот пазар кај банките исклучиво служат како покритие за плаќање во странство по издадените инструменти (дознаки и акредитиви) и тоа во рок од 48 часа од продажбата на девизните средства од страна на банката. Денарските средства што потекнуваат од откупените девизни средства на клиентот од страна на банката, се трансферираат на неговата девизна сметка истиот работен ден кога е склучена трансакцијата. На девизниот пазар можат да се купуваат и продаваат девизи промптно и термински.

- Промптно - се извршуваат веднаш или најдоцна во рок од 2 дена
- Термински - се врзани за одредени рокови (1, 2 или 6 месеци)

Во Република Македонија со Законот за девизно работење е пропишано местото на купување и продавање девизи, ефективни пари и чекови. Во Законот јасно е прецизирано дека овие трансакции се строго забранети надвор од девизниот пазар. Купопродажбите на девизниот пазар се вршат меѓу банките со правните и физичките лица, банките меѓу себе и меѓу банките и Централната банка. Најзначајни учесници на девизниот пазар се деловните банки и Централната банка. Целта на учеството на деловните банки е

¹⁴⁶ Ibid., p. 195

¹⁴⁷ Berger N. Allen, Dai Qinglei, Ongena Steven and Smith C. David, May 2002, p. 195

одржување на нивната денарска и девизна ликвидност. Целта заради којашто учествува Централната банка е одржување стабилен курс на денарот.

Преку купување и продавање девизи на девизниот пазар, НБРМ влијае на понудата и побарувачката, а со тоа и на девизните и валутните курсеви. При зголемување на девизниот курс, Народната банка продава девизи со што ја зголемува побарувачката и ја снижува цената. Така Народната банка влијае и врз ликвидноста на банките и на општата ликвидност на плаќањата со странство бидејќи секое зголемување на курсот на странските валути значи и зголемување на долгот кон странство.

Прашања за проверка на знаењето на учениците

1. Дефинирајте платен промет со странство!
2. Што е биланс на плаќање?
3. Објаснете го трговскиот биланс!
4. Дефинирајте го поимот платен биланс!
5. Дефинирајте го поимот девизен биланс?
6. Кои се карактеристики на платниот промет со странство?
7. Што се валути?
8. Какви видови валути познавате?
9. Што се девизи?
10. Какви видови девизи познавате?
11. Дефинирајте го поимот клиринг!
12. Што подразбирате под компензација?
13. Како се остварува плаќањето со слободни девизи?
14. Објаснете ја меѓународната банкарска дознака.
15. Која е улогата на кредитното писмо?
16. Образложете што е банкарска дознака од и во странство!
17. Што е документарен акредитив?
18. Дефинирајте го поимот чек?
19. Објаснете што сè спаѓа во инкасо работи?
20. Какви видови кредитни писма познавате?

Примери за тематската целина

Платен промет со странство

Пример 1.

Пример: Купени се 2000 евра по 61.50, а потоа се продадени 1000 евра по 61.70. При купување и продавање е пресметана провизија-надомест на банкарски услуги од 1%.

Купување $2000 * 61,50 = 123\ 000$

Продажба $1000 * 61,60 = 61\ 600$

1% (провизија) 1230	+ 1% (провизија)	616
За исплата 121 770	За наплата	62 216

Пример 2.

Пример за плаќање и наплата од странство

Прв чекор: Банката го известува корисникот на наплатата наведен во налогот од нерезидентот за пристигнатата наплата истиот или најдоцна наредниот ден од денот на пристигнување на наплатата

Втор чекор: Корисникот на наплатата, резидентот е должен во рок од 3 работни дена од приемот на известувањето за пристигнатиот прилив да ги достави до банката потребните податоци за одобрување на приливот на неговата девизна сметка и да го дополни образецот 743.

Трет чекор: По приемот на образецот 743, банката е должна, најдоцна до наредниот ден, да ја одобри сметката на корисникот во странска валута.

Четврт чекор: Ако корисникот на наплата не ги достави до банката сите потребни податоци за одобрување на неговата сметка во утврдениот рок, банката е должна, најдоцна наредниот ден, да ја одобри денарската сметка на корисникот со денарска противвредност пресметана по куповен курс на банката кој важи тој ден.

Пример 3.

Увозник од Скопје треба да плати на добавувач од Лондон.

Како ќе го стори тоа ако знаеме дека денарот е неконвертибилен?

Прв чекор: Увозникот од Скопје на девизниот пазар ќе треба да купи девизи и девизите да ги внесе на девизна трансакциска сметка во банката чијшто коминтент е.

Втор чекор: Банката од Скопје ќе плати со инструмент дознака по телеграфски пат или со користење на современиот SWIFT систем.

Парите од девизната сметката на коминтентот ќе се префрлат на сметката во банката во Лондон.

Овој трансфер може да биде директен или со вклучување на друга банка.

Трет чекор: Банката од Лондон ќе го плати договорениот износ во фунти на извозникот и со тоа е извршено плаќањето на увозот.

Кореспондентските банки имаат сметки едни кај други. По правило, банките не ги чуваат своите пари туку истите ги пласираат на финансиските пазари во хартии од вредност.

Со која странска банка и во која земја ќе воспостават кореспондентски односи, зависи од деловните потреби.

Нормално е секоја банка да има барем една кореспондентска банка или врска во секоја земја со којашто воспоставува непрекинат платен промет.

Вежби

1. Билансот на плаќање се сфаќа како однос на вредноста на сите побарувања и сите долгови на една земја кон странство во определен временски период.

ДА   НЕ

2. Платниот промет со странство претставува збир на сите платни трансакции на една национална економија искажани и извршени во ефективни странски пари - девизи.

ДА   НЕ

3. Што опфаќа билансот на плаќање?

---

4. Што се подразбира под плаќање по стоковен основ?

---

5. Дефинирајте трговски биланс!

---

6. Билансот на плаќање со странство претставува преглед на вкупните побарувања и обврски со странство во тековната година.

ДА   НЕ

7. Девизен биланс е преглед на вкупните приливи и одливи на средства за плаќање во текот на една година.

ДА   НЕ

8. Валутите се национални парични единици на една земја, односно ефективни пари што служат како законско средство за плаќање во земјата што ги издава.

ДА   НЕ

9. Девизите се краткорочни побарувања на една земја од друга земја изразени во странски пари.

ДА   НЕ

10. Девизен курс е цена на побарувања на странска валута.

ДА   НЕ

Т Е М А 6
Платен промет со странство

11. Дефинирајте компензација!

---

12. Дефинирајте клиринг!

---

13. Дефинирајте банкарска дознака од и во странство!

---

14. Што е кредитно писмо?

15.Објаснете го документарниот акредитив.

---

16. Објаснете што сè спаѓа во инкасо работи?

---

18. Дефинирајте меѓународна банкарска дознака!

ДЕВИЗЕН ПАЗАР

Преглед на темата

- Суштина и значење на девизниот пазар
- Видови девизни пазари
- Улога на банките на девизниот пазар
- Девизен пазар и девизен курс
- Систем на девизни курсеви
- Како функционира девизниот пазар

Цели на учење

По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни:

- да го дефинирате девизниот пазар
- да го согледате значењето на девизниот пазар
- да дефинирате пазар на валути
- да дефинирате пазар на хартии од вредност
- да ја објасните улогата на деловните банки на девизниот пазар
- да објасните како контактираат деловните банки при купопродажба на девизи
- да го дефинирате девизниот курс
- да дефинирате дневен или прометен девизен пазар
- да дефинирате термински пазар
- да ги објасните системите на девизни курсеви
- да објасните од што зависи природата на девизниот курс
- да дефинирате флексибилен девизен курс
- да дефинирате раководен девизен курс
- да дефинирате раководен флексибилен девизен курс
- да објасните како се остваруваат трансакциите на девизниот пазар
- да дефинирате промптни трансакции
- да дефинирате термински трансакции
- да дефинирате капитален девизен пазар
- да дефинирате тековен девизен пазар

Под девизен пазар се подразбира секое сретнување на понуда и побарувачка на девизи.

Во развиените пазарни економии среќаваме и промптен девизен пазар на којшто се договара испораката на договорената сума да се изврши веднаш, најмалку два дена од потпишувањето на договорот.

Деловната банка одлучува да купи определена валута на девизниот пазар поради што треба да изврши некои плаќања со таа валута или поради тоа што смета дека девизниот курс на таа валута ќе се зголеми, а ќе ја продаде онаа валута којашто во моментот не ѝ треба, а ѝ требаат финансиски средства во национална валута или во некоја друга валута, или пак, поради тоа што се очекува дека девизниот курс на таа валута ќе опаѓа.

Девизен курс или стапка на девизна размена е потребен износ на една валута со цел да се купи друга валута.

Девизните курсеви претежно во јасни процедурални околности, обично во рамките на веќе познати промени во една држава, можат да се коригираат и да бидат повисоки или пониски од претходните.

клучни поими

☒ девизен курс	☒ флексибилен девизен курс
☒ девизни пазари	☒ фиксен девизен курс
☒ девизен пазар	☒ раководен девизен курс
☒ термински девизен пазар	☒ повеќекратен девизен курс
☒ промптен девизен пазар	☒ трансакции
☒ девизен степен на размена	☒ промптни трансакции
☒ систем на девизни курсеви	☒ термински трансакции
	☒ тековен биланс
	☒ капитален биланс

1. Суштина и значење на девизниот пазар

При дефинирањето на девизниот пазар најчесто се тргнува од тоа дека се работи за еден, на пазарот во поширока смисла на зборот, специфичен вид пазар, односно дека се работи за перманентно среќавање на понудата и побарувачката на девизи. За да се дојде, пак, до среќавање на домашните и странските девизни резиденти, односно до понудата и побарувачката на девизи, потребно е да постојат отворени економии меѓу коишто би се вршеле надворешно-трговските односи. Девизниот пазар може да се дефинира и на тој начин што се среќава како сегмент на финансискиот пазар којшто го опфаќа купувањето и продавањето девизи за домашна валута или други валути меѓу банките и другите лица на една земја и меѓу банките на разни земји.

Под девизен пазар се подразбира секое сретнување на понуда и побарувачка на девизи.¹⁴⁸ На девизниот пазар се врши купопродажба на домашни пари за девизи и купопродажба на еден вид девизи за друг вид девизи. Купопродажбата може да се врши на определено место, во определено време и според определени правила на однесување. Во тој случај, станува збор за организиран девизен пазар или за девизна берза. Меѓутоа, бројните трансакции на купување и продавање на девизи се вршат надвор од организираниот девизен пазар, во непосредни контакти на друштвата, банките и поединците, домашните и странските резиденти. И таканаречениот „сив пазар“, „црн пазар“ и „црна берза“ на девизи претставуваат сегмент на девизниот пазар.

Девизниот пазар претставува институција на пазарното стопанство во којашто мошне прецизно се дефинирани условите во коишто се остварува прометот на девизи.¹⁴⁹ Речиси во сите пазарни стопанства во современиот свет постојат девизни пазари. Во зависност од конкретната економско-политичка ситуација во одделните земји, девизните пазари имаат и свои национални карактеристики и специфичности. Заедничката карактеристика на сите девизни пазари е сведувањето на непосредните учесници во прометот на девизи на мошне тесен круг овластени банки и на специјализирани организации за промет со девизи. Предмет на тргување на девизниот пазар пред сè, се конвертибилните девизи. Во одделни земји, во определени временски периоди, постоеле девизни пазари во услови на постоење на ограничена конвертибилност.

Кога се зборува за историскиот развој на девизниот пазар, уште на почетокот треба да се спомене дека тргувањето со девизи е старо колку што се стари парите.

1.1 Видови девизни пазари

Во зависност од начинот на којшто е институционализиран девизниот пазар, тој може да биде организиран и да работи како организиран пазар на девизи наречен девизна берза и како неорганизиран пазар на девизи. Доколку не постои посебно организирано централно место каде што ќе се вршат девизните работи, туку девизниот пазар се состои од безброј писмени, телеграфски, телепринтерски и телефонски контакти меѓу дилерите на одделни банки, од една страна, како и банкарски дилери меѓусебно, од друга страна, таквиот девизен пазар се нарекува неорганизиран девизен пазар. За разлика од тоа, во одделни земји постојат посебно организирани девизни пазари или девизни банки. На девизните берзи, по правило, се вршат само

¹⁴⁸ Brady, Tom and Bassett, William. What Drives the Persistent Competitiveness of Small Banks? Finance and Economics Discussion Series, The Federal Reserve Board, 2002-28., p. 215

¹⁴⁹ Ibidem, p. 216

сопствени девизни работи меѓу банките. Покрај девизите, на тие берзи се тргува и со меници.

Во развиените пазарни економии среќаваме и промптен девизен пазар на којшто се договара испораката на договорената сума да се изврши веднаш, најмалку два дена од потпишувањето на договорот. Се среќаваат и термински девизни пазари на коишто се склучуваат договори за купување на определена валута, по точно определена цена и во точно определен датум во иднина, без оглед на флукуирачките курсеви во иднина.

Девизниот пазар разгледуван од квалитативен аспект, од аспект на инструментите може да биде организиран како:¹⁵⁰

- Пазар на валути - основна цел на овој пазар е да се задоволат потребите на физичките лица, најчесто туристите со ефективни странски пари. На овој пазар, како и на девизниот пазар во потесна смисла се формира цена (валутен курс) којашто, по правило, е повисока од девизниот курс бидејќи во неа се вклучуваат и трошоците за набавка на пари во странство. Во светот постојат повеќе вакви девизни пазари, но како најпознати се сметаат оние во Цирих, Лондон и во други земји.
- Пазар на хартии од вредност - Хартиите од вредност коишто можат да бидат изразени во странски средства за плаќање се инструмент на работење на меѓународниот пазар на хартии од вредност. Такви хартии од вредност најчесто се меници, банкарски сертификати и др.
- За да може да се оствари купопродажба на девизи, како што е познато треба, прво, да постојат два партнера, со иста или спротивна желба, едниот да нуди една валута, а на другиот да му треба таа и за неа да нуди друга валута. При среќавањето на овие два партнера се остварува акт на купопродажба и функционирање на девизниот пазар; и второ, да постојат објективни услови за среќавање на двата партнера.

Знаеме дека девизниот пазар по дефиниција е сретнување на понуда и побарувачка на валути и девизи и формирање валутен или девизен курс врз основа на односот на таа понуда и побарувачка и другите детерминанти што воопшто влијаат врз понудата и побарувачката на валути и девизи и на работењето на девизниот пазар. Вообичаено е девизниот пазар да почне да работи во почетокот на работниот ден со пресметување на курсевите на разни валути во однос на домашната валута.

На девизниот пазар најголемиот дел од прометот на валути и девизи се врши во контакти меѓу банките и другите финансиски институции овластени за тргување со девизи. Девизните трансакции ги вршат дилерите кои се вработени во деловните банки и во другите финансиски фирми и институции.¹⁵¹

¹⁵⁰ Brady, Tom and Bassett, William., 2002-28., op, cit., p. 216

¹⁵¹ Brady, Tom and Bassett, William., 2002-28., op, cit., p. 217

2. Улога на банките на девизниот пазар

Се смета дека централно место односно централна институција во модерните девизни пазари се деловните (комерцијалните) банки. Најголемиот дел од трансакциите на девизните пазари ги вршат деловните банки. Имено, ако некои поединци или стопанственици имаат потреба од девизи, тие стапуваат во контакт со деловната банка и можат да добијат девизи плаќајќи за тоа противвредност во соодветен износ во домашна валута. Исто така, поединци или стопанственици кои на легален начин дошле до девизи можат, доколку сакаат или пак се должни, според прописите во девизното работење, да ги конвертираат во национална валута. Можно е ако тоа го дозволуваат девизните прописи, сопствените девизи да ги вложат на посебни сметки во деловните банки. Деловните банки, пак, во име на своите клиенти се должни да се јавуваат на девизниот пазар и да ги извршуваат нивните налози за конвертирање на едни во други валути или девизи.¹⁵²

Покрај давањето услуги на коминтентите и клиентите на деловните банки, дилерите на тие банки вршат и најразлични работи на девизниот пазар, и тоа во име и за сметка на самата банка којашто често се јавува и на девизниот пазар во националната економија. За да можат да бидат успешни во своето работење деловните банки, покрај тоа што се техничко-технолошки доста опремени, формираат и свои одделенија за девизен пазар каде што работат по неколку десетици искусни дилери. За успешно работење на дилерите, на одделението за девизен пазар и на деловната банка во целост е потребно да се обезбеди координација во работењето којашто ќе овозможи брзо и ефикасно настапување на девизниот пазар.

Деловната банка одлучува да купи определена валута на девизниот пазар поради што треба да изврши некои плаќања со таа валута или поради тоа што смета дека девизниот курс на таа валута ќе се зголеми, а ќе ја продаде онаа валута којашто во моментот не и` треба, а и`требаат финансиски средства во национална валута или во некоја друга валута, или пак, поради тоа што се очекува дека девизниот курс на таа валута ќе опаѓа.

Исто така, деловната банка ќе пристапи кон купување на онаа валута со чиешто пласирање може да се очекува да се оствари повисока каматна стапка и да се обезбеди повисока сигурност.¹⁵³

Во моментот кога деловната банка ќе одлучи да купи определена валута, таа се обраќа до другите банки и се распрашува за куповните и продажните девизни курсеви на некоја валута, или за повеќе валути. Потоа, деловната банка не се изјаснува дали сака таа валута да ја купи или да ја продаде. Тоа се прави од причина што ако банката, од којашто се бараат курсевите знае дали постои желба да се купи или да се продаде дадената валута, може да ги подесува девизните курсеви. За да не дојде до блефирање и подесување на девизните курсеви, деловната банка што има намера да ја купи таа валута прашува за нејзиниот куповен и продажен курс. Деловната банка од којашто се бара да ги соопшти девизните курсеви дава котација, што значи дека дава куповен и продажен курс за барабата валута и со тоа се обврзува по тие курсеви да изврши и трансакции.

Во купопродажбата на девизи, деловните банки можат да контактираат директно и индиректно преку свои дилери на девизниот пазар, односно на девизната берза. Можни контакти се остваруваат и со посредство на брокерските куќи. Имено,

¹⁵² Ibid, p. 217

¹⁵³ Brady, Tom and Bassett, William., 2002-28., op. cit., p. 218

деловната банка што сака да купи или да продаде девизи се обраќа до брокерската куќа којашто стапува во контакт со друга деловна банка којашто сака да продаде односно да купи такви девизи, се разбира, по цена што ќе биде прифатлива и за двете деловни банки-учеснички во купопродажбата. Исто така, деловната банка што сака да продаде или да купи девизи може да се обрати и на индивидуални брокери кои ќе ја стават таа банка во контакт со други деловни банки со цел да се оствари купопродажбата на девизи.¹⁵⁴

На девизниот пазар може да учествува централната банка ако девизниот пазар е организиран како меѓубанкарски состанок со кој таа и раководи. Кога централната банка се наоѓа во таков статус, таа се наоѓа во улога на организатор на меѓубанкарските состаноци на купопродажба на девизи. Централната банка може да се јави и како директен учесник во работењето на девизниот пазар, односно на девизната берза со свое иницијално продавање или купување на девизи. Исто така, централната банка се јавува и во улога на контролор во работењето на девизниот пазар, односно на девизната берза.

3. Девизен пазар и девизен курс

Девизниот пазар (exchange market) е пазар на којшто се купуваат и продаваат девизи, односно странски валути (foreign currencies). Девизниот пазар нема централно пазарно место, односно не е физички ограничено, туку постои секаде каде што се врши размена на валути. Размената на странските валути може да се врши компјутерски, телефонски, односно по електронски пат, така што денес учесниците во трговијата со странски валути користат софистицирана комуникациска технологија.

Основната намена на девизниот пазар е овозможување и олеснување на меѓународната трговија и меѓународното движење на капиталот. Затоа девизниот пазар е важен инструмент на меѓународното работење, за разменување на една валута во друга и за ликвидирање на меѓусебното побарување и долгување во меѓународното плаќање.

3.1 Девизен курс (The Foreign exchange rate)

Девизен курс или стапка на девизна размена е потребен износ на една валута со цел да се купи друга валута. Суштински, девизниот курс е цена на една валута изразена во друга валута. Ако девизниот курс се формира слободно на основа на понуда и побарувачка се воспоставува рамнотежа на девизен курс, или курс на рамнотежа на ниво на коешто се сите цени на производи и услуги на домашниот пазар можат да се изразат во цени на странски валути (equilibrium exchange rate).¹⁵⁵ Затоа урамнотежен девизен курс се нарекува и паритет на куповната сила.

Странските валути се неопходни во меѓународното работење кога се плаќа странска стока и услуга или во ситуација кога претпријатието одлучи да инвестира во странство, (купување хартии од вредност, основање претпријатија и сл.). Од тие

¹⁵⁴ Ibid, p. 218

¹⁵⁵ Brady, Tom and Bassett, William., 2002-28., op, cit., p. 219

Т Е М А 7

Девизен пазар

причини, можност на размена на валута е услов за меѓународното движење на капиталот.

Дневен или промптен девизен пазар (spot exchange market) е пазар на којшто продажбата и купувањето на валути се врши со доспеаноста до два работни дена, по дневен или прометен девизен курс (spot exchange market).

Термински девизен пазар (forward exchange market) е купување и продажба на девизи во рок подолг од два дена по термински или иден курс (forward exchange market). На термински девизен пазар купувањето и продавањето на валута се договара денес, а исплатата или испораката се врши во иднина. Роковите се стандардизирани: еден, два, три и шест месеци. Работата се ликвидира во иднина по курс којшто важел на денот кога се склучил договорот, т.е., не се менува без разлика на промената на курсот која ќе се случи на дневниот или терминскиот пазар.

Ако договорената вредност на валутата по термински курс биде повисока од идната, се остварува терминска премија (forward premium), а ако идната вредност на валутата биде пониска од договорената вредност, тоа е термински попуст (forward discount).

Табела бр.1. Листа на девизен курс на ден 6 октомври 1999 година

Термински курс			
Дневен курс	3 месеци		
година			
Европа			
ЕМУ (евро)	1,0707	1,0785	1,0979
Грција (драхми)	306,675	307,75	314,125
Шведска (круна)	8,1400	8,0875	7,988
Швајцарија (франк)	1,4865	1,471	1,4331
В. Британија (фунта)	1,6566	1,6573	1,6535
Америка			
Канада (долар)	1,4703	1,4662	1,4594
Мексико (песос)	9,438	9,853	11,153
Азија/Пацифик			
Австралија (долар)	1,5148	1,5139	1,5133
Хонг Конг (долар)	7,7681	7,7687	7,896
Индонезија (рупија)	7800,00	7952,5	8487,5
Јапонија (јен)	107,520	105,865	101,3
Сингапур (долар)	1,6790	1,665	1,6358

Дневниот степен на размена покажува курс на размена за трансакција на тој ден, додека терминска или идна стапка на размена на цените на странските валути се однесува на наредниот период. За идната стапка на размена може да се тргува со премија или попуст во однос на дневната стапка. Користејќи индиректен курс, разликата меѓу дневниот и идниот термински курс е еднаква со дневниот минус идниот курс, поделен со идниот курс на годишно ниво.

3.2 Системи на девизните курсеви

Промените во девизниот курс можат да бидат пазарни и официјални. Пазарните промени се одредени со односот на понудата и побарувачката на девизниот пазар, додека официјални со одлука на надлежниот државен орган (влада или централна банка). Пазарните промени на девизниот курс се депрецијација и апрецијација, а официјални се девалвација и ревалвација. Депрецијација на девизниот курс настанува кога цената на домашната валута во однос на странската валута опаѓа, а апрецијација е зголемување на цената на домашната валута во однос на странската, како резултат на односот понуда и побарувачка на девизниот пазар. Кога надлежниот државен орган со својата одлука ќе ја намали цената на домашната валута во однос на странската тогаш се работи за девалвација. А спротивно, со зголемување на домашната валута во однос на странската е ревалвација.

Девизниот курс е во рамнотежа ако побарувачката и понудата од странската валута се приближно еднакви¹⁵⁶. Се смета дека постои преценетост на домашната валута во однос на урамнотежениот девизен курс кога пазарната понуда ја надминува побарувачката, а тоа се случува кога во некои земји ќе се зголеми увозот или одливот на капиталот заради вложувања во странство, или во случај на пад на извозот, девизниот прилив или приливот од странските вложувања што ја смалува понудата на странската валута. Во сите наведени ситуации постои можност за депрецијација на домашната валута во однос на странската. Домашната валута е потценета во однос на урамнотежениот девизен курс кога побарувачката на девизниот пазар е поголема од понудата, што е случајот на порастот на извозот или приливот на странскиот капитал, падот на увозот или одливот на капиталот во странство¹⁵⁷. Тогаш постои можност за апрецијација на домашната валута во однос на странската. Рамнотежа се воспоставува со девалвација на девизниот курс каде што е преценета домашната валута, а со ревалвација во случај на потценетост.

Природата на девизниот систем зависи од начинот на формирање на девизниот курс. Постојат различни начини на формирање на системи на девизните курсеви коишто, главно, можат да се вбројат во системот на фиксни и системот на флукуирачки девизни курсеви. Системот на фиксни девизни курсеви ретко се применува, а главна одлика на овој систем е стабилност со којашто се елиминира еден извор на нестабилност на цените и неизвесност во меѓународното работење. Фиксниот девизен курс обележува стабилен однос на домашните пари и странски валути, изразен во еден фиксен однос, чиешто колебање е во тесни рамки. Во системот на флукуирачки или пливачки девизни курсеви, девизниот курс е исклучиво резултат на понуда и побарувачка на девизниот пазар. Курсот слободно се менува по промената на овој однос.¹⁵⁸ Главна одлика на системот е постојаното менување на девизниот курс. Флукуирачкиот систем на девизниот курс се одржал до денес, првенствено, заради прилагодливоста на овој систем со функционирање на најразвиеното стопанство во услови на големи флукуации во меѓународното движење на капиталот. Последниве два вида, промптните и терминските девизи, се среќаваат најчесто на валутно-девизните и ефективните берзи. Не е можно да се зборува за девизите, да се објаснуваат појавните видови на истите, а да не се објасни накратко терминот **девизен курс**.

Имено, девизен курс е цената на побарувањето во странска валута. При тоа ирелевантен е начинот на стекнување и располагање со тоа побарување. Во тој

¹⁵⁶ Buol, Jason J, Vaughan, Mark D. Rules vs. discretion. Federal Reserve Bank of St. Louis. Regional Economist, January 2003., p. 259

¹⁵⁷ Buol, Jason J, Vaughan, Mark D. , 2003., op. cit., p. 260

¹⁵⁸ Ibid, p. 260

контекст, добро е само таксативно да ги наброиме посебните видови на девизен курс:¹⁵⁹

- фиксен девизен курс,
- флексибилен девизен курс,
- раководен флексибилен девизен курс,
- повеќекратен девизен курс.

4. Како функционира девизниот пазар

Веќе споменавме дека девизите, во еден од аспектите коишто ги следиме, се користат за непречено одвивање на меѓународниот платен промет, при што нивната улога има детерминирачки, но и хармонизирачки карактер за тој процес. Последново од причина што девизните плаќања во рамките на платниот промет можат непречено да се одвиваат само ако истите можат со својата употребна вредност да бидат приемчиви за сите учесници во прометот, т.е. да бидат признати како средство коешто може да ги валоризира претходно извршените стопански трансакции. Одредените сегменти коишто се дел од таа бизнис процедура (заради којашто и постои т.н. девизно плаќање) се идентични и кај работењето со девизите, при што во вистинска смисла на зборот се случува понуда и побарувачка на односниот пазар. Секое среќавање на понудата и побарувачката на девизи и ефективни странски парични средства е познато под името девизен пазар. Купувањето и продавањето на девизи е директно поврзано со потребата за обезбедување средства заради извршување на меѓународниот платен промет по кој било основ.¹⁶⁰

Девизниот пазар во основа е имперфектен, од причина што висината на девизниот курс, не секогаш е поврзана директно со понудата и побарувачката на пазарот на девизи. Значи, може да дојде до измена на девизниот курс и при непроменета понуда и побарувачка. Разликата по тој основ, меѓу девизите и валутите е во делот на тоа што вредноста на девизите се одредува во најголем дел врз основа на понудата и побарувачката, а кај валутите и други фактори играат сериозна улога (на пр. монетарните власти). Девизните курсеви претежно во јасни процедурални околности, обично во рамките на веќе познати промени во една држава, можат да се корегираат и да бидат повисоки или пониски од претходните. Некогаш тоа настанува и со административна одлука на монетарните власти во државата, во случај да објават девалвација или ревалвација на својата валута.

На девизниот пазар котираат само *конвертибилни валути*. Тоа се валутите што се наш интерес, затоа што оние што не се конвертибилни, тие обично имаат т.н. административно определување на висината на девизниот курс.¹⁶¹ Во периоди кога во едно национално стопанство доаѓа до значително пореметување на вистинските паритети меѓу реалниот и официјалниот девизен курс, до израз доаѓа црната берза којашто ја презема задачата на „коректор“ на процентот на неприспособеност на постојниот „државен“, во однос на реалниот, оној кој во суштина се плаќа и егзистира на пазарот. Јасно е дека случувањата на таков тип на берза се санкционирани со позитивните законски прописи и во основа можат да нанесат голема штета на државата, т.е. економијата во целина и затоа не би требало да се толерираат од надлежните на подолг временски период.

¹⁵⁹ Ibid, p. 260

¹⁶⁰ Buol, Jason J, Vaughan, Mark D. , 2003., op, cit., p. 261

¹⁶¹ Buol, Jason J, Vaughan, Mark D. , 2003., op, cit., p. 262

Трансакциите на девизниот пазар можат да се поделат на **две големи групи**, имајќи ја предвид рочноста и карактерот во билансот на плаќањата. Во зависност од **рочноста**, трансакциите на девизниот пазар можат да бидат **промптни и термински**. Самата терминологија јасно укажува дека првите се извршуваат веднаш (или најдоцна во рок од два дена), а другите се врзани за определени рокови (обично еден, два, три или шест месеци).¹⁶² Во зависност од **карактерот** во билансот на плаќања, операциите на девизниот пазар можат да бидат **тековни и капитални**. Првите произлегуваат од размената на стоки и услуги којашто се евидентира на тековната сметка на билансот на плаќања, а вторите, од меѓународното движење на капиталот, коешто пак се евидентира на капиталната сметка на билансот на плаќања на одредена земја.¹⁶³ Секоја држава го регулира начинот на располагање и купопродажба со девизите, па така, и во Република Македонија, со Законот за девизно работење, точно е пропишано местото каде што може да се одвива активност за купување и продавање на девизите, па и на ефективните странски пари, чекови и кредитни писма со јасно прецизирање дека овие трансакции се забранети надвор од девизниот пазар.¹⁶⁴

Прашања за проверка на знаењето на учениците

1. Што претставува девизниот пазар во поширока смисла на зборот?
2. Зошто девизниот пазар е по многу работи специфичен?
3. Што претставува организираниот, а што неорганизираниот девизен пазар?
4. Што претставува официјалниот девизен пазар?
5. Кој е тој промптен, а кој термински девизен пазар?
6. Како девизниот пазар може да биде организиран разгледуван од квалитативен аспект?
7. Што е потребно за да се оствари купопродажба на девизи?
8. Кои категории учесници ги среќаваме на девизниот пазар?
9. Каква е улогата на деловните банки на девизните пазари?
10. Како учествува централната банка на девизниот пазар?
11. Дефинирајте девизен курс!
12. Дефинирајте промптен девизен пазар!
13. Дефинирајте термински девизен пазар?
14. Кога е девизниот курс во рамнотежа?
15. Кога се применува фиксен девизен курс?
16. Дефинирајте флексибилен девизен курс!
17. Дефинирајте раководен девизен курс!
18. Дефинирајте флексибилен девизен курс!
19. Дефинирајте термински трансакции!
20. Дефинирајте промптни трансакции!

---

¹⁶² Ibidem, p. 263

¹⁶³ Ibidem, p. 264

¹⁶⁴ Ibid, p.264

Пример за тематската целина

Девизен пазар

Претпријатието купува опрема од Јапонија во вредност од 100 милиони јени коишто ќе ги исплати по испораката за 3 месеци. Кога е потпишан договорот за купување на опремата, дневната стапка на девизниот курс била 107,52 јени за еден американски долар, така што вредноста на испораката на тој ден била 930.060 долари. Ако на денот на испораката односот на јенот кон доларот биде 100/1 долар, претпријатието ќе плати 1 милион долари за 100 милиони јени. Со цел да се избегне тој ризик, претпријатието може да склучи форвард договор за купување на јени по фиксен дневен курс на размена, 52 јени/1 долар, и ќе купи 100 милиони јени за 930.060 долари. Доколку терминскиот курс на размена по 3 месеци е 105,865 јени/1 долар, претпријатието за 100 милиони јени би платило 944.599 долари. Според тоа, претпријатието остварило форвард премија:

$$\text{Форвард премија} = 107,52 \neq 105,865/105,865 = 1,56\%$$

Доларот е продаден по форвард попуст од 1,56%. Форвард продажбата или купувањето меѓу претпријатието и банката може да се оствари за која било валута, износ и ден на испорака.

Постојат два методи на размена по девизниот курс: индиректен и директен. Индиректниот или европски метод на размена прикажува листа на износи на странски валути потребни за купување на 1 американски долар во Канада за канадска валута - канадски долар, како што е прикажано во табелата бр. 28, по дневен курс на ден 6 октомври 1999 година, била 1.4703 канадски песоси можел да се купи еден американски долар. Другиот, директен метод на размена по утврден девизен курс е обратен, затоа што покажува таканаречена еквивалентна стапка на американскиот долар, односно цена или износ на доларот за една единица на друга странска валута. Во табелата бр. 26 е прикажан директен метод на утврден девизен курс за евро и британска фунта, така да за 1,0707 американски долари може да се купи едно евро, односно за 1,6566 американски долари една британска фунта.

Вежби

1. Под девизен пазар се подразбира секое сретнување на понуда и побарувачка на девизи.

ДА   НЕ

2. Девизниот курс е во рамнотежа ако побарувачката и понудата од странската валута се приближно еднакви.

ДА   НЕ

3. Девизниот пазар (exchange market) е пазар каде што се купуваат и продаваат девизи, односно странски валути (foreign currencies).

ДА   НЕ

4. Пазарните промени се одредени со односот на понудата и побарувачката на девизниот пазар, додека официјални со одлука на надлежниот државен орган (влада или централна банка).

ДА   НЕ

Т Е М А 7
Девизен пазар

5. Трансакциите на девизниот пазар, можат да се поделат на две големи групи, имајќи ја предвид рочноста и карактерот во билансот на плаќањата.

ДА   НЕ

6. Флукуирачкиот систем на девизниот курс се одржал до денес првенствено заради прилагодливоста на овој систем со функционирање на најразвиеното стопанство во услови на големи флукуации во меѓународното движење на капиталот.

ДА   НЕ

7. Дневен или промптен девизен пазар (spot exchange market) е пазар на којшто продажбата и купувањето на валути се врши со доспеаноста до два работни денови, по дневен или прометен девизен курс (spot exchange market).

ДА   НЕ

8. На девизниот пазар нотираат само *конвертибилни валути*. Тоа се валутите што се наш интерес, затоа што оние што не се конвертибилни, тие обично имаат т.н. административно определување на висината на девизниот курс.

ДА   НЕ

9. Девизниот пазар во основа е имперфектен, од причина што висината на девизниот курс, не секогаш е поврзана директно со понудата и побарувачката на пазарот на девизи.

ДА   НЕ

10. Фиксниот девизен курс обележува стабилен однос на домашните пари и странски валути, изразен во еден фиксен однос, чиешто колебање е во тесни рамки.

ДА   НЕ

11. Депрецијација на девизниот курс настанува кога цената на домашната валута во однос на странската валута опаѓа, а апрецијација е зголемување на цената на домашната валута во однос на странската, како резултат на односот понуда и побарувачка на девизниот пазар.

ДА   НЕ

12. Термински девизен пазар (forward exchange market) е купување и продажба на девизи на рок подолг од два дена по термински или иден курс (forward exchange market).

ДА   НЕ

13. Девизните трансакции ги вршат дилерите кои се вработени во деловните банки и во другите финансиски фирми и институции.

ДА   НЕ

14. Пазар на валути - основна цел на овој пазар е да се задоволат потребите на физичките лица, најчесто туристите со ефективни странски пари.

ДА   НЕ

15. Хартиите од вредност коишто можат да бидат изразени во странски средства за плаќање се инструмент на работење на меѓународниот пазар на хартии од вредност.

ДА   НЕ

ТЕМА 8

БАНКАРСТВО И БАНКАРСКИ СИСТЕМ

Преглед на темата

Суштина, улога и место на
банкарството и банкарското
работење
Појава и улога на банките
Видови банки
Банкарството во Македонија до
Првата светска војна
Банкарскиот систем во Македонија
во рамките на повоена Југославија
Банкарскиот систем во
административни -
централистичкиот период
Развој на банкарски систем во
услови на самоуправување
Организација на банкарскиот
систем врз основа на уставните
амандмани
Трансформација на банкарскиот
систем врз основа на

самоуправните здруженија на
средства и труд
Организација на банкарскиот
систем врз основа на начелата на
пазарна економија
Банкарски систем во Македонија по
монетарното осамостојување во
1992 година
Народна банка на Македонија
Функции на Народната банка
Органи на управување на Народна
банка

Цели на учење

- По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни:
- да објасните што проучува науката за банкарство
  - да ја објасните појавата и улогата на банките
  - да го дефинирате поимот банка
  - да го дефинирате поимот емисиона банка
  - да дефинирате депозитни банки
  - да дефинирате индустриски банки
  - да дефинирате хипотекарни банки
  - да дефинирате развојни банки
  - да го објасните банкарскиот систем до Првата светска војна
  - да го објасните банкарскиот систем во повоена Југославија
  - да го објасните банкарски систем во административно-централистичкиот период
  - да го објасните банкарскиот систем во самоуправувањето
  - да ја објасните организацијата на банкарскиот систем во пазарна економија
  - да го објасните банкарскиот систем по монетарното осамостојување
  - да ја дефинирате Народната банка и нејзините функции
  - да ги објасните органите на управување на банка

Науката за банкарството ги проучува: улогата и значењето на банките, банкарските работи и карактеристиките и специфичностите на одделни банкарски системи и институции во светот.

Банка е претпријатие коешто од доверените и слободни постојани парични средства или од креираните нови средства дава заеми, посредува во платниот промет и прави други услуги за своите клиенти.

Емисиони или централни банки се банки кај коишто најобемна и најважна банкарска работа е емисијата на примарни национални, хартиени или метални пари. Денес, во сите држави постои една таква банка, како централна власт, чиешто работење е регулирано со посебен закон.

Деловни банки коишто се занимаваат со извршување на банкарски работи, во однос на вршењето на работите, можат да бидат универзални за вршење на сите видови на работи, и специјализирани, за извршување само на определени видови банкарски работи.

Народната банка со системот на деловни банки е функционално поврзана преку две подрачја:

- со кредитите од народната банка на деловните банки и
- со депозитите на деловните банки кај Народната банка

клучни поими

☒ банкарство	☒ банкарство во административен период
☒ банкарско работење	☒ самоуправување
☒ емисиони банки	☒ уставни амандмани
☒ хипотекарни банки	☒ здружување на средства и труд
☒ индустриски банки	☒ интерни банки
☒ инвестициски банки	☒ пазарна економија
☒ развојни банки	☒ монетарно осамостојување
☒ банкарство до Прва светска војна	☒ Народна банка
☒ банкарство во повоена Југославија	☒ функции на Народна банка

1. Суштина, улога и место на банкарството и банкарското работење

Банкарството претставува дејност што се состои во промет на пари, а таа дејност ја вршат за тоа специјализирани финансиски институции - банки. Под поимот банкарство се подразбира и науката за банките и нивните функции како посебна економска дисциплина.

Се разбира, науката за банкарството не била секогаш изучувана како посебна дисциплина туку била расфрлана по разни други дисциплини, а најчесто е споменувана во науката за трговијата.

Науката за банкарството добива значење тогаш кога се наметнал проблемот за изнаоѓање средства за финансирање на големите капиталистички корпорации. Во тоа време, банките значително го проширувале својот предмет на работење, а пред науката за банкарството се поставила задачата на банкарите да им даде такви знаења коишто ќе можат да ги искористат и применат во сè поголемо и поразновидно работење на банките.

Во науката за банкарството станува пресвртница кога банките престануваат да бидат чисти посредници во давање и примање пари и кога сè повеќе стануваат „произведувачи на пари“.

Тоа ја наметнало потребата науката за банкарството да ги проучува банките само од макроаспект, односно да го проучува нивното дејство на стопанските текови на земјата, вработеноста, стандардот и сл.

Науката за банкарството ги проучува:¹⁶⁵

- Улогата и значењето на банките;
- Банкарските работи; и
- карактеристиките и специфичностите на одделни банкарски системи и институции во светот.

Потребата на познавање на банкарството како теоретска и научна дисциплина кај нас станува се поважна и поважна. Посебно место при тоа, секако, му припаѓа на познавањето на банкарското работење, етиката и филозофијата на работењето на банкарството како една од специфичните и најважните стопански дејности.

Таа потреба од познавање станува поактуелна токму денес, кога се спроведува реформа во целиот стопански систем чијашто успешност и директно и индиректно е поврзана за пазарното банкарство.

Современото банкарство и банкарско работење во пазарното стопанство има уште поголемо значење коешто е врзано за зачувување на вредноста на националните пари и капитал, најмалку на нивото на неговата реална вредност, за непречено одбивање на производството и стоковниот промет, како и финансиските трансакции на пазарот на пари и капитал.

¹⁶⁵ Emmons, William R, Yeager, Timothy J. Futures market forecasting tool as an imperfect crystal ball. The Federal Reserve Bank of St. Louis. Regional Economist, January 2002.p, 269

1.1 Појава и улога на банките

Зборот „банка“ потекнува од италијанскиот збор „banco“ и означува клупа, тезга на којашто се вршела размена на пари.

Како појасна основа на денешните банки и банкарски работи, во науката се познати менувачките работи чиешто настанување е поврзано со појавата на парите и за коишто се вели дека се најстарата и првата банкарска работа. Тогашните менувачи седеле на клупи - банки и менувале разни пари.

Со текот на времето, менувачите се здружувале и засновале друштво, што добило име банка - според клупите на коишто менувачите седеле и ги вршеле работите.

Со натамошното јакнење и развој на трговијата и на прометот воопшто, поранешните менувачи сè повеќе почнуваат да се занимаваат не само со менување, туку и со испраќање на пари од едно на друго место заради исплатување на трговските обврски.¹⁶⁶

Но, пренесувањето на готови пари во тоа време се покажало како непрактично, било поради тежината на самите пари, или заради околностите при преносот. Ова се околностите на коишто најмногу може да им се заблагодари затоа што на тој начин банките во својот развој, доживуваат потполна ренесанса. Тогашните банкарски работи, соочени со тој факт, престанале да се селат од место до место и почнале да создаваат свои постојани простории и меѓусебни деловни односи. Трговецот кој би требало да изврши плаќање на определена своја обврска во некое друго место, би го положил потребниот износ готови пари кај својот банкар (на пример депонирање на злато) врз основа на што оваа банка би му издала потврда за депонирање на определен износ на пари. Со оваа потврда тој, кај другата банка каде што треба да ја изврши обврската, би подигнал определена противвредност на парите означени на потврдата и така на доверителот му го исплатувал својот долг. На тој начин, натамошниот развој на банкарството и банкарските работи се движи во насока на нова активност којашто претставува претходница на современиот поим на работите врзани за вршење на платниот промет.

Многу е тешко да се даде една општо прифатлива дефиниција за банките, пред сè заради големата разновидност на функциите што ги има, заради различните институционални услови во кои дејствува. Банка, во најопшта смисла на зборот можеме да ја дефинираме како парична институција чијашто главна дејност е собирање на слободните парични средства од стопанството, но и од нестопанството, како и од граѓаните и нивни позајмување врз определена интересна стапка, т.е. давање кредити.

Банка е финансиска институција којашто, главно, работи со кредити, и за своите коминтенти извршува различни парични работи.

Банка е претпријатие коешто, како своја главна активност има примање и давање т.е. посредување на кредити.

Банка е претпријатие коешто од доверените и слободни постојани парични средства или од креираните нови средства дава

¹⁶⁶ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op., cit., .p, 270

заеми, посредува во платниот промет и коешто на своите клиенти им прави други услуги.

Банките се занимаваат со издавање хартии од вредност, промет на девизи, со платен промет и сл. Добивката на банките се остварува од разликата на активниот и пасивниот интерес, од наплатување провизија за услугите што ги вршат.

Банките припаѓаат на групата општествено - организациски системи со сите обележја карактеристични за нив. Треба да се истакне дека во прв план доаѓаат екстерните човечки особини и релации што ги поврзуваат луѓето во заедница.

Во едно општество банките ја превземаат улогата во креирањето на парите, работите со депозити, давањето кредити, задоволувањето на стопанските текови со краткорочни и долгорочни средства, работењето со девизни средства и работите со внатрешен и надворешен платен промет.

Денес, современите банки преземаат и низа други работи со коишто досега не се занимаваа. Тие даваат најразновидни финансиски услуги, даваат бројни информации за монетарните и реалните движења на домашниот и светскиот пазар, изработуваат програми за развој, влегуваат во кооперација со индустрискиот капитал. Заедничките вложувања стануваат сè почести форми на пласман на средствата, банките стануваат акционери во индустрискиот сектор, самостојно се јавуваат како субјекти на пазарот на пари и пазарот на капитал, го финансираат општествениот сектор со купување на државни обврзници, основаат сопствени производни претпријатија, формираат свои трговски центри и др.

Од досега изложеното, може да заклучиме дека современите банки и банкарскиот систем воопшто, можеме да ги класифицираме во кругот на институции од посебен општествен интерес.

Досегашното традиционално сфаќање на поимот банка и банкарско работење во сите развиени пазарни економии и е прилагодено на барањата на времето и современите потребни на глобалниот национален и интернационален финансиски пазар.

Во согласност со тоа, во банкарските системи на развиените земји организирани на современи пазарни принципи, функционира еден сосема нов тип на модерна банка којашто има многу малку допирни точки со типот на банката што во тие системи постоела и функционираше сè до деведесеттите години на овој век. Всушност, тоа е сосема нова современа банка од пазарен тип чијашто основна дејност е производство и пласман на банкарски производи врз пазарно - претприемачки начела. Таквиот вид банка, од своето појавување до денес, е тема на анализи и обработка на голем број европски и американски теоретичари и практичари, но своето вистинско оживотворување го најде во основите на европскиот банкарски систем во којшто претставува основа за развој на целокупните односи.

Според тоа, современо конципираната банка којашто функционира во пазарно опкружување, постанала и постои поради мотивираноста на сопственикот на капиталот, односно инвеститорот преку ваква индивидуална форма на економски субјект, да остварува приходи по основ на капитализирање на неговиот имот искажан во пари и капитал.¹⁶⁷ Банката, во тој случај, е само една од организациските форми по пат и преку коишто сопствениците на капитал се здобиваат со приход, не само по основ на камата и провизија туку и по основ на интерес, рента, дивиденда, есконт и сл. форми на капитализација. Современата банка, според тоа, не е банка на должниците, односно на корисниците на пари и капитал, туку исклучително и единствено банка на сопствениците на парите и капиталот, односно нејзините доверители.

¹⁶⁷ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op., cit., .p, 271

1.2 Видови банки

За теоријата и праксата, а особено за законодавството, од голема важност е поставувањето на такви критериуми и начела според кои различни банки можат да се вклучат во категории на коишто, по својата економска природа, им припаѓаат. Тоа категоризирање претставува исклучително тешка задача со оглед на разликите во организација на банките, а и поради различниот приод на поодделни домашни и странски автори кон таа поделба.

Да се изврши правилно категоризирање не е ни малку лесна работа кога се работи за држави во коишто бројот на банките оди на стотина илјади. Поделбата на банките на јавни и приватни, хипотекари, трговски и акционерски, странски и домашни, увозни и извозни, депозитарни и шпекулативни, градски или слични, може да послужи во обичниот говор за суштината на работите, е од многу мало значење, бидејќи со таквата поделба не ја знаеме економската природа на прибраните и пласираните средства. Затоа, секогаш треба да се настојува основата за поделбата да биде карактерот на банкарската работа којашто е најзастапена во структурата на вкупните банкарски работи. Применувајќи го тој критериум, можеме да разликуваме:¹⁶⁸

- *Емисиони или централни банки*, кај коишто најобемна и најважна банкарска работа е емисијата на примарни национални, хартиени или метални пари. Денес, во сите држави, постои една таква банка, како централна власт, чиешто работење е регулирано со посебен закон.
- *Депозитни банки* кај коишто најобемна и најважна банкарска работа е токму депозитната работа односно давањето и земањето депозити и штедни влогови. Во светот, денес, тие се најмногубројни и имаат необично развиена филијална мрежа. Најважни видови депозитни банки се:
  - - Комерцијални банки коишто се занимаваат со краткорочни депозитни работи, кредитирање и финансирање
  - - Штедилници коишто се занимаваат, главно, со собирање штедни влогови и одобрување на потрошувачки и комунални-краткорочни или среднорочни кредити.
- *Индустриски банки* коишто, во најголемиот дел од своето работење, се занимаваат со краткорочни и долгорочни пласмани, но само со моќни индустриски групи, од каде што ги прибавуваат потребните средства, иако обично имаат големи сопствени капитали и резерви. Банките од овој вид немаат филијали, или ги имаат многу малку.
- *Инвестициски и хипотекарни банки* коишто до своите средства доаѓаат првенствено по пат на емитување на разни хартии од вредност коишто ги вложуваат во инвестициски или хипотекарни кредити што, пак, го чинат најголемиот дел од нивното работење.
- *Развојни банки* се занимаваат со прибирање долгорочни средства и финансирање нови долгорочни инвестиции.
- *Мешовити или универзални банки* прават единство на сите позитивности на комерцијалните, инвестициските и развојните банки.

¹⁶⁸ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op, cit., p, 272

Соодветна поделба на банките, со помош на примена на критериумите на функциите и видовите на работи што ги извршуваат, би можело да се изврши на два основни вида и тоа:¹⁶⁹

- Централни, емисиони и парични банки како монетарна власт во земјата чиишто работи и работење се посебно законски регулирани.
- Деловни банки коишто се занимаваат со извршување банкарски работи коишто со оглед на вршењето на работите можат да бидат *универзални* за вршење на сите видови на работи, и специјализирани за извршување само на определени видови банкарски работи.

На последнава класификација можеби би можело да се додаде дека централните или емисионите банки, според критериумот - функција, не се деловни, туку некој вид неделовни банки. Одговор може да се бара во фактот дека работите на емисионата банка, поради својата специфична и значајна функција во системот и политиката воопшто, а се издвојуваат од останатите банкарски работи и се развиваат во сосема поинаков начин, зависно од принципот и интересот на националната економија.

2. Банкарството во Македонија до Првата светска војна

Географската положба на Македонија придонела многу цивилизации и многу народи да остават низ времето свои траги на нејзиното тло. Досегашните сознанија за развојот на банкарството во Македонија достигнуваат до античко време.

Во времето на владеењето на Филип Македонски (359-336 г. пред н.е.) во Македонија била направена покрупна финансиска реформа со којашто бил установен солидарен паричен систем и воведена златна македонска монета -стартер. Стартерот и според својата материјална и според својата функционална вредност се смета за една од повредните монети од своето време.

Исто така, монети со висок квалитет ковале и владетелите на племето Пеонци, кои во 4 век пред н.е. формирале држава на територијата на Источна Македонија. Најквалитетни биле монетите ковани од електрон (смеса од злато и сребро). Се ковале и од сребро, бакар и бронза.¹⁷⁰

Со доаѓањето на Римјаните на тлото на Македонија, во неа биле ковани монети од 12 римски императори што зборува за долгата и богата историја што ја имала Македонија во ковањето пари, како и за економското и политичкото значење на Македонија во тоа време што го имала на Балканот, а и пошироко.

За време на српското владеење е извршена нова поделба на Македонија. Скопје станува голем административен и културен центар во кој имало и ковачница на пари. Пари се ковале и во Охрид, Кратово, Стоби. Ковањето пари се става под државна контрола.

Втората поважна карактеристика од овој период е и давањето заеми со заложување на недвижности и драгоцености. Како најголем заемодавец се јавува

¹⁶⁹ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op. cit., p, 273

¹⁷⁰ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op. cit., p, 274

црквата којашто од една страна, ја забранува каматата на заемите, а од друга страна го поттикнува заложувањето на недвижности. На тој начин, таа ги зголемува своите имоти.

И третата поважна карактеристика е и развојот на лихварството, особено во градовите на Македонија коешто посебен замав ќе добие за време на турското владеење со Македонија.

Турското владеење со Македонија, со оглед на времетраењето, пет векови, оставило неизбришливи траги во сите сфери од животот.

Од овој момент, ќе зборуваме само за развојот на банкарството на оној дел од Македонија што денес влегува во територијата на Република Македонија.

Со потпаѓањето на Македонија под ново, овој пат српско ропство, престанале да постојат филијалите на двете турски банки во Скопје и Битола. Сега, во Скопје и Битола се отвораат филијали на Народна банка на Кралството Србија. Во овие два града се формираат по две банки - Скопска трговска банка и Битолска банка како акционерски друштва.

Сепак, поделбата на Македонија на три дела и приклучувањето кон три други држави влијаело многу негативно врз развојот на банкарството, поточно довело до негово замирање. Македонија како една целина под турската империја со својата географска положба, како крстосница, била погодна за развој на трговијата, а со тоа и на банкарството.¹⁷¹

Со поделбата секој нејзин дел станал вештачки превезок на државата кон којашто се присоединил. На тој начин замрела трговијата, воопшто стопанскиот живот, а со тоа и банкарството. Единствено што се развивало во овој период бил политичкиот апарат.

2.1 Банкарскиот систем на Македонија во рамките на повоена Југославија

Веднаш по завршувањето на НОБ, банкарскиот систем ги добил основните карактеристики на променетиот општествено-политички систем.

Во литературата се среќаваат различни поделби во периодизација на банкарскиот систем.

Ако се земат предвид како критериум само позначајните измени, развојот на банкарскиот систем може да се подели во следниве фази:¹⁷²

- банкарски систем во административно - централистички период (1945-1951)
- банкарски систем во услови на самоуправање (1952-1971);
- организација на банкарскиот систем врз основа на уставните амандмани (1972-1976);
- трансформација на банкарскиот систем врз основа на самоуправното здружување и поврзување на трудот и средствата (1977-1989);
- организација на банкарскиот систем врз основа на начелата на пазарната економија (1990-1992).

¹⁷¹ Ibid, p. 274

¹⁷² Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op. cit., p. 278

2.1.1 Банкарскиот систем во административно - централистичкиот период (1945-1951)

Веднаш по ослободувањето во 1945 година, се пристапило напред и кон формирање на ново социјалистичко банкарство. Најнапред, сите затекнати банки биле ставени под државна контрола. Потоа, сите оние банки коишто за време на војната биле ставени во служба на окупаторот, биле конфискувани. Најголем дел од приватните баки биле ликвидирани.

Народната банка на територијата на Македонија основала две филијали: во Скопје и во Битола.

Формирани биле сојузни, републички и локални банки. Сојузните работеле на целата територија на Југославија, републичките само на териториите на републиките.

Во Република Македонија, уште на Второто заседание на АСНОМ на 29.12.1994 година, се основала Македонската стопанска банка со задача да собира материјали и средства коишто ќе се употребуваат за завршување на ослободителната војна, обновување на земјата и изградба на државата.¹⁷³

Кон крајот на 1946 година била извршена нова реорганизација во банкарскиот систем. Се укинале сите републички банки. Од укинатите банки краткорочното работење го презела Народната банка на Југославија, а долгорочното Државната инвестициска банка. Македонската стопанска банка влегла во составот на Народната банка.

2.1.2 Развој на банкарскиот систем во услови на самоуправањето (1952-1971)

Од март 1952 година во Македонија постоел монобанкарски систем, што значи дека на територијата на Република Македонија постои само Народна банка на Југославија. Со концентрирањето на сите средства во една банка се настојувало да се постигне единствено финансиско работење на целиот стопански систем, притоа во годините по 1954 година се извршило двапати децентрализација на банкарскиот систем.

Првата децентрализација била извршена во периодот од 1954-1961 година - овој период е познат како период за ликвидирање на системот монобанка. Така, покрај Народната банка на Југославија се основале и следниве специјализирани банки: Југословенска банка за надворешна трговија, Југословенска инвестициона банка и Југословенска земјоделска банка. А по републиките, се формираа поголем број комунални банки и штедилници.

Втората децентрализација била извршена во периодот од 1961-1965 година - во овој период Народната банка станува во вистинска смисла „банка над банките” - централна банка којашто ја спроведува монетарно кредитната политика на земјата, а тоа значи и на територијата на Република Македонија. Во 1965 година отпочнува стопанската реформа. Во реорганизација на банкарскиот систем во оваа фаза покрај Народната банка постојат и следниве видови деловни банки: комерцијални банки, инвестициски банки, комерцијално - инвестициски банки и штедилници.

¹⁷³ Ibid, p. 278

2.1.3 Организација на банкарскиот систем врз основа на уставните амандмани (1972-1976)

Во текот на 1971 година се донесени низа закони коишто претставуваат реализација на уставните амандмани. Според новите институционални решенија, Народната банка на Југославија прераснува во систем на народни банки коишто влегуваат во Народната банка и народните банки на републиките и народните банки на автономните покраини. Сите заедно се установи на единствениот монетарен систем.

Врз основа на извршените уставни промени од почетокот на 1973 година се конструира Народна банка на Македонија како засебна установа. Народната банка на Македонија се здоби со низа функции својствени на централните банки, а меѓу позначајните ќе ги споменеме следниве: давање кредити од примарната емисија на деловните банки, контрола над работењето на деловните банки на територијата на републиката, давање овластување на деловните банки за вршење девизно-валутни и менувачки работи и сл.¹⁷⁴

Покрај Стопанската банка со сите нејзини филијали и деловни единици на територијата на Република Македонија, во тој период работеа и филијали на Југобанка-Белград, Љубљанска банка - Љубљана, и Комерцијална - инвестициска банка од Бор.

2.1.4 Трансформација на банкарскиот систем врз основа на самоуправно здружување на средства и труд (1977-1989)

Уставот од 1974 година значи заокружување на концептот банка на здружен труд.

Во овој период, за разлика од периодот 1972-1976 година кога постоел само еден вид деловна банка од универзален тип, банкарската мрежа се карактеризираше со висока разгранетост. Така, структурата на банкарската мрежа била следнава:¹⁷⁵

- Систем на народни банки
  - Народна банка на Југославија
  - Народна банка на републиките и покраините

Системот на народни банки воспоставува нови текови на емисија на примарните пари. Со Законот за паричниот систем, монетаризацијата на хартии од вредност од здружениот труд се поставува како основен тек на примарната емисија. Во праксата, тоа предизвикува низа недозволени активности и нараснување на т.н. „сива емисија на пари“ којашто е надвор од контролата на монетарните институции.¹⁷⁶

- Систем на банки на здружен труд
  - основни банки
  - интерни банки
  - здружени банки
  - банкарски конзорциум

¹⁷⁴ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op. cit., p. 279

¹⁷⁵ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op. cit., p. 279

¹⁷⁶ Ibid, p. 279

Заедничка карактеристика на системот на банки на здружениот труд било тоа што тие претставуваат банки на здружен труд, односно финансиски сервис на здружениот труд. Меѓусебно се разликувале според начинот на основање и според функциите што ги вршеле.¹⁷⁷

- Самоуправни фондови на здружен труд и штедно-кредитни организации
- Штедилници
- Поштенски штедилници
- Штедно-кредитни задруги и штедно-кредитни служби
- Специјализирани финансиски организации
- Здруженија на банкарски организации

2.1.5 Организација на банкарскиот систем врз основа на начелата на пазарната економија (1990-1992)

Одредбите на Законот за основите на банкарскиот систем од 1985 година придонесоа трансформацијата на банкарскиот систем да се сведе само на негово окрупнување, додека дејствувањето и односот кон расположливиот капитал во основа остана по старо.

Пазарните законитости во процесот на формирањето и организирањето на банкарството како и претприемачкиот амбиент во извршувањето на банкарските работи се основните карактеристики врз коишто се заснова новата организација на банкарскиот систем.

Со заживувањето на пазарната економија во сите сфери од економскиот живот така и во банкарската сфера, дефинитивно се напушти концептот на банките на здружен труд и сè повеќе почнаа да се афирмираат сфаќањата својствени за пазарната економија.

Банката претставува пазарен субјект организиран по принципот на акционерски друштва со ограничена одговорност, што има за цел преку извршувањето на одредени депозитни, кредитни и други банкарски работи да остварува и добивка.

Со банката управуваат нејзините сопственици - акционерите, преку користење на своето право да учествуваат во работата на органите на банката. Бројот на нивните гласови при одлучувањето зависи од големината на нивниот основачки фонд и резервите на банката.

2.1.6 Банкарскиот систем во Република Македонија по монетарното осамостојување во 1992 година

Со донесувањето на Уставот на Република Македонија во 1991 година и нејзиното конституирање во суверена и самостојна држава, како и определбата за воспоставување на отворен пазарно ориентиран економски систем заснован врз плурализмот на сопственоста со доминантно учество на приватната сопственост, се создадени услови за темелни институционални промени во економскиот систем. На 26.04.1992 година, со донесувањето на неколку законски акти од областа на монетарната и девизната политика, беше промовиран чинот на монетарното осамостојување на Македонија, во рамките на веќе утврдениот суверенитет и самостојност на државата со Уставот на Република Македонија од 17.11.1991 година.

Чинот на монетарното осамостојување беше придружен со конституирањето на Народната банка на Република Македонија како самостојна банка одговорна за стабилноста на валутата, за монетарната политика и за општата ликвидност на

---

¹⁷⁷ Ibid, p. 279

плаќањата на Републиката кон странство, потоа со пуштање во оптек на сопствени пари-денари како законско платежно средство и во 1992 година Македонија за прв пат утврди своја монетарна политика.¹⁷⁸

Во периодот по монетарното осамостојување на Република Македонија, банкарскиот систем подлегеше на своевидна реформа и реконструкција. Тие процеси во основа подразбираат санација, реорганизација и приватизација на банките во Република Македонија. Тие промени беа следени со задолжително законско зголемување на основачкиот капитал на банките што придонесе за одредено (иако далеку од потребното) зголемување на капиталната сила и конкурентноста на банките.

Паралелно со сите овие промени во банкарскиот систем се развиваше супервизорска контрола на банките, најпрво преку обликување на законската регулатива, а потоа преку засилена посредна и непосредна контрола на банките со нарушена солветност во своето работење.

Банките што се основани по монетарното осамостојување речиси целосно се приватни, со оглед на тоа што нивните основачи, главно, се приватни друштва. Кај банките коишто беа основани во периодот кога Република Македонија беше дел од порнешната Југославија, степенот на приватизираност се движи меѓу 60-80%.

Реконструирањето и санацијата на банкарскиот систем во Република Македонија овозможува и преземање потребни мерки за реализација на договорените активности во преговорите со мисијата на Светската банка за користење на таканаречениот FESAC-кредит и за одобрувањето на STAND-BY аранжманот од страна на ММФ.¹⁷⁹

Со цел правно уредување и дефинирање на начинот и постапката за санирање на банките, на 14 март 1995 година се донесе Закон за санација и реконструкција на банките. Тој Закон ги содржи следниве основни начела:

- Изградба на стабилен банкарски систем во Република Македонија
- Регулација на долговите кон странските доверители
- Создавање функционална сопственичка структура на банките.

Реформите во финансискиот и економскиот сектор наметнаа потреби и од реформи во внатрешниот платен систем. Главна цел е воведување на модерен платен систем што ќе одговара на барањата на сите вклучени страни во внатрешниот платен систем (клиенти, банки, Централна банка).

Законот за платен промет (Сл. весник на РМ бр.32/2001), применлив од 01.07.2001 година, го означува периодот од кога банките што ги исполнуваат предвидените критериуми врз основа на што и добиле дозвола за вршење на платниот промет, стануваат носители на платен промет.

Народната банка на Република Македонија врши надзор над работењето на банките и другите институции кои даваат услуги во платниот промет.

---

¹⁷⁸ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op, cit., p, 280

¹⁷⁹ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op, cit., p, 281

3. Народна банка на Република Македонија

Со Уставот на Република Македонија од 1992 година Народната банка на Република Македонија се определи како емисиона банка, самостојна и одговорна за стабилноста на валутата, монетарната политика и за општа ликвидност за плаќањата во земјата и во странство.

Народната банка на Република Македонија е главен носител на монетарната политика. Таа, со уредби, ја регулира работата на банките, а банките кај Народната банка, меѓу другото чуваат задолжителна резерва. Народната банка е секогаш субјект на интензивно и детално регулирање во Законот. Активностите на Народната банка имаат далекусежни последици врз целиот систем, а особено врз банкарскиот систем.

Економската сувереност на една држава ја определува и нејзината монетарна сувереност којашто се изразува со примена на соодветен монетарен и девизен систем.

Народната банка е носител на врховната монетарна власт. Таа е специфична според својата положба во банкарскиот, кредитниот и монетарниот систем како посебно привилегирана банка, па често се нарекува и „банка над банките“.

Основната улога на Народната банка е да обезбеди стабилна внатрешна и надворешна ликвидност, а во врска со тоа стабилни и здрави национални пари и нивен стабилен курс. За остварување на оваа цел се служи со низа инструменти содржани со кредитно монетарната политика.

Народната банка е функционално поврзана со системот на деловни банки преку две подрачја:

- Со кредитите од Народната банка на деловните банки и
- Со депозитите на деловните банки кај Народната банка

Трето подрачје коешто се наоѓа вонбилансно, е системот на инструменти и мерки за монетарно-кредитна регулација со којашто повеќе или помалку, се дејствува врз структурата на средствата и пласманите на деловните банки и нивниот вкупен кредитен потенцијал. Народната банка ги координира активностите на сите деловни банки давајќи правци за однесување и работење во конкретните финансиски услови во коишто се наоѓа стопанството.

3.1 Функции на Народната банка

Определувањето на основните функции, задачи и работење на Народната банка на Република Македонија во системот произлегуваат од местото и улогата на Народната банка на Република Македонија како Централна банка, како банка над банките, пред сè во утврдувањето на основите на монетарно-кредитниот и девизниот систем на Република Македонија. Нејзините функции се насочени кон реализација на утврдената монетарна и девизна политика и се наредени во следниве групи:¹⁸⁰

- Регулирање на количеството пари во оптек
- Одржување на ликвидноста на деловите банки

¹⁸⁰ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op, cit., p, 281

- Одржување на ликвидноста на плаќањата кон странство
- Издавање банкноти и ковани пари
- **Регулирање на количеството пари во оптек** - претставува една од најважните функции на Народната банка на Република Македонија. Во прометот фигурираат книжни, ковани и жирални пари. Најголемиот дел од паричната маса ја сочинуваат жиралните пари. Тие се безготовински пари и нив најмногу ги користат за плаќање на правните субјекти. Додека, пак, кованите и книжните пари повеќе ги употребува населението. Во вкупната парична маса тие учествуваат со околу 30%, ба нив ги издава Народната банка на Република Македонија со што непосредно влијае на нивната количина во оптекот.

Жиралните пари ги издаваат деловните банки пред сè преку својата кредитна активност. Од тие причини, Народната банка може да влијае на овие пари, со преземање соодветни мерки и со употреба на соодветни инструменти за регулирањето на количеството пари во оптек.

- Еден од најефикасните инструменти за регулирањето на количеството пари во оптек претставува утврдувањето на висината на задолжителната резерва на банките и другите финансиски институции.

Секоја банка е задолжена да чува дел од својот кредитен потенцијал на посебна издвоена сметка кај Народната банка. Доколку Народната банка смета дека количеството пари во оптек е поголемо од потребното, таа ја зголемува

задолжителната резерва. На пример, ако банките чувале 15% од својот кредитен потенцијал како задолжителна резерва кај Народната банка, и Народната банка ја зголеми за 5%, тоа значи дека тие ќе имаат за 5% помалку средства за доделување кредити. И обратно, доколку Народната банка оцени дека има помалку пари во прометот, таа ќе ја намали за должителната резерва. Со тоа ќе влијае на зголемување на паричната маса во оптек.

- Народната банка во регулирањето на паричната маса го користи и инструментот на купување и продавање хартии од вредност. Кога Народната банка купува хартии од вредност, таа на тој начин врши емисија на пари, а кога купува хартии од вредност Народната банка повлекува парична маса од оптек.
- Трет инструмент за регулирање на количеството пари во оптек претставува одобрувањето на краткорочните кредити на банките.
- Народната банка може да влијае на количеството пари во оптек и преку есконтната стапка. Со зголемување на есконтната стапка се намалува интересот на банките да земаат кредити од Народната банка, на тој начин и тие имаат помалку средства да даваат кредити на крајните корисници. Со тоа се постигнува целта - намалување на паричната маса. Обратно се прави за зголемување на количеството на пари во прометот. Тогаш Народната банка ја намалува есконтната стапка, банките имаат зголемен интерес да земаат кредити од Народната банка и да даваат кредити на крајните корисници.
- Народната банка врши зголемување односно намалување на паричната маса во оптек и преку купопродажба на странски средства за плаќање на девизниот пазар на Македонија. Со купувањето на странските средства за плаќање се зголемува паричната маса во прометот за денарска противвредност на купените девизи. Обратно е кога продава странски средства за плаќање на девизниот пазар. За

продадените девизи таа добива денарска противвредност и на тој начин влијае на повлекување на денарите од прометот.

- Купувањето и продавањето на депозитите на банките претставува нов пазарен облик на регулирањето на количеството пари во оптек. Овој инструмент доби особено значење со трансформацијата на банките и со целосното осамостојување на Народната банка на Република Македонија. Преку купувањето на депозитите се влијае на намалувањето на средствата кај банките што можат да се пласираат во прометот, на преку продавањето се влијае на зголемување на паричната маса во оптек.
- Доколку претходно споменатите мерки и инструменти не го постигнат саканото ниво на парична маса во оптек Народната банка на Република Македонија може да прибегне кон ограничување на обемот на кредитните пласмани на банките. Ова е мошне непопуларна мерка и се употребува само во исклучителни услови при поголеми нарушувања на стоковно-паричните односи и монетарните движења во државата.

3.2 Одржување на ликвидноста на банките

Банките се должни секогаш да водат сметка за својата ликвидност. Под поимот ликвидност, воопшто, подразбираме способност на должникот на обврските кон своите доверители да одговори навреме. Разгледувајќи го овој проблем од аспект на една банка, потребно е да се констатира дека банката како должник се јавува, пред сè, кон оние лица кои ги довериле своите парични средства и кои како нејзини обврски се наоѓаат во пасивата на банката.

Втора група нејзини обврски ги сочинуваат фиксните и договорните обврски по основ на даноци и други давања што таа ги има кон државата, своите коминтенти и други стопански и нестопански субјекти.

И на крајот, во третата група нејзини обврски спаѓа обврската на деловната банка да го стави одобраниот кредит на располагање и користење на корисникот на кредитот, на негово барање, а во согласност со договорот за кредит.

Преку својата деловна политика, банките треба да обезбедат усогласеност на дадените кредити со изворите на средствата. Големи се последиците што можат да настанат за стопанството на една држава доколку банките станат неликвидни. Затоа, секоја Централна банка, па и нашата Народна банка, е силно заинтересирана за одржување на ликвидноста на банките.

Сите мерки и одлуки што ги пропишува Народната банка на Република Македонија во врска со одржувањето на ликвидноста на банките се применуваат на единствен начин кон сите банки.

3.3 Одржување на ликвидноста на плаќањето со странство

На Народната банка на Република Македонија е и доверено да води посебна грижа за одржувањето на ликвидноста во плаќањето со странство.

Во таа смисла Народната банка донесува монетарни мерки со коишто се усогласува девизниот одлив и прилив од и кон земјата, се грижи за девизните резерви на државата, купува и продава девизи на девизниот пазар и сл.

Заради одржување на ликвидноста Народната банка на Република Македонија, во рамките на утврдената девизна политика, може да пропише: обврска однапред да се пријавуваат плаќањата кон странство, обврска за овластените банки за платен промет со странство да држат определен износ на девизи или во ликвидни девизни пласмани како минимална резерва на своите сметки во странство и други мерки за коишто е овластена со посебен закон.

3.4 Издавање банкноти и ковани пари

Народната банка на Република Македонија ја има таа привилегија да биде единствената установа којашто има право да издава банкноти и ковани пари на територијата на Република Македонија.

Одлука за пуштање нови пари во оптек донесува Народната банка со којашто се утврдува начинот на издавањето, видот на апоените и основните обележја на книжните и кованите пари.

3.5 Работи за сметка на државата

Народната банка на Република Македонија извршува работи за потребите на државата. Таа прима во депозит средства на државата и врши кредитни и други работи за потребите на вооружените сили на Република Македонија. Народната банка може да одобрува краткорочни кредити на државата со рок на враќање од еден ден.¹⁸¹ Посебни овластувања на Република Македонија и работи на контролата. Народната банка на Република Македонија врши контрола над спроведувањето на мерките на кредитно-монетарната и девизната политика и над прописите со коишто се уредени девизното работење и кредитните односи со странство. Во нејзина надлежност е и супервизорската функција врз банките што ја чини во вистинска смисла банка над банките.

3.6 Работи за функционирањето и развој на информатичкиот систем

Работите и функционирањето и развојот на информатичкиот систем опфаќаат: евидентирање, прибирање, обработување и истакнување податоци и информации што се однесуваат на монетарните и кредитните движења во земјата и во економските односи со странство, со цел да се постигне единствено информирање за корисниците на овие податоци на целата територија на Македонија.

Заради усогласување на развојот и ефикасното функционирање на информатичкиот систем Народната банка на Република Македонија донесува прописи со коишто се обезбедува:¹⁸²

- Единствена методологија и рокови за евидентирање, прибирање, обработка, истражување и пренос на податоците и информациите и
- Заштита на податоците прибрани преку информатичкиот систем на Народна банка.

¹⁸¹ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op, cit., p, 282

¹⁸² Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op, cit., p, 289

3.7 Други работи на Народната банка на Република Македонија

Покрај претходно наведените работи, Народната банка се занимава и со овие работи:

- Купува и увезува злато и други скапоцени метали што може да ги извезува во странство
- Ги врши сите работи во врска со реализацијата и отплата на заемите на Република Македонија во странство
- Ги води сите парични средства на Државата од Буџетот, фондовите и други работи.

3.8 Органи на управување во Народна банка

Органи на управување на Народна банка се: Советот на Народната банка и гувернерот на Народната банка.

Советот на Народната банка го сочинуваат гувернерот на Народната банка и осум члена од редот на стручни и научни работници. Претседател на Советот е гувернерот. Членовите на Советот ги избира Собранието на Република Македонија за период од седум години, а еден ист член не може да биде избран двапати едноподруго.

Гувернерот на Народната банка ја претставува Народната банка. Во негова надлежност е донесувањето на одлуките и други акти од областа на работењето на Народната банка за што е обврзан да го известува Советот. Гувернерот го избира и разрешува Собранието на Република Македонија на предлог на Претседателот на Република Македонија.

Во својот организациски дел Народната банка може да биде член и да учествува во меѓународни финансиски организации. Истовремено, таа во своето работење, остварува приходи и расходи. Вишокот на приходите над расходите претставува приход на државниот буџет, додека вишокот на расходите над приходите се покрива од Фондот на посебна резерва на Народната банка.¹⁸³

Народната банка изготвува финансиски план за своето работење во текот на годината, а на крајот на годината изготвува завршна сметка со којашто го запознава Собранието на Република Македонија.

4. Универзални банки

Универзалните банки се занимаваат со сите видови банкарските работи. Тенденција во светот е да се осниваат универзални банки како резултат на развојот на светското стопанство кое бара во исто време и кредити и банкарски услуги а во функција на штедење на времето.

¹⁸³ Emmons, William R, Yeager, Timothy J, January 2002, op, cit., p, 289

Универзалните банки го пружаат токму тоа даваки им комплетни банкарски услуги на своите комитенти, станувајќи универзални во своето работење.

5. Други финансиски организации кои се занимаваат со одредени видови банкарски работи

5.1 Штедилници

Штедилница е финансиска институција со својство на правно лице, кое го добива со уписот во трговскиот регистар. Банките и штедилниците се исклучуваат како институции. Банка не може да основа штедилница а штедилницата не може да работи под името банка.

Штедилниците во своето работење се упатени на работа со населението и ги врши следните работи:

* Прибира денарски штедни влогови од физички лица , одобрува кредити на физички лица , зема кредити од банки и штедилници и оестварува економско финансиски консалтинг.

5.2 Инвестициони фондови

Инвестиционите фондови се финансиски институции формирани со цел да прибираат слободни парични средства од инвеститорите и собраните средства да ги инвестираат во хартии од вредност, девизи или недвижности. Со нив управува професионална инвестициона компанија која остарува максимална добивка и мал ризик. Ова е резултат на корпоративниот менаџмент од страна на високи професионалци кои акционерите во инвестицискиот фонд сами не би можеле да го постигнат. Инвестиционите фондови можат да бидат отворени и затворени. Отворените фондови немаат форма на правно лице. Услов за формирање на отворен фонд е постоење на договор помеѓу фонд менаџерот и депозитната банка со кои се регулира чувањето на имотот на фондот. Депозитната банка се јавува како гарант за реализација на трансакциите на фондот.

Затворениот фонд е акционерско друштво. Кога еднаш ќе се продадат емитираните акции фондот не е обврзан истите да ги откупи од своите вложувачи . На продажба се нудат одреден акции и понатаму не издаваат нови.

5.3 Пензиски фондови

Пензиските фондови се форма на штедење на вработените кои вложуваат дел од своите лични примања во фондот, а по завршување на работен век средствата им се исплаќаат во форма на пензија. Прибраните средства ги вложуваат на пазарите на капитал и остваруваат профит. Најголем дел од средствата пензиските фондови ги пласираат во хартии од вредност на официјалните пазари на берзите.

5.4 Осигурителни друштва

Осигурителните друштва прибираат средства преку премиите по основ на осигурување на живот и имот. Прибраните средства се инвестираат во разни краткорочни и долгорочни намени- депозити во банките и вложувања во хартии од вредност на берзите. Со оглед на тоа дека овие друштва се големи инвеститори имаат карактер на институционални инвеститори на пазарот на капитал.

Прашања за проверка на знаењето на учениците

1. Што подразбирате под поимот банкарство?
2. Која е појавната основа на денешните банки?
3. Дефинирајте ја банката како финансиска институција!
4. Какви видови банки разликувате?
5. Како може да се изврши поделба на банките според критериумот на функциите коишто ги извршуваат банките?
6. Што подразбирате под поимот современата банка?
7. Зошто досегашното традиционално сфаќање за поимот банка и банкарско работење се напушта во развиените пазарни економии?
8. Како можете да ја дефинирате современата банка?
9. Како сопствениците на капитал се здобиваат со приход, дали само по основ на камата и провизија?
10. Кои се основните карактеристики на банкарскиот систем во административно-централистичкиот период?
11. Во кој период постои монобанкарскиот систем?
12. Кога е формирана Стопанската банка?
13. Кога е формирана Комерцијалната банка?
14. Во кој период Народната банка на Република Македонија стана установа на системот на Централна банка на Југославија?
15. Кои негативни карактеристики ги носат банките на здружениот труд?
16. Во кој период почна поголемо почитување на начелата на банкарското работење?
17. Дали го знаете датумот кога за прв пат е пуштен во оптек денарот?
18. Кои се најважните функции на Народната банка?
19. Кои инструменти најчесто ги користи Народната банка?
20. Дали знаете каде се коваат кованиците и книжните пари во Република Македонија?
21. Дали знаете на колку години се избираат членовите на Советот на Народна банка и зошто е толку долг мандатот на членовите?

Примери за тематската целина

Банкарство и банкарски систем

Пример 1.

Во административниот систем на управување сите претпријатија беа државни. Едно од нив беше и „Партизан„. Ова претпријатие снабдуваше 40% од пазарот на спортска опрема на територијата на Македонија. Производите беа со врвен квалитет. Во тоа време само две до три такви претпријатија беа во државна сопственост и државата одлучуваше што, како, за кого и зошто ќе се произведува. Тогаш се соработуваше со сите банки на територија на Југославија и во нив и рамките на Македонија. Постоеја инвестициски, универзални, депозитни банки и хипотекарни банки. Задоволени беа сите потреби и желби на потрошувачите. Високиот квалитет на производите се докажа и преку извоз на странските пазари.. Државата вработуваше кадри, немаше пазарна конкуренција, се планираше без објективни економски законитости и принципи. Државата располагаше со сите резултати од работењето на претпријатието, таа го добиваше профитот и после се остваруваа распределбите. Сите овие деловни банки соработуваа со Народната банка на Југославија и таа ги имаше сите финансиски податоци за нив. Владееја органите на здружен труд, немаше пазарни принципи и пазарна економија.

1. Какви банки постоеја?
2. Која беше улогата на Народна банка на Југославија?
3. Дали деловните банки соработуваа со Централната банка?
4. Каква сопственост владееше?

Пример 2.

Патната инфраструктура во секоја држава овозможува да се унапреди нормалното живеење и движење на луѓето, капиталот и деловните активности ... Државата прави напори да управува со претпријатијата што се од јавен карактер и се грижи за изградба и одржување на сообраќајната инфраструктура. За ангажирање на луѓето и средства за нивните активности, државата не наплатува пари директно од граѓаните и од бизнис секторот, туку државата го финансира нивното работење преку системот на плаќање даноци, такси и придонеси. Постоеше државна сопственост и банкарски систем во услови на државна сопственост. Постоеја универзални банки коишто не соработуваа директно со претпријатијата туку преку нивните експозитури и одговорни лица. За сите банки во овој период Народната банка имаше свои билтени и извештаи.

1. Која деловна банка постоеше?
2. Каква беше сопственоста?
3. Какви ингеренции има Народна Банка?

Вежби

1. Што проучува науката за банкарство?

1. _____ 2. _____ 3. _____

2. Какво е значењето на современото банкарство?

_____

_____

3. Дефинирајте го поимот банка!

_____

_____

4. Емисионите банки се занимаваат со емисија на примарни, национални, хартиени и метални пари.

ДА   НЕ

5. Штедилниците се занимаваат, главно, со собирање штедни влогови и одобрување потрошувачки и комунални краткорочни и среднорочни кредити.

ДА   НЕ

6. Објаснете го банкарскиот систем до Првата светска војна?

_____

_____

7. Објаснете што знаете за банкарскиот систем во административниот период?

_____

_____

8. Како функционира банкарскиот систем во административниот период?

_____

_____

9. Кои банки постојат во системот на банки на здружен труд?

1. _____ 3. _____

2. _____ 4. _____

10. Како се одвива банкарскиот систем во пазарна економија?

_____

_____

11. Како функционира банкарскиот систем по монетарното осамостојување?

_____

_____

Т Е М А 8
Банкарство и банкарски систем

12. Кои се функциите на Народната банка?

1. _____ 2. _____
3. _____ 4. _____
5. _____

13. Како Народната банка издава банкноти и ковани пари?

---

14. Како Народната банка ја одржува ликвидноста на плаќањата кон странство?

---

15. Кои се органи на управување на Народна банка?

1. _____ 2. _____
3. _____ 4. _____

ПРИНЦИПИ НА БАНКАРСКО РАБОТЕЊЕ

Преглед на темата

- Принципи на банкарско работење
- Принцип на ликвидност
- Платежна ликвидност
- Кредитна ликвидност
- Принцип на сигурност и ефикасност во работењето
- Принцип на рентабилност
- Принцип на транспарентност

Цели на учење

По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни:

- да ги дефинирате принципите на банкарско работење
- да го дефинирате принципот на ликвидност
- да ја дефинирате платежната ликвидност
- да ја дефинирате кредитната ликвидност
- да го дефинирате принципот на сигурност и ефикасност во работењето
- да го дефинирате принципот на рентабилност
- да ги објасните факторите кои влијаат на ликвидноста
- да го објасните принципот на сигурност и ефикасност
- да го објасни принципот на транспарентност

Банката, по правило, работи со туѓи парични средства, било тоа да се депозити од правните субјекти или да се штедни депозити од населението или пак тоа да се кредити земени од други банки во земјата и странство.

Под поимот ликвидност, воопшто, подразбираме способност на должникот да одговори на време на обврските кон своите доверители. Разгледувајќи го овој проблем од аспект на една банка, потребно е да се констатира дека банката како должник се јавува, пред сè, кон сите оние лица кои и ги довериле своите парични средства и кои како нејзини обврски се наоѓаат во пасивата на банката.

Под стабилност на финансирањето се подразбира способноста на организацијата преку редовно обезбедување на средства да овозможи континуирано и непречено одвивање на производството.

Потребното ниво на кредитна ликвидност, традиционалната банка го обезбедува со користење разни методи и инструменти.

Принципот на рентабилноста означува постигнување на што поголеми економски ефекти со вложените средства. Тоа, во банките, се постигнува најчесто со остварување добивка како резултат на позитивната разлика на приходите над расходите.

За да се обезбеди непречено одвивање на плаќањата во такви услови, не е доволно со потребните средства (на негова сметка) да располага само конкретниот налогодавач т.е. должник.

За да не дојде во состојба банката да не може да ги плати своите побарувања, таа во својата деловна политика, водејќи се од принципот на сигурноста, превзема низа мерки и активности со коишто ќе ги обезбедува своите кредитни пласмани.

Принципот на ефикасност во вложувањето подразбира банката да ги насочува своите финансиски пласмани на оние субјекти коишто ќе постигнат најдобри резултати, најголемо производство, рентабилност и продуктивност.

Приходите што ги остварува банката се наменети, функционално, на двете основни групи нејзини потреби.

Клучни поими

☒ принципи	☒ платежна ликвидност
☒ ликвидност	☒ ефикасност
☒ транспарентност	☒ рентабилност
☒ колатерал	☒ деловни принципи
☒ стабилност	☒ банкарски принципи
☒ кредитна ликвидност	☒ принципи

1. Принципи на банкарско работење

Покрај посебната улога, специјалните задачи и основните начела на кои мора да го подреди својот систем на работење, неопходно е банката своето работење да го подреди и на основните многу важни економски принципи. Само на тој начин таа ќе биде во можност да остварува резултати корисни како за неа така и за националната економија во целина.

Во областа на работењето на банката како посебна финансиска институција треба да се истакнат начелата кон коишто таа би требало да се придржува во спроведувањето и остварувањето на целите заради коишто е и основана. Постојат повеќе видови принципи на банкарско работење. Меѓу нив најважни се: принципот на ликвидност, принципот на сигурност и ефикасност во вложувањето и принципот на рентабилност.

Банката, по правило, работи со туѓи парични средства, било тоа да се депозити од правните субјекти, било да се штедни депозити од населението или пак да се тоа кредити земени од други банки во земјата и странство.

Банката е обврзана на сопствениците на тие средства, според договорените услови, да им ги врати, а доколку се тие средства неорочени, ако се депонирани во банката по видување, тогаш банката треба да биде способна во секој момент да им ги врати.

Така, всушност, се сфаќа и дефинира ликвидноста на банката, односно како нејзина способност во одреден рок да ги подмири сите свои доспеани обврски.

Придржувајќи се пак до принципот на сигурност, банката се осигурува дека нејзиниот комингент кој добил од неа кредит, навреме и во целост ќе го врати.

Принципот на рентабилноста означува постигнување што поголеми економски ефекти со вложените средства. Во банките тоа се постигнува најчесто со остварување добивка како резултат на позитивната разлика на приходите над расходите.¹⁸⁴

Основен мотив на секој стопански субјект, па и на банките е да се оствари што поголем профит. Но, во исто време, мора да се води сметка во трката за што поголема добивка со цел да не се доведе во прашање ликвидноста на банките.

Доколку банката не ги почитува овие принципи во своето работење, постои опасност да западне во неликвидна состојба што доведува до загуби не само за банката туку и пошироко.

1.1 Принцип на ликвидност

Под поимот ликвидност, воопшто, подразбираме способност на должникот да одговори на време на обврските кон своите доверители.¹⁸⁵ Разгледувајќи го овој проблем од аспект на една банка, потребно е да се констатира дека банката како должник се јавува, пред сè, кон сите оние лица кои ги довериле своите парични средства и кои како нејзини обврски се наоѓаат во пасивата на банката.

¹⁸⁴ Golin, Jonathan. The Bank Credit Analysis Handbook, A Guide for Analysts, Bankers and Investors, John Wiley & Sons Pte Ltd., 2001., p. 458

¹⁸⁵ Golin, Jonathan. 2001., op. cit., p. 459

Втората група нејзини обврски ги сочинуваат фиксните и договорните обврски по основ на даноци и други давања што таа ги има кон државата, своите коминтенти и други стопански и нестопански субјекти.

И на крајот, во третата група нејзини обврски, е обврската на деловната банка да го стави на располагање и користење на корисникот на кредитот одобриениот кредит, на негово прво барање, во согласност со договорот за кредит.

Врз основа на овие обврски и нивното дејство врз принципот на ликвидност, може да се заклучи дека кај секоја банка разликуваме два вида ликвидност и тоа: платежна и кредитна ликвидност на банката.

1.1.1 Платежна ликвидност

Напорите на банката насочени кон одржување на сопствената платежна ликвидност се сведуваат, практично, на осигурување на непреченото користење на средствата на сите коминтенти на банката, на кој било начин депонирани кај неа, а со цел извршување на своите обврски.¹⁸⁶ Проблемот произлегува од фактот дека голем број плаќањата се извршуваат меѓу коминтентите на разни банки. Имено, кога коминтентите се деловно врзани за една банка, тие би вршеле плаќања само меѓусебно и под услов односните плаќања да се вршат само по пат на вирман и проблемот за платежната ликвидност на банката воопшто не би се поставувал. Во пазарната поврзаност на стопанските субјекти плаќањата се вршат, многу често преку една, па и повеќе банки. За да се обезбеди непречено одвивање на плаќањата во такви услови, не е доволно со потребните средства (на негова сметка) да располага само конкретниот налогодавач т.е. должник. Во сите овие случаи, кога корисникот на односната диспозиција се вбројува во редот на коминтентите на другата банка за којашто налогодавачот е деловно врзан, примената диспозиција мора да ја упати на извршување на банката којашто ја води сметката на односниот корисник. Меѓутоа, банката на корисникот ќе го изврши примениот налог принципиелно, само доколку банката на налогодавачот располага со потребното покритее. Оттука, може да се извлече заклучок дека банката на налогодавачот мора, кај сите банки со коишто стои во деловни односи, да одржува определени парични резерви коишто служат како покритее за диспозициите на нејзините коминтенти.

Во врска со тоа се поставува прашањето со што е определена височината на паричниот депозит што банката треба да го чува кај другите банки како покритее за диспозицијата на сопствените коминтенти. При решавањето на ова прашање треба да се има предвид околноста дека постои движење на парите во обратна насока. Имено, и коминтентите на другите банки вршат плаќања во полза на коминтентите на првата банка. Ваквото движење на парите за првата банка претставува прилив. Според тоа, и овие средства се дел од покритието во полза на коминтентите вон нејзиното деловно подрачје. Овој прилив на средства од туѓите подрачја може да биде помал, еднаков или поголем од износот на налозите на домашните коминтенти на друга банка. Помал прилив од одлив е знак дека подрачјето на првата банка во однос на она на втората банка е дефицитарно. Во обратна ситуација постои случај на суфицитарност. Потребно е да се истакне дека дефицитарноста, суфицитарноста, односно урамнотеженоста на приливите и одливите само го одразува конечниот резултат на движењето на парите меѓу две подрачја, по истекот на определениот временски

¹⁸⁶ Ibid., p. 460

период. Во рамките на овој период, можни се и такви движења коишто повремено отстапуваат од конечниот резултат. Тоа, практично, значи дека кај банката којашто по истекот на кварталот, на пример, покажува суфицит, може, во рамките на тој период да дојде до појава и на силна дефицитарност. Ваквите дефицити дополнително се израмнуваат со зголемениот прилив, но можат во моментот на настапувањето да го загорзат нормалното вршење на плаќањата меѓу односните банки. Поради можноста од вакви појави, банката не може да се потпре врз очекувањето дека кон крајот на односниот период ќе дојде до избалансиран или суфицитарен однос. Затоа таа мора да настојува и во рамките на таквиот период да го покрива настанатиот недостиг.

Делот од средствата што банката го издвојува од својата вкупна пасива за да ја осигура можноста за плаќање на сопствените коминтенти ја нарекуваме резерва на платежната ликвидност.

1.1.2 Кредитна ликвидност

Покрај обезбедувањето правилно функционирање на плаќањата, една традиционална банка треба да обезбеди и редовно подмирување на оправданите кредитни потреби коишто се јавуваат на нејзиното деловно подрачје.¹⁸⁷

Потребното ниво на кредитна ликвидност традиционалната банка го обезбедува со користење разни методи и инструменти. Една од најважните методи е содржана во фактот дека таа е во можност да ги сознае кредитните потреби на своите коминтенти одржувајќи со нив константен и непосреден контакт. Од друга страна, таа е во можност да располага и со прегледот на паричните извори, односно со прегледот на приливи и одливи на паричните средства на своја сметка во односниот период.

Од таму произлегува обврската на банката, со цел остварување кредитна ликвидност, кредитните потреби на своите коминтенти да ги споредува и усогласува, динамично и рочно, со прегледот на приливите и одливите на средства на нејзината сметка. Ова на банката ќе и овозможи однапред да ја оцени ситуацијата којашто во тој поглед ќе настапи во поодделни интервали на деловниот период.¹⁸⁸

Ваквите погледи на банката ѝ даваат можност за утврдување на моментот на објективно ослободување на парите вложени во процесот на општествената репродукција, а со самото тоа, на време, ја упатуваат да ги преземе сите расположливи мерки, за вложените средства да бидат навистина деблокирани во предвидениот рок. На тој начин, таа, со така ослободените средства, ќе може да ги подмири новите кредитни потреби коишто ќе се појават во тој интервал.

Значењето на одржувањето на кредитната ликвидност на потребното ниво произлегува од фактот дека со правовремени кредитни интервенции банката може многу поволно да влијае врз нормалното функционирање на производството и прометот на своите коминтенти и други деловни партнери.

Со правилно насочено кредитирање и темпирање на кредитните задачи на вистинското место на процесот на репродукција, традиционалната банка на стопанството и на стопанисувањето му дава нови импулси мобилизирајќи ги на тој начин факторите на работниот процес до оптималното ниво на користење на расположливите капацитети.

¹⁸⁷ Golin, Jonathan. 2001., op. cit., p. 461

¹⁸⁸ Ibid., p. 461

2. Принцип на сигурност и ефикасност во работењето

Еден од основните принципи на банкарското работење е принципот на сигурност во извршувањето одредена работа. Како што предходно спомнавме, по правило, банката работи со туѓи извори на средства кои е должна да ги врати според договорените услови. Способноста за враќање на туѓите извори на средства во голема мера е условено од доследното почитување на овој принцип - принципот на сигурност во вложувањето, односно во пласирањето на прибраните средства.

Почитувањето на овј принцип доаѓа до израз најмногу при одобрувањето кредити на коминтенетите на банката. За да не дојде банката во ситуација да не може да ги наплати своите побарувања, водејќи се од принципот на сигурност, таа превзема низа мерки и активности за оценка на кредитната способност на својот коминтент.

Оценката на кредитната способност на клиентот се базира на следниве пет елементи:

- оценка на **карактеристиките на коминтентот** (на пр, оценка на неговиот деловен углед, правниот статус, оценка на карактеристиките на менаџментот на правното лице и сл.);
- оценка на **капацитетот на коминтентот**, при што се испитуваат производствениот и финансискиот капацитет (на пр,се испитуваат низа индикатори, како што се: обемот на прдажбата, видот производи Ѓ лиценца и марка на производот, континуитетот во работењето на претпријатието; оценката на идниот доход;структурата на трошоците и сл);
- оценка на нивото на **капиталот**, односно нето вредноста на имотот на коминтентот;
- оценка на **конјуктурата** т.е. економските услови во кои дејствува коминтентот;
- оценка на **колатералот** т.е. видот обезбедување, со кој дополнително се осигурува враќањето на кредитот. Тоа значи дека во случај ако клиентот не го врати кредитот од своето редовно работење, тогаш банката може да го активира обезбедувањето и да го наплати кредитот. Најчесто, како обезбедување на кредитот се користат: хипотеката на недвижен имот, залогот на подвижни предмети, меницата која е потпишана од два или три жиранти,со административна забрана на дел од платата на клиентот - физичко лице и др.

Принципот на ефикасност во вложувањето е тесно поврзан со принципот на сигурност и тој го содржи настојувањето на банката да ги насочи своите финансиски пласмани кон оние субјекти за кои се очекува дека ќе постигнат најдобри резултати, најголемо производство, рентабилност и продуктивност. И овој принцип, како и принципот на сигурност, се базира на превземањето низа мерки и активности со кои се оценува кредитната способност на клиентот.

3. Принцип на рентабилност

Основен мотив во работењето на секоја банка е остварувањето добивка. За да ја оствари оваа цел, банката треба своите пласмани да ги насочува кон рентабилни проекти. Со други зборови, водена од основниот мотив – максимизирање на профитот, банката ги инвестира прибраните средства во проекти кои генерираат по висока стапка

на принос. Меѓутоа, не смее да се заборави основното банкарско правило кое вели дека повисоката стапка на принос, по правило, оди заедно со повисокото ниво на ризик кој е поврзан со конкретната инвестиција. Оттука, банката може да го зголеми својот профит преку вложување во високо приносни проекти, но кои истовремено се и поризични.

Всушност оттука, произлегува и основната банкарска дилема: „профитабилност наспроти сигурност“. Дали банката ќе избере да прави помалку приносни пласмани, но кои истовремено се и помалку ризични (на пример, купување благајнички запис на централната банка или обврзница на државата) или, пак, обратно, ќе избере пласман со повисок принос, но и повисока стапка на ризик (на пример, одобрен кредит со повисока каматна стапка на некој поразличен клиент), зависи од менаџментот на банката и од другите органи на управување.

Во секој случај, доколку банката стане поризична како последица на направените поризични пласмани, акционерите на банката нема да бидат задоволни од одлуките на нејзиниот менаџмент и можат да одлучат да ги продадат своите акции. Исто така, нема да бидат задоволни и супервизорските власти, бидејќи со тоа може да се загрози ликвидноста, а на долг рок и солвентноста на банката. Поради тоа, банките, пред се, преферираат стабилни и сигурни профити наспроти остварувањето максимално можни профити, кои сепак можат да ја загорзат ликвидноста.

4. Принцип на транспарентност

Како што претходно спомнавме, преку нивната посредничка функција, банките се упатени на работа со различни клиенти – домашни и странски правни и физички лица. Суфицитарните субјекти, односно субјектите со слободни финансиски средства, ги вложуваат овие средства во банката заради остварување на определен принос. За да одлучат дали и во која банка ќе ги вложат своите средства, тие треба да имаат доволно податоци за успешноста и за сигурноста на работењето на банката. Исто така, за да донесе одлука одреден субјект да стане акционер на банката, треба да располага со податоци за нејзиното работење.

Всушност почитувањето на принципот на транспарентност значи за јавноста да се обезбедат доволно податоци за работењето на банката. Овие податоци, главно, се однесуваат на следново: кои се главните акционери на банката; составот на раководниот тим на банката; локацијата и видот на финансиските активности кои ги извршува банката; и секако, основните финансиски извештаи на банката, како што се, билансот на состојбата и билансот на успехот.

Тука особено треба да се спомнат улогата и законската обврска на овластените ревизорски куќи, кои најмалку еднаш во годината и тоа на крајот на календарската година, треба да ги проверат и ревидираат финансиските извештаи на банката и да го дадат своето ревизорско мислење за реалноста на искажаниот финансиски резултат и другите финансиски показатели. Всушност, ревизорското мислење и соодветните финансиски извештаи на банката треба да ги објави најмалку во еден од дневните весници што претставува еден од елементите на принципот на транспарентност на банкарското работење.

Прашања за проверка на знаењето на учениците

1. Кои се основни банкарски принципи?
2. Дефинирајте го принцип на ликвидност!
3. Дефинирајте кредитна ликвидност!
4. Објаснете што подразбирате под платежна ликвидност!
5. Дефинирајте сигурност во работењето на банките !
6. Објаснете го поимот ефикасност во работењето на банките !
7. Што подразбира принципот на рентабилност?
8. Кои фактори влијаат на ликвидноста?
9. Што е транспарентност во работењето на банката?
10. Која е разлика помеѓу банкарски и финансиски принципи?

Примери за тематската целина *Принципи на банкарско работење*

Пример 1.

Пирамидални банки во Р.Македонија: Тат, Алмако, Лавци, Алфаес и други пропаднаа поради :

- непочитување на принципот на ликвидност
- поради голем број ризични пласмани
- поради плаќање на превисоки камати на првите штедачи
- непостоење транспарентност во нивното работење
- непостоење сигурност и ефикасност на пласманите
- немање доволно задолжителни резерви

Задача :Одговори дали е точно и објасни ги сите наброените точки ?

Пример 2.

Симулирај дека си сопственик на банка. На кои работи ќе обратиш внимание за да твојата банка биде успешна позната и конкурентна.

Задача:

- 1.Како ќе ја одршиш ликвидност а како сигурноста и ефикасноста?
2. Каква политика на каматни стапки ќе спроведуваш?
3. Кои услови ќе ги бараш од оминтентите а кои процедури и документација?

Вежби

1. Банката е обврзана на сопствениците на тие средства, според договорените услови, да им ги врати, а доколку се тие средства неорочени, ако се депонирани во банката по видување, тогаш банката треба да биде способна да ги врати во секој момент.

ДА   НЕ

2. Под поимот ликвидност, воопшто, подразбираме способност на должникот навреме да одговори на обврските кон своите доверители.

ДА   НЕ

3. Напорите на банката насочени кон одржување на сопствената платежна ликвидност се сведуваат, практично, на осигурување на непреченото користење на средствата на сите коминтенти на банката, на кој било начин депонирани кај неа, а со цел извршување на своите обврски.

ДА   НЕ

4. Придржувајќи се на принципот на сигурност, банката се осигурува дека нејзиниот коминтент, кој добил од неа кредит, навреме и во целост ќе го врати.

ДА   НЕ

5. Дефинирајте принципи на рентабилност!

---

6. Кои се фактори на ликвидност?

---

7. Дефинирајте ја сигурноста и ефикасноста!

---

8. Под сигурност и ефикасност се подразбира способност на банката да овозможи континуирано и непречено работење.

ДА   НЕ

БАНКАРСКИ РАБОТИ

Преглед на темата

Банкарски работи

Пасивни банкарски работи или работи на мобилизирање и концентрација на парични средства

Краткорочни пасивни банкарски работи

Меѓубанкарски пасивни работи

Реесконт, леромбард, револвинг

Долгорочни пасивни банкарски работи (концентрација на долгорочни средства)

Активни банкарски работи (кредитни банкарски работи)

Видови кредити

Поделба на кредитите според рочност

Долгорочни активни банкарски работи

Кредитирање во Република Македонија

Краткорочно кредитирање на правни лица
Долгорочно кредитирање на правни лица
Кредитирање на население
Краткорочно кредитирање на население
Долгорочно кредитирање на население
Неутрални банкарски работи

Цели на учење

По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни:

- да ги дефинирате банкарските работи
- да ги објасните пасивните банкарски работи
- да ги наброите краткорочните банкарски работи
- да ги дефинирате меѓубанкарските пасивни работи
- да ги објасните меѓубанкарските пасивни работи
- да дефинирате ресконт, реломбард и револвинг
- да дефинирате долгорочни банкарски работи
- да ги објасните долгорочните банкарски работи
- да ги објасните активните банкарски работи
- да ги објасните видовите кредити и да ги наброите истите
- да ја објасните постапката за добивање на кредит
- да ја објасните поделбата на кредитите според рочност
- да дефинирате долгорочни активни банкарски работи
- да ги објасните долгорочните активни банкарски работи
- да образложите како се остварува кредитирање во Република Македонија
- да образложите како се одвива долгорочното кредитирање на правните лица
- да објасните кредитирање на население
- да образложите како се одвива краткорочно кредитирање на население
- да објасните за долгорочно кредитирање на население
- да ги објасните неутралните банкарски работи

Во секоја земја емисијата на книжни и ковани пари е доверена на централната банка. Кај нас, Народна банка на Република Македонија ја има привилегијата да биде единствен носител на емисијата на книжни и ковани пари.

Авалот претставува гаранција којашто го дава авалот – авалистот, безусловно и неотповикливо гарантира дека ќе го исплати меничниот износ, доколку износот не го исплати меничниот должник.

Инвестициските кредити најчесто се даваат за купување опрема (машини и разни други апарати), заради проширување на капацитетите или заради нивна реконструкција и модернизација.

Благајничките записи се краткорочни хартии од вредност со коишто издавачот се обврзува дека на имателот на записите ќе му ја исплати номиналната вредност на којашто гласат тие и каматата, во рокот на достасување.

Есконтниот кредит е таква банкарска работа со којашто е предвидено од страна на банката да се купуваат меници што не се доспеани, со одбивање на одредена камата до денот на доспевањето на меницата.

При преземањето на гаранција, банката се обврзува дека на одреден корисник ќе му ја подмири обврската којашто кон него ја има нејзиниот коминтент, доколку тој не ја подмири својата обврска.

КЛУЧНИ ПОИМИ

☒ банкарски работи	☒ есконт
☒ краткорочни пасивни банкарски работи	☒ реесконт
☒ активни банкарски работи	☒ меница
☒ депозити благајнички записи	☒ рамбурсен кредит
☒ реесконт	☒ акцептен
☒ револвинг	☒ авален
☒ реломбард	☒ хипотекарни кредити
☒ обврзници	☒ кредитирање на население
☒ акции	☒ потрошувачки кредит
☒ кредити	☒ неутрални банкарски работи
☒ есконттирање на меница	☒ депо работи

1. Банкарски работи

Во почетните излагања, уште кога ги одредувавме поимот и дефиницијата на банките, истакнавме дека тоа се финансиски институции коишто се занимаваат со прибирање парични средства, нивно пласирање во вид кредити и посредување во платниот промет.¹⁸⁹

Од аспект на функциите на банката, сите нејзини активности можеме да ги поделиме на следниве банкарски работи:

А. Работи за прибирање и концентрирање парични средства, или како што уште се нарекуваат мобилизаторски банкарски работи. Бидејќи банката се јавува во улога на должник (се наоѓа во обврска) кон сопствениците на депонираните парични средства, овие банкарски работи уште се нарекуваат и *пасивни банкарски работи*. Во билансот на банката овие средства се јавуваат на страната на пасивата.

Б. Кредитни банкарски работи или работи на банкарски пласмани. Бидејќи кај овие банкарски работи банката се јавува во улога на доверител, тие се нарекуваат уште и *активни банкарски работи*. Овие банкарски работи се водат како побарувања на банката на страна на активата од билансот.

В. Во третата група спаѓаат посредничките банкарски работи. Тоа се работи што банката ги врши за сметка на трети лица и во коишто не се јавува ниту како должник, ниту како доверител. Поради ваквата улога на банката, овие банкарски работи уште се нарекуваат *неутрални банкарски работи*.

Тоа се трите главни групи банкарски активности. Покрај овие, помалку значајни, но и присутни се и сопствените банкарски работи коишто банките ги вршат во свое име и за своја сметка.

Од аспект на рочноста, гореспоменатите банкарски работи ги делиме на краткорочни и долгорочни.

Пасивни банкарски работи или работи на мобилизирање и концентрација на парични средства

Прво, ќе почнеме со презентирањето на пасивните банкарски работи, бидејќи преку нив банката доаѓа до средствата од коишто го формира својот кредитен потенцијал. Во зависност од тоа какви резултати банката постигнува на планот на мобилизирањето на паричните средства, зависи и нејзината активност на кредитната страна, односно на страната на банкарски пласмани.

На почетокот ќе ги разгледаме краткорочните пасивни банкарски работи.

1.1 Краткорочни пасивни банкарски работи

- За поглавни краткорочни пасивни банкарски работи се сметаат следниве форми на мобилизација на паричните средства:¹⁹⁰
- Емисија на пари;
- Мобилизирање на парични депозити;
- Емисија на благајнички записи; и

¹⁸⁹ Исто, стр. 129

¹⁹⁰ Gros, Daniel and Suhrcke. Ten years after: what is special about transition countries? European bank for Reconstruction and Development, Working Paper No. 56, August 2000.p. 158

- Меѓубанкарски пасивни работи.

1.1.1 Емисија на пари

Во секоја земја емисијата на книжни и ковани пари е доверена на централната банка. Кај нас, Народна банка на Република Македонија ја има привилегијата да биде единствен носител на емисијата на книжни и ковани пари.

Историски гледано, зародокот на оваа банкарска работа е во минатиот век, кога банките почнале да им издаваат признаници (ноте), односно банкноти (банкните) на сопствениците на златото кои го депонирале на чување кај банката. Со добиената признаница сопственикот на златото се здобивал со право на побарување кај банката за депонираното количество злато, а таа станувала негов должник. Бидејќи, во овој случај, банката се јавува во улога на должник, оваа банкарска работа се вбројува во пасивните банкарски работи.

Подоцна, кога државата со закон ја забранила замената на банкнотите за злато и ги прогласила банкнотите за законско средство на плаќање, тие од сурогати (заменици) на парите станале „вистински“ пари.¹⁹¹

Бидејќи емисијата на пари не била ограничена со количеството злато коешто било депонирано во банката, се јавила реална опасност од прекумерна емисија на пари којашто можела многу негативно да влијае на стопанството, особено на порастот на инфлацијата во една земја.

Поради тоа емисијата на пари е под контрола на државата.

Кај нас Народна банка на Република Македонија е задолжена за одржувањето на вредноста на парите.

Исто така, таа е задолжена да го регулира количеството пари во прометот со цел истото да биде на ниво на потребното.

Доколку се емитира поголемо количество пари од потребното, настанува инфлација и се намалува куповната сила на парите. При зголемување на цените со 1:100 или 1.000 денари, можеме да купиме помалку количества стоки.

Доколку, пак, се емитира помало количество пари од потребното, настануваат дефлаторни тешкотии. Се намалуваат производството, прометот на стоките, а се зголемуваат залихите. При тоа настанува стагнација на стопанството.

1.1.2 Мобилизирање на парични депозити

Од самиот почеток на банкарското работење, примањето вредности на чување кај банката претставува една од првите класични банкарски работи од коишто е развиено современото банкарство.¹⁹²

Во зависност од видовите вредности што се вложуваат во банката и од начинот на располагање со вложената вредност од страна на нејзиниот сопственик, депозитите се делат на вистински депозити и невистински депозити.

Вистински депозити, всушност, се депо – работите, а тоа се неутрални банкарски работи и за нив ќе зборуваме понатаму. Тука само ќе кажеме дека под депо

¹⁹¹ Ibid, p. 158

¹⁹² Gros, Daniel and Suhrcke. No. 56, August 2000., op. cit., p. 159

- работи се подразбира примање од страна на банката за целите на чување разни скапоцености или вредносни хартии од граѓаните.

Невистински депозити претставуваат паричните влогови што се вложуваат во банката.

Овој вид депозитни работи претставува основна пасивна банкарска работа, од којашто зависи работењето на одредена банка, а особено нејзиниот кредитен потенцијал и одобрувањето краткорочни кредити.

1.1.3 Видови депозити

Според начинот како се депонирани паричните средства во банката, како и според начинот на располагање со нив, се разликуваат следниве видови:¹⁹³

- Депозити по видување;
- Орочени депозити на неодредено време со отказан рок;
- Орочени депозити на одредено време;
- Наменски депозити; и
- Ненаменски депозити.

Тука ќе зборуваме за депозитите по видување, бидејќи тие спаѓаат во краткорочните пасивни банкарски работи. Орочените депозити спаѓаат во долгорочните пасивни банкарски работи, а и за нив ќе зборуваме во тој дел.

Како посебна форма на мобилизацијата на паричните средства во нив треба да се вклучи и емисијата на сертификати за депозит, којашто почнува да заживува и во македонското банкарство.

Депозитите по видување или а виста депозитите, како што уште се нарекуваат, се сите парични средства депонирани кај банката, а коишто депонентот (сопственикот на средствата) може слободно да ги користи во секое време.

Секој правен субјект избира банка каде што ќе ги депонира средствата. При тоа, тој е слободен во изборот на банката во којашто ќе ги депонира средствата. По спроведените реформи во платниот промет, на правниот субјект му се овозможи да отвори една сметка во повеќе банки или повеќе сметки во една банка.

Од своја страна, банката е должна на депонентот на средствата да му овозможи непречено користење на средствата за плаќања. Исто така, банката може да ги користи овие средства бидејќи тие претставуваат значајна ставка во кредитниот потенцијал на банката.

Располагањето со средствата може да биде блокирано по основ на поднесените акцептни налози или судски решенија, а во тој случај преку ЕРИС (Единствениот регистар на сметки) блокадата се пренесува на сите сметки на еден правен субјект, без оглед на банката каде што е отворена сметката.

Другиот критериум за поделба на депозитите е во зависност од вложувачите на средствата. Од овој аспект депозитите се делат на:¹⁹⁴

- парични депозити коишто во банката ги вложуваат правните субјекти;
- парични депозити коишто во банката ги вложуваат граѓаните.

¹⁹³ Ibid, p. 159

¹⁹⁴ Gros, Daniel and Suhrcke. No. 56, August 2000., op, cit., p. 160

1.1.4 Парични депозити на правни субјекти

Паричните депозити на правните субјекти се водат на повеќе сметки во една банка или за повеќе банки.

Жираните депозити, односно депозитите на сметките имаат значително најголем удел во вкупните краткорочни депозити.¹⁹⁵

Сметката во банката е основна сметка на којашто правните лица ги држат своите парични средства наменети за редовно работење. Преку сметката се извршуваат сите плаќања што произлегуваат од работењето. Салдото на сметката мора да биде активно. Сопственикот на сметката не може да изврши плаќање доколку нема средства на сметката или, пак, може да изврши само делумно плаќање во зависност од висината на расположливите средства. На сметката не можат да се држат наменски издвоени парични средства. Тие се држат на посебни сметки. На сметката за тековно работење се наоѓаат средствата што пристигнуваат од наплатената реализација од редовното работење, средствата добиени од основачите и обртните средства од сопствениот деловен фонд.

Покрај сметката за редовно работење, правните лица можат да имаат и сметки на издвоени средства. Средствата на овие сметки имаат строго наменски карактер. За секој вид наменски издвоени средства мора да постои посебно издвоена сметка во книговодствата на правните лица.

1.1.5 Парични депозити на граѓани

Една од најважните функции на банките претставува прибирањето штедни влогови од населението. Значењето на оваа банкарска работа е уште поголемо кога ќе се има предвид дека преку банката се овозможува голем број мали парични износи растурени по населението, да се концентрираат на едно место и да се искористат за разни корисни цели во државата.

Кај нас штедењето на населението има некои посебни карактеристики според коишто:¹⁹⁶

- Штедните влогови можат да гласат на денари или на странски валути;
- Штедните влогови претставуваат деловна тајна. Банката може да даде податоци за нивната висина само врз основа на писмено барање од судот, доколку против тој граѓанин се води судска постапка.

Штедните влогови на населението претставуваат значајна ставка во кредитниот потенцијал на банките. Кај некои банки, дури 70%-80% од вкупниот кредитен потенцијал го образуваат штедните влогови од населението.

Банките се заинтересирани да привлечат што е можно поголем број слободни парични средства зашто на тој начин го зголемуваат својот кредитен потенцијал. Меѓутоа, во исто време треба да се каже дека на тој план сè уште постојат големи неискористени можности. Сè уште во домовите на населението, особено на селското, постојат големи износи парични средства. Банката треба да му се приближи на потенцијалниот штедач, а не да чека тој да дојде кај неа. Поради тоа банките треба да

¹⁹⁵ Ibid, p. 161

¹⁹⁶ Gros, Daniel and Suhrcke. No. 56, August 2000., op, cit., p. 161

покажат многу поактивен однос на тој план. Треба да отворат експозитури, истурени шалтери, подвижни шалтери и во најоддалечените места.

Исто така, треба да покажат многу поголема упорност во однос на планот на сите исплати, односно платите на вработените да се остваруваат преку тековни сметки или штедни книшки, а не во готови пари на благајните од правните субјекти. Праксата покажа дека ако платите се исплатуваат преку штедни книшки или тековни сметки, тогаш значаен дел од платите се задржува во банките и се зголемува нивниот кредитен потенцијал.

Банките сè уште малку нешто имаат направено на планот на подобрување на услугите, како фактор за зголемување на штедењето или, пак, малку во однос на активната политика на пласмани за поддршка на одредени потреби на населението. Не може да се оспорува фактот дека банкарските услуги не се на задоволувачко ниво. Да го илустрираме тоа со еден пример.

Во поразвиените земји, каде што и писменоста на населението е на повисоко ниво, шалтерските службеници на банките сè уште на штедачите им ги пополнуваат обрасците за вложување или за подигнување парични средства, а тие само се потпишуваат.¹⁹⁷ Кај нас, во услови во коишто писменоста на населението е на пониско ниво, штедачите сами ги пополнуваат обрасците. Се разбира, во последниве години ситуацијава суштествено се менува на подобро. Имено, воведувањето нови програмски решенија значи поедноставување на процедурата за вложување и повлекување на средствата. Така, штедачот едноставно само усно се изјаснува за износот што сака да го подигне или да го вложи и се потпишува како доказ дека тоа е направено со негова согласност.

Според некои истражувања, големи износи парични заштеди од наши граѓани привремено вработени во странство сепак остануваат во странски банки, покрај другото, заради поквалитетните услуги што им ги даваат овие банки во споредба со нашите. И не само тоа. Нарушената доверба во банкарскиот систем со таканаречените заробени девизи си го направи своето. Сепак, последниве години се враќа довербата во банкарскиот систем, со издавањето државни обврзници за „заробените“ девизни заштеди, како и со појавата на Фондот за осигурување на депозити. Никогаш не треба да се заборава фактот дека домашната акумулација е најевтина во однос на која било странска кредитна линија.

1.1.6 Емисија на благајнички записи

Благајничките записи се краткорочни хартии од вредност со коишто издавачот се обврзува дека на имателот на записите ќе му ја исплати номиналната вредност на којашто гласат тие и каматата, во рокот на достасување. Во нашето банкарство, како издавач на благајнички записи се јавува Народна банка на Република Македонија. Благајничките записи на Народна банка на Република Македонија можат да ги купуваат банки, штедилници, инвестициски и пензиски фондови, а физички и правни лица можат да купуваат благајнички записи единствено преку банка.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Ibid, p. 161

¹⁹⁸ Gros, Daniel and Suhrcke. No. 56, August 2000., op, cit., p. 162

Значајно обележје на благајничките записи на Народна банка на Република Македонија, за разлика од другите хартии од вредност, е тоа што со нив се врши повлекување на вишокот на паричната маса над потребната во НБМ. При емисијата на другите хартии од вредност, паричните средства и натаму циркулираат во економијата, односно се врши прераспределба на ликвидните средства од субјектите кои располагаат со вишок на ликвидност на субјектите на кои им е потребна дополнителна ликвидност. За разлика од тоа, кога еднаш ќе се изврши емисија на благајнички записи, прибраните парични средства остануваат надвор од циркулацијата сè до рокот на доспевање на благајничките записи. При тоа, кога Народна банка на Република Македонија ќе оцени дека паричната маса во прометот е поголема од потребната, таа пристапува кон издавање благајнички записи и на тој начин влијае и врз кредитниот потенцијал на банките и врз нивото на каматните стапки. Во таа смисла, благајничките записи претставуваат *инструмент за монетарно регулирање*.

Благајничките записи претставуваат висококвалитетни хартии од вредност, со коишто имателите можат да тргуваат на пазарот на хартии од вредност. Имено, доколку имателот на благајнички записи во одреден момент се најде во состојба на недостиг на ликвидни средства, а во своето портфолио располага со благајнички записи, тој може да ги понуди за продажба на пазарот на други заинтересирани лица. На тој начин, тој лесно ќе дојде до ликвидните средства што му се потребни за извршување на неговата активност¹⁹⁹. Доколку, пак, смета дека станува збор за привремен недостиг на ликвидност, наместо да ги продаде благајничките записи, имателот може да побара кредит на пазарот на пари, а како обезбедување (залог) може да ги понуди благајничките записи. Смеслата на заложувањето на благајничките записи, од аспект на кредитобарателот, е да дојде до ликвидни средства на краток рок, а по враќањето на кредитот повторно да располага со благајнички записи во своето портфолио. Од аспект на одобрувачот на кредитот, заложувањето на благајничките записи при одобрувањето на кредитот му дава сигурност дека во случај ако кредитот не се врати, тој ќе стане сопственик на благајничките записи и на тој начин ќе обезбеди негова наплата.

Во согласност со најновата законска регулатива, сите вредносни хартии во Република Македонија, а со тоа и благајничките записи се во нематеријална, односно во електронска форма и со нив се тргува по електронски пат.

2. Меѓубанкарски пасивни работи

Во своето работење банките се упатени на тесна меѓусебна соработка. Таа соработка најмногу е изразена на планот на давањето меѓусебни краткорочни позајмици. Во земјите со неразвиен финансиски пазар, банките многу повеќе се

¹⁹⁹ Gros, Daniel and Suhrcke. No. 56, August 2000., op. cit., p. 164

упатени на соработка со централната банка, којашто се јавува како еден од главните извори на кредити, а многу помалку на меѓусебно кредитирање.

За банката што се јавува како корисник на кредитот, земањето кредит претставува мобилизаторска, односно пасивна банкарска работа, затоа што со оваа своја активност таа доаѓа до средства, а во исто време се јавува во улога на должник кон позајмувачот на средствата.

За банката, пак, што позајмува средства, оваа банкарска работа претставува активна, односно кредитна банкарска работа.²⁰⁰

Во покарактеристичните меѓубанкарски краткорочни работи спаѓаат: реесконтот, реломбардот и поштенските кредити.

2.1 Реесконт

Реесконт се нарекува онаа пасивна работа според којашто една банка ги есконтира (т.е. ги продава) мениците на некоја друга банка (централната или друга комерцијална банка). Зошто се нарекува реесконт? Меницата еднаш е есконтирана кога ремитентот ја отстапил на банката и со тоа подигнал кредит што треба да го врати во рокот на доспевањето на меницата²⁰¹. Наместо банката кај себе да ја држи меницата до рокот на доспевањето, таа пред тој рок повторно ја есконтира, значи ја реесконтира кај некоја друга банка (најчесто кај централната банка). Кога ќе дојде рокот на доспевање на меницата, должникот ја подмирува својата менична обврска кај оваа банка којашто ја примила меницата на реесконтирање.

Каква е техниката на реесконтирање?

Банката што ја дава меницата на реесконт претходно ја жирира меницата, со што таа преминува во правна сопственост на банката што ја прима. Онаа банка што ја дава меницата станува жирант, односно условен меничен должник. Поради тоа реесконтот и се вбројува во пасивните банкарски (краткорочни) работи. Реесконтот е пасивна, односно мобилизаторска банкарска работа за банката што ги реесконтира мениците затоа што на тој начин таа, од една страна, ги зголемува средствата, а од друга страна и своите долгови.

2.2 Реломбард

Реломбардот е многу слична банкарска работа на реесконтот, само што тука предмет на отстапување не се мениците, туку другите хартии од вредност. Ако на некоја банка ѝ се потребни парични средства, а веќе има хартии од вредност што се заложени (ломбардирани) кај неа, таа повторно ќе ги заложува (ќе ги реломбардира) кај централната банка или кај некоја друга банка и на тој начин ќе дојде до ликвидни средства.²⁰²

Накратко речено, ломбардот и реломбардот се составени од давање во залог на хартиите од вредност и подигнување заем што изнесува определен процент од вредноста на тие хартии.

²⁰⁰ Gros, Daniel and Suhrcke. No. 56, August 2000., op. cit., p. 165

²⁰¹ Ibidem, p. 166

²⁰² Abreu, Margarida and Mendes, Vistor. Commercial banking, Interest Margins and Profitability: Evidence from some EU Countries. Institute Superior de Economia e Gestao-CISEP, Lisboa, Portugal and Faculdade de Economia do Porto-CEMPRE, Porto, Portugal, 2000. p. 159

Притоа главни елементи се:²⁰³

- хартиите да имаат своја јавна (берзанска) вредност;
- дадениот заем да не ја покрива целата вредност, туку само определен процент (во деловниот свет е вообичаено тој процент да изнесува 75% од курсната вредност на хартиите од вредност).

Во англосаксонските земји многу често се практикува реломбардот. Главна карактеристика е што тој се склучува многу брзо и без поголеми формалности и тоа на многу краток рок. Вообичаени рокови се еден ден, една седмица и 14 дена. Основна причина зошто овие рокови се толку кратки е тоа што има големи осцилации во цените на хартиите од вредност.

2.3 Револвинг (поштенски) кредити

Кога две банки, во различни места, се наоѓаат во деловна врска, односно кореспондираат, често се укажува потреба тие меѓусебно привремено да се кредитираат.

Имено, во банкарството постои принцип да не се исплатуваат никакви налози доколку за нив претходно нема покритие. Меѓутоа, често се случува покритието да задоцни, да не е доволно и сл. Во вакви случаи, за да не се одложува извршувањето на налозите, обично банките се договараат меѓусебно да се кредитираат за времето додека не дојде покритието. Овие кредити се нарекуваат поштенски кредити затоа што се смета дека за нив ќе дојде покритие со идната пошта и кредитите траат додека не дојде поштата од местото каде што е испратена до местото на банката.

Пост-кредитите се договараат без плаќање камата и без какви било трошоци за едната или за другата банка. Пост-кредитите спаѓаат во кредити што се обновуваат т.е. коишто по исцрпувањето и гаснењето повторно се јавуваат т.н. револвинг кредити.

3. Долгорочни пасивни банкарски работи

Банките се заинтересирани да прибираат и да концентрираат средства орочени на подолг временски период. Овие средства банкарите ги нарекуваат „квалитетни“ средства затоа што со сигурност можат да сметаат на нив, односно тие нема да бидат подигнати пред да истече договорениот рок. Тоа им овозможува на банкарите поголема сигурност во планирањето на пласманите, во кредитната активност на банката. Од овие средства банките доделуваат инвестициски кредити коишто се многу значајни за развојот на една земја.

Во најважните долгорочни пасивни банкарски работи спаѓаат:²⁰⁴

- орочување депозити;
- издавање вредносни хартии;
- добивање долгорочни кредити од странство.

²⁰³ ,ibid, p. 159

²⁰⁴ Abreu, Margarida and Mendes, Vistor. Portugal, 2000. , op, cit., p. 160

3.1 Орочување депозити

Долгорочни депозити се сметаат орочени депозити со рок подолг од една година. На ваквите депозити банката им дава значително повисока камата отколку што е каматата на депозитите по видување.

Инаку правните и физичките лица кои орочуваат парични средства, со банката склучуваат договор со којшто се обврзуваат дека нема да ги подигнуваат средствата во договорениот рок.

За да привлече што поголем број депоненти кои ќе орочуваат депозити на одредено време, банката, покрај тоа што дава повисока камата, им дава и други погодности на депонентите, како што е тоа, на пример, тие да имаат предност за добивањето кредити или да добиваат кредит под поповолни услови, или да добијат стимулативна камата над соодветните лимити на депозитите.

Во групата на долгорочни депозити спаѓаат и депозитите орочени на неодредено време со отказан рок.²⁰⁵

Овие средства депонентот може да ги користи откако ќе истече договорениот рок, од денот кога депонентот по писмен пат го откажал орочувањето на депозитот. Овие депозити се помалку корисни за банката во споредба со претходните.²⁰⁶

3.2 Издавање вредносни хартии

Од повеќето видови вредносни хартии ние ќе го разгледаме издавањето обврзници и издавањето акции.

3.2.1 Издавање обврзници

Обврзниците се вредносни хартии, односно писмени исправи со коишто издавачот се обврзува дека на лицето наведено на обврзницата, или на носителот на обврзницата, во одреден рок ќе му го исплати износот обележан на обврзницата заедно со соодветната камата.

Во нашава земја обврзници можат да емитираат правните лица, банките и државата. Како купувачи на обврзниците можат да се јават сите правни и физички лица.

Обврзниците се многу погоден инструмент за мобилизирање на слободните парични средства од долгорочен карактер.

Обврзниците се издаваат во посебна форма. Вкупниот износ на заемот се дели на помали заокружени суми од 100, 500, 1 000 и 5 000 денари. Обично, на толкави апоени гласат обврзниците. Исто така, во обврзниците мора да бидат наведени сите услови на заемот, како што е намената на заемот, висината на каматата, роковите на отплатата и сл.²⁰⁷ Во Република Македонија обврзниците се водат како електронски запис во Централниот депозитар за хартии од вредност, односно тие се во нематеријална форма

²⁰⁵ Ibidem, p. 161

²⁰⁶ Abreu, Margarida and Mendes, Vistor. Portugal, 2000. , op, cit., p. 162

²⁰⁷ Ibid, p. 162

3.2.2 Издавање акции

Акцијата како вредносна хартија е воведена во нашиот економски живот во последниве години. Акцијата е сопственичка хартија од вредност којашто претставува доказ за сопственост на идеален дел од основната главнина на акционерското друштво.

Купувачот на акцијата, односно сопственикот на акцијата, има право на дел од остварената добивка од правното лице кое ја издало акцијата, односно има право на дивиденда. Исто така, сопственикот на акцијата може да има право на глас во собранието на издавачот на акцијата, во изборот на органите на управувањето и во утврдувањето на деловната политика.²⁰⁸

Со емисијата на акции правните субјекти доаѓаат до средствата што им се потребни за нови инвестициски вложувања. Купувачите на акциите ја делат судбината на правното лице. Приходот од акциите зависи од остварената добивка на правното лице, поради тоа акционерите се заинтересирани за неговото работење.

Во Република Македонија и акциите, слично како и обврзниците, се водат како електронски запис во Централниот депозитар на хартии од вредност.

3.2.3 Долгорочни кредити добиени од странство

Поради недостигот на сопствена акумулација, земјите во развој се упатени на користење дополнителна акумулација од странство. Најчесто, оваа можност се користи преку склучување долгорочни кредити помеѓу наши и странски банки. Оваа банкарска работа, за нашите банки претставува долгорочна пасивна банкарска работа, бидејќи на тој начин се мобилизираат средства, но и се ставаат во обврска кон банката од којашто го добиваат кредитот.

За странската банка тоа е долгорочна активна (кредитна) работа. Доколку овие кредити се искористат рационално, ако со нив се изградат капацитети што ќе работат рентабилно, тие можат многу поволно да влијаат врз развојот на земјата.

Меѓутоа, доколку со овие кредити се изградат објекти што се нерентабилни, што носат загуби, во тој случај земањето вакви кредити може да ја доведе земјата во тешка економска положба.

Во еден период, во нашава земја банките многу неконтролирано земаа долгорочни кредити од странство. Најчесто, тие кредити се пласираа во нерентабилни капацитети.²⁰⁹ Поучени од ваквото искуство сега особено внимание му се посветува на степенот на задолженост на земјата кон странство.

4. Активни банкарски работи (кредитни банкарски работи)

Активни банкарски работи се нарекуваат сите работи со што банката во вид кредити ги пласира средствата што ги собира (мобилизира) со мобилизаторските банкарски работи.

Пред да почнеме со разгледувањето на разните видови кредити, да ги разгледаме поимот и улогата на кредитот.

²⁰⁸ Ibid, p. 162

²⁰⁹ Abreu, Margarida and Mendes, Vistor. Portugal, 2000. , op, cit., p. 163

Поимот кредит води потекло од латинскиот збор „credore“ и значи доверба во нешто. Тоа значи дека елементот доверба е присутен за цело време додека трае кредитниот однос.

Од банкарска гледна точка, за кредитна се смета онаа банкарска работа кај којашто банката на својот комингент му дава на кредит одреден износ на пари, а комингентот се обврзува да го врати во договорениот рок и да ѝ плати на банката одреден надомест во вид камата.²¹⁰ Значи, основна карактеристика на кредитот е неговата повратност. Корисникот на кредитот е задолжен да го врати кредитот во договорениот рок.

Доколку не постои оваа обврска, отстапувањето на средствата не се смета за кредит, туку за подарок или дотација или некоја друга форма на бесповратно давање средства.

Од голема важност за банката е да ѝ се враќаат кредитите во договорените рокови. Во спротивно, таа ќе западне во неликвидност, а ако невратените кредити се во поголеми износи, таа може и да пропадне (банкротира).

Поради тоа, пред да го одобрат кредитот, банките ја испитуваат кредитната способност на барателот на кредитот, а често бараат и гаранција од трети лица за обврските на должникот по дадениот кредит. Кредитот има многу важна улога во економскиот живот на една земја. Со кредитот се олеснува и се зголемува прометот на стоки и на услуги. Тој овозможува да се освојат нови пазари, односно продажба и надвор од границите на една земја.

4.1 Видови кредити

Кредитот има долг историски развој и при тој развој настанале различни видови кредити. Поделбата на кредитите може да се врши според различни критериуми.

Според предметот на којшто гласат и во којшто се враќаат кредитите се разликуваат *натурални* и *парични* кредити. Натуралните кредити се даваат во стока и се враќаат во стока. Меѓутоа, денес многу ретко се среќаваат вакви кредити. Паричните кредити се даваат во пари и се враќаат во пари.

Според субјектите кои одобруваат кредит се разликуваат *комерцијални* и *банкарски* кредити. Комерцијалните кредити се јавуваат кога одредена стока се продава на кредит. Купувачот ја плаќа стоката по одредено време (не во моментот на купувањето). До моментот на плаќањето на стоката купувачот е кредитиран од продавачот.

Банкарски кредити се оние кредити што банките им ги одобруваат на своите коминтенти. Денес овие кредити се најраширени и на нив ќе им посветиме најголемо внимание.²¹¹

Според рокот на траењето се разликуваат *краткорочни* кредити (со рок на враќање до една година), *среднорочни* кредити (со рок на враќање од една до пет години) и *долгорочни* кредити (со рок на враќање подолг од пет години).

Во некои земји, меѓу кои и нашава, кредитите по рочност се делат само на краткорочни до една година и на долгорочни, на повеќе од една година.

Според економската намена за којашто се даваат кредитите се разликуваат *производствени* и *потрошувачки* кредити. Производствените кредити се насочени во

²¹⁰ Abreu, Margarida and Mendes, Vistor. Portugal, 2000. , op, cit., p. 164

²¹¹ Ibid, p. 164

сферата на производството, а потрошувачките кредити во сферата на потрошувачката.²¹²

Според употребата на средствата од кредитот се разликуваат кредити за обртни средства и кредити за основни средства.

Според видот покритие на кредитот, кредитите се делат на лични и покриени. Кај личните, односно персоналните кредити банката се потпира исклучително на довербата што таа ја има во корисникот на кредитот, односно дека тој ќе го врати кредитот. Кај покриените кредити, пред да го добие кредитот, корисникот мора да заложува одредено подвижно или недвижно добро, коешто служи како покритие дека корисникот на кредитот ќе го врати кредитот.

4.2 Поделба на кредитите според рочност

Банките, по правило, од краткорочните извори средства одобруваат краткорочни кредити, а од орочените депозити – долгорочни кредити. Според тоа, и банкарските кредитни работи се делат на краткорочни и долгорочни банкарски кредитни работи.

4.2.1 Краткорочни банкарски работи

Банките одобруваат краткорочни кредити најчесто за задоволување на потребите на корисниците со обртни средства. Барателот на кредитот, во своето кредитно барање до банката, треба да образложи дека не располага со свои средства и дека кредитот ќе го користи за покривање на потребите од обртни средства.

Постојат повеќе видови краткорочни кредити. Ќе ги разгледаме следниве видови:²¹³

- есконтен кредит;
- конто-корентни кредити (кредити на тековни сметки);
- ломбарден кредит;
- акцептен кредит;
- рамбурсен кредит; и
- авален кредит.

Застапеноста на овие видови кредити во одделни земји е различна. Колку што е поразвиена земјата, толку е поголем степенот на застапеност на овие видови кредити, и обратно.

4.2.2 Есконтен кредит

Есконтниот кредит е таква банкарска работа со којашто е предвидено од страна на банката да се купуваат меници што не се доспеани, со одбивање на одредена камата до денот на доспевањето на меницата.²¹⁴

²¹² Abreu, Margarida and Mendes, Vistor. Portugal, 2000. , op, cit., p. 165

²¹³ Ibid, p. 165

Со есконтирањето на мениците, односно со нивното продавање на банката пред нивното доспевање, претпријатијата ги монетизираат своите побарувања по продадената, но сè уште ненаплатениот износ. Банките, пак, ги пласираат своите слободни парични средства на краток рок и на тој начин го снабдуваат стопанството со ликвидни средства.

Есконтниот кредит има неколку свои карактеристики по коишто е карактеристичен во споредба со другите видови краткорочни кредити. Една од карактеристиките е големата сигурност во наплатувањето. Имено, наплатувањето на кредитот се заснова на т.н. кумулативна гаранција. За него не гарантира само главниот должник, туку и сите жиранти кои се потпишани на меницата. Банката има право да избере жирант кој е кредитно најспособен и од него да бара наплатувањето на кредитот.

Втора карактеристика е брзината на наплатувањето. Во сите земји, дури и во нашава, меничните побарувања се судат по скратена постапка, и во случај на должникот имаат првенство на наплата.

Трета карактеристика е тоа што меницата, покрај кредитна, има и платежна функција. По пат на индосирање на меницата (пренесување на побарувањето по меницата на друго лице), се врши плаќање, исто така како што се врши со ликвидни парични средства.

Четврта карактеристика е тоа што банката што дава есконтен кредит може релативно брзо и лесно да го претвори своето менично побарување во готови пари.

4.2.3 Есконтирање на меници

Претпријатијата што имаат меници за продадени стоки или услуги и што решиле да ги есконтираат кај банката, ги подигнуваат мениците кај одговорните службеници во банката. Доколку во еден ден носат повеќе меници тие поднесуваат и спецификација на мениците. Одговорното лице во банката се потпишува на мениците со што го потврдува нивното примање.

Притоа одговорните служби на банката се задолжени да ја контролираат исправноста на мениците од суштинска и од формална страна. Контролата врши проверка дали меницата ги содржи следниве суштествени елементи:²¹⁵

- Одредба дека тоа е една меница, ако е издадена во еден примерок, или ако е издадена во повеќе примероци, да биде наведено која е по ред;
- Денот на доспевање на меницата;
- Меничниот износ напишан со бројки и со букви;
- Ремитентот и бројот на неговата жиро-сметка;
- Името на трасантот и бројот на неговата жиро-сметка;
- Основата (причината) за настанување на меничната обврска. Обично се објаснува со следниве зборови: „вредноста примена во стока“, „вредноста примена во производи“ или „вредноста примена во стока“.
- Пренесување на сопственоста на меницата на банката преку индосирање. Имено, на задната страна од меницата или од мениците што се поднесени на есконтирање кај банката се запишуваат следниве зборови: „Наместо на нас, платете по наредба на (се наведува името на банката). Под таа клаузула се

214 Ibid, p. 165

215 Allen, Linda. The Determinants of bank Interest Margins: A Note. The Journal of Financial and Quantitative Analysis. Vol. 23 No. 2, June 1998, pp. 231-235.p, 198

ставаат печат од организацијата што ја поднесува меницата на потпис и потписи од овластените лица.

Откако ќе се провери дали ги содржат овие елементи, мениците се евидентираат во „Матичната книга на меници примени на есконтирање“.

Во матичната книга се внесуваат следниве податоци.²¹⁶

- матичниот (редниот) број на меницата;
- датумот на примање на меницата;
- името на подносителот на меницата на есконт;
- датумот на есконтирање;
- меничниот износ;
- датумот на доспевање на меницата;
- бројот на книговодствената сметка на којашто ќе се книжи меницата; и
- датумот на издавање на меницата.

Исто така, на талонот на меницата се запишуваат шифрата на деловната единица и матичниот број на меницата.

По запишувањето во матичната книга се пристапува кон пресметување на есконтот. Есконт е износот за пресметаната камата за периодот од денот на продажбата на меницата на банката до денот на нејзиното донесување.

Постојат повеќе начини за пресметување на есконтот. Но, наједноставно есконтот се пресметува според следнава формула:

$$E = \frac{Ms \times t \times p}{360 \times 100}$$

при што:

E – есконт,

Ms – меничен износ (номиналната вредност на којашто гласи меницата),

t – времето, бројот на деновите, од денот на есконтирањето на меницата до денот на доспевањето. Деновите во месеците се сметаат календарски така што не се пресметува денот кога е поднесена меницата на есконт, а се пресметува денот на доспевање на меницата.

p – есконтна стапка, односно каматна стапка по којашто е пресметан и есконтот.

Со еден пример да видиме како се врши ова пресметување:

На банката и` е поднесена меница на есконтирање на 15.03.2002 година. Рокот на доспевање на меницата е 8.04.2002 година, а меницата гласи на 9.000.000 денари. Есконтната стапка изнесува 8%.

$$E = \frac{Ms \times t \times p}{360 \times 100} = \frac{9.000.000 \times 24 \times 8}{36.000} = 48.000$$

При што:

$E = 48.000$

Есконтниот износ изнесува 8.952.000 (9.000.000 – 48.000)

Кога во банката од исто лице се поднесуваат повеќе меници во есконт со различни рокови на доспевање, тогаш пресметувањето на есконтот се врши на тој начин што збирот на каматните броеви се дели со каматниот клуч. Каматен број е израз што се добива со множење на меничниот износ со времето (деновите) и тоа поделено со 100; при што бројот на деновите во месецот се зема календарски, а

²¹⁶ Allen, Linda.. 2, June 1998, pp. 231-235, op. cit., ,p, 200

годината се зема како да има 360 денови. Каматен клуч е израз на односот на бројот 360 и есконтната стапка.

Да го илустрираме тоа со еден пример:

На 15.03.2002 година банката примила на есконтирање меници со следниве износи: една меница од 9.000.000 денари со рок на доспевање на 8.04. 2002 година, друга меница од 5.000.000 ден. со рок на доспевање на 10.04.2002 година и трета меница од 6.000.000 денари со рок на доспевање на 15.04.2002 година. Колку изнесува есконтот?

меничен износ	меничен рок	денови	каматни броеви
9.000.000	8.04	24	2.160.000
5.000.000	10.04	26	1.300.000
6.000.000	15.04	31	1.860.000
20.000.000			5.520.000

$$K. \text{ клуч} = \frac{360}{8} = 45$$

$$\text{Каматен број} = \frac{Ms \times t}{100}$$

$$E = \frac{\text{каматен број}}{\text{каматен клуч}} = \frac{5.320.000}{45} = 118.222$$

Есконтот изнесува 118.222, а есконтен износ 19.881.778 (20.000.000 – 118.222).

На крај од работниот ден сите есконтирани меници се предаваат во трезорот на вредносните хартии заедно со печатениот образец за пресметување на есконтот. Во трезорот, есконтираните меници се распоредуваат по деновите на нивното доспевање. Строго се води грижа мениците да се наплатуваат во роковите на нивното доспевање. Соодветните служби на банката ги запишуваат мениците 10-15 дена пред денот на доспевањето, во посебен образец што носи наслов: „Попис на мениците кои доспеваат на ден...“.

4.2.4 Реесконтирање на мениците

Комерцијалните банки што есконтирале меници од своја страна можат овие меници да ги реесконтираат кај централната банка.

Централните банки, од средствата на примарната емисија на парите, даваат реесконтни краткорочни кредити.

Кога ќе доспее меницата, должникот ја плаќа на централната банка којашто ја реесконтирала меницата. Инаку, постапката околу примањето на мениците на реесконт е иста како постапката околу примањето на мениците на есконт.

Службите на централната банка прво проверуваат дали мениците се исправни од формална и од суштинска страна. Откако ќе завршат со оваа проверка, тие ги внесуваат мениците во „Матичната книга на мениците примени на реесконт“. Потоа се пристапува кон пресметување на реесконтот. Откако ќе се пресметаат реесконтот и

износот на реесконтниот кредит што треба да ѝ се додели на основната банка што ги поделила мениците на реесконт, податоците се внесуваат во „Книгата на реесконт“. Тогаш реесконтнираните меници се внесуваат во роковникот за доспевање и се носат во трезорот на чување.

4.3 Конто-корентни кредити (кредит на тековни сметки)

Една од најраспространетите форми на краткорочни кредити во светот се т.н. конто-корентни кредити, односно кредити на тековни сметки. (Во италијанскиот јазик зборот „цонто-цорренте“ значи тековна сметка).

Претпријатијата што имаат тековна сметка во банката, преку неа ги вршат сите свои финансиски трансакции.

Според карактерот на салдото, тековната сметка може да биде активна, доколку на сметката има повеќе уплати отколку исплати, и пасивна, доколку има повеќе исплати отколку уплати.²¹⁷

Во случај кога тековната сметка е пасивна, тогаш претпријатието е кредитирано од страна на банката. При отворањето тековна сметка претпријатието и банката склучуваат договор за максималниот однос на здружувањето на тековната сметка кај банката. Со други зборови, се одредува рамковниот износ на кредитот што претпријатието може да го користи во одреден период. Тоа што е специфично и што го прави овој кредит различен од другите е што средствата од кредитот веднаш не му се ставаат во цел износ на располагање на коминтентот.

Според потребите, коминтентот искористува дел по дел од кредитот, а плаќа камата само на искористениот дел од кредитот. Тоа го прави овој вид кредит многу порационален од другите видови кредити, при што средствата во цел износ веднаш му се ставаат на располагање на коминтентот.

За жал, кај нас, сè уште не се обезбедени сите услови за поширока примена на овој вид кредити. Основна пречка е големиот расчекор помеѓу побарувачката за кредити и понудата на кредити.

Засега, главно, само граѓаните кои имаат тековни сметки можат, по претходно склучен договор со банката, да влегуваат во т.н. минусно салдо, до одреден износ, односно да издаваат чекови, иако на својата тековна сметка немаат средства. На овој начин тие се кредитирани од банката.

4.4 Ломбарден кредит

Ломбардниот кредит е банкарски краткорочен кредит и се одобрува врз основа на заложени реални подвижни добра. Името ломбарден го добил според италијанската покраина Ломбардија каде што прв пат се појавил.

Стопанските субјекти кои се јавуваат како кредитобаратели, заложуваат во банката или вредносни хартии или некои други реални подвижни добра. На пример, ако како залог се употреби стока што се наоѓа во складиште, тогаш во банката се носи складишницата. Ако, пак, стоката се наоѓа на пат, тогаш во банките се заложува коносманот или товарниот лист.

²¹⁷ Allen, Linda.. 2, June 1998, pp. 231-235, op. cit., .p, 210

Во случај кога им се одобрува ломбарден кредит на граѓаните, тие во банката заложуваат накит, уметнички слики и скапоцени метали (најмногу злато). По правило, се дава кредит во висина од 60% до 75% од вредноста на залогот²¹⁸. Од ова правило се отстапува само кога како залог се дава злато. Кога се заложува злато, тогаш кредитот изнесува 100% од вредноста на златото.

Во нашава земја, сè уште не е доволно развиен овој вид кредит. Меѓутоа, во последно време банките сè повеќе ја поврзуваат својата активност и со овој вид кредит.

4.5 Акцептен кредит

Акцептниот кредит е специфичен банкарски краткорочен кредит. Специфичноста е во тоа што банката не му одобрува парични средства на коминтентот, туку му ја акцептира меницата и со тоа банката станува главен меничен должник.

Со акцептирањето на меницата банката ги подигнува угледот и кредитната способност на издавачот на меницата. Со акцептот на меницата од страна на банката, коминтентот може многу полесно да склучи одредена комерцијална банкарска работа или, пак, да добие есконтен или друг вид кредити.²¹⁹

Оваа банкарска работа е мошне раширена во домашниот и во меѓународниот промет. Особено во меѓународниот стоков промет е вообичаено една банка да акцептира меници на друга банка или, пак, на увозници на стоки.

Секако, пред да отвори акцептен кредит, банката склучува договор со својот коминтент. Во договорот се менуваат висината на износот, покритието на кредитот што го нуди коминтентот, рокот на траењето, провизијата и слично.

4.6 Рамбурсен кредит

Рамбурсниот кредит се применува исклучително во меѓународниот стоковен промет, особено во прекуморската трговија.²²⁰

Името рамбурсен доаѓа од францускиот збор „рамбоурсер“ што значи да се исплати.

Со ваква банкарска работа се занимаваат само големите банки, односно банките што имаат висок меѓународен углед и доверба.

Најпознати банки кои даваат рамбурсни кредити се лондонските. Во оваа банкарска активност, по правило, се вклучени пет субјекти: (1) увозникот, (2) банките на увозникот, (3) рамбурсната банка, (4) извозникот и (5) банките на извозникот.

Ќе се обидеме оваа банкарска активност да ја објасниме на еден поедноставен пример:

Помеѓу еден наш увозник и еден бразилски извозник е склучен договор за увоз на кафе од Бразил.

Во договорот е вклучено кафето да се плати со посредство на некоја рамбурсна банка од Лондон, кога извозникот ќе му го испрати кафето на увозникот.

Врз основа на тој договор, нашиот увозник се обраќа на својата банка да му обезбеди рамбурсен кредит кај лондонската банка во корист на извозникот од Бразил.

²¹⁸ Allen, Linda.. 2, June 1998, pp. 231-235, op. cit., .p, 211

²¹⁹ Ibid, p. 211

²²⁰ Allen, Linda.. 2, June 1998, pp. 231-235, op. cit., .p, 213

Нашата банка (банката на увозникот) испраќа кредитно барање до лондонската банка. Лондонската рамбурсна банка го прифаќа тоа барање и во исто време ги известува банката на извозникот и извозникот.

По добиеното известување, извозникот му го испраќа кафето на увозникот, а документите (коносманот, полисата за осигурување, фактурата, уверението за потеклото на стоката и слично), преку својата банка ги испраќа на име на рамбурсната банка во Лондон.

Откако ќе ги добие документите, рамбурсната банка испраќа акцептирана меница на банката на извозникот. Така, додека кафето е на пат за Република Македонија, извозникот од Бразил може да врши плаќање со таа меница, или може да ја есконтира кај банката и да ја претвори во пари.

Рамбурсната банка испраќа копија од овие документи до банката на увозникот од Република Македонија. Тогаш увозникот дава налог до својата банка од неговата сметка да ѝ се исплати противвредноста за купеното кафе на рамбурсната банка во Лондон. Кога рамбурсната банка ќе ги добие парите, таа ги испраќа оригиналните документи на банката на увозникот, а таа му ги предава на увозникот. Откако ќе ги добие документите, увозникот може да го преземе купеното кафе.

При оваа банкарска работа сите учесници во неа имаат одредени користи:

Купувачот (увозникот) на овој начин се осигурува дека сигурно ќе му биде доставена стоката што ја купил.

Продавачот (извозникот) на овој начин брзо ја наплатува продадената стока. Тој ја има меницата, додека стоката сè уште е на пат.

Секако, за својот удел во оваа работа банките наплатуваат провизија.

4.7 Авален кредит

Авалот претставува гаранција со којашто го дава авалот – авалистот, безусловно и неотповикливо гарантира дека ќе го исплати меничниот износ, ако неа не ја исплати меничниот должник.²²¹

Банката што дава авал гарантира за обврската на својот коминтент, и врз основа на така авалираната меница овој коминтент може многу полесно да добие сток или есконтен кредит. При одобрувањето авален кредит банката не ангажира свои средства. Само во исклучителни случаи, кога нејзиниот коминтент не може да ја плати доспеаната меница, таа (банката), како авалист, ја плаќа меницата.

Барањето за одобрување авален кредит, односно авален лимит до кој банката дава авал на меницата на кредитобарателот, се поднесува на ист начин како и за другите краткорочни банкарски кредити.

5. Долгорочни активни банкарски работи

Долгорочните активни банкарски работи во најголем дел се поврзани со одобрувањето долгорочни кредити. По правило, долгорочните кредити се даваат за финансирање на потребите од проширената репродукција (развој на бизнисот).

---

²²¹ Allen, Linda.. 2, June 1998, pp. 231-235, op. cit., .p, 214

Банките ги мобилизираат слободните парични средства од субјектите на кои не им се потребни на подолг рок и ги пласираат кај оние субјекти кои се дефицитни со вакви средства.

Банките треба да бидат многу повнимателни при одобрувањето долгорочни кредити, односно правните субјекти на кои ќе им се одобрат овие средства, затоа што ризикот да не можат да ги повратат е многу поголем во споредба со краткорочните кредити. Токму поради поголемиот ризик што со себе го носи подолгиот рок, вообичаено е овие кредити да имаат малку повисока каматна стапка во однос на кредитите со пократок рок на доспевање.

Најважни видови долгорочни кредити се:

- инвестициски кредити
- хипотекарни кредити
- конзорционални кредити

Накратко да ги разгледаме основните карактеристики на овие видови кредити.

5.1 Инвестициски кредити

Инвестициските кредити најчесто се даваат за купување опрема (машини и разни други апарати) заради проширување на капацитетите или заради нивна реконструкција и модернизација.²²²

Банките ги одобруваат овие кредити од средствата што ги собрале преку долгорочните пасивни банкарски работи. Најчесто, тоа се орочени депозити од правни и од физички лица. При одобрувањето на инвестициските кредити банката мора многу внимателно и стручно да го испита кредитното барање. Покрај тоа што банката треба да ја утврди кредитната способност на барателот на кредитот, исто така, треба да направи стручна анализа на инвестицискиот елаборат за да ја утврди рентабилноста на инвестицијата. Секоја површност во овие стручни оценки на елаборатот може скапо да го чини не само корисникот на кредитот, туку и банката, како и државата пошироко. За процедурата за добивање инвестиционен кредит, ќе објасниме во друга глава.

5.2 Хипотекарни кредити

Банките ги одобруваат хипотекарните кредити врз основа на заложување (хипотека) на некој недвижен имот (земја, зграда и сл.) од страна на барателот на кредитот. Според тоа, хипотекарниот кредит спаѓа во групата реални кредити, а тоа значи дека тој не се одобрува врз основа на личната кредитна способност на барателот на кредитот, туку се одобрува врз основа на недвижниот имот што се заложува.

Вообичаено е овој кредит да се одобрува во висина од 50% до 60% од вредноста на заложениот имот. Притоа, за времето додека не се врати кредитот, сопственикот на имотот не смее да презема никакви дејствија со коишто би се намалила вредноста на имотот.²²³

²²² Allen, Linda.. 2, June 1998, pp. 231-235, op. cit., .p, 215

²²³ Ibid, p. 216

Што ќе се случи доколку имотот што е заложен се уништи поради некоја елементарна непогода (пожар, поплава и сл.), а неговиот сопственик не е во состојба да го врати кредитот? И таа можност банката не ја остава на случајот. Во договорот што го склучува со корисникот на кредитот, таа бара должникот да го осигура заложиениот имот, а полисата да ја винкулира (пренесува правото на сопственост) на банката. Вообичаените рокови на коишто се даваат хипотекарните кредити се од 10 до 30 години. Во нашава земја, хипотекарните кредити најчесто се застапени во областа на финансирањето на станбената изградба, во работењето со населението. Во последно време, банките им доделуваат хипотекарни кредити и на правните лица.

5.3 Конзорционални кредити

Во случаите кога се работи за некои поголеми износи на кредити што една банка не може да ги одобри, тогаш најчесто повеќе банки се здружуваат, формираат банкарски конзорциум и одобруваат заеднички кредит.²²⁴ Во тој случај, тие се договараат која банка колкав удел ќе има во одобрувањето на кредитот. На овој начин, банките го распоредуваат и ризикот во случај на неможност да се поврати кредитот.

Ризикот е значително помал при конзорционалниот кредит во споредба кога една банка сама доделува кредит во поголем износ.

Накратко речено, конзорционални кредити се доделуваат кога се во прашање некои поголеми инвестициски зафати и кога станува збор за вложување со повисок степен на ризичност.

6. Кредитирање во Република Македонија

Банките во нашава земја, во рамките на својата кредитна политика, можат да даваат кредити на правните лица и на населението.

Кредитите на правните лица можат да бидат:²²⁵

- за потребите на тековното работење,
- за инвестициските вложувања во основни и трајни обртни средства.

Кредитите на населението можат да бидат:

- потрошувачки,
- станбени.

6.1 Краткорочно кредитирање на правни лица

Една од најважните активности на банката е кредитирањето на потребите за тековното работење на правните лица. За таа цел, банката му одобрува на правното

²²⁴ Allen, Linda.. 2, June 1998, pp. 231-235, op. cit., ,p, 216

²²⁵ Ibid. p. 216

лице кредити за обртни средства. Тоа се краткорочни кредити и служат како дополнителен извор за обезбедување непречено одвивање на процесот на репродукција. Во таа смисла, најчесто банките ги насочуваат своите краткорочни пласмани во доделувањето кредити за:²²⁶

- производство на стоки;
- промет на стоки;
- залихи;
- други намени.

6.1.1 Кредити за производство на стоки

Најчесто правните лица немаат доволно сопствени обртни средства за остварување на планираните производствени задачи. Една од можностите за разрешување на тој проблем е користењето банкарски кредити. Роковите на кредити се усогласуваат со времетраењето на производствениот процес, а во основа тие се даваат до една година.

Кредитите за производство, пред сè, се одобруваат за:²²⁷

- производство на сировини и репроматеријали;
- производство на прехранбени продукти за нормално снабдување на потрошувачите;
- за кредитирање на производството на стоки за извоз;
- за производство на стоки за супституција на увоз.

6.1.2 Кредити за промет на стока

Овие кредити се доделуваат на производствени и на трговски правни лица и тоа можат да бидат кредити за купување на стока и кредити за продажба на стоки, кредити за извоз на стока, кредити за увоз на стока итн.

6.1.3 Кредити за залиха

Банките ги даваат овие кредити на правните лица за да можат полесно да ги совладаат временските несовапаѓања помеѓу сезонските залихи на готови производи од една страна, и продажбата, од друга страна.

Според тоа, кредитите се даваат за сезонски залихи на готови материјали, за вонредни залихи на готови стоки и репроматеријали, за формирање залихи наменети за извоз итн.

²²⁶ Ibidem, p. 219

²²⁷ Allen, Linda.. 2, June 1998, pp. 231-235, op. cit., .p, 219

6.1.4 Кредити за други намени

Покрај претходно спомнатите краткорочни кредити за обртни средства, во банкарското работење повремено се среќаваат и други видови краткорочни кредити. На пример, такви се рамковните кредити.

Овие кредити им ги одобруваат банките на своите коминтенти кои ги повлекуваат по потреба и во последно време се особено интересни. Иако кредитите вообичаено се одобруваат за период од една година, заради аспектот на трошок при заложувањето на недвижноста како обезбедување на кредитот, кредитната рамка се определува на период од три години. При тоа, кредитниот лимит на годишно ниво се ревидира со секоја измината година, а голем дел од средствата што се одобруваат се на револвинг принцип. Секое пласирање на средства се врши врз основа на посебен договор што се повикува на основниот договор за одобрена рамка. Рамковниот лимит вообичаено служи за поддршка на севкупното тековно работење на правните субјекти, а затоа најчесто ги вклучува и кредитите и гаранциите и акредитивите. Конкретните услови под коишто се одобруваат пласманите специфицирани во кредитната рамка (се мисли рок и каматна стапка), зависат од видот обезбедување (недвижност, обврзници, паричен депозит), како и од категоријата на ризик во којашто е класифициран субјектот во кредитното портфолио на банката.

7. Долгорочно кредитирање на правни лица

Правните субјекти можат да го финансираат развојот на сопствениот бизнис со сопствени или со кредитни средства. Банкарските кредити за финансирање на развојот на бизнисот се од долгорочен карактер и уште се нарекуваат и инвестициски кредити.

Во банкарската пракса најпознати се следниве видови инвестициски кредити:²²⁸

- кредити за основни средства;
- кредити за трајни обртни средства.

7.1 Кредити за основни средства

Овие кредити се употребуваат за изградба или за купување основни средства. Тука спаѓаат изградбата на нови градежни објекти или, пак, реконструкцијата на постојните, изградбата или купувањето опрема, подигнувањето долгорочни насади, вложувањето во обучување кадри, изработката на студии и сл.

Без оглед на изворот на кредитите за основни средства, банкарски или странски кредитни линии, вообичаено е да се финансира опрема или, пак, ако во финансиската конструкција на бизнис планот се вклучени и градежни работи, тие не треба да надминуваат 30% од вредноста на инвестицијата, односно 10% ако станува збор за трајни обртни средства. Во ваквата условеност има здрава логика, финансирањето на опремата значи нејзино ставање во функција и создавање профит. Финансирањето, пак, само на градежни објекти значи продуцирање на мртов капитал

---

²²⁸ Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager. Should the FDIC Worry about the FHLB? The Impact of Federal Home Loan Bank Advances on the Bank Insurance Fund. Federal Reserve Bank of Richmond. Working Paper No. 05-05, July 2005., p. 198

којшто без опрема не може да се стави во функција и не може да носи профит меѓу другото и за враќање на преземените финансиски обврски.

Некои странски кредитни линии исклучително се одобруваат за финансирање на опрема.

7.2 Кредити за трајни обртни средства

Прво да се потсетиме што се тоа трајни обртни средства? Трајни обртни средства се оние коишто трајно се врзани во процесот на работењето и со нивна помош се обезбедува нормално одвивање на процесот на работење. Тие ја менуваат својата форма од една во друга за секогаш да се вратат на почетната форма. Такви средства се: готови пари, суровини и материјали, производство во тек, залихи на готови стоки, побарувања од купувачи итн.

За различни правни лица различен е потребниот обем на трајни обртни средства и тој зависи од природата на технолошкиот процес, од брзината на вршењето на одделни производствени операции, од можноста за редовно снабдување со потребните суровини, од можностите за реализација на стоките на пазарот и сл.

Поради тоа,²²⁹ за секое правно лице – фирма е различен економскиот оптимум на обртни средства.

Правните лица ги подмируваат потребите од обртни средства со сопствени обртни средства и со кредити за трајни обртни средства што ги добиваат од банките. Во вториов случај се работи за инвестициски кредит за трајни обртни средства.

7.3 Постапка при одобрување кредити

Постапката за одобрување кредити се одвива во четири фази.²³⁰

- Поднесување кредитно барање од страна на барателот на кредитот;
- Обработка на кредитното барање од страна на стручните служби на банката и изработка на реферат со предлог-одлука до кредитниот одбор на банката;
- Донесување одлука од страна на кредитниот одбор на банката;
- Реализација на одлуката од страна на стручната служба за кредитирање и склучување договор за кредит.

Оваа постапка речиси е секогаш иста, независно за кој вид кредит се работи. Единствено постои разлика во содржината на кредитното барање, во зависност од тоа за која намена се бара кредитот.

Пред сè, да ја разгледаме постапката при одобрувањето инвестициски кредити.

²²⁹ Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager., July 2005., op, cit., p. 199

²³⁰ Ibidem, p. 200

7.4 Постапка при одобрување кредити за основни средства

Правното лице кое бара кредит за основни средства, прво треба да изработи инвестиционен елаборат.

Во тој елаборат се објаснува технолошкиот процес на инвестицискиот проект, се одредува времето на неговото траење, се оценуваат потребите од тој проект, се презентираат анализите за извршените истражувања на пазарот, особено од аспект на пласманот на производите, потоа набавката на сировини и репроматеријали, се оценува потребата од кадри и на крај се дава оценка за оправданоста на проектот низ призмата на рентабилноста, економичноста и продуктивноста.

Исто така, проектот мора да содржи и анализа на можноста дали бизнисот може, така како што е проектиран, да го издржи финансиското оптоварување, од аспект на каматата и отплатната рата во целиот временски период за кој ќе биде кредитиран?

Вака изработениот инвестиционен елаборат од кредитобарателот се доставува до банката на разгледување.

7.4.1 Барање за одобрување инвестициски кредит

Во кредитното барање за одобрување инвестициски кредит за основни средства треба да се наведат следниве елементи:²³¹

- општи податоци за барателот на кредитот;
- висина на бараниот кредит;
- намена за којашто се бара кредитот;
- рок на враќање и висина на каматната стапка;
- динамика и услови за користење на кредитот;
- девизни ефекти (особено ако изворот на средства е од странска
- кредитна линија); и
- обезбедување (осигурување) што се нуди на банката за навремено и целосно враќање на кредитот.

Со кредитното барање до банката се доставуваат и инвестиционата програма, со целокупната проектна документација.

Покрај тоа, до банката се доставуваат и следниве документи, како прилози кон кредитното барање:

- согласност од надлежните органи за изградба на инвестицискиот
- објект (урбанистичка согласност за локација, градежно одобрение);
- завршни сметки за последните две години;
- преглед на инвестициските обврски за следниот период (период на
- инвестирање);
- одлука на надлежниот орган на правното лице за инвестицискиот
- зафат, како и за кредитното задолжување;
- регистрација на правното лице и усогласеност со Законот за трговски
- друштва; и
- договори или преддоговори за пласман на производите и сл.

²³¹ Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager., July 2005., op, cit., p. 210

7.4.2 Обработка на кредитното барање

Кредитното барање го обработуваат стручните служби на банката. Во одделни случаи, ако се работи за барање кредит на поголеми износи и доколку се работи за одредена специфична инвестиција за којашто во банката нема доволно стручни лица, се ангажираат лица, служби или институти надвор од банката кои ќе дадат мислења и оценки.

Обработката на кредитното барање е составена од две фази: претходна обработка на кредитното барање и суштинска обработка.

Претходната обработка на кредитното барање повеќе е од формална природа. Откако ќе се прими кредитното барање, тоа прво се заведува во регистарот на поднесени барања. Потоа се контролира дали кредитното барање ги содржи сите битни елементи што треба да ги има ваквото барање. Се контролираат исправноста и соодветноста на документацијата којашто е доставена заедно со кредитното барање, се проверува дали тоа е потпишано од овластени лица и сл.

Откако ќе се констатира дека од формална страна кредитното барање е исправно и комплетно, се пристапува кон негова суштинска обработка.

Пред сè, се оценува кредитната способност на барателот на кредитот. При оценувањето на кредитната способност се оценуваат повеќе елементи. Прво се анализира работењето на правното лице кое бара кредит и се испитува следново:²³²

- дали фирмата има уредно и ажурно книговодство;
- дали во своето работење остварува позитивен финансиски резултат, и не само во тековната година туку неколку години наназад;
- дали има појава на прелевање на основни во обртни средства и обратно;
- односи со банката – наменска употреба на средства и уредност во сервисирањето на дотогашните обврски;
- како се извршуваат обврските кон деловните партнери и државата;
- каква е состојбата на побарувањата од купувачите, од аспект на обем и наплата;
- каква е состојбата со стручниот кадар, односно дали има доволно стручни кадри за успешно водење на бизнисот;
- каква е состојбата во однос на обврските и имотот, дали овие податоци се искажани по пазарни вредности и во согласност со прописите.

Овие состојби можат релативно лесно да се утврдат кај оние коминтенти на банката кои севкупното работење го вршат преку неа. За секое вакво правно лице банката има посебно досие во коешто се евидентира секоја позначајна промена. На тој начин, во секој момент банката може да ја утврди финансиската и воопшто економската состојба на тоа правно лице. Овие фирми немаат обврска да поднесуваат целокупна документација при секое кредитно барање, зашто банката веќе ја има. Во вакви случаи многу е поедноставно испитувањето за кредитната способност на фирмата – барател на кредитот. Многу поголемо и потемелно е испитувањето кога се работи за фирма којашто прв пат се јавува за кредит кај банката, или доколку се работи за кредитно барање на поголеми суми.

Потоа, стручни служби на банката, сами или со институциите што ги повикале на помош, треба да ја оценат економската оправданост на инвестицискиот проект за кој се бара кредит, и тоа не само од микроаспект (од аспект на барателот на кредит), туку и од макроаспект, од аспект на стопанството во целост. Особено е важно да се

²³² Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager., July 2005., op. cit., p. 211

согледа дека кредитокорисникот може да го враќа кредитот по амортизационен план, кој соодветствува на одобриениот рок на кредитот и дека може да се издржи каматното напрегнување. При тоа треба да се одреди прагот на рентабилноста што секогаш треба да е поголем од одобрената каматна стапка за да се вкалкулира и одреден ризик од растот на каматната стапка. Курсниот ризик од кредитот кој е одобрен со девизна клаузула, вообичаено налага точно утврдување на девизните ефекти на инвестицискиот проект.

По извршената анализа на кредитното барање, стручната служба на банката составува реферат за барањето.

Рефератот ги содржи следниве елементи:²³³

- Воведен дел;
- Податоци за инвестицијата;
- Заклучни разгледувања;
- Предлог-одлука.

Во воведниот дел прво се наведуваат општите податоци за барателот на кредитот, како што се името (фирмата) и адресата, типот сопственост, потоа податоци за висината на средствата што ги бара, намената за нивна употреба, условите што ги нуди барателот во врска со каматната стапка, роковите за враќање на кредитот и сл. Во овој дел од рефератот се дава оценка и за кредитната способност на кредитобарателот, неговата задолженост во другите банки, преглед на дотогашните деловни односи со банката, доспеаноста на обврските, редовноста во сервисирањето на обврските (плаќање камата, провизии и сл.), висината на депозитите кај банката, обемот на денарскиот и девизниот промет, висината на акциите, односно финансиските вложувања и сл.

Во делот во којшто се изнесуваат податоците за инвестицијата се презентира оценката за инвестициската програма што ја даде стручните служби на банката или, пак, специјализираните институти за тој вид работа.

Во третиот дел - заклучни разгледувања се прави рекапитулација на оценките презентирани во претходните поглавја.

Доколку се оцени дека барателот на кредитот не ги исполнува условите за да може да му се одобри кредит, стручните служби на банката мора аргументирано да го образложат секој елемент на неисполнување.

Доколку пак оценката е позитивна, стручната служба го формулира текстот на предлог - одлуката.

7.4.3 Донесување одлука

Предлог-одлуката обично ги содржи следниве елементи:²³⁴

- името на корисникот на кредитот;
- висината и намената на кредитот;
- изворите на средства од коишто се одобрува кредитот;
- рокот на враќање и каматната стапка;
- динамиката на користење на кредитот;
- доспевањето на првиот ануитет и динамиката на враќање;
- сопственото учество на корисникот на кредитот во инвестицијата;
- инструментите за обезбедување наплата на кредитот;

²³³ Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager., July 2005., op. cit., p. 212

²³⁴ Ibid, p. 212

- и потребната документација што треба да се поднесе при користењето на кредитот.

Предлог-одлуката се упатува до органите на банката. Вообичаено е, со статутот на банката и со одлуката на управниот одбор, да се утврди постоење на два надлежни органи (кредитни одбори) коишто ќе имаат право на одлучување за различни опсегања на кредитните барања. Се разбира, составот на членството ќе биде со поголема тежина кај органот со поголеми износи и поголема одговорност.

Кога кредитниот одбор ќе донесе одлука, таа се доставува до кредитната служба која ја подготвила предлог-одлуката. Кредитната служба писмено го информира барателот на кредитот за донесената одлука. Доколку одлуката е позитивна, службата составува и договор за кредит.

7.4.4 Склучување договор за кредит

Договорот за кредит се составува меѓу банката, како давател на кредитот, и фирмата, како корисник на кредитот. Банката има изготвено посебни обрасци за договори. Тоа значи дека договорот мора да биде составен во писмена форма. Покрај општите услови, во договорот се наведуваат и посебните услови под коишто е одобрен кредитот.

Обично, договорот ги содржи следниве елементи:

- називот на договорените странки (така како што се запишани во регистарот);
- висината на кредитот, каматната стапка, рокот на отплата, изворите од коишто се одобрува, намената на кредитот итн.;
- висината на учеството на корисникот на кредитот;
- обврските на банката кон корисникот на кредитот и обврските на корисникот на кредитот кон банката;
- инструментите за обезбедување наплата на кредитот;
- надлежност на судот во случај на спор помеѓу странките, поради неисполнување на обврските кои произлегуваат од договорот; и
- на крај се пишуваат датумот и местото на склучувањето на договорот, и се ставаат потписи на договорените странки.

Договорот го потпишуваат овластени лица, а се ставаат и печати од банката и од фирмата – корисник на кредитот.

Договорот се составува во повеќе истоветни примероци.

Банката ги префрлува средствата од одобрениот кредит врз основа на соодветни документи: фактура за набавка на опрема, ситуации за извршни градежни работи и сл. Пред префрлувањето на средствата се проверува валидноста на поднесените документи за плаќање. Така, се прави дополнителна проверка на наменското користење на кредитот. Во моментот на префрлувањето на средствата во корист на фирмите наведени во документите, настанува кредитната обврска на кредитокорисникот.

Банката формира посебно досие за секој одобрен кредит (кредитно досие). Тука се чува целокупната документација доставена пред да се одобри кредитот и целокупната документација што ќе се достави во текот на користењето на кредитот.

Искористените средства се ставаат во отплата на тој начин што стручните служби на банката составуваат план на отплата на кредитот и отвораат сметка на којашто корисникот на кредитот ќе ги уплатува средствата.

Отплатувањето на инвестициските кредити, по правило, се врши во еднакви ануитети. Почетокот на отплатувањето, обично, се врзува со почнувањето на инвестицискиот проект.

Отплатите се евидентираат на посебно отворената кредитна партија. Ануитетите се распоредуваат на соодветни делови на отплати и на камати.

Доколку корисникот на кредитот навреме не го врати кредитот, банката е должна да го опомене. Ако и по таа опомена тој не го врати кредитот, банката презема одредени чекори за присилна наплата, како што се, блокирање на сметките на должникот или, пак, наплата по судски пат. Вообичаено, во договорот за кредит, банката вметнува посебна клаузула според којашто ако два или три последователни ануитети не се платат, тогаш таа смета дека сите обврски по кредитот се доспеани и ги активира расположливите инструменти за наплата.

7.4.5 Постапка за одобрување кредит за трајни обртни средства

Постапката за одобрување кредит за трајни обртни средства е иста како и постапката за кредит за основни средства. Разлика има само во содржината на кредитното барање.

Со кредитното барање до банката се доставуваат:²³⁵

- одлуката за задолжување од надлежен орган на правното лице-кредитобарателот;
- пресекот на книговодствената состојба од којашто можат да се утврдат состојбата на залихите, побарувањата и сл.;
- завршната сметка за последните две години;
- состојбата со трајните обртни средства според последната пресметка.

По обработката на кредитното барање, стручните служби на банката составуваат реферат со предлог-одлука и го доставуваат до кредитниот одбор на банката што треба да донесе дефинитивна одлука.

Доколку одлуката е позитивна, корисникот на одобриениот кредит склучува договор со банката.

8. Кредитирање на населението

Современиот стоковен промет речиси не може да се замисли без кредитирањето на населението. Со кредитирањето на населението се поттикнува личната потрошувачка, а преку неа и производството на одредени добра.

Кредитирањето на населението може да се извршува на два начина:

²³⁵ Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager., July 2005., op, cit., p. 213

- преку продажба на стоки на населението на отплата од страна на производствените и трговските фирми;
- преку одобрување банкарски кредити на населението.

Често, фирмите (производствени и трговски) практикуваат да продаваат на отплата одредени производи што имаат поголема вредност (мебел, теписи, бела техника и сл.) и што ги имаат на залиха во поголемо количество од оптималното. На тој начин тие ја зголемуваат реализацијата на овие стоки и постигнуваат повисок степен на искористеност на капацитетите.²³⁶

Во рамките на својата деловна политика, банките особено внимание му посветуваат на кредитирањето на населението. Тоа е логично со оглед на фактот дека штедните влогови на населението имаат значаен удел во кредитниот потенцијал на банката, од една страна, а и со оглед на фактот дека банкарските кредити на населението претставуваат значаен фактор во регулирањето на стоковно-паричните односи на пазарот.

Најчесто, банките ги одобруваат следниве видови кредити на населението:

- потрошувачки кредити;
- станбени кредити.

8.1 Краткорочно кредитирање на населението

8.1.1 Потрошувачки кредити

Потрошувачките кредити имаат значајно место во стоковниот промет. Тие овозможуваат поголема потрошувачка на стоки од куповната сила на потрошувачите. На тој начин, со зголемувањето на реализацијата на стоките преку потрошувачките кредити се овозможува зголемена стопанска активност. Постои заемна поврзаност помеѓу развојот на производствените сили во една земја и развојот на потрошувачките кредити. Колку една земја е на повисок степен од развојот на производствените сили толку и улогата на потрошувачките кредити е поголема. Потрошувачките кредити се составен дел на кредитната политика на една земја. Доколку стоковните фондови ги надминуваат куповните фондови на населението, тогаш преку кредитната политика банките се поттикнуваат да даваат повеќе и под поповолни услови потрошувачки кредити. Исто така, се води обратна политика кога куповните фондови ги надминуваат стоковните фондови.

Потрошувачките кредити му се одобруваат на населението најчесто за купување трајни потрошни добра (апарати за домаќинство – шпорети, фрижидери, потоа телевизори, мебел, автомобили и сл.).²³⁷

Потрошувачки кредити можат да добијат оние лица кои се во работен однос на неопределено време и лицата кои имаат редовни извори на приходи, како што се, пензионерите или лицата со самостојни професии.

Условите под коишто се даваат потрошувачките кредити ги одредуваат банките со посебен акт.

8.1.2 Постапка за одобрување потрошувачки кредит

Лицето кое сака да добие потрошувачки кредит поднесува барање до банката. Во барањето се наведуваат следниве податоци: име и презиме, адреса, датум и место

²³⁶ Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager., July 2005., op, cit., p. 214

²³⁷ Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager., July 2005., op, cit., p. 215

на раѓање, просечна месечна плата (или други редовни примања) и податоци во која фирма работи. Овој документ го потпишува барателот на кредитот, а го заверува фирмата каде што тој работи. По правило, банката бара двајца жиранти кои ќе гарантираат дека должникот ќе го врати кредитот, односно дека тие ќе го вратат доколку тој не го направи тоа. Исто така, жирантите ги даваат истите податоци заверени во нивните фирми.

Барателот на кредитот заедно со барањето поднесува и бланко меница на којашто на предната страна се потпишуваат тој и првиот жирант, а на опачината се потпишуваат двајцата жиранти. Со меницата се поднесува и менична изјава, со овластување за нејзино активирање во случај на неплаќање од страна на кредитокорисникот.²³⁸

При предавањето на барањето, ликвидаторот во банката проверува дали меницата е исправна (дали одговара по вредност и дали ги има сите потписи), дали се напишани и заверени сите податоци за барателот на кредитот и за жирантите и на крај дали се приложени другите документи со коишто се докажува намената на кредитот.

Потоа ликвидаторот ја пресметува кредитната способност на барателот и на жирантите. Кредитната способност се утврдува на тој начин што се пресметува 30%-35% од месечните редовни примања (во зависност од кредитната политика на банката). На овој начин се добива најголемиот износ од којшто може да се запира отплатувањето на кредитот. Доколку сè е во ред со тоа, ликвидаторот го предава барањето на комисијата за одобрување потрошувачки кредити којашто треба да донесе дефинитивна одлука. Во некои посложени банкарски системи оваа комисија се дефинира на ниво на кредитен одбор, а барањето за кредит, покрај ликвидаторот, треба да го ревидира и правниот сектор.

Откако комисијата или кредитниот одбор ќе утврди дека се исполнети сите предуслови за доделување кредит, се одобрува барањето, се одредува бројот на партијата на потрошувачкиот кредит на којшто ќе се уплатуваат месечните рати, се одредува делот којшто треба да се уплати во готово, се одредува вкупното задолжување и износот на месечната отплата (амортизационен план) и на крај се потпишува барањето.

Посебен потрошувачки кредит се смета и дозволеното пречекорување на тековната сметка, а според актите и политиката на банката неговата висина вообичаено се одобрува комисијски. Овие ненаменски, краткорочни и брзи пласмани, најчесто се обезбедуваат со редовна месечна плата и со меница со двајца жиранти.

8.1.3 Склучување договор за користење потрошувачки кредит

За договорите се изработени стандардни обрасци во кои се внесуваат.²³⁹

- името и презимето на корисникот на кредитот;
- намената на кредитот;
- висината на кредитот;
- месечната отплата;
- датумот на почетокот на отплатата и ставањето административна забрана на платата на корисникот; и

²³⁸ Ibid, p. 215

²³⁹ Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager., July 2005., op. cit., p. 219

- учеството што треба да го даде корисникот на кредитот, ако е така дефинирано во кредитните услови.

Договорот го потпишуваат овластените лица од банката и корисникот на кредитот. Тој се составува во четири примероци, два примерока за корисникот на кредитот и два за банката.

8.2 Долгорочно кредитирање на населението

8.2.1 Станбени кредити на населението

Еден дел од својот кредитен потенцијал банките го ангажираат и за давањето кредити за станбена изградба на населението.

Повеќето банки имаат одредено во своите акти да даваат станбени кредити за следниве намени:²⁴⁰

- за купување и за изградба на стан или куќа;
- за доградба или за надградба на стан или куќа;
- за адаптација и за уредување на стан или куќа.

Бидејќи овие кредити се користат за трајни вложувања и затоа што се даваат на долг рок, влегуваат во групата на долгорочни, односно инвестициски кредити.

8.2.2 Постапка за одобрување станбен кредит

Барателот на кредитот до банката поднесува барање за добивање станбен кредит. Во барањето тој треба да ги наведе следниве податоци:²⁴¹

- износот на кредитот;
- рокот на отплата;
- каматната стапка; и
- доказите за кредитната способност и сл.

Заедно со барањето се поднесуваат и соодветните документи. Видот и бројот на документите зависи од тоа дали се купува стан или се гради куќа, или се доградува, адаптира и сл.

Ако се купува стан, обично се поднесува договорот или преддоговорот склучен со правното или физичкото лице кое го продава станот. Доколку се гради куќа се поднесува:²⁴²

- градежен проект со сите пресметки за работите што треба да се направат, изработен од овластени лица;
- градежна дозвола и решение за локација, издадени од надлежни органи;
- доказ за сопственост на земјиштето и слични документи што ги бара законската регулатива.

Откако ќе го примат кредитното барање, кредитните референти го евидентираат во посебен регистар.

²⁴⁰ Ibid, p. 219

²⁴¹ Ibidem, p. 219

²⁴² Berger, N. Allen. Potential Competitive Effects on Basel II on Banks in SME Credit Markets in the United States. Board of Governors of the Federal Reserve System, Washington DC, February 2004, p. 259

Кредитните референти го разгледуваат барањето од формален и од суштински аспект, односно утврдуваат дали се приложени сите потребни документи и дали се исправни. Потоа ја утврдуваат кредитната способност на барателот на кредитот и на крај составуваат предлог-одлука за одобрување или за одбивање на кредитното барање. Овој предлог се доставува до кредитниот одбор кој донесува дефинитивна одлука.

Откако кредитниот одбор ќе донесе одлука, по писмен пат се известува барателот на кредитот.

Доколку одлуката е позитивна, барателот на кредитот треба до банката да ги поднесе следниве инструменти за обезбедување наплата на кредитот:²⁴³

- бланко акцептирана меница потпишана од двајца кредитоспособни жиранти;
- изјава во надлежниот суд со која корисникот на кредитот дава согласност банката да го прокнижи во интабулационата книга заложеното право во своја корист;
- полиса за осигурување што е винкулирана во корист на банката, со којашто на неа ѝ се пренесува правото на побарување коешто произлегува од договорот за осигурување;
- договор за залог на паричен депозит (алтернативно);
- договор за залог на државни обврзници (алтернативно).

8.2.3 Склучување договор за користење станбен кредит

Во договорот се утврдени сите детали околу начинот на користење на кредитот, отплатата и сл.

Стручните служби на банката составуваат план на отплата на кредитот. Планот на отплата ја содржи почетната состојба на долгот, ануитетот што се дели на отплатната квота и каматата и остатокот од долгот што останува по положениот ануитет.

Средствата на кредитот можат да се користат одеднаш или во рати, потоа можат да се пренесат по вирмански пат, или со чек или, пак, да се исплатат во готово. Најчесто се прави комбинација од безготовинско и готовинско плаќање, но во секој случај, во договорот мора да биде наведен начинот на кој ќе се користи кредитот што го одобрува банката.

Сепак, при одобрувањето станбени кредити, поради строгата намена на овие средства, се наведува и посебна клаузула во договорот според која средствата се пренесуваат на за тоа означената сметка во банката на корисникот на тие средства (продавач на стан, градежна фирма и сл.).

²⁴³Ibid, p. 259

9. Кредити за унапредување на стопанството

Земјите во развој, транзиција како и останите се повеќе ја согледуваат улогата на развојните банки во банкарскиот систем.

Кредитите кои што ги даваат овие банки имаат за цел :

- да го потпомогнат работењето на малите и средни претпријатија
- да го поттикнат извозот на стоки
- да ја зголемат вработеноста
- да го зголемат технолошкиот развој преку воведување на нови технологии
- да овозможат зголем стопански раст

Овие кредити во Р.М ги пласира Македонската банка за подршка на развојот оснивана 1998 година, основана како Акционерско друштво

Таа настапува како пазарен субект и е независна во деловното одлучување, а со останатите банки не е во конкуренција туку во комплементарност.

Комплементарноста со комерцијалните банки значи тесна соработка која се остварува преку дополнување на понудата на услугите на комерцијалните банки во оние области во кој тие немаат множности да се вклучат. Македонската банка за подршка на развојот директно не ги кредитира крајните корисници, туку тоа го прави преку избрани комерцијални банки "тн" банки учеснички.

10. Неутрални банкарски работи

Неутрални банкарски работи се нарекуваат оние банкарски работи во коишто банката не се појавува ниту во улога на должник, ниту во улога на доверител – туку се јавува во улога на посредник. Поради тоа овие работи уште се нарекуваат и посреднички, односно комисиони банкарски работи. За извршените услуги банката не наплатава камата, туку провизија.

Меѓу позначајните посреднички работи спаѓаат следниве видови:²⁴⁴

- посредување во платниот промет;
- чување и управување со вредности или депо-работи;
- купување и продавање вредносни хартии, девизи, валути и благородни метали за туѓа сметка;
- преземање гаранции и давање гаранции;
- отворање акредитиви и издавање кредитни писма.

10.1 Посредување во платниот промет

По спроведените реформи во платниот систем, банките се јавуваат во улога на носители на платниот промет.

Платниот промет се јавува во неколку форми:²⁴⁵

²⁴⁴ Berger, N. Allen. Potential Competitive Effects on Basel II on Washington DC, February 2004, op, cit., p. 260
²⁴⁵ Ibid, p. 260

- готовински платен промет што се врши на благајните во банките (поопширно за благајничкото работење ќе зборуваме на друго место)
- безготовински платен промет што содржи пренос на средства од една на друга сметка по налог на комингентот;
- инкасо работи се банкарски работи по коишто банката, за сметка на своите комингенти, врши служба на наплатавање на нивните меници, чекови, кредитни писма и сл.

За вакви и за слични на овие услуги што ги прави банката, таа наплатува провизија од своите комингенти.

10.2 Чување и управување со вредности – депо работи

Банките се занимаваат и со чување и со ракување на одредени вредности на своите комингенти. Најчесто тие имаат посебно изградени простории за таа намена – трезори (сефови).

Во банката, правните лица најчесто депонираат разни вредносни хартии, како што се меници, обврзници и сл.

Физичките лица (граѓаните) најчесто депонираат злато и накит.

Во банкарската терминологија се разликуваат отворено и затворено депо.

За отворено депо зборуваме кога банката на чување прима вредносни хартии за коишто банката се обврзува, покрај чувањето, да врши и наплата на нив, амортизација на нив и сл.²⁴⁶

Кај затвореното депо – банката на чување прима затворени (запечатени) вредности. Нејзина обврска е да ги предаде, по изминувањето на рокот, така како што ги примила. Овој тип услуги од затворено депо, особено со растот на политичкиот ризик во РМ, рапидно се зголеми.

Contract	Open	High	Low	Change
Mar 12	1.0000	1.0000	1.0000	0.0000
Mar 15	1.0000	1.0000	1.0000	0.0000
Mar 18	1.0000	1.0000	1.0000	0.0000
Mar 21	1.0000	1.0000	1.0000	0.0000
Mar 24	1.0000	1.0000	1.0000	0.0000
Mar 27	1.0000	1.0000	1.0000	0.0000
Mar 30	1.0000	1.0000	1.0000	0.0000
Mar 31	1.0000	1.0000	1.0000	0.0000

10.2.1 Купување и продавање вредносни хартии, девизи, валути и благородни метали за туѓа сметка

Овие банкарски работи многу се раширени во развиените земји каде што постои развиен пазар на вредносни хартии. Бидејќи населението не е доволно стручно за да ракува со вредносните хартии, тоа им ја доверува оваа работа на банките. Така, банките за сметка на своите комингенти вршат купопродажба на вредносни хартии или на берзите вршат купопродажба на девизи и на валути, како и на скапоцени метали. Се разбира, за тоа наплатуваат провизија. Со појавата на државните обврзници наместо „заробените“ девизи, трансфер направен според закон, физичките лица влегоа во овој тип користење на банкарскиот производ при продажбата на тие обврзници на берзата.

²⁴⁶ Berger, N. Allen. Potential Competitive Effects on Basel II on Washington DC, February 2004, op. cit., p. 263

10.2.2 Преземање гаранции и давање гаранции

При преземањето на гаранција банката се обврзува дека на одреден корисник ќе му ја подмири обврската којашто кон него ја има нејзиниот коминтент, доколку тој не ја подмири својата обврска.²⁴⁷

Исто така, банката издава гаранции во корист на нејзините коминтенти. Со тоа банката им овозможува на своите коминтенти полесно да склучуваат одредени зделки со партнерите, бидејќи нивните партнери, односно доверители, се сосема сигурни дека работата ќе биде извршена според договорените услови, затоа што банката гарантира за уредното извршување на обврските.

Најчесто гаранции се даваат во стоковниот промет (почесто надворешниот), во градежништвото, особено при договарањето инвестициски работи во странство и сл.

За некои позначајни деловни зделки често не е доволна гаранцијата од една банка така што се бара дополнителна гаранција од некоја поголема и пореномирана банка. Ваквата гаранција се нарекува супергаранција. За дадените гаранции банката наплатува соодветна провизија.

Се бара гаранцијата да биде обезбедена, затоа што гаранцијата, особено од типот платежна, за банката претставува потенцијален кредит. Свкупната постапка за одобрување и за издавање гаранција е истоветна како и за одобрување кредит.

Гаранцијата може да биде платежна, царинска, лицитациска, чинидбена, во зависност од тоа зошто се издава.

10.2.3 Отворање акредитиви и издавање кредитни писма

Акредитив е банкарски инструмент со којшто една банка, по налог на својот коминтент, и`налага на друга банка да му стави на располагање одреден паричен износ во одреден рој на лицето означено на акредитивот.

Постојат повеќе видови акредитиви.

Неусловени акредитиви се оние во коишто корисникот на акредитивот може да го користи акредитивот без обврска да исполни некои услови.

Условени се оние акредитиви во коишто корисникот на акредитивот може да го користи акредитивот по исполнувањето на одредени услови наведени во него.

Отповикливи се оние акредитиви коишто налогодавачот може да ги отповика, да ги откаже во секое време.²⁴⁸

Неотповикливиот акредитив налогодавачот не може да го откаже по своја волја, без да се согласи со тоа корисникот на акредитивот.

Документарен акредитив се нарекува оној акредитив чиешто исплатување е условено со презентирање одредени документи наведени во акредитивот. На пример, такви документи се фактури, консомани, товарни листови и сл.

Отворањето акредитиви се смета за многу сложена банкарска операција, каде што особено треба да се внимава на точното прецизирање на условите на акредитивот, документите, обезбедувањето и сл. Отворањето акредитиви значи вклучување во меѓународните плаќања, а затоа е потребно максимално професионално банкарско однесување.

При постоење на непознатост и недоверба меѓу продавачот и купувачот во меѓународната трговија, се препорачува акредитивот како инструмент за плаќање. За банката е крајно ризично да отвора необезбедени акредитиви, иако тоа е

²⁴⁷ Ibid, 263

²⁴⁸ Berger, N. Allen. Potential Competitive Effects on Basel II on Washington DC, February 2004, op, cit., p. 264

попрофитабилно. Тоа е така затоа што во блиска иднина можната загуба ќе биде значајно поголема од профитот.

Кредитните писма претставуваат писмени налози од една банка на друга банка со коишто се наложува на доносителот или на точно одредено лице да му се исплати износот означена во писмото. Износот може да се исплати во една или во повеќе рати.

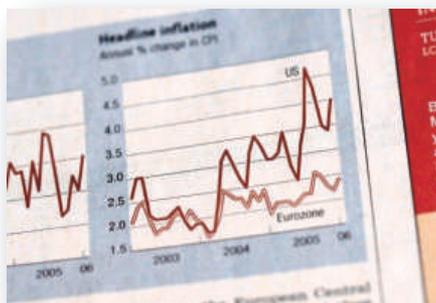
Најчесто кредитните писма ги користат претставништвата на одделни организации, трговски патници, а и други лица кои често службено патуваат од едно во друго место.

11. Сопствени банкарски работи

Сопствени банкарски работи се оние банкарски работи што банката ги врши во свое име и за своја сметка. Банката ги врши овие работи со единствена цел да оствари што поголема заработувачка. Овие банкарски работи се карактеристични за банкарството во развиените земји. Покарактеристични банкарски работи од овој вид се арбитражните банкарски работи и берзанските шпекулации. Во арбитражните работи влегуваат арбитражата на девизи и на валути. Арбитража значи донесување одлука. Банките донесуваат одлука да продаваат или да купуваат девизи или валути и на тој начин да заработуваат на разликата во курсевите што постојат на различни берзи.²⁴⁹

Берзанските шпекулации се слични на претходните банкарски работи, само што тука предмет на купопродажба се вредносните хартии. Банката ги купува вредносните хартии кога нивната цена е пониска, а ги продава кога нивната цена е повисока.

²⁴⁹ Berger, N. Allen. Potential Competitive Effects on Basel II on Washington DC, February 2004, op. cit., p. 265

Прашања за проверка на значењата на учениците

1. Објаснете го потеклото на поимот кредит!
2. Според кои критериуми може да се врши поделба на кредитите?
3. Кои се основните карактеристики на есконтниот кредит?
4. Дали ја знаете формулата според којашто се пресметува есконтот?
5. Која банка кај нас врши реесконттирање на мениците?
6. Која е основната пречка во Република Македонија за поширока примена на контокорентните кредити?
7. Во што е специфичноста на акцептниот кредит?
8. Дали знаете на чие име гласат документите кај рамбурсниот кредит, откако извозникот ќе му ја испрати стоката на увозникот?
9. Кои делови од платниот промет во нашата земја ги вршат банките?
10. Што е тоа отворено, а што затворено депо?
11. Што е тоа супергаранција?
12. Какви видови акредитиви постојат?
13. Какви банкарски работи се арбитражните работи?
14. Кои депозити се сметаат за долгорочни?
15. Кој може во нашава земја да емитува обврзници?
16. Во што се разликуваат обврзниците од акциите?
17. Во кој случај долгорочните кредити добиени од странство имаат позитивно влијание, а во кој негативно влијаат врз развојот на земјата?
18. Објаснете го потеклото на поимот кредит!
19. Според кои критериуми може да се врши поделба на кредитите?
20. Кои се основните карактеристики на есконтниот кредит?
21. Дали ја знаете формулата според којашто се пресметува есконтот?
22. Какви видови кредити разликуваме според намената?
23. Кои видови инвестициски кредити ги знаете?
24. Колку фази има за одобрување кредити?
25. Кои елементи ги содржи кредитното барање? Наведете кои се тие!
26. Од колку делови е составен рефератот за кредитно барање? Наведете кои се тие делови!
27. Кои елементи ги содржи предлог-одлуката, а кои договорот за кредит?
28. По што се разликува постапката за одобрување кредит за трајни обртни средства од постапката за одобрување кредит за обртни средства?
29. Какви кредити му одобруваат банките на населението?
30. Какви документи се поднесуваат со барањето кредити за градење куќа?
31. Кои лица можат да добијат потрошувачки кредит?
32. За кои намени најчесто се одобруваат потрошувачките кредити?
33. Постојат три главни вида банкарски работи. Наведете кои се тие!
34. Зошто во сите земји емисијата на пари е под контрола на државата?
35. Какви видови парични депозити постојат?

36. Со кои посебни карактеристики се карактеризира штедењето на населението кај нас?
37. Какви мерки можете да предложите за да го унапредите штедењето на населението кај банките?
38. Зошто реесконтот е краткорочна пасивна банкарска работа?
39. Во кои земји најчесто се практикува реломбардот?
40. Зошто револвинг кредитите уште се нарекуваат и поштенски кредити?

Вежби

1. Што припаѓа во краткорочни пасивни банкарски работи?

---

2. Објаснете за емисијата на пари!

---

3. Какви видови на депозити познавате?

1. _____	4. _____
2. _____	5. _____
3. _____	6. _____

4. Објаснете што знаете за парични депозити на граѓани!

---

5. Дефинирајте благајнички записи!

---

6. Дефинирајте го поимот реесконт!

---

7. Дефинирајте го поимот реломбард!

---

8. Дефинирајте го поимот револвинг!

---

9. Дефинирајте активни банкарски работи!

---

10. Дефинирајте есконтен кредит!

---

11. Дефинирајте акцептен и ломбарден кредит?

---

12. Како се одвива есконтирањето на меница?

---

13. Дефинирајте ломбарден и акцептен кредит!

---

14. Дефинирајте кредити за основни средства!

---

15. Која е постапката при одобрување кредит?

---

16. Како се обработува кредитното барање?

---

17. Дефинирајте потрошувачки кредит!

---

18. Која е постапката за одобрување потрошувачки кредит?

---

19. Дефинирајте станбен кредит за население!

---

20. Кои се неутрални банкарски работи?

1. _____	4. _____
2. _____	5. _____
3. _____	6. _____

21. Дефинирајте депо работи!

---

22. Дефинирајте преземање и давање на гаранции!

---

23. Дефинирајте сопствени банкарски работи!

ДРУГИ БАНКАРСКИ РАБОТИ СО НАСЕЛЕНИЕ

Преглед на темата

Благајничко работење
Работење на дневна благајна
Трезорско работење
Отворање штедни книшки
Како функционира отворањето
штедни книшки
Исплата на штедни влогови
Гасење штеден влог
Отворање трансакциска сметка
на граѓани
Отворање девизни сметки и
девизни штедни влогови
Отворање тековни сметки на
граѓани
Чек по тековна сметка на
граѓани
Откупување чекови

Издавање чекови и кредитни
писма
Купување чекови
Менувачко - валутни работи
Пример за работење на
Тутунска банка
Мисија на банката
Преглед на финансиските
резултати на банката за 2009
година
Управување со ризици

Цели на учење

По читањето на оваа тема, вие треба да бидете способни:

- да го дефинирате благајничкото работење
- да ги претставите деловите на благајничкото работење
- да дефинирате работење на дневна благајна
- да дефинирате трезорско работење
- да објасните кои вредности ги има трезорското работење
- да објасните како се отвора штедна книшка
- да објасните како се испраќаат штедни влогови
- да објасните како се отвора трансакциска сметка
- да објасните како се отвора девизна сметка и штеден влог
- да објасните како се отвора чек по тековна сметка на граѓани
- да објасните како се откупуваат и издаваат чекови
- да објасните како се купуваат чекови
- да објасните како кои се менувачко валутни работи
- да го прикажете примерот за Тутунска банка
- да дадете приказ на мисијата на банката
- да ги објасните финансиските резултати на банката
- да наведете кои ризици постојат

Благајничкото работење на банките е поделено во два дела: работење на дневната благајна и работење на трезорот.

Под трезорско работење се подразбира трезорот или касата каде што се чуваат пари и други вредности во специјално изградените простории во зградата на банката. За внес и изнес на вредностите во и од трезорот се издава документ што се нарекува „налог за пренос на вредностите“.

На благајните им е одреден максимум готови пари што може да ги држи во благајната. Вишокот над тој максимум се предава во трезор.

Депонентот пополнува посебен образец „вложувам денари“ којшто се внесува, запишува покрај износот што се вложува со букви и бројки.

Штедниот влог се гаси кога ќе се пренесе во некоја друга деловна банка, кога ќе се претвори депозитот по видување во орочен депозит или пак, во случај на смрт на сопственикот на штедниот влог и пренесување на штедниот влог на наследниците.

Патничките чекови гласат на заокружени износи втиснати на чекот.

КЛУЧНИ ПОИМИ

☒ благајничко работење	☒ девизна сметка
☒ благајнички максимум	☒ девизна книшка
☒ трезорско работење	☒ тековни сметки
☒ дневна благајна	☒ чек по тековни сметки
☒ странски валути	☒ откупување чекови
☒ скапоцени метали	☒ издавање чекови
☒ штедни книшки	☒ купување чекови
☒ штедни влогови	☒ менувачко валутни работи
☒ гаснење влог	☒ Тутунска банка
☒ трансакциона сметка	

1. Благајничко работење

Деловните банки во нашата земја го вршат платниот промет на населението.

Работите околу денарските и штедните влогови, работите околу тековните сметки и сметките на граѓаните се извршуваат преку благајната на банката.

Готовинскиот платен промет се врши преку благајната. Благајната претставува просторија или место во друштвото каде што се примаат, издаваат и чуваат пари и хартии од вредност.

Благајничкото работење на банките е поделено во два дела: работење на дневната благајна и работење на трезорот.

Банките во нашата земја вршат дел од платниот промет за сметка на населението и на правните лица. Работите околу денарските и девизните штедни влогови, трансакциските сметки се извршуваат преку благајната на банката.

Благајничкото работење на банките е поделено на два дела:²⁵⁰

1. Работење на дневна благајна и
2. Работење на трезор.

Под дневна благајна се подразбираат благајнички работи со странки коишто секојдневно се вршат во банките. Вообичаено е во банките да има посебни благајни за работи од домашниот платен промет каде што се вршат готовински уплати и исплати на правни лица и благајни за работи со населението каде што се врши откуп и продажба на конвертибилни странски валути, менувачко работење, уплати и исплати по денарски и девизни трансакции, трансакциски сметки, потрошувачки кредити и др. На благајните им е одреден максимум на готови пари што можат да ги држат во благајната, а вишокот над тој максимум се предава во трезор.

Под трезорско работење се подразбира трезорот или касата каде што се чуваат пари и други вредности во специјално изградените простории во зградата на банката. За внес и изнес на вредностите во и од трезорот се издава документ што се нарекува „налог за пренос на вредностите“. Сите промени во трезорот се евидентираат во трезорската книга и секојдневно се врши контрола на состојбата со вредностите во трезорот, односно се врши срамнување на стварната состојба во трезорската книга.

1.1 Работење на дневна благајна

Под дневна благајна се подразбираат, главно, благајнички работи коишто секојдневно се вршат во банките. Благајничкото работење, главно, ги опфаќа следниве работи:²⁵¹

- Прием на готови пари од промет и други наплати;
- Примање готовина од сметките заради вршење одредени уплати, односно заради пополнување на благајничкиот максимум на готовина во каса и исплати во готови пари;

²⁵⁰ Трпески, Љубе. Банкарско работење, Просветно дело, Скопје, 2002, стр. 211

²⁵¹ Исто, стр. 212

- Уплата на примените готови пари од промет и други основи на сметките.

По правило, работите во дневната благајна се поделени на работи на ликвидатура и работи на благајната. Овие работи може да ги врши и едно лице. Исто така, вообичаено е во банките да постојат посебни благајни од внатрешен платен промет и благајни за работи од меѓународниот платен промет.

Во благајните за работи од внатрешен платен промет се вршат уплати и исплати по штедни влогови, уплати и исплати со сметки и тековни сметки на граѓаните, потрошувачки кредити и сл.

Во благајните за работи од меѓународниот платен промет се врши откуп и продажба на конвертибилни странски валути, се врши издавање и прием на кредитни писма и чекови што гласат на странска валута и сл.

Просториите во благајната се одвоени од останатите простории и пристапот во благајната не е дозволен на други лица независно дали се тоа надворешни или од банката.

Работата со странки се врши одредено време и истото треба да биде истакнато на видно место на благајната. Во зависност од обемот на работата се одредува бројот и видот на благајните. Ако обемот на работата со населението е голем се формираат т.н. посебни благајни за уплати, благајни за девизи итн.

1.2 Трезорско работење

Изразот „трезор“ води потекло од француски јазик и во буквален превод значи „богатство“. Инаку, во банкарското работење има повеќе значења, како на пример, каси или уреди каде што се чуваат пари и други вредности. Меѓутоа, со поимот трезор најчесто се именуваат специјално изградени простории (најчесто подземни) во зградата на банката во коишто се чуваат пари и други вредности.

Основно правило во трезорското работење е трезорот или касата да имаат најмалку две различни брави и два различни клуча. Со секој клуч ракува посебно лице. Заради тоа, со трезорот мора да ракуваат најмалку две лица. Тие лица се викаат трезорски соклучари. Трезорот или касата можат да ја отворат само ракувачите на клучевите и тие се должни да присуствуваат за целото време додека трезорот односно касата се отвори.

Во трезорот се чуваат следниве вредности,²⁵²

- Книжи и ковани домашни пари;
- Странски валути;
- Хартии од вредност;
- Скапоцени метали и
- Останати вредности.

Како се испраќаат вредностите од една до друга деловна банка?

Вредностите се испраќаат на два начина, или со аманентна пратка или преку курир.

Аманентна пратка претставува вредносно писмо испратено преку пошта за кое аманентната пошта гарантира дека уредно ќе го предаде. За да се испрати вредноста преку аманентна пратка, најнапред се издава „налог за пренос на вредности“. Потоа се врши пакување на вредноста. Пакувањето мора да се изврши комисијски и во присуство на ракувачите на клучевите. За пакувањето се употребуваат посебен вид вреќи.

²⁵² Трлески, Љубе. Банкарско работење, Просветно дело, Скопје, 2002, стр. 212

Често вредностите се пренесуваат и преку курири. И кога се користат курири за пренесување на вредностите, треба да се преземат мерки за безбедно пренесување на вредностите, односно се преземаат сите мерки за безбедно пренесување на пратката.

2. Отворање штедни книшки

Лицето кое сака да отвори штедна книшка во деловната банка најнапред треба да пополни образец што се вика „пристапница“. Во тој образец, вложувачот ги наведува своите лични податоци (име, презиме, татково име, година на раѓање, занимање, адреса и сл.), депонира потпис, и како што е потпишан на пристапницата така треба да се потпишува и во сите наредни вложувања и подигнувања на штедната книшка.

Откако ќе се пополни пристапницата, шалтерскиот работник ја пополнува книшката со истите податоци. Потоа, сопственикот на книшката се потпишува на неа, на истиот начин како што се потпишал на пристапницата и како што ќе се потпишува во иднина, користејќи ги средствата.

На првата страница од штедната книшка се внесуваат задолжителните податоци по следниов редослед.²⁵³

- Број на банката;
- Број на штедна книшка;
- Име на банката и експозитурата што го води влогот;
- Име и презиме на депонентот;
- Точна адреса на депонентот;
- Име и презиме на овластеното лице да располага со штедната книшка.

На последната страница од книшката се внесуваат најважните објаснувања и упатства за депонентот, како што се на пример:²⁵⁴

- дека штедните влогови се тајни и неповерливи;
- Начинот на располагање со штедната книшка;
- објаснување во случај да се загуби штедната книшка и сл

Како се врши уплата на пари на штедните книшки?

Депонентот пополнува посебен образец „вложувам денари“ што се внесува, запишува покрај износот што се вложува со букви и бројки. Тој образец, заедно со книшката, депонентот го предава на шалтерскиот работник во деловната банка. Работникот на банката ги проверува податоците, ги пребројува парите и го запишува соодветниот износ во книшката, го утврдува новото салдо, се потпишува и става печат на банката.

²⁵³ Трпески, Љубе. Банкарско работење, Просветно дело, Скопје, 2002, стр. 212

²⁵⁴ Исто, стр. 212

3. Како функционира отворањето штедни книшки

Со цел да се избегнат злоупотребите во финансиското работење, банките се должни за сите штедни влогови (денарски или девизни) да им издаваат штедни книшки на физичките лица, а во спротивно, Народната банка со решение го укинува делот од дозволата што се однесува на прибирањето штедни влогови. Лицето кое сака да отвори штедна книшка во банката, прво треба да пополни образец во којшто ги наведува сите свои лични податоци и депонира потпис.

Исплатата од штедните книшки се врши со посебен образец „за подигнување“ каде што се внесуваат истите податоци како и при вложувањето. Се запишува износот што се подига од книшката, се пресметува и запишува новото салдо, се потпишува книшката и се става печат на банката, по што се добиваат подигнатите пари.

Штедниот влог се гаси во случај кога ќе се пренесе во друга банка, кога депозитот по видување ќе се претвори во орочен депозит или, пак, во случај на смрт на сопственикот на штедниот влог и негово пренесување на наследниците

3.1 Исплата на штедни влогови

Слично како и вложувањето, постои посебен образец за „подигнување“ каде што се внесуваат истите податоци како и при депонирањето, вложувањето, се внесува паричниот износ што треба да се подигне и заедно со книшката и личната карта се предава на шалтерскиот работник.

Работникот на благајната, најнапред, врши проверка на идентитетот на сопственикот на штедните книшка и проверка на истоветноста на претходно депонираниот потпис.²⁵⁵

По извршената проверка, работникот на банката го запишува износот што се подигнува од штедната книшка, пресметува и го запишува новото салдо, се потпишува на книшката и става печат на деловната банка.

Правото на располагање со средствата од штедната книшка може да се пренесе и на друго лице. Преносот се врши со издавање на полномошно. Деловните банки обично имаат посебен образец за полномошно на кој што сопственикот на книшката ги внесува податоците за лицето на кое му го пренесува правото и своерачно се потпишува како доказ дека тој го издал полномошното.

3.2 Гаснење штеден влог

Штедниот влог се гаси кога ќе се пренесе во некоја друга деловна банка, кога ќе се претвори депозитот по видување во орочен депозит или пак, во случај на смрт на сопственикот на штедниот влог и пренесување на наследниците.

²⁵⁵ Трлески, Љубе. Банкарско работење, Просветно дело, Скопје, 2002, стр. 214

Замена на штедната книшка се врши кога ќе се пополнат сите страници во штедната книшка, кога книшката е оштетена или кога банката воведува нови книшки коишто се разликуваат по формата и содржината.

Старата книшка се поништува на тој начин така што се става печат на којшто пишува поништена, на секоја страница или се издупчува секоја страница на книшката. Поништената книшка се враќа на сопственикот.

Деловната банка по срамнувањето на состојбата на старата книшка со евиденција издава нова книшка.

3.3 Отворање трансакциска сметка на граѓани

Отворањето трансакциска сметка е позитивна банкарска работа при којашто платите на вработените се исплаќаат преку овие сметки за да се префрлат или легнат на дебитните картички преку коишто граѓаните можат да располагаат со нивните парични средства. Од економска гледна точка, тоа е многу корисна работа затоа што парите не се чуваат по домовите, туку тие се наоѓаат во банките и влегуваат во кредитниот потенцијал на банките. При секое купување на стока со картичката се врши пренос на паричниот износ од сметката на купувачот на сметката на продавачот каде што парите го извршиле купопродажниот акт без воопшто да излезат од банката.

Трансакциски сметки и дебитна картичка можат да отворат само граѓаните кои се во работен однос на неопределено време, пензионерите и граѓаните кои со личен труд се здобиваат со доход како, на пример, слободните уметници, занаетчиите и сл.

Граѓаните можат да вршат уплати на трансакциските сметки од секој приход. Во корист на својата трансакциска сметка, тие можат да уплатуваат готови пари на шалтерите на банките или поштата, можат да ги пренесуваат платите или пензиите, да купуваат стоки, да плаќаат извршени услуги, да плаќаат даноци и други обврски или, пак, да подигнуваат готови пари.

Помеѓу банката и граѓанинот се склучува писмен договор за отворање трансакциска сметка.

Во својата деловна политика банките одредуваат до кој износ ќе дозволуваат овие сметки да преминуваат во долговно салдо –дозволено пречекорување.

3.4 Отворање девизни сметки и девизни штедни книшки

Граѓаните од нашава земја кои внесуваат или, пак, примаат девизи од странство, можат да постапат со нив на неколку начини.²⁵⁶

- Можат да ги продадат на некоја банка или на менувачница и да добијат денари;

²⁵⁶ Трпески, Љубе. Банкарско работење, Просветно дело, Скопје, 2002, стр. 221

- Можат да отворат девизна сметка во некоја наша банка;
- Можат да отворат девизна штедна книшка и девизните средства да ги држат како девизен штеден влог;

Девизната сметка или девизната штедна книшка се отвора на многу сличен начин како и денарската штедна книшка. Со пополнување на потребните обрасци и соодветен документ за лична идентификација се добива девизната штедна книшка, а со девизната сметка лицето може да вложува или да подига средства од таа сметка на девизната штедна книшка.

Притоа, девизните штедни влогови можат да бидат како денарските вложени во деловната банка:²⁵⁷

- По видување;
- Орочени на неодредено време со отказан рок;
- Орочени на одредено време;
- Наменски и ненаменски.

Како се отвора девизна сметка или девизна штедна книшка?

На посебни шалтери во деловните банки се пополнува образецот „пристапница“ во којашто се наведуваат името и презимето, адресата и сл.

Доколку се отвора девизна сметка на сопственикот на девизна сметка банката му дава еден примерок од пристапницата или посебен картон во којшто се внесени битните елементи од пристапницата за да има увид во бројот и да му послужи при вложување или подигнување средства од девизната сметка.

3.5 Отворање тековни сметки на граѓаните

Последниве години се повеќе и повеќе замав зема отворање тековни сметки како една позитивна појава, платите на вработените да се исплатуваат преку тековни сметки и штедни книшки.

Од економска гледна точка, тоа е една многу корисна работа затоа што парите не се чуваат по домовите, туку тие се наоѓаат во деловните банки и влегуваат во нивниот кредитен потенцијал.

Доколку се прави споредба што е подобро, дали исплатата на платите преку тековни сметки или преку штедни книшки, подобро е преку тековни сметки. Зошто?

Ако парите се наоѓаат на штедна книшка за секое купување мора да се подигнат од книшката и да се предадат на продавачот од кој се купува стоката. Потоа продавачот ги внесува на својата штедна книшка или своја сметка во банката. Значи парите излегле од банката, го завршиле купопродажниот акт за, по извесно време, повторно да се вратат во банката.

Во случај на постоење на тековна сметка, парите воопшто не мора да излезат од деловната банка. Како е можно тоа?

Тој стоката ја плаќа со чек. Продавачот на стоката го носи тој чек во банката. Сопственикот на тековната сметка може да купи стока без да подига готови пари од сметката во банката и деловната банка врши пренос на паричниот износ од сметката на купувачот на сметката на продавачот. Така парите го извршиле купопродажниот акт без воопшто да излезат од банката. Од тие причини, исплатата по тековните сметки е подобра. Граѓанинот кој сака да отвори тековна сметка поднесува писмено барање да деловната банка. Право на отворање тековна сметка имаат само граѓаните кои се во работен однос на неодредено време, пензионерите и граѓаните кои со свој личен труд остваруваат приход. Потоа се склучува писмен договор помеѓу деловната банка и граѓанинот за отворање на тековна сметка. Откако ќе му се отвори тековна сметка,

²⁵⁷ Исто, стр. 224

сопственикот може да овласти и некое друго лице да располага со парите на тековната сметка.

Сопственикот на тековната сметка треба да внимава да не врши исплати над износот на паричните средства на тековната сметка. Доколку некој издаде повеќе чекови што немаат покритие, истиот одговара законски. Деловните банки врз основа на посебен договор склучен помеѓу нив, дозволуваат и издавање чекови без покритие до определен износ.

3.6 Чек по тековна сметка на граѓани

Чекот по тековна сметка на граѓаните Образец ПП22 се употребува за безготовинско плаќање од страна на граѓаните во трговска мрежа, за подигнување ефективни средства (готови пари), како и за други безготовински плаќања.

Чекот по тековна сметка на граѓаните е лимитиран што подразбира дека банката однапред ја определила границата до којашто смее да се движи износот на средствата назначени на тој чек т.е. износот за којшто таа одговара за исплата при презентација на чекот за наплата. Лимитирање на чековиот износ се утврдува со одлука на Управниот одбор на здружението.

Во досегашната пракса, правните лица многу често ги користеа примените чекови од граѓаните врз основа на тековните сметки во понатамошна циркулација за плаќање на своите обврски. Со упатството за формата и содржината на платните инструменти за вршење на платниот промет во земјава се предвидува на самиот чек да биде отпечатена клаузулата „**овој чек не може да се пренесе на друго лице**“. Впишувањето на ваквата клаузула означува дека елементот „на корисникот“ што задолжително се пополнува, строго определува кому ќе му биде исплатен износот на чекот и оневозможува натамошна циркулација во платниот промет на чекот по тековната сметка на граѓаните.

Сопствениците на тековната сметка од банката добиваат чековна карта и чековни бланкети.

Чековните бланкети се состојат од два дела: чек и талон. Чекот претставува платежно средство, а талонот служи за евиденција за искористените чекови.

Чековниот бланкет треба да биде читко пополнет. Не се валидни пречкртани, бришени и нејасни чекови.

Во кои случаи се гаснат или затвораат тековните сметки?

Тековните сметки се затвораат во следниве случаи²⁵⁸:

- На писмено барање на сопственикот на сметката;
- Во случај на злоупотреба од страна на сопственикот на чековната карта;
- Во случај на смрт на сопственикот на сметката.

Банката е должна, при гаснењето на тековната сметка, да ја повлече чековната карта и неискористените чековни бланкети.

²⁵⁸ Трпески, Љубе. Банкарско работење, Просветно дело, Скопје, 2002, стр. 225

3.7 Откупување чекови

Во меѓународниот платен промет денес се издаваат голем број различни чекови. Нашите банки вршат откуп само на некои видови чекови:²⁵⁹

- Банкарски чекови;
- Патнички чекови;
- Приватни чекови.

Банкарските чекови се најсигурни во поглед на нивното наплатување. Тие се трасирани од една банка на друга банка и, по правило, на чекот е означено името и ремитентот.

Патничкиот чек го издаваат странските банки или големи туристички компании. Обично гласат на заокружени износи коишто се испечатени на самите чекови.

Приватните чекови ги издаваат странски физички лица и ги влечат на банката кај којашто имаат сметка. Приватните чекови обично не се исплатуваат веднаш. Тие се земаат на инкасо (примање пари, наплатување пари во готово, тоа е неутрална банкарска операција што се состои во наплатување разни хартии од вредност и платни инструменти и документи за сметка на коминтентите, а врз наплатувањето на одредена провизија) и по проверка кај банката трасат, се исплатуваат.

3.8 Издавање чекови и кредитни писма

Деловните банки им издаваат на нашите граѓани кои патуваат во странство чекови или кредитни писма. Услов да се издаде чекови или кредитно писмо е граѓанинот да има покритее во одредена валута на штедна книшка или девизна сметка, односно доколку патувањето е од деловна природа да има покритее на девизната сметка на друштвото.

Чекот или кредитното писмо се пополнуваат во два примерока: првиот примерок, оригиналот се издава на коминтентот, а копијата на којашто коминтентот потврдува дека го примил оригиналот, се чува во архивата на банката.

3.9 Купување чекови

При вршење откуп на чекови на шалтерите на деловните банки многу е важно лицата што вршат откуп на чекови да знаат за каков вид чек се работи бидејќи од тоа зависи наплатувањето на чекот од странство.

Видови чекови.

Во зависност од трасантот (издавачот на чекот), чековите можат да бидат: банкарски, патнички и приватни.

- Банкарски чекови. Банкарските чекови се влечени од една во друга банка (странска), обично во истата земја, а може и во друга земја поретко. Според тоа, трасантот (издавачот на чекот) и трасатот (исплатувачот) се различни банки. На

²⁵⁹ Исто, стр. 225

банкарскиот чек редовно е назначено името на ремитентот (корисникот на чекот). Банкарските чекови се најсигурни во однос на нивната реализација.

- Патнички чекови. Патничките чекови гласат на заокружени износи што се втиснати на чекот. При откуп, купувачот го потпишува чекот обично во горниот лев агол на лицето на чекот, а при поднесување на исплатата во банката тој го става својот потпис во долниот агол на лицето на чекот. Овде се подразбира дека другиот потпис на корисникот на чекот мора да биде ист со првиот потпис што е потпишан при купување на чекот. При издавањето се става и датумот.
- Приватни чекови. Кај овие чекови трасант е странска фирма или институција, но најчесто физичко лице (со личен или персонален чек), а трасат е банката кај којашто трасантот има побарување од сметката. Кај приватните чекови, во повеќето случаи, како трасати се јавуваат банки што не значи дека наплатата е сигурна. Може да се случи да нема покритие во моментот на презентирањето на чекот. Тоа значи дека трасатот (исплаќачот) не дава гаранција за сигурна наплата. Затоа, секој приватен чек, во согласност со сопственикот, се зема на инкасо и се исплатува откако ќе се добие одобрение од странската банка.
- Сертифицирани чекови. Ваквите чекови содржат потврда (виза) од трасатот за нивната исплата. Потврдата е содржана во ознаката на лицето од чекот и обично гласи GOOD, CERTIFIED или APPROVED. Оваа клаузула мора да биде потпишана од овластени потписници што значи со сертифицирањето на чекот банката дава гаранција за неговата наплата.

За да можат да извршат откуп на презентирани чек од страна на имателот банката или менувачот се обврзуваат да го проверат чекот што мора да ги исполнува следниве услови: од формална страна, чекот треба да биде валиден, односно не смее да биде преправен, замастен или пишуван со обичен молив.

Исто така, не смее да постои сомневање во поглед на неговата исправност (фалсификат или друго), што значи не треба да се сомнева во неговата наплата. Важно е датумот на издадениот чек да не биде постар од четири месеци од денот на неговото исплатување.

Кога презентираниот чек ги исполнува сите услови за откуп, тој може целосно да биде откупен. При вршењето на откупот, шалтерскиот работник зема целосни податоци за корисникот на чекот. Пресметка се врши по куповен курс за чекови, според курсната листа што е во сила од денот на откупот.

На образецот бр.1 наменет за вршење откуп, треба читливо и разбирливо да биде напишан валутниот износ на чекот, како и денарскиот износ. При откупот на чекот корисникот го индосира (потпишува) чекот. По индосирањето на чекот од страна на корисникот, шалтерскиот работник на банката става штембил и го внесува датумот на извршениот откуп.

4. Менувачко-валутни работи

Под менувачко - валутни работи подразбираме купопродажба на ефективни странски валути. Во нашава земја, со менувачко – валутните работи се занимаваат банките, штедилниците и менувачниците. Притоа, постои курсна листа за менувачко работење, којашто се применува токму за овој тип трансакции и таа се разликува од курсната листа на девизниот пазар и на НБРМ. При откупувањето на ефективни странски валути, мора да се почитуваат посебните упатства од НБРМ.

Странски пари можат да се откупуваат само ако одговараат на следниве услови:²⁶⁰

- Понудените пари да се наоѓаат во оптек;
- Да не се оштетени или извалкани;
- Да се наведени на курсната листа на НБРМ којашто во дадениот момент е во важност;
- Понудениот износ пари да не го надминува износот на апоените во соодветната валута, чиешто внесување е дозволено по прописите на земјата каде што таа валута е законско средство за плаќање.

При приемот на странската валута особено треба да се внимава парите да не е фалсификат. Откако ќе се утврди дека поднесените ефективни странски пари се исправни, на посебни обрасци се прави пресметка и еден примерок задолжително се дава на странката.

5. Прилог за работењето на Тутунска Банка

НЛБ Тутунска банка АД Скопје е една од водечките банкарски институции во Република Македонија со постојан тренд на пораст и позитивни резултати од основањето до денес.

Основана е во 1985 година, а од 1993 година работи како комерцијална банка којашто ги извршува сите финансиски и банкарски услуги за клиентите во земјата и во странство. Банката спаѓа во групата големи банки и според вкупната нето актива е трета по големина банкарска институција во Република Македонија.

Стратешки партнери на банката се Nova Ljubljanska Banka d.d. од Љубљана, LNB Internationale Handelsbank AG Франкфурт и NLB Interfinanz AG Цирих, односно НЛБ Групаацијата. Во вкупниот капитал на Банката, НЛБ Групаацијата учествува со 85,84%, а останатиот дел од 14,16% е во сопственост на домашни и странски правни и физички лица.²⁶¹ Членството во НЛБ Групаацијата и корпоративниот бренд на банката носи посебен квалитет во работењето што подразбира трансфер на знаење, искуство и технологија меѓу членките на Групаацијата, како и лесен пристап до странските пазари.

²⁶⁰ Трпески, Љубе. Банкарско работење, Просветно дело, Скопје, 2002, стр. 222

²⁶¹ Годишен финансиски извештај на банката за 2007 година за период од 01.01- 31.12.2007, стр.15

НЛБ Тутунска банка е една од најуспешните банки во Групацијата. Успехот се должи на имплементацијата на високо квалитетни стандарди во работењето, на модерната инфраструктура на информатичката технологија, успешната пазарна стратегија, како и на професионалниот менаџмент, поддржани со брендот на НЛБ. Банката посебно внимание посветува на корпоративните вредности на Групацијата и на својата корпоративната општествена одговорност.

Стратешката определба на банката е да го поддржува и финансира развојот на малите и средни претпријатија, субјекти коишто имаат потенцијал да прераснат во носители на економскиот развој. Банката е значаен учесник во сите финансиски случувања во Република Македонија и промотор на македонскиот бизнис на меѓународните пазари и директно влијае врз развојот на националната економија.

Банката посебно внимание посветува на збогатување и сегментирање на понудата на продукти и услуги за населението како и олеснување на пристапот до нив преку инвестирање во современа деловна мрежа којашто ја сочинуваат 33 модерни експозитури организирани како мали банки, како и преку инвестирање во и развој на деперсонализираните канали на продажба, промоција на картичното работење и промоција на електронското банкарство.

Банката е активна на пазарот на капитал од 1996 година, преку својата брокерска куќа НЛБ Тутунска брокер АД Скопје, којашто е основач на Македонската берза на хартии од вредност и една од водечките брокерски куќи во Република Македонија.

НЛБ Тутунска банка заедно со НЛБ д.д. од Љубљана е сопственик и основач на Друштвото за управување со пензиски фондови - Нов пензиски фонд АД Скопје како дел од вториот столб на пензискиот систем на Република Македонија.

Потврда за успешното работење на НЛБ Тутунска банка се бројните меѓународни и национални награди, меѓу кои најистакнати се признанието за Банка на годината за 2006 2008 и 2009 година во Република Македонија доделено од финансискиот магазин "The Banker", признанијата од Finance Central Europe за банка со најголем остварен профит во Македонија за 2006 2007 2008 и 2009 година и најдобра банка според поврат на капиталот (ROE) во 2009 година, Сертификат за добро корпоративно управување од Транспарентност нулта корупција, како и признание од Deutsche Bank London за 2009 година.²⁶²

5.1 Мисија на Банката

Цел на банката е да биде меѓу водечките финансиски институции во земјата. Да се обезбеди повисоко ниво на квалитет на услугите, современа понуда на нови производи и градење на традицијата на банката. Преку ефикасноста и економичноста во работењето треба да се оствари профит.

²⁶²Годишен финансиски извештај на банката за 2007 година за период од 01.01- 31.12.2007, стр. 16

5.2 Преглед на финансиските резултати на банката за 2009 година

Анализата на финансиските резултати на банката за 2009 година се заснова на Ревидираните финансиски извештаи изготвени согласно законските регулативи што се применуваат во Република Македонија. Во делот на финансиското известување, согласно постојните законски прописи, Банката ги применува Меѓународните стандарди за финансиско известување (IFRS) објавени и прифатени во Македонија.

Биланс на успех - за банката 2009 година е исклучително успешна, како во поглед на надминување на планираниот обем на активности во сите сегменти, така и во поглед на значително зголемување на профитабилноста.

Нето добивката изнесува 552.581 илјади МКД или 36% повеќе во однос на 2006 година при што повратот на капиталот (ROE) е зголемен на 19,61% (2006:16,83%). Високата годишна профитабилност се должи на порастот на обемот на работење кај сите пазарни сегменти што придонесе да и во услови на дополнителна докапитализација на Банката со 734.040 илјади МКД во септември 2009 година, нето добивката по акција порасне за 32,5% над минатогодишната и изнесува 775 МКД.²⁶³

Оперативната добивка изнесува 626.989 илјади МКД или 29,5% повеќе во однос на 2006 година, при што најголем дел од добивката е остварен по основ на камати и провизии.²⁶⁴

Нето каматните приходи изнесуваат 1.478.371 илјади МКД или 25% повеќе во однос на 2008 година.²⁶⁵ Во услови на континуиран пад на активните каматни стапки на пазарот и стеснувањето на каматните маргини, порастот на каматните приходи беше обезбеден со зголемениот обем и динамика на кредитирање посебно во сегментот население, како и со континуирано одржување високо ниво на каматносна актива во текот на целата година. Просечната нето каматносна актива на годишна основа порасна за 38%, при истовремено намалување на просечната нето каматна маргина за 17,3%. На крајот на 2009 година, просечната нето каматна маргина изнесуваше 3,67%.²⁶⁶

Нето некаматните приходи изнесуваат 644.819 илјади МКД или 22,5% повеќе од минатата година и во најголем дел или 72% се приходи од провизии.²⁶⁷

Во 2007 година банката оствари нето приходи од провизии во износ од 464.418 илјади МКД или за 28,5% повеќе во однос на 2006 година, што се должи на зголемениот обем на операции во сите сегменти:²⁶⁸ платен промет во земјата и со странство, документарно - гаранциско работење, услугите за клиенти и кредитното работење, картичното работење, е-банкарство и услугите на готовина - центарот. Врз основа на капиталните вложувања во финансиски и нефинансиски правни лица, во 2007 година, банката оствари приходи од дивиденди во износ од 1.715 илјади МКД.²⁶⁹

Остварени се нето позитивни курсни разлики во износ од 125.730 илјади МКД, а нето приходите од тргувањето со хартии од вредност во 2007 година изнесуваат 17.273 илјади МКД, а останатите приходи изнесуваат 35.683 илјади МКД.²⁷⁰

²⁶³ Годишен финансиски извештај на банката за 2007 година за период од 01.01- 31.12.2007, стр. 18

²⁶⁴ Исто, стр.18

²⁶⁵ Годишен финансиски извештај на банката за 2007 година за период од 01.01- 31.12.2007, стр.19

²⁶⁶ Исто, стр.19

²⁶⁷ Исто, стр.19

²⁶⁸ Годишен финансиски извештај на банката за 2007 година за период од 01.01-31.12.2007,стр.19

²⁶⁹ Исто, стр.19

²⁷⁰ Годишен финансиски извештај на банката за 2007 година за период од 01.01-31.12.2007,стр.20

Во текот на 2009 година банката продолжи со политиката на рационалност во трошењето, при што се следеа потребите за непречено одвивање на процесот на работа, проширувањето на деловната мрежа, порастот на бројот на вработените и порастот на цените на пазарот. Во 2007/2008 година беа остварени 1.036.313 илјади МКД расходи од тековно работење. Остварен е Cost/income ratio од 48,8% додека оперативните трошоци во вкупната актива на Банката учествуваа со 2,88% и беа покриени со некаматните приходи во висина од 62%.²⁷¹

Банката во 2008 година издвои вкупни резервации за ризични пласмани во износ од 459.888 илјади МКД или 6% повеќе во однос на 2009 година, при значителен пораст на кредитното портфолио и вонбилансните активности во текот на годината и зголемен квалитет на портфолиото.²⁷²

Биланс на состојба - банката оствари нето билансен износ од 42.474.928 илјади МКД што претставува највисок годишен пораст од 44% и надминување на планот за 11%.²⁷³

Главен пораст во работењето Банката оствари во кредитирањето на нефинансискиот сектор каде кредитното портфолио беше зголемено за 44,5% и достигна 22.699.921 илјади МКД.²⁷⁴

Истовремено, депозитите од нефинансискиот сектор се зголемени за 47,5% и изнесуваат 27.354.371 илјади МКД. Дополнително, Банката користеше и странски кредитни линии наменети за финансирање на бизнис секторот и за микрофинансирање, како и втор синдициран заем од EBRD во износ од 55 милиони ЕУР, којшто беше целосно пласиран во приватниот сектор.²⁷⁵

6. Управување со ризици

Банката применува високо конзервативна политика на антиципирање на ризиците во работењето, преку одржување ефикасен систем на интегрирано управување со ризиците.

Тоа овозможува да оствари висока наплатливост на пласманите, задоволително ниво на капитална адекватност, заштита од непредвидени случувања и евентуални закани за неостварување на планираната политика.

Со ризиците се управува преку Центарот за управување со ризици на банката. Управувањето со ризиците во банката е поделено на две области: управување со кредитен ризик и управување со некредитни ризици.

Управување со кредитни ризици - Управувањето со кредитниот ризик вклучува постојана анализа на кредитното портфолио на банката, во поглед на секторската диверзификација како и концентрацијата на портфолиото, анализа и оценка на финансиските перформанси на клиентите, следење на редовноста во исполнувањето на обврските и издвојување на задоволително ниво на резервации за пласманите.

Управување со некредитни ризици - Со развојот на финансиските пазари во Македонија особено пазарот на капитал, пазарот на краткорочни хартии од вредност, инвестициските фондови, развојот на пазарот со хипотеки и работењето со финансиски деривати, банката сè поголемо внимание посветува на управувањето со

---

²⁷¹ Исто, стр.20

²⁷² Исто, стр.20

²⁷³ Исто, стр.20

²⁷⁴ Годишен финансиски извештај на банката за 2007 година за период од 01.01-31.12.2007, стр.21

²⁷⁵ Исто, стр.21

некредитните ризици: ликвидносен ризик, каматен ризик, валутен ризик и оперативен ризик.

- Во текот на 2007 година, управувањето со ликвидносниот ризик се остваруваше преку исполнување на обврската за задолжителна резерва во денари и девизи, одржување на портфолио на високоликвидни средства, усогласување на приливите и одливите на сметката на Банката, следење на резидуалната и очекуваната рочна структура и на промените на средствата неопходни за остварување на целите поставени во стратегијата на банката. Банката применува политика за управување со ликвидносниот ризик со утврдена методологија за пресметка на стабилно ниво на депозити. Врз основа на усвоената политика за управување со ликвидносниот ризик, банката има пропишано повеќе лимити, коишто ги исполнува во целост.
- Управувањето со каматниот ризик се однесува на оптимизација на нето приходите од камати, со пазарни каматни стапки коишто се конзистентни со деловната стратегија на банката. Банката применува Политиката за управување со каматниот ризик којашто ги следи минималните стандарди на НЛБ Групаацијата и регулаторните барања на Базелскиот комитет.
- Управувањето со валутниот ризик се однесува на постојано следење на нето изложеноста на банката по одделни валути, притоа одржувајќи оптимално ниво на потребни средства преку купување и продажба на девизи. Во таа насока банката применува Политиката за управување со девизниот ризик којашто користи методологија за пресметка на девизните лимити и континуирано оптимизирано следење и управување со девизната позиција на банката. Заклучно со 31.12.2007 година, агрегатната отворена девизна позиција на банката и изложеноста по одделни валути е во рамките на утврдените интерни лимити, како и лимитите утврдени од НБРМ.
- Управувањето со оперативните ризици подразбира поставување систем за евидентирање, следење, контрола и справување со потенцијални или реални штетни настани коишто потекнуваат од тековното работење на банката и надворешните фактори и имаат негативен ефект врз финансискиот резултат. Управувањето со оперативните ризици се спроведува преку изградена организациска структура, методологија за анализа и управување со потенцијалните и минатите штетни настани и справување и контрола на истите. Управувањето со оперативните ризици обезбедува минимизирање на можноста за настанување на штетни настани, ограничување на обемот на потенцијалните загуби и веројатноста за нивна реализација на ниво прифатливо за банката, подобрување на квалитетот на услугите на банката, подобрување на работните процеси и севкупната ефективност на активностите.

Прашања за проверка на значењата на учениците

1. Кои се делови на благајничкото работење?
2. Дефинирајте благајничко работење!
3. Дефинирајте дневна благајна!
4. Како се работи со дневна благајна?
5. Што е трезорско работење?
6. Кои вредности спаѓаат во трезорско работење?
7. Кои податоци се внесуваат во штедниот влог?
8. Кој образец се пополнува за отворање штедна книшка?
9. Како се врши уплата на пари на штедни книшки?
10. Кога се гаси штедниот влог?
11. Како се исплаќаат штедните влогови?
12. Како се отвора трансакциска сметка?
13. Како се отвора девизна книшка?
14. Како се отвора тековна сметка на граѓани?
15. Како функционира чек на тековна сметка?
16. Како се откупуваат чекови?
17. Како се издаваат чекови?
18. Како се купуваат чекови?
19. Дефинирајте менувачко - валутни работи!
20. Објаснете го примерот за Тутунска банка!
21. Кои финансиски резултати ги постигнува Тутунска банка?
22. Кои видови ризици се појавуваат и како се управува со истите?

Примери за тематската целина **Други банкарски работи со население**

Пример 1.

Претпријатието се занимава со трговија на парфеме од реномирани брендови.

Суровините ги увезува од странските земји, а останатиот дел од производството се одвива во нашата земја. Ова претпријатие остварува транзит преминувајќи од нашата во странска земја и пропратно минува во земја помеѓу или покрај нив до крајната дестинација на транспортот на производот. Претпријатието ги формира цените според условите на пазарот и пазарните движењата на понудата и побарувачката. Претпријатието ги поврзува интересите на странските продавачи и купувачи со нашите домашни купувачи. Ова претпријатие не остварува реекспорт и нема услови за тоа. Од обработените парфеме во нашата земја со странски суровини се остварува извоз во само во три земји: Бугарија, Грција и Србија. Претпријатието отворило и домашни странски девизни штедни книшки, вработените имаат свои трансакциски сметки. Претпријатието има своја жиро сметка и благајникот е одговорен за благајничкото работење.

Прашања:

1. Какви книшки има претпријатието?
2. Какви се влоговите?
3. Кој е одговорен за благајничкото работење?
4. Дали претпријатието поседува жиро сметка?

Пример 2.

Претпријатието се занимава со трговија на часовници од реномирани брендови. Часовниците ги увезува од странските земји и дел од производството е од нашата земја. Ова претпријатие остварува транзит преминувајќи од нашата во странска земја и попатно во домицилна земја помеѓу нив.

Ова претпријатие има отворено трансакциски сметки на своите вработени .

Денарските влогови ги чуваат нивните вработени на денарските штедни книшки.

Цените ги ориентира според пазарот и пазарно оценување на движењата на понудата и побарувачката. Благајникот во текот на денот е одговорен за износот во касата и благајничкиот максимум.

Но, цените на брендираните часовници се речиси стандардни и во исклучителни случаи се намалени преку попусти. Ова претпријатие ги поврзува интересите на странските продавачи и купувачи со нашите домашни купувачи и продавачи. Ова претпријатие не остварува реекспорт и нема услови за реекспорт. Остварува дел на извоз од нашите часовници од нашата земја во странски земји како што се: С. Германија, Бугарија, Словенија и Србија. Има отворено тековни сметки на граѓани.

Често ова претпријатие издава и продава чекови.

Прашања:

1. Какви влогови има претпријатието?
2. За што е одговорен благајникот?
3. Дали претпријатието отвора тековни сметки на граѓани?
4. Како претпријатието функционира со чекови?

Вежби

1. Благајничкото работење на банките е поделено во два дела: работење на дневната благајна и работење на трезорот.

ДА   НЕ

2. Банките во нашата земја вршат дел од платниот промет за сметка на населението и на правните лица.

ДА   НЕ

3. Под трезорско работење се подразбира трезорот или касата каде што се чуваат пари и други вредности во специјално изградените простории во зградата на банката.

ДА   НЕ

4. Под дневна благајна се подразбираат, главно, благајнички работи коишто секојдневно се вршат во банките.

ДА   НЕ

5. Благајничкото работење, главно, ги опфаќа следниве работи: прием на готови пари од промет и други наплати; примање на готовина од сметките заради вршење одредени уплати, односно заради пополнување на благајничкиот максимум на готовина во каса и исплати во готови пари.

ДА   НЕ

6. Како се врши уплата на пари на штедни книшки?

---

7. Како се исплаќаат штедните влогови?

---

8. Како гасне штеден влог?

---

9. Деловните банки им издаваат на нашите граѓани кои патуваат во странство чекови или кредитни писма.

ДА   НЕ

10. Банкарските чекови се најсигурни во поглед на нивното наплатување. Тие се трасирани од една банка на друга банка и, по правило, на чекот е означено името и ремитентот.

ДА НЕ

11. Патничкиот чек го издаваат странските банки или големи туристички компании. Обично гласат на заокружени износи испечатени на самите чекови.

ДА НЕ

12. Граѓаните можат да вршат уплати на трансакциски сметки од секој приход. Во корист на својата трансакциската сметка, тие можат да уплатуваат готови пари на шалтерите на банките или поштата, можат да ги пренесуваат платите или пензиите, да купуваат стоки, да плаќаат извршени услуги, да плаќаат даноци и други обврски или, пак, да подигнуваат готови пари.

ДА НЕ

13. За да можат да извршат откуп на презентирани чек од страна на имателот банката или менувачот се обврзуваат да го проверат чекот што мора да ги исполнува следниве услови: од формална страна, чекот треба да биде валиден односно не смее да биде преправен, замастен или пишуван со обичен молив.

ДА НЕ

14. Патничките чекови гласат на заокружени износи втиснати на чекот. При откуп, купувачот го потпишува чекот обично во горниот лев агол на лицето на чекот, а при поднесување на исплатата во банката тој го става својот потпис во долниот агол на лицето на чекот.

ДА НЕ

15. Анализата на финансиските резултати на банката за 2009 година се заснова на Ревидираните финансиски извештаи изготвени согласно законските регулативи применливи во Република Македонија.

ДА НЕ

К комерцијална банка а.д. – скопје жиро сметка 40100-620-16

партија _____

ПОВЛЕКУВАМ

_____ (со букви)

_____ (име и презиме) _____ (број на полномошно)

_____ (адреса)

_____ (број на личен документ) _____ (потпис)

забелешка:

опис	партија	валута	износ	вредност во денари	основ

0090002/999 ГЛАВНА СЕДИШНИЦА
Скопје

К комерцијална банка а.д. – скопје жиро сметка 40100-620-16

партија _____

ВЛОЖУВАМ

_____ (со букви)

_____ (име и презиме) _____ (број на полномошно)

_____ (адреса)

_____ (број на личен документ) _____ (потпис)

забелешка:

опис	партија	валута	износ	вредност во денари	основ

009001/999 ГЛАВНА СЕДИШНИЦА
Скопје

ПАРТИЈА

 комерцијална Банка а.д. – скопје

ПРЕЗИМЕ И ИМЕ   **ЕМБГ**   **МЕСТО**   **АДРЕСА**

(Во понатамошниот текст: Депонент), заклучен на датум

ДОГОВОР ЗА ДЕВИЗЕН ШТЕДЕН ВЛОГ ПО ВИДУВАЊЕ

Договорните страни се согласни Депонентот да вложува во Банката девизни средства, под следните услови:

Износ валута   Каматна стапка   Дата на вложување

Договорните страни се согласни со условите кои се предвидени во Одлуката за каматни стапки на Банката према кои висината на каматната стапка е променлива

ПОТПИС НА ДЕПОНЕНТОТ   **КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. СКОПЈЕ**

Обр015/99

ПАРТИЈА

 комерцијална Банка а.д. – скопје

ПРЕЗИМЕ И ИМЕ   **ЕМБГ**   **МЕСТО**   **АДРЕСА**

(Во понатамошниот текст: Депонент), заклучен на датум

ДОГОВОР ЗА ОРОЧЕН ДЕВИЗЕН ШТЕДЕН ВЛОГ

Договорните страни се согласни Депонентот да орачи во Банката девизни средства, под следните услови:

Износ валута   Каматна стапка   Рок на орочување   Почеток на рок

Договорните страни се согласни со условите на орочување на средствата кои се отпечатени на позадината од овој Договор и целосно ги прифаќаат

ПОТПИС НА ДЕПОНЕНТОТ   **КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. СКОПЈЕ**

Обр010/99

© 2008 - 2010 - 1008

ПАРТИЈА

 комерцијална Банка а.д. – скопје

ПРЕЗИМЕ И ИМЕ   ЕМБГ   МЕСТО   АДРЕСА

(Во понатамошниот текст: Депонент), заклучен на датум

ДОГОВОР ЗА ОРОЧЕН ДЕНАРСКИ ШТЕДЕН ВЛОГ

Договорните страни се согласни Депонентот да орачи во Банката денарски средства, под следните услови:

Износ денари   Каматна стапка   Рок на орочување   Почеток на рок

Договорните страни се согласни со условите на орочување на средствата кои се отпечатени на позадината од овој Договор и целосно ги прифаќаат

ПОТПИС НА ДЕПОНЕНТОТ   КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. СКОПЈЕ

Обр. 005/99

 **комерцијална Банка а.д.
скопје**

ОПЕРАТИВЕН БРОЈ _____

**П Р И С Т А П Н И Ц А
НА ГРАЃАНИ ЗА ОТВАРАЊЕ НА СМЕТКИ
И ШТЕДНИ ВЛОГОВИ**

ЕМБГ _____

ИМЕ, ИМЕ НА РОДИТЕЛ, ПРЕЗИМЕ _____

ДАТУМ И МЕСТО НА РАЃАЊЕ _____

АДРЕСА ВО Р. МАКЕДОНИЈА _____ ТЕЛЕФОН _____

БРОЈ НА ЛИЧНА КАРТА _____ ИЗДАДЕНА ОД _____

АДРЕСА ВО СТРАНСТВО _____

БРОЈ НА ПАСОШ _____ ДРЖАВА _____

ФИРМА _____

ТЕЛЕФОН _____

КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. _____

ДАТУМ _____ ПОТПИС _____

Обр. 005/99

 Партија _____

КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. СКОПЈЕ – СКОПЈЕ

ПОЛНОМОШНО

Јас сопственикот _____ Презиме _____ Име _____ ЕМБГ _____
 на _____ број _____ го овластувам лицето _____

Презиме и име _____
 ЕМБГ _____
 Лична карта бр. _____
 Место _____
 Адреса _____
 Вработен во _____

да ги користи средствата на партијата, како и работи со истата на начин утврден со интерен акт на Банката. Јас ја сносам целата одговорност за работењето на овластеното лице со оваа партија, и го задржувам правото да го отповикам ова полномошно во секое време.

Забелешка: _____ Датум _____

Потпис на Сопственикот _____ Потпис на овластено лице _____ Комерцијална Банка А.Д. Скопје _____

Обр011/99

ПАРТИЈА _____

 комерцијална банка а.д. – скопје

ПРЕЗИМЕ И ИМЕ _____ **ЕМБГ** _____ **МЕСТО** _____ **АДРЕСА** _____

(Во понатамошниот текст: Депонент), заклучен на датум _____

ДОГОВОР ЗА ДЕНАРСКИ ШТЕДЕН ВЛОГ ПО ВИДУВАЊЕ

Договорните страни се согласни Депонентот да вложува во Банката денарски средства, под следните услови:

Износ денари _____ Каматна стапка _____ Дата на вложување _____

Договорните страни се согласни со условите кои се предвидени во Одлуката за каматни стапки на Банката према кои висината на каматната стапка е променлива

ПОТПИС НА ДЕПОНЕНТОТ _____ КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. СКОПЈЕ _____

Обр014/99

ТЕХНОМЕТАЛ-ВАРДАР
ИЗВОЗ - УВОЗ
ОПШТИ ПРЕВАЗОСНИ И ПУКОВНИ
ПРЕВАЗОСНИ И ПУКОВНИ
ОПШТИ НАДВОРЕШЕН ПРОМЕТ
Улица: БИНАСОВА
Београд, Београд
Телефон: 31 24 24 24
Иван: 011 24 24 24

ФАКТУРА Бр.

Издателски бр.	Акредитивни бр.
Наставни бр.	Датум бр.

Обавештавање се издавају на рок од 8 дана на територији на фактура за територију на којој се извршава организација.

Бр. пописи	Количина	Цена	Опис на Станова	Износ на денар

Д. Д. О. издателски на _____ поштом на поштом
Рок на издавање на фактура _____ до извршавања обавештавања на извршавања. То извршава _____

стр. 1-2-3

Страна: 11 / 11-1
11-11-11-11-11

**ПОТВРДА ЗА ПОДНЕСЕНАТА ПРИЈАВА
ОСЛАБА НА ОСИГУРУВАЊЕ И РАБОТЕН ОДНОС**

1. Ослободеност од осигурувања	2. Ослободеност од осигурувања	3. Ослободеност од осигурувања	4. Ослободеност од осигурувања	5. Ослободеност од осигурувања	6. Ослободеност од осигурувања	7. Ослободеност од осигурувања	8. Ослободеност од осигурувања	9. Ослободеност од осигурувања	10. Ослободеност од осигурувања	11. Ослободеност од осигурувања	12. Ослободеност од осигурувања	13. Ослободеност од осигурувања	14. Ослободеност од осигурувања	15. Ослободеност од осигурувања	16. Ослободеност од осигурувања	17. Ослободеност од осигурувања	18. Ослободеност од осигурувања	19. Ослободеност од осигурувања	20. Ослободеност од осигурувања	21. Ослободеност од осигурувања	22. Ослободеност од осигурувања	23. Ослободеност од осигурувања	24. Ослободеност од осигурувања	25. Ослободеност од осигурувања	26. Ослободеност од осигурувања	27. Ослободеност од осигурувања	28. Ослободеност од осигурувања	29. Ослободеност од осигурувања	30. Ослободеност од осигурувања	31. Ослободеност од осигурувања	32. Ослободеност од осигурувања	33. Ослободеност од осигурувања	34. Ослободеност од осигурувања	35. Ослободеност од осигурувања	36. Ослободеност од осигурувања	37. Ослободеност од осигурувања	38. Ослободеност од осигурувања	39. Ослободеност од осигурувања	40. Ослободеност од осигурувања	41. Ослободеност од осигурувања	42. Ослободеност од осигурувања	43. Ослободеност од осигурувања	44. Ослободеност од осигурувања	45. Ослободеност од осигурувања	46. Ослободеност од осигурувања	47. Ослободеност од осигурувања	48. Ослободеност од осигурувања	49. Ослободеност од осигурувања	50. Ослободеност од осигурувања
--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------

Од: _____

Датум: _____

ТЕХНОМЕТАЛ-ВАРДАР АД.
ИЗВОЗ — УВОЗ

КАСАТА ДА
Исплати бр. _____

На _____
од гр. (с.) _____ сума од ден. _____
(со букви) дин. _____
на сметка _____
за _____
_____ 199 _____ год.

Шеф на сметководство, _____
Одобрил директор, _____
Примил, _____
Ден, _____
Исплатил: благајник, _____

КАСАТА ДА

ТЕХНОМЕТАЛ-ВАРДАР А.Д.
ИЗВОЗ — УВОЗ

ПРИМИ Бр. _____

Од _____

од гр. (с.) _____ сума од ден. _____

(со букви) ден. _____

на сметка _____

Уплатил,
ден. _____

_____ 199 _____ год.
Шеф на сметководство,   Одобрил директор,   Примил каснер,

КАСАТА ДА

ТЕХНОМЕТАЛ-ВАРДАР
ИЗВОЗ — УВОЗ

ИСПЛАТИ Бр. _____

На _____

од гр. (с.) _____ сумата од ден. _____

(со букви) _____

на сметка _____

Примил,
ден. _____

_____ 198 _____ год.
Шеф на сметководство,   Одобрена директор,   Ден. _____

Исплатил каснер,

КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. СКОПЈЕ   Датум: 20.02.2002   Време: 14:44:48   Страна: 1

ИЗВОД ОД ТС Бр. 4

Партија: 0200101574031   ЕСМЕРОВА ЕМАНУЕЛА   Состојба: 164.50
Стара: 14569164

Датум	Валута	Промена	Состојба	Основ
31.12.2001	01.01.2002	11.00	78.00	КАМАТА
28.01.2002	28.01.2002	720.00	798.00	ПРЕВОЗ - опста
28.01.2002	28.01.2002	1,840.00	2,638.00	ХРАНАРИНА - опста
30.01.2002	30.01.2002	6,124.50	8,762.50	ПЛАТА - опста
31.01.2002	01.02.2002	2.00	8,764.50	КАМАТА
01.02.2002	01.02.2002	-8,600.00	164.50	0014000846506

БРОЈ НА НЕРЕАЛИЗИРАНИ ЧЕКОВИ: 1   Датум на последно издавање: 20.02.2002

0014000861950

Ве потсетуваме, издаването на чек без покритие со Кривичниот закон е инкриминирано како кривично дело, а во Законот за чек е предвидена казнена одредба - затвор со тоа што имотната корист прибавена со истото се одзема со судска пресуда

С комерцијална банка а.о. – скопје жиро сметка 40100-620-16

Налог за ПРЕДАВАЊЕ на готови пари

Благајна _____ Работно место _____ Смена _____ _____ (предал)	Благајна _____ Работно место _____ Смена _____ _____ (примил)
---	---

забелешка:

опис	партија	валута	износ	вредност во денари	основ

Обр003/99 Грандартска
Банка

С комерцијална банка а.о. – скопје жиро сметка 40100-620-16

Налог за ПРИМАЊЕ на готови пари

Благајна _____ Работно место _____ Смена _____ _____ (предал)	Благајна _____ Работно место _____ Смена _____ _____ (примил)
---	---

забелешка:

опис	партија	валута	износ	вредност во денари	основ

Обр004/99 Грандартска
Банка

Образец бр. 2

ПРОДАЖБА НА СТРАНСКИ СРЕДСТВА ЗА ПЛАЌАЊЕ

Шф. _____ Сериски број: **1681065**

Купувач _____
Земја _____ број на пасош л.к. _____

Вид на валута	Износ во валута	Курс	Денари
Податоци за продажбата (ретрансфер)			Вкупно:

Место и датум _____ Купувач _____ Печат и потпис на менувачот _____

НАПОМЕНА: Податоците на купувачот, име, бр. л.к. или пасош, се пополнуваат само по барање на купувачот.

Образец бр.1

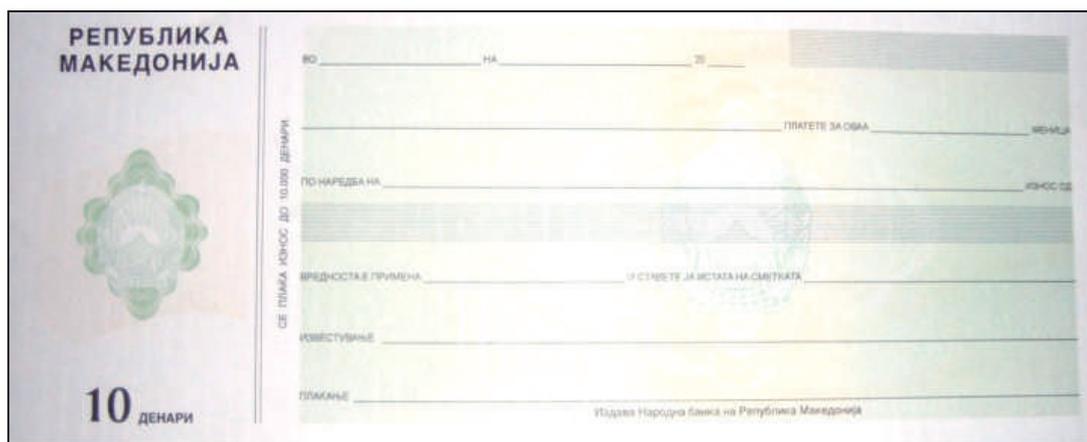
КУПУВАЊЕ НА СТРАНСКИ СРЕДСТВА ЗА ПЛАЌАЊЕ

Шф. _____ Сериски број: **3681986**

Продавач _____
Земја _____ број на пасош л.к. _____

Вид на валута	Износ во валута	Курс	Денари
Податоци за чекот, кредитното писмо или парата:			Вкупно:

Место и датум _____ Продавач _____ Печат и потпис на менувачот _____

КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. - СКОПЈЕ

УСЛОВИ ЗА ДЕВИЗНО ШТЕДЕЊЕ

1. Девизните штедни влогови можат да бидат евидентирани на девизни книшки, девизни сметки и банкарски картички.
2. Девизните штедни влогови можат да бидат по видување и орочени.
3. На девизните штедни влогови Банката плаќа камата по следните каматни стапки:

Валута	За штед. влог. во валу.	Орочени штедни влогови					
		1 мес.	3 мес.	6 мес.	Преку 12 мес.	Преку 24 мес.	Преку 36 мес.
1	2	3	4	5	6	7	8
МУ (ЕВРО) EUR	3,20	3,60	4,00	4,80	5,75	6,40	6,75
Авст. шилинг ATS	3,20	3,50	3,75	4,00	4,30	5,00	5,40
Герм. мар. DEM	3,20	3,60	4,00	4,80	5,75	6,40	6,75
Швајц. фран. CHF	3,20	3,50	3,75	4,00	4,50	4,75	5,00
Англ. фун. GBP	4,50	4,75	5,00	5,30	5,60	6,00	6,70
Канад. дол. CAD	4,20	4,50	5,00	5,20	5,50	6,00	6,50
Амер. дол. USD	3,20	3,80	4,00	4,50	5,25	5,95	6,20
Австрал. дол. AUD	3,10	3,60	4,50	5,50	6,00	6,50	6,70
Други валути	2,00	2,50	3,00	3,75	4,00	4,75	5,00

4. **Услови за орочување:**

Орочување на 1 месец   Најмал износ на депозитот ДЕМ 3.000,00 или противвредност на 3.000,00 ДЕМ во други валути.

Орочување на 3,6, 12,24 и 36 месеци   Најмал износ за орочување ДЕМ 10.000,00 или противвредност на со месечна исплата ДЕМ 10.000,00 во други валути. на каматата

Орочување на 3,6, 12,24 и 36 месеци   Неограничен износ на висината на штедниот влог за орочување. без месечна исплата на каматата

ПАРТИЈА

КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. – СКОПЈЕ

ПРЕЗИМЕ И ИМЕ   ЕМБГ   МЕСТО   АДРЕСА

(Во понатамошниот текст: Депонент), заклучен на датум

ДОГОВОР ЗА ДЕНАРСКИ ШТЕДЕН ВЛОГ ПО ВИДУВАЊЕ

Договорните страни се согласни Депонентот да вложува во Банката денарски средства, под следните услови:

Износ денари   Каматна стапка   Дата на вложување

Договорните страни се согласни со условите кои се предвидени во Одлуката за каматни стапки на Банката према кои висината на каматната стапка е променлива

ПОТПИС НА ДЕПОНЕНТОТ   КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. СКОПЈЕ

09/01/4/99

ИНВЕСТИБАНКА А.Д. Скопје

Сметка: _____
Партија: _____

ВЛОЖУВАМ
озн. на валута   износ

име и презиме _____ адреса _____

бр.пасош / Л. К. _____ потпис на вложувачот _____

основ	сметка	партија	вал.	износ во валута	ден. против вр.	дата	експ.	реф.

ЦЕЛ: _____

ликвидатор _____
благјаник _____

ОБР. ИБ 24

НАЛОГ ЗА ДЕЛОВНО ПАТУВАЊЕ Бр. _____

(назив на претпријатието) _____

место _____ датум _____

име и презиме _____

на работно место _____

да отпатува на ден _____ место каде патува _____

опис на задачата _____

На пат ќе се задржи најдолго до _____

По овој налог се одобрува авансација во износ _____

Со букав денари _____

М.П. _____ Народбодател _____

ПЕЧАТИ: Печатница "БС"

ОПШТ ДЕВИЗЕН НАЛОГ

ИНВЕСТИБАНКА А.Д. Скопје

Бр.	Датум на издавање	Износ во денари	Износ во валута	Ден. против вр.	Застава

ИНВЕСТИБАНКА А.Д. СКОПЈЕ

ЧЕН број Б 4778248 *
 Дата _____

ДИН _____

Корисник _____

Цена на исплатата _____

СЛУЖБА НА ОПШТЕСТВЕНОТО КНИГОВОДСТВО ЧЕН број Б 4778248 *
 (Организациона единица на службата)

Во _____ на ден _____ 19 _____

Исплатете по овој чен на товар на вашата сметка _____ број _____

По наредба _____ или на доносителот _____ ДИН _____

Цена на исплатата _____

_____ (потпис на примачот)

Ова на контролата _____

број на доносителот _____ (сугамба и потпис на издавачот)

Нотата издава чен без покривка на се каков парично (чл. 28 од Законот за ченот) и на злато (чл. 172 од први закон) 1

ОП Б 20 СОН
 Деловно-Кредитна Банка Скопје

СЛУЖБА НА ОПШТЕСТВЕНОТО КНИГОВОДСТВО ЧЕН број Б 4778248 *
 (Организациона единица на службата) ИЗВЕШТАЈ ЗА ИСПЛАТА

Во _____ на ден _____ 19 _____

На товар на вашата сметка _____ број _____

Исплативме _____ или на доносителот _____ ДИН _____

Цена на исплатата _____

_____ (потпис на примачот)

_____ (сугамба и потпис на издавачот) 2

ОП Б 20 СОН
 Деловно-Кредитна Банка Скопје

**БАРАЊЕ ЗА ОТКУП НА ДОКУМЕНТИ ЗА УДЕЛ ИЛИРИКА
ГЛОБАЛ - РАСТЕЧКИ ПАЗАРИ - ОТВОРЕН ИНВЕСТИЦИОНЕН ФОНД**

► ПОДНОСИТЕЛ НА БАРАЊЕТО

Број на Пристапница: **№ 203152**

- во своје име и сметка   во туѓо име и сметка (полномошник)   во име и за сметка на правно лице

Име и презиме/Фирма: _____

ЕМБГ: _____

МБ: _____

► ПОЛНОМОШНИК/ОВЛАСТЕНО ЛИЦЕ

Име и презиме: _____

ЕМБГ: _____

► ВИД НА ОТКУП

- Откуп на сите документи за удел   Изразено во број на удели: _____
- Откуп на дел од документите за удел   Изразено во денар: _____

Подносителот на Барањето изјавува дека е во потполност запознаен со Проспектот и Статутот на Фондот, дека истите во целост ги прифаќа и дека го поднесува ова Барање за откуп на документи за удел во Фондот. Пополнетото и потпишано Барање, доколку не е непосредно предадено во Илирика Фонд Менаџмент АД Скопје или на продажна мрежа, подносителот Барањето треба да го испрати на факс +389 2 3215 840 и оригиналот да го достави на адреса: Друштво за управување со фондови Илирика Фонд Менаџмент АД Скопје, ул.Беласица бр.2, Скопски Саем Управна Зграда, приземје 1000 Скопје, Р.Македонија, најдоцна за 3 (три) работни дена. Откупот на документи за удел во Фондот се врши по цена што одговара на вредноста на уделот утврдена првиот нареден ден на проценка по поднесувањето на Барањето. Барањето примено после 17:00 часот ќе се смета дека е примено следниот работен ден. Во рок од најмногу 7 (седум) работни дена од примането на Барањето, ќе биде исплатен вкупниот износ наведен во Барањето. Исплатата се врши на сметка која подносителот на Барањето ја навел во Пристапницата во денари за лица резиденти, а за нерезиденти исплатата се врши во евра по среден курс на Народна Банка на Република Македонија на денот на конверзија. Во случај на потреба од било какви дополнителни објаснувања и информации, Ве молиме да не контактирате на бесплатниот телефонскиот број 0800-44444 или на +389 2 3215 840 како и на e-MAIL адресата INFO-FOND@ILIRIKA.COM.MK или интернет страната на Друштвото www.ilirika.com.mk.

Поднесено на датум: _____ час _____ во _____

Потпис на Подносителот на Барањето

**ПРИСТАПНИЦА - ИЛИРИКА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
ОТВОРЕН ИНВЕСТИЦИОНЕН ФОНД**

▶ 1. ИНВЕСТИТОР

Име и презиме: _____
 Адреса: _____
 Бр. ЛК/Пасош: _____ важи до _____ издадена од _____
 ЕМБГ: _____
 Телефон: _____ моб. _____
 Бр. на сметка и банка _____
 Датум и место на раѓање _____

Број на Пристапница: **№ 103534**
 Фирма: _____
 Адреса: _____
 МБ: _____
 Бр. на сметка и банка _____
 Овластено лице: _____
 Бр. ЛК: _____ важи до _____ издадена од _____

▶ 1.1. ОВЛАСТЕН ПОЛНОМОШНИК

Име и презиме: _____
 Адреса: _____
 Бр. ЛК/Пасош: _____ важи до _____ издадена од _____
 ЕМБГ: _____
 Телефон: _____ моб. _____
 Датум и место на раѓање _____

Овластениот полномошник во прилог на Пристапницата доставил нотарски заверено полномошно со кое Инвеститорот го овластил во негово име и за негова сметка да пристапи во Фондот

▶ 2. ВРЕМЕ И МЕСТО НА ПРИСТАПУВАЊЕ

Код: _____
 Место, Датум и Време: _____

Име и Презиме на претставникот на Друштвото: _____

▶ 3. УСЛОВИ НА ПРИСТАПУВАЊЕ

- Барањето за купување/откуп се извршува по цени кои не се познати во моментот на потпишување на оваа Пристапница
- Со цел да се реализира Барањето за купување/откуп на документи за удел и создавање на прava и обврски помеѓу Инвеститорот и Друштвото за Управување, неопходно е да се обезбеди и поднесе потполнета и потпишана изјава која е дел од Барањето и да се уплатат парични средства на денарската сметка на Фондот: 210-0624945003-77, а со назнака која упатува на бројот на оваа Пристапница
- Друштвото со уплатените парични средства кои влегуваат во имотот на Фондот, ќе управува во согласност со Законот, Статутот и Проспектот на Фондот

▶ ИЗЈАВА НА ЛИЦЕТО ПРЕТСТАВНИК НА ДРУШТВОТО

Изјавувам дека го идентификувам инвеститорот односно неговиот полномошник, како и дека му ги обезбедив Статутот и Проспектот на Фондот, како и основните информации неопходни за донесување на инвестициона одлука во Фондот.

ПОТПИС на лицето Претставник на Друштвото: _____

▶ ИЗЈАВА НА ИНВЕСТИТОРОТ/ПОЛНОМОШНИКОТ

Изјавувам дека делувам: во свое име во туѓо име со полномошно

Со потпишување на оваа Пристапница, согласен сум да пристапам во Фондот ИЛИРИКА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА - отворен инвестиционен фонд и моите лични податоци да бидат размислувани, чувани и обработувани за потребите на работењето со Фондот. Изјавувам дека сум информиран во врска со содржината на Статутот и Проспектот на Фондот ИЛИРИКА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА - отворен инвестиционен фонд и дека имам добиено копија од истите и дека сите податоци од оваа Пристапница се вистинити. Доколку во иднина дојде до промена на некои податоци внесени во оваа Пристапница, изјавувам дека за тоа навремено ќе го известам Друштвото за управување со фондови ИЛИРИКА ФУНД МЕНАџМЕНТ АД - Скопје.

Ве молам сите известувања да ги доставувате на следниот e-MAIL: _____ или на

Адреса: _____

ПОТПИС на Инвеститорот/Пономошникот: _____

Потпис на ИНВЕСТИТОРОТ/ПОЛНОМОШНИКОТ _____

Потпис и печат на ПРЕТСТАВНИКОТ _____

ILIRIKA

Друштво за управување со фондови ИЛИРИКА ФУНД МЕНАџМЕНТ АД СКОПЈЕ
Ул. Даме Груев Бр.5 блок 3, 1000 Скопје, Р. Македонија
Тел + 389 /2/ 3215 840, Факс + 389 /2/ 3215 840,
Бесплатен инфо број: 0800 44 444
info-fond@ilirika.com.mk, www.ilirika.com.mk

РЕАЛНИ ПРИМЕРИ НА УПЛАТЕНИ СРЕДСТВА

ПРИМЕР бр.1:

КЛИЕНТ вложил **10,000,000.00** денари во инвестицискиот фонд **ИЛИРИКА ГЛОБАЛ РАСТЕЧКИ ПАЗАРИ** (Г.Р.П.) на ден 31.12.2008. Цената на уделот на фондот на тој ден изнесувала 44,3110 денари, и за вложените средства КЛИЕНТОТ добил 225,678 удели.

- На ден 10.05.2009 цената на уделот изнесувала 52,9889 денари. Вредноста на уделите кои што ги поседува КЛИЕНТОТ изнесува **11,958,429.00** денари (225,678 x 52,9889).
- На ден 15.05.2009 цената на уделот изнесувала 51,2523 денари. Вредноста на уделите кои што ги поседува КЛИЕНТОТ изнесува **11,566,561.00** денари (225,678 x 51,2523).
- На ден 08.10.2009 цената на уделот изнесувала 57,4357 денари. Вредноста на уделите кои што ги поседува КЛИЕНТОТ изнесува **12,961,973.00** денари (225,678 x 57,4357).

ФОНД -ИЛИРИКА Г.Р.П.	БРОЈ НА КУПЕНИ УДЕЛИ	ВРЕДНОСТ НА УДЕЛ	ВКУПНА ВРЕДНОСТ
31.12.2008 (уплата)	225,678	44,3110	10,000,000.00
10.05.2009	225,678	52,9889	11,958,429.00
15.05.2009	225,678	51,2523	11,566,561.00
08.10.2009	225,678	57,4357	12,961,973.00

КЛИЕНТОТ во секое време може да одлучи да ги продаде сите или дел од уделите кои што ги поседува во било кој од двата фонда со кои управува ИЛИРИКА ФУНД МЕНАџМЕНТ!

*Доколку КЛИЕНТОТ одлучи да ги продаде сите удели кои ги поседува во фондот ИЛИРИКА ГЛОБАЛ РАСТЕЧКИ ПАЗАРИ на 08.10.2009 година, во рок од најмногу 7 календарски денови на својата сметка ќе добие точно **12,961,973.00** денари, без било какви дополнителни трошоци и задршки!*

ПРИМЕР бр.2:

КЛИЕНТ вложил **10,000,000.00** денари во инвестицискиот фонд **ИЛИРИКА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА** (Ј.И.Е.) на ден 31.12.2008. Цената на уделот на фондот на тој ден изнесувала 49,9047 денари, и за вложените средства КЛИЕНТОТ добил 200,382 удели.

- На ден 10.05.2009 цената на уделот изнесувала 53,7146 денари. Вредноста на уделите кои што ги поседува КЛИЕНТОТ изнесува **10,763,439.00** денари (200,382 x 53,7146).
- На ден 15.05.2009 цената на уделот изнесувала 53,2203 денари. Вредноста на уделите кои што ги поседува КЛИЕНТОТ изнесува **10,664,390.00** денари (200,382 x 53,2203).
- На ден 08.10.2009 цената на уделот изнесувала 65,5030 денари. Вредноста на уделите кои што ги поседува КЛИЕНТОТ изнесува **13,125,622.00** денари (200,382 x 65,5030).

ФОНД -ИЛИРИКА Ј.И.Е.	БРОЈ НА КУПЕНИ УДЕЛИ	ВРЕДНОСТ НА УДЕЛ	ВКУПНА ВРЕДНОСТ
31.12.2008 (уплата)	200,382	49,9047	10,000,000.00
10.05.2009	200,382	53,7146	10,763,439.00
15.05.2009	200,382	53,2203	10,664,390.00
08.10.2009	200,382	65,5030	13,125,622.00

КЛИЕНТОТ во секое време може да одлучи да ги продаде сите или дел од уделите кои што ги поседува во било кој од двата фонда со кои управува ИЛИРИКА ФУНД МЕНАџМЕНТ!

*Доколку КЛИЕНТОТ одлучи да ги продаде сите удели кои ги поседува во фондот ИЛИРИКА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА на 08.10.2009 година, во рок од најмногу 7 календарски денови на својата сметка ќе добие точно **13,125,622.00** денари, без било какви дополнителни трошоци и задршки!*

Упис во Централен регистар, регистарски бр.: 30120070009996; матичен бр.: 6249450, Единствен даночен број: 4030007642203, основен капитал: 300.000,00 ЕУР, сметка бр.: 210-0624945001-83 НЛБ Тугунска банка АД Скопје

№ 922417 _____ 19—

To _____

TRAVELERS LETTER OF CREDIT

in favour of _____

passport No. _____ valid until _____

to the extent of _____

in words _____

Gentlemen,

We request you to kindly pay to the beneficiary the above amounts he may require up to the above mentioned aggregate amount after deduction of your charges if any, against receipt in duplicate, copy of which please send to us.

The date and amount of each draft drawn must be entered in the space provided overleaf and the Letter itself attached to the draft receipt which exhausts the Credit.

For payments made under this Letter of Credit please debit the account of the NATIONAL BANK OF YUGOSLAVIA, Beograd _____ under advise.

We thank you for the courtesy you may extend to the beneficiary and remain dear Sirs.

Negotiable in the country of the drawee bank only.

NLB Тутунска банка
ПЛАТЕН ПРОМЕТ

Овластување за подигање изводи за:

(НАЗИВ И СЕДИШТЕ НА ПРАВНОТО ЛИЦЕ)

210-
(БРОЈ НА СМЕТКА ВО БАНКАТА)

ЗАВЕРКА НА ОВЛАСТУВАЊЕТО:

(ПОТПИС НА ЛИЦЕТО ОДГОВОРНО ЗА ЗАСТАЛУВАЊЕ НА ФИРМАТА ЗАБЕРЕНО СО ПЕЧАТ)

ЕКСПОЗИТУРА ЗА ПОДИГАЊЕ ИЗВОДИ:

НАПОМЕНА: НОСИТЕЛОТ НА ОВАА КАРТИЧКА МОЖЕ ДА ПОДИГА ИЗВОДИ НА ШАЛТЕРИТЕ НА НЛБ ТУТУНСКА БАНКА АД СКОПЈЕ

Обр. НЛБ ТБ бр.17

ИЗВЕШТАЈ ЗА НАПЛАТА ОД СТРАНСТВО

ГО ПОПОЛНУВА БАНКАТА:

I.	1	БАНКА	2	КОРИСНИК НА НАПЛАТАТА	60
		Телефон	Референт	Налог број	
	4	На барање			
	5	По налог			
	6	Преку			
	7	Основ			
	8	Наплативо:	Ознака на валута	Износ на валута	Датум на валута
	9	По налог од странска банка е одбиено			
	10	Наплатата ја книжевме	По курс од	ДЕН.	
	11	На товар			
		Во корист			
	12	На товар			
		Во корист			
	13	Исплатна/приливна банка			
	14	Наш надомест во износ од:		ДЕН.	
	15	Забелешка			
		Место и датум			Печат и потпис на банката

16		ГО ПОПОЛНУВА КОРИСНИКОТ НА НАПЛАТАТА:			
Податоци за НБРМ (опис на сите трансакции кои се поврзани со наплатата):					
	Р. бр	Шифра на основ	Бр. на документ	Опис на трансакцијата	Износ во валута
	1				
	2				
	3				
	4				
	5				
	Вкупен износ на валутата:				
	17	Сметка на корисникот на валутата:			
	18	Место и датум			
		Печат и потпис на корисникот на наплатата			

*Во рок од три дена должни сте да доставите податоци за наплатата.

Образец 1451

НАЛОГ ЗА ОТВАРАЊЕ НА АКРЕДИТИВ

ГО ПОПОЛНУВА НАЛОГОДАВАЧОТ

1. НАЛОГОДАВАЧ (50)	2. БАНКА (52)	71		
Референт				
3. Налог број (20)				
4. Начин на извршување на плаќањето				
5. Во корист (59)				
6. Кај (53)				
7. Плативме: (324) Шифра на валута Ознака на валута Износ во валута Датум на валута				
8. Податоци за НБРМ (опис на сите трансакции кои се поврзани со плаќањето):				
РБ	Шифра на основ	Бр. на документ	Опис на трансакцијата	Износ во валута
1				
2				
3				
4				
5				
Вкупен износ за плаќање:				
9. Место и датум:			Печат и потпис на налогодавачот	

ГО ПОПОЛНУВА БАНКАТА

II.	10. На товар	
	Во корист	
	11. На товар	
	Во корист	
	12. На товар	
	Во корист	
	13. Покритие:	
	Датум:	Сметка:
	14. Покритието го книжевме:	по курс од Дан:
	15. Забелешка	
Место и датум:		Печат и потпис на банката

П Р И Л О З И

Образец 746

ОПШТ ДЕВИЗЕН НАЛОГ

2 БАНКА-НАЛОГ ОДАБИЧ	3 БАНКА НА КОРИСНИКОТ
----------------------	-----------------------

1 6 6
7 7

4 НАЛОГ БРОЈ _____ 5 Датум на промена валута _____

Мат. бр. на налог	Сметка		Валута		Износ во денари	Основа	Сметка
	1	2	3	4			
6							
7							
8							
9							
10							

11 МЕР _____
(Место и датум)

NLB Тутунска банка

П Р И Ј А В А
на овластени доносители на готовински налози

Податоци за правното лице
Наслов на правното лице _____

Број на сметка _____ 210- _____

Материален број _____

Јас (ние) _____ и _____ со _____

ЕМБГ (мат. бр.) _____ и _____ како овластено лице за застапување на горенаведеното правно лице ги овластувам/име следните лица за овластени доносители на готовински налози (уплата/исплата на готовина):

1.	Име и презиме _____	_____
	ЕМБГ _____	_____
	Број на лична карта _____	_____
2.	Име и презиме _____	_____
	ЕМБГ _____	_____
	Број на лична карта _____	_____
3.	Име и презиме _____	_____
	ЕМБГ _____	_____
	Број на лична карта _____	_____
4.	Име и презиме _____	_____
	ЕМБГ _____	_____
	Број на лична карта _____	_____
5.	Име и презиме _____	_____
	ЕМБГ _____	_____
	Број на лична карта _____	_____

_____ (ИМНО, ДАТУМ) _____ М.П. _____
(Место, датум) (02/481) (ПОДПИС НА ОВЛАСТЕНО ЛИЦЕ)

ДОГОВОР ЗА ОТВАРАЊЕ И ВОДЕЊЕ ДЕНАРСКА ТРАНСАКЦИСКА СМЕТКА НА ДОМАШНИ ПРАВНИ ЛИЦА

(во понатамошниот текст: Сметка)

Склучен на ден _____ 20 ____ година, помеѓу:

ДОГОВОРНИ СТРАНИ:

1. **НЛБ Тутунска банка АД Скопје**, ул. Водњанска бр 1, Скопје, застапувана од член на Управен одбор Љубе Рајевски, преку овластените лица _____ (име и презиме на лев потписник) _____ (работно место) и _____ (име и презиме на десен потписник) _____ (работно место) (во натамошниот текст: Банка), од една страна и
2. _____ (назив, седиште и ЕМБС)
застапувана од овластеното лице: _____
со ЕМБГ _____ и живеалиште(престојувалиште) _____
(во понатамошниот текст :Имател на сметка), од друга страна.
со основна сметка во платен промет во земјата 210 _____

Член 1

Предмет на овој Договор е регулирање на меѓусебните права обврски и одговорности помеѓу договорните страни во врска со отварањето, водењето и затварањето на трансакциска сметка(денарска) за платен промет во земјата за правни лица преку која Имателот на сметката ќе врши плаќања од сметката со примена на пропишани платни инструменти во договорена форма кои се единствени за извршување на платниот промет во Република Македонија.

Член 2

Со потпишувањето на овој Договор, Имателот на сметката потврдува дека му е предаден еден примерок од Општите услови за отварање и водење на денарска трансакциска сметка за домашни правни лица на НЛБ Тутунска банка АД Скопје и дека истите ги прифаќа во целост и се согласува тие да бидат составен дел од овој Договор.

Член 3

Банката, ќе ги прима и извршува наложите за плаќања(платните инструменти) од сметката на Имателот според неговите инструкции до висина на покритието на сметката, а согласно член 1 од овој Договор . Под покритие на сметката се подразбира состојбата на сметката од претходниот ден зголемена за приливот на средства во текот на денот и за средствата одобрени врз основа на договор со Банката за дозволено негативно салдо на сметката, намалено за плаќањата во текот на денот до моментот на утврдување на покритието.Имателот на сметката се обврзува платните инструменти односно медиумот за пренос да ги доставува навреме ,уредно ,читливо и точно пополнети и да се придржува на терминскиот план за работа на платниот промет во земјата на Банката. Во спротивно одговорноста паѓа на товар на Имателот на сметката.

Банката се обврзува да го извести Имателот на сметката за неправилно или некомплетно пополнети платни инструменти кои нема да бидат извршени.

Член 4

Банката, се обврзува на Имателот на сметката да му обезбеди:

- Сигурен и ефикасен начин на плаќање и примање на уплати, на неговата сметка во Банката;
- Тајност на податоците за состојбата на сметката во согласност со позитивните законски акти.
- Заштита на податоците за Имателот на сметката.
- Известување на Имателот на сметката за состојбата и за промените на сметката со доставување на извод за промените и состојбата на сметката најдоцна наредниот работен ден по настанување на промената, кој му се ставени на располагање на шалтерите на Банката или во електронски облик во согласност со посебен договор.Со доставување или подигање на изводот Имателот на сметката се смета за известен за сите промени на неговата сметка.Имателот на сметката е должен да ја провери точноста на изводите и доколку утврди неправилности, во рок од седум дена од неговото подигање од шалтерите на Банката или електронскиот прием да достави приговор до Банката.Банката одговара на приговорот во рок од 8 дена од денот на приемот .

Член 5

Имателот на сметката е должен да го најави кај Банката подигањето на готовина од сметката за износ поголем од 1.000.000,00 (еден милион) денари еден ден порано.

Член 6

Банката се обврзува на Имателот на сметката, да му пресметува и плаќа камата, во висина на каматната стапка утврдена со Одлуката за политиката на каматните стапки на НЛБ Тутунска банка АД Скопје важечка на денот на пресметката.

Член 7

За извршувањето на услугите поврзани со платниот промет во земјата и работењето со сметката, Банката наплатува надоместоци, трошоци, провизии поврзани со работењето на сметката во висина, рокови и на начин определени со Одлуката за тарифата на надоместоци на услугите што ги врши НЛБ Тутунска банка АД Скопје, важечка на денот на извршување на услугата. Имателот на сметката со овој Договор изречно и неоповикливо ја овластува Банката да директно ја задолжува сметката во врска со надоместоците за вршење банкарски услуги, сите други трошоци поврзани со платниот промет во земјата и сите побарувања кои можат да настанат во врска со работењето со сметката, согласно со Одлуката за тарифата на надоместоци за услугите што ги врши НЛБ Тутунска банка АД Скопје.

Член 8

Имателот на сметката ја овластува Банката да ја задолжува сметката за измирување на договорени, досепани а ненаплатени обврски кон Банката, по сите основи. Имателот на сметката ја овластува Банката да воспоставува налози на товар на неговата сметка во корист на трети лица (вработени) иматели на сметка во Банката без негова дополнителна согласност по основ на плата и други лични примања врз основа на инструкции дадени од негова страна.

Член 9

Имателот на сметката се обврзува за сите статусни промени, промена на лицата овластени за застапување, промена на лицата овластени за располагање со средствата на сметката, адресните податоци и сите други податоци кои ги доставил при склучувањето на овој договор, писмено да ја известува Банката веднаш или најдоцна во рок од 3 (три) дена од денот на донесување на одлуката за статусните и други промени, односно од денот на уписот на промената во трговскиот регистар или регистарот на други правни лица. При известување за промените, Имателот на сметката мора да приложи извод (тековна состојба) од трговскиот регистар или друга јавна книга со датум кој што е ист со датумот кога што се известува за извршената последна промена. Имателот на сметката презема целосна одговорност за било какви последици и евентуалната штета која може да настане како резултат на ненавременно пријавување на сите промени.

Член 10

Овој Договор е склучен на неопределено време и истиот може да биде раскинат на начин и под услови што се предвидени со Општите услови за отварање и водење на денарска трансакциска сметка за домашни правни лица на Банката.

Член 11

Банката ќе обезбеди заштита на податоците за Имателот на сметката и личните податоци за застапникот по закон и овластените лица согласно законската регулатива. Личните податоци ќе се користат само за потребите на работењето со сметката, врз основа на согласност на субјектите на личните податоци и во случај и на начин предвиден со закон или друг пропис. Имателот на сметката, застапникот по закон, односно овластените лица изречно и неотповикливо ја овластуваат Банката да ги добива сите податоци за Имателот на сметката, застапникот по закон, односно за овластените лица од државните органи на Република Македонија.

Член 12

За се што не е регулирано и предвидено со овој Договор ќе важат законските и други прописи, Општите услови на Банката и актите на деловната политика на Банката. Со склучувањето на овој Договор престанува да важи претходно склучениот Договор за отварање и водење на сметка на учесникот во платниот промет во земјата.

Член 13

Во случај на спор по овој Договор, странките се обврзуваат истиот да се обидат да го решат спогодбено, а во случај на неуспех надлежен ќе биде Основен суд Скопје 2-Скопје.

Член 14

Овој Договор е составен во 2 (два) истоветни примероци, од кои по 1 (еден) за секоја странка во Договорот.

ДОГОВОРНИ СТРАНИ

НЛБ Тутунска банка АД Скопје

Имател на сметка

NLB Тутунска банка

ПОТПИСЕН КАРТОН

ЗА РАСПОЛАГАЊЕ СО СРЕДСТВА НА СМЕТКАТА НА УЧЕСНИКОТ ВО ПЛАТНИОТ ПРОМЕТ ВО ЗЕМЈАТА

Број на сметката **2 1 0** - -

Полн назив на фирмата

Краток назив на фирмата:

Матичен број

Даночен број

Адреса:

Општина:

Телефон:

Факс:

Email:

Со ова ги ополномоштувам следните лица: _____ **колективно*** _____ **поединечно**
да располагаат со средствата на нашата сметка во Тутунска банка АД Скопје и полноважно можат да ги потпишуваат платните инструменти за задолжување на нашата сметка:

1. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ)
(Адреса) _____ (Телефон)
ке потпишува: Забелешка
2. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ)
(Адреса) _____ (Телефон)
ке потпишува: Забелешка
3. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ)
(Адреса) _____ (Телефон)
ке потпишува: Забелешка
4. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ)
(Адреса) _____ (Телефон)
ке потпишува: Забелешка
5. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ)
(Адреса) _____ (Телефон)
ке потпишува: Забелешка

Проверил за Банката:

Потпис на лица овластени
за застапување

* Под колективно располагање со средства се подразбира дека сите наведени потписници имаат еднакви права односно налогот е валиден доколку има минимум два од било кој од овластените потписници, во било кој друг случај учесникот во платен промет за истото мора задолжително да се изјасни писмено на картонот

NLB Тутунска банка

Застапување со име се надоместува
Наложбата, вложувањето и/или на деловно поседување доколку во законот е предвидено. Сите задолжителности
показани на овој формулар се вложувањето работат во Биланс со сите вложувања, сепак не деловно
делат со клиентот.

Експлицитно _____

АПЛИКАЦИЈА/ БАРАЊЕ
за регистрирање на клиент (Физично лице)

Датум на пополнување: _____

РЕЗИДЕНТ

НЕРЕЗИДЕНТ

Име и презиме _____
Татинско име? _____
Државно место на раѓање _____
Адреса и Место (од документ за лична идентификација) _____
ЕМБГ _____

Документ со кој се идентификува клиентот
(се вложуваат фотокопи од подготвените документи од ниту до вклучување и ветија во деловно на клиент)

1. Лична карта бо _____ 2. Пасош бо _____
Орган на издавање _____ Држава _____
Датум на важност _____ Датум на важност _____

3. ПОДАТОЦИ ЗА КОНТАКТ НА КЛИЕНТОТ

Адреса за контакт _____
Бр на телефон / Факс _____
Бр на мобилен телефон _____
Е-маил адреса? _____
Земински _____
Работодавачи? _____
Адреса на работодавач? _____
Деловна адреса? _____

1. Индустриска и граѓанска	14. Училиште
2. Трговска	15. Издомување
3. Финансиска посредничка и банки	16. Високошколски предавач
4. Информатичка, информатичка и телекомуникациска	17. Информатичка опрема
5. Туризам и угостителство	18. Занимање или наставно
6. Образование	19. Самостојан интернет бизнис
7. Здравство	20. Друго
8. Сообраќај	
9. Јавна управа (вклучително државна)	
10. Спорт, уметност и култура	
11. Зависност	
12. Друго	

2. ДРУГИ ПОДАТОЦИ ЗА КЛИЕНТОТ

NLB Тутунска банка

Држава на греење _____
Државјанство _____
Износ на редовно месечно прираќе _____

1. Банката на просечни месечни прираќа
а) до 20 000 МКД
б) од 20 000 МКД до 50 000 МКД
в) над 50 000 МКД

2. Не остварува редовни месечни прираќа

Други деловни трансакции извршени извршени
на средства _____ и до _____
1. да _____ 2. не, до 50 000 МКД
3. да, доколку е потврдено клиентот остварува под
одредени услови

Имот со кој располага? _____
1. стан, куќа _____
2. недвижност _____
3. последен сопственик _____ (назив на
компанија) _____
4. имам удел(и) акција во: фирма (наш 25% од
сопственоста) _____ (назив на
компанија) _____
5. друг имот _____
6. во Бсак _____
7. неопределено

Бранна состојба? _____
1. во Бсак _____
2. неопределено

Приходи и услуги на банката кои ги користите или им ги користите во
измина? _____
1. трансакциска сметка _____
2. кредитна картичка _____
3. депозити _____
4. кредити _____
5. електронско банкарство _____
6. сифр _____
7. останато _____

Сметка во друга банка? _____

СОГЛАСНОСТ НА КОМИТЕНТОТ:
Со потпишувањето на оваа апликација/ барање потврдувам дека:
а) податоците кои ги наведов во формуларот се точни;
б) во случај на промена на моите лични и адресни податоци во рок од 3 работни дена од
настанувањето на промената ќе ја известам Банката. Во спротивно, секогаш доставам од страна на
Клиентот од смена на државјанство и/или адреса наведени во ова барање;
в) сум согласен/на со моите лични податоци кои се користат во ова барање да бидат регистрирани,
обработувани, акумулирани за потреби на Банката и во случај на спроведување согласно вложување
законска регулатива и трансферирани во други држави – земји членки на ЕУ и/или други држави
кој услов-ниот на заштита на лични податоци во нив држави да не е помало од она на ЕУ;
г) сум согласен/на податоците наведени погоре претставуваат деловно право согласно Законот за
банки. Законот за заштита и лични податоци и останатата вложување законска регулатива
да Банката го зацврстува правото да побара и други податоци за клиентот;
д) Банката го задолжува клиентот да го приложи деловниот адрес на клиентот во сите случаи;
е) сум согласен/на со условите за воспоставување деловен однос со Банката и исти се вложување
прифатив.

NLB Тутунска банка

ИЗЈАВА ЗА ЗАШТИТА НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ:

Со пополнувањето на апликацијата потврдувам дека:

а) Согласен сум моите лични податоци да бидат користени за промотивни активности и
послужување на услугите на Банката.
б) Не сум согласен моите лични податоци наведени во оваа пријава да бидат користени во
да оваа банката претставува цел.
(Моментално може со писмено барање до Банката, да побара од Банката некои лични податоци да не
бидат користени за промотивни активности.)

Поднесување на барањето (Име и презиме) _____ (место и дата) _____
(Иницијали) _____ (Иницијали)

ИЗЈАВА ЗА "НОСИТЕЛ НА ЈАВНА ФУНКЦИЈА" (ПЕЛ)

Јак _____ (Име и презиме) со
ЕМБГ _____ издавам под морална, граѓанска
и материјална одговорност дека:

а) не сум носител на јавна функција или лице поврзано со носител на јавна функција
б) сум носител на јавна функција (се наведува функцијата) _____
в) сум лице поврзано со друго лице кој е носител на јавна функција _____

"Дефиниција за Носители на јавни функции" и лица поврзани со нив согласно вложување
законска регулатива во РМ се:

"Носители на јавна функција", согласно вложување законска регулатива во РМ се физички
лица на кои им е или им била доверена јавна функција во Република Македонија или во странска
држава, како:

претседатели на држави и влади, министри и заменици министри или помошници
министри, членови на парламент, избрани и именувани јавни обвинители и судии во
судовите, членови на провајдер ревизиорска институција, амбасадори, офицери од високи ранги во
вооружените сили (вклучувајќи од полицајци), други избрани и именувани лица согласно со
закон и членовите на органите на управување на претпријатијата во државна сопственост и лица
со функција на политички партии (членови на органи на политички партии)

"Избрани лица" билеши членови на семејството со кој носителот на политичката
функција живее во сепаратна заедница на иста адреса, лица кои се сметат за блиски соработници,
деловни партнери (вклучувајќи лицата за кои се знае дека има заедничка сопственост или правно лице, или
случајно договорно или воспоставено друго блиско деловно врска со "Носителот на јавна
функција"), и лица кои основно правно лице во корист на носителот на јавна функција.

За носител на јавна функција се сметаат лицата карактерно или подготвени да претстават на
интересите на јавна функција и врз основа на претходно спроведена процедура на јавна од
страна на субјектите.
Изјави:

_____ (Име и презиме)
_____ Датум и потпис

NLB Тутунска банка

ПОПОЛНУВА БАНКАТА:

Примил и ја проверил комплетноста на барањето _____
Потпис на Одговорно лице на Банката _____
Работно место _____
Датум _____ Експлицитно _____

NLB ^{RO} Тутунска банка

ИЗЈАВА ЗА КРАЕН СОПСТВЕНИК

Јас (име и презиме) _____ со ЕМБГ _____ и живеалиште на улица _____ овластено лице за отворање / акquirирање на сметката на долунаведеното друштво во функција на _____ на друштвото _____

Полн _____ назив: _____

Седиште: _____

ЕДБ: _____

заради воспоставување на деповен однос на истото со Банката, изјавувам дека краен сопственик/ци (* Во мојата последната го објаснувањето наведено подолу) е/се:

Финанска лица:

	Име и презиме	ЕМБГ*	Број на пасош / п.к	Адреса
1				
2				
3				
4				

Утврдување на краен сопственик не е потребно во следните случаи:

- за правни лица кои котираат на јавни берзи
- банки, подружници на банки, штедилници, друштва за управување со инвестициски фондови, пензиjsки фондови и осигурителни друштва кои поседуваат соодветни лиценци за работа издадени од надлежните органи во нивните држави
- државни институции, тела на локална самоуправа, јавни претпријатја, заводи и стопански комиси

* Краен сопственик на правно лице е физичко лице кое е сопственик или кое остварува посредно влијание во изборот или/или физичко лице во чие име и за чija сметка се извршува трансакцијата или активност, при што како краен сопственик во правното лице се смета:

- физичко лице кое остварува директно или индиректно учество од најмалку 25% од вкупните акции или удела односно од правата на глас на правното лице, вклучувајќи и поседување на акции на доносител
- физичко лице кое на било кој друг начин остварува контрола над управувањето или остварува корист со правното лице

Напомена:

- 1) Во случај на промена на сопственичко - управувачката структура на Друштвото, истото се обврзува дека навремено ќе ја извести Банката за промените во делот на крајното сопственик и ќе ја достави на Банката нова Изјава со акquirирани податоци
- 2) Според нејата содржина лицата кои се горенаведени не се вклучени во незаконски дејствија од било кој вид
- 3) Податоците во оваа Изјава ги давам под целосна материјална и правничка одговорност и со потписот долу потврдувам дека се точни и целосни

Место и датум _____ Потп _____

NLB ^{RO} Тутунска банка

ПОПОЛНУВА БАНКАТА:

Примил и ја проверил комплетноста на барањето:

Потпис на овластеното лице на банката:

Работно место: _____

Датум: _____ Експозитура: _____

Дел.бр. _____ Датум: _____
 До:
НЛБ ТУТУНСКА БАНКА АД СКОПЈЕ
 Водњанска бр.1 , 1000 Скопје , Р.Македонија

**БАРАЊЕ
 ЗА ОТВАРАЊЕ НА ДЕНАРСКА ТРАНСАКЦИСКА СМЕТКА ЗА ДОМАШНИ
 ПРАВНИ ЛИЦА**

ПОДАТОЦИ ЗА ПРАВНОТО ЛИЦЕ*

Полн назив на правното лице:	
Краток назив:	
Матичен број:	Даночен број:
Адреса и седиште:	
Телефон:	Телефакс:
Web:	Email:

* Под правно лице се подразбира и физичко лице кое врши регистрирана дејност

Ве молам дневните изводи да се доставуваат во експозитура : _____

Во прилог на барањето Ви доставувам:

- Решение за упис во трговски регистар односно во регистрот на надлежен орган на РМ - Централен регистар или Акт од надлежен орган за основање,ако учесникот не е запишан во регистар или Извод од законот, ако учесникот е основан согласно закон ,со дата на денот на отварање на сметката (копија , а оригинал на увид).*
- ЗП образец-заверени потписи на лица овластени за застапување (оригинал или копија заверена на нотар) *
- Пријава (Потписен картон) на овластени лица за располагање со средствата на сметката ,со потпис и печат со кои ќе се заверуваат инструментите на платниот промет (2 примерока),
- Копија од важечки документи за идентификација (лични карти или пасош) на управителот/те(овластено/ни лице/а за застапување), потписниците на сметката, доносителите на готовински налози и крајниот сопственик/ци (ако се физички лица),
- Договор за отварање и водење на денарска трансакциска сметка за домашни правни лица (2 примерока),
- Пријава за овластени доносител на готовински налози (уплата / исплата на готовина),
- Решение од надлежен суд за отварање на стечајна/ликвидациона постапка ,ако за сметката е отворена стечајна постапка, (презентиран во оригинал или копија заверена на нотар),
- Доказ дека сметката е пренесена од Министерството за Финансии-Управа за јавни приходи или Потврда од УЈП-Агенцијата за блокирани сметки за измирени обврски (за правни лица основани пред 01.01.2006)*
- Изјава за прифаќање и реализација на акцелтните налози издадени заклучно со 30 јуни 2001 година на товар на имателот на сметката *
- Апликација за регистрирање на клиент – правно лице .*
- Апликација за регистрирање на клиент – физичко лице (за управителот/те-овластеното/те лице/а за застапување, потписниците на сметката, доносителите на готовински трансакции),
- Изјава за политичка изложеност на клиентот (како посебен документ се до влегување во сила на Апликацијата за регистрирање на клиент – физичко лице).

*За отварање втора или наредна сметка овие документи не се поднесуваат .

Јас (Ние) _____, допотпишаниот(ите) своерачно, под морална, материјална и кривична одговорност ја потврдувам(е) точноста на податоците дадени во ова барање. За секоја промена на статусните податоци на фирмата се обврзувам(е) дека писмено ќе ја известам/ме Банката во рок од 3 дена од денот на уписот на промените.
 Воедно го овластувам/ме лицето _____ за доставувач на документацијата за отварање на сметка. _____ (име и презиме)

_____ (место и датум) _____ (име, презиме и потпис на лица овластени за застапување)

(име, презиме и потпис на лице доносител на документи за отварање на с-ка и) _____ (телефон за контакт) _____ (својство на доносителот на документи)

ПОПОЛНУВА БАНКАТА (Проверил):

Име и презиме на вработен и потпис _____ Експозитура _____ Датум и час на прием _____

NLB Тутунска банка

ПОТПИСЕН КАРТОН

ЗА РАСПОЛАГАЊЕ СО СРЕДСТВА НА СМЕТКАТА НА УЧЕСНИКОТ ВО ПЛАТНИОТ ПРОМЕТ ВО ЗЕМЈАТА

Број на сметката **2 1 0** -   -

Полн назив на фирмата

Краток назив на фирмата:

Матичен број

Даночен број

Адреса:

Општина:

Телефон:

Факс:

Email:

Со ова ги ополномоштувам следните лица: _____ **КОЛЕКТИВНО*** _____ **ПОЕДИНЕЧНО**
 да располагаат со средствата на нашата сметка во Тутунска банка АД Скопје и полноважно можат да ги потпишуваат платните инструменти за задолжување на нашата сметка:

1. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ) _____
 (Адреса) _____ (Телефон) _____
 ќе потпишува: Забелешка _____
2. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ) _____
 (Адреса) _____ (Телефон) _____
 ќе потпишува: Забелешка _____
3. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ) _____
 (Адреса) _____ (Телефон) _____
 ќе потпишува: Забелешка _____
4. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ) _____
 (Адреса) _____ (Телефон) _____
 ќе потпишува: Забелешка _____
5. (Име и презиме) _____ (ЕМБГ) _____
 (Адреса) _____ (Телефон) _____
 ќе потпишува: Забелешка _____

Проверил за Банката:

Потпис на лица овластени
за застапување

* Под колективно располагање со средства се подразбира дека сите наведени потписници имаат еднакви права односно налогот е валиден доколку има минимум два од било кој од овластените потписници, во било кој друг случај учесникот во платен промет за истото мора задолжително да се изјасни писмено на картонот

ДОГОВОР ЗА ОТВАРАЊЕ И ВОДЕЊЕ ДЕНАРСКА ТРАНСАКЦИСКА СМЕТКА НА ДОМАШНИ ПРАВНИ ЛИЦА
(во понатамошниот текст: Сметка)

Склучен на ден _____ 20 ____ година, помеѓу:

ДОГОВОРНИ СТРАНИ:

1. **НЛБ Тутунска банка АД Скопје**, ул. Водњанска бр 1, Скопје, застапувана од член на Управен одбор Љубе Рајевски, преку овластените лица _____ (име и презиме на лев потписник) _____ (работно место) и _____ (име и презиме на десен потписник) _____ (работно место) (во натамошниот текст: Банка), од една страна и
2. _____ (назив, седиште и ЕМБС)
застапувана од овластеното лице: _____
со ЕМБГ _____ и живеалиште(престојувалиште) _____
(во понатамошниот текст :Имател на сметка), од друга страна.
со основна сметка во платен промет во земјата 210 _____

Член 1

Предмет на овој Договор е регулирање на меѓусебните права обврски и одговорности помеѓу договорните страни во врска со отварањето, водењето и затварањето на трансакциска сметка(денарска) за платен промет во земјата за правни лица преку која Имателот на сметката ќе врши плаќања од сметката со примена на пропишани платни инструменти во договорена форма кои се единствени за извршување на платниот промет во Република Македонија.

Член 2

Со потпишувањето на овој Договор, Имателот на сметката потврдува дека му е предаден еден примерок од Општите услови за отварање и водење на денарска трансакциска сметка за домашни правни лица на НЛБ Тутунска банка АД Скопје и дека истите ги прифаќа во целост и се согласува тие да бидат составен дел од овој Договор.

Член 3

Банката, ќе ги прима и извршува налозите за плаќања(платните инструменти) од сметката на Имателот според неговите инструкции до висина на покритието на сметката, а согласно член 1 од овој Договор. Под покритие на сметката се подразбира состојбата на сметката од претходниот ден зголемена за приливот на средства во текот на денот и за средствата одобрени врз основа на договор со Банката за дозволено негативно салдо на сметката, намалено за плаќањата во текот на денот до моментот на утврдување на покритието.Имателот на сметката се обврзува платните инструменти односно медиумот за пренос да ги доставува навреме, уредно, читливо и точно пополнети и да се придржува на терминскиот план за работа на платниот промет во земјата на Банката. Во спротивно одговорноста паѓа на товар на Имателот на сметката.

Банката се обврзува да го извести Имателот на сметката за неправилно или некомплетно пополнети платни инструменти кои нема да бидат извршени.

Член 4

Банката, се обврзува на Имателот на сметката да му обезбеди:

- Сигурен и ефикасен начин на плаќање и примање на уплати, на неговата сметка во Банката;
- Тајност на податоците за состојбата на сметката во согласност со позитивните законски акти.
- Заштита на податоците за Имателот на сметката.
- Известување на Имателот на сметката за состојбата и за промените на сметката со доставување на извод за промените и состојбата на сметката најдоцна наредниот работен ден по настанување на промената, кој му се ставени на располагање на шалтерите на Банката или во електронски облик во согласност со посебен договор.Со доставување или подигање на изводот Имателот на сметката се смета за известен за сите промени на неговата сметка.Имателот на сметката е должен да ја провери точноста на изводите и доколку утврди неправилности, во рок од седум дена од неговото подигање од шалтерите на Банката или електронскиот прием да достави приговор до Банката.Банката одговара на приговорот во рок од 8 дена од денот на приемот.

Член 5

Имателот на сметката е должен да го најави кај Банката подигањето на готовина од сметката за износ поголем од 1.000.000,00 (еден милион) денари еден ден порано.

Член 6

Банката се обврзува на Имателот на сметката, да му пресметува и плаќа камата, во висина на каматната стапка утврдена со Одлуката за политиката на каматните стапки на НЛБ Тутунска банка АД Скопје важечка на денот на пресметката.

Член 7

За извршувањето на услугите поврзани со платниот промет во земјата и работењето со сметката, Банката наплатува надоместоци, трошоци, провизии поврзани со работењето на сметката во висина, рокови и на начин определени со Одлуката за тарифата на надоместоци на услугите што ги врши НЛБ Тутунска банка АД Скопје, важечка на денот на извршување на услугата.

Имателот на сметката со овој Договор изречно и неоповикливо ја овластува Банката да директно ја задолжува сметката во врска со надоместоците за вршење банкарски услуги, сите други трошоци поврзани со платниот промет во земјата и сите побарувања кои можат да настанат во врска со работењето со сметката, согласно со Одлуката за тарифата на надоместоци за услугите што ги врши НЛБ Тутунска банка АД Скопје.

Член 8

Имателот на сметката ја овластува Банката да ја задолжува сметката за измирување на договорени, досепани а ненаплатени обврски кон Банката, по сите основи.

Имателот на сметката ја овластува Банката да воспоставува налози на товар на неговата сметка во корист на трети лица (вработени) иматели на сметка во Банката без негова дополнителна согласност по основ на плата и други лични примања врз основа на инструкции дадени од негова страна.

Член 9

Имателот на сметката се обврзува за сите статусни промени, промена на лицата овластени за застапување, промена на лицата овластени за располагање со средствата на сметката, адресните податоци и сите други податоци кои ги доставил при склучувањето на овој договор, писмено да ја извести Банката веднаш или најдоцна во рок од 3 (три) дена од денот на донесување на одлуката за статусните и други промени, односно од денот на уписот на промената во трговскиот регистар или регистарот на други правни лица. При известување за промените, Имателот на сметката мора да приложи извод (тековна состојба) од трговскиот регистар или друга јавна книга со датум кој што е ист со датумот кога што се известува за извршената последна промена. Имателот на сметката презема целосна одговорност за било какви последици и евентуалната штета која може да настане како резултат на ненавремено пријавување на сите промени.

Член 10

Овој Договор е склучен на неопределено време и истиот може да биде раскинат на начин и под услови што се предвидени со Општите услови за отварање и водење на денарска трансакциска сметка за домашни правни лица на Банката.

Член 11

Банката ќе обезбеди заштита на податоците за Имателот на сметката и личните податоци за застапникот по закон и овластените лица согласно законската регулатива. Личните податоци ќе се користат само за потребите на работењето со сметката, врз основа на согласност на субјектите на личните податоци и во случај и на начин предвиден со закон или друг пропис.

Имателот на сметката, застапникот по закон, односно овластените лица изречно и неотповикливо ја овластуваат Банката да ги добива сите податоци за Имателот на сметката, застапникот по закон, односно за овластените лица од државните органи на Република Македонија.

Член 12

За се што не е регулирано и предвидено со овој Договор ќе важат законските и други прописи, Општите услови на Банката и актите на деловната политика на Банката.

Со склучувањето на овој Договор престанува да важи претходно склучениот Договор за отварање и водење на сметка на учесникот во платниот промет во земјата.

Член 13

Во случај на спор по овој Договор, странките се обврзуваат истиот да се обидат да го решат спогодбено, а во случај на неуспех надлежен ќе биде Основен суд Скопје 2-Скопје.

Член 14

Овој Договор е составен во 2 (два) истоветни примероци, од кои по 1 (еден) за секоја странка во Договорот.

ДОГОВОРНИ СТРАНИ

НЛБ Тутунска банка АД Скопје

Имател на сметка

Врз основа на член 80 од Статутот, секција 3.3 од Кредитната политика и постапки и Одлуката за каматните стапки на Комерцијална банка А.Д. – Скопје, Кредитниот одбор на Банката на својата _____-та редовна седница одржана на ден _____ година, донесе

ОДЛУКА

за одобрување краткорочен кредит

1. На _____
(во натамошниот текст: Корисник на кредит), Комерцијална банка А.Д. – Скопје
(во натамошниот текст: Банка), одобрува краткорочен кредит во износ од
ден: _____

(со букви: _____).

под услови предвидени во оваа Одлука.

- 2. Кредитот се одобрува од редовните средства на Банката.
- 3. Кредитот се одобрува за обртни средства.
(намена)
- 4. Користење на кредитот со префрлување на жиро-сметка на Корисникот.
- 5. Рок на отплата на кредитот е до _____ година.

6. На искористениот кредит, Банката ќе пресметува и наплатува камата во височина од _____% годишно, декурзивно.

Банката ќе врши пресметка и наплата на каматата месечно и со достапноста на кредитот или ратата.

На искористениот кредит Банката ќе пресмета надоместок од 1% еднократно, а Корисникот на кредитот е должен да ѝ го плати на Банката пред користењето на кредитот.

7. Корисникот на кредитот е должен каматата да ја плати најдоцна 8 дена од пресметувањето, односно од истаканоста за наплата, а доколку истата не биде платена во овој рок ќе се пресмета затезна камата и за овој период.

Банката има право да ја менува височината на каматната стапка, во согласност со актите на деловната политика на Банката.

8. За обезбедување на уредно и навремено плаќање на каматата, Корисникот на кредитот е должен да ги достави и регистрира сите имуществени инструменти, согласно Законот за платен промен

и бр. 43/2001) потпишани од овластени лица – потписници, со Изјава – согласност Банката да ги употреби за наплата на своите побарувања, како и – _____

(друг вид обезбедување)

9. Условите под кои е одобрен кредитот поблиску ќе бидат регулирани со Договорот кој Банката ќе го склучи со Корисникот на кредитот.

10. _____

ПРЕДЛОГ ОД:

Службеник за односи со клиенти

Службеник за односи со клиенти

Директор на Дирекција
за кредитирање на

Директор на Сектор за
кредитирање на стопанство

КРЕДИТНО ОВЛАСТУВАЊЕ

ПРЕТСЕДАТЕЛ НА
КРЕДИТЕН ОДБОР

Жиро-сметка: _____
Кредитна партија: _____

ДОГОВОР
за одобрување краткорочен кредит

Склучен во Скопје на ден _____ година, помеѓу:

1. КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА АД – СКОПЈЕ (во натамошниот текст: Банка), претставувана од _____, од една страна, и

2. _____ (во натамошниот текст: Корисник на кредитот), претставувано од _____, од друга страна.

ПРЕДМЕТ НА ДОГОВОРОТ:
Одобрување краткорочен кредит од редовните средства на Банката

Член 1

Овој Договор се склучува врз основа на Одлуката за одобрување краткорочен кредит, донесена на ден _____ година, од страна _____ (орган кој ја донесува)

Овој Договор е составен дел на Договорот од претходниот став.

Член 2

Банката му одобрува кредит на Корисникот на кредитот во износ од _____ ден _____ (со букви: _____), под услови предвидени во овој Договор.

Член 3

Кредитот, предмет на овој Договор, Банката го одобрува од редовни средства на Банката.

Член 4

Корисникот на кредитот е должен да го користи кредитот со намена обртни средства.

Доколку Корисникот на кредитот не го користи кредитот за намена за која е одобрен, Банката има право да го прекине понатамошното користење на кредитот и да бара ираќања на искористениот кредит пред рокот на достапност на кредитот.

Член 5

Кредитот од член 2 Банката му го дава на Корисникот на кредитот со рок на ираќање _____ година.

Член 6

На искористениот кредит Банката ќе пресметува и ќе исплатува камата во износина од _____ годишно, декурирано.

Пресметката на каматата ќе се врши со примена на методата на конформна каматна стапка.

Корисникот на кредитот е согласен Банката да ја менува височината на каматната стапка, согласно со актите на дејноста политика на Банката.

На искористениот кредит Банката ќе пресметува надомест од 1% еднократно, а Корисникот на кредитот е должен да ја плати на Банката пред користењето на кредитот.

Член 7

Пресметка и плаќања на каматата Банката ќе врши месечно и со достапност на кредитот или на рата.

Корисникот на кредитот е должен каматата да ја плати најдоцна 8 дена од пресметувачето, односно од вистиноста за плаќања. Доколку каматата не биде платена во овој рок ќе се пресметат затезна камата и за овој период.

Член 8

Доколку Корисникот на кредитот не го исплати кредитот, договорената редовна и затезна камата во предвидениот рок, на вистото достапно побарување, Банката ќе пресметува и ќе исплатува камата предвидена со законските прописи, свикано од денот на вистиноста до денот на плаќањата и на крајот на месецот ќе претходно пресметани и исплатени камати.

Член 9

Банката може да отуѓува данк ќе пресметува и ќе исплатува договорена или затезна камата на вкупно достапно и исплатено побарување – главнина и камата.

Банката ја ивирените помеѓу член 6 и 7 ќе го известат Корисникот на кредитот, со доставување на каматна виста.

Член 10

Корисникот на кредитот, пред отпочнувањето на користењето на кредитот за обезбедување на уредно и навремено отплатување на кредитот и каматата, е должен да ја достави на Банката платноинструменти, согласно Законот за платен промет („Сл. весник на РМ“ бр. 32/2001 и 43/2001) донесени од овластени лица – потписници, со И право – согласно Банката да ја употреби за плаќања на своите побарувања и т.н.

_____ (друг вид обезбедување)

Доколку во периодот на користење и отплата на кредитот од страна на Банката бидат воведени нови инструменти на обезбедување за ираќање на кредитот, Корисникот на кредитот се обврзува на ираќање на Банката да даде такви инструменти на обезбедување.

За секој искористен, а нерезалтиран инструмент за плаќања Корисникот на кредитот е должен да ја достави на Банката нов уредно потпишан.

Член 11

Корисникот на кредитот е согласен Банката од ивирените уплати да ги изврши обврските по рочност на нивното достапување по следниот редослед:

- Договорна и затезна камата и надоместоци,
- Главен долг и рата,
- Други трошоци

Член 12

Корисникот на кредитот ивично се согласува Банката да може непосредно да спроведе претставно ивирените врз основа на овој Договор, тарди плаќања на сите ветови виласни обврски настанати во овој Договор, врз кредитот ивот на Корисникот на кредитот.

Член 13

Банката има право да го откаже кредитот и да бара од Корисникот на кредитот исплата на целиот искористен кредит пред рокот на достапност, доколку не постапува по пресметаните обврски по овој Договор.

Банката има посебно право да го откаже кредитот и да бара исплата на целиот искористен кредит доколку Корисникот на кредитот:

- не го користи кредитот за намената за која е одобрен,
- не достави согласно член 10 од овој Договор,
- не ја дозволува на Банката да ирши ивирените камати, и не доставува потребна склучено – финансиска документација, согласно кредитната политика на Банката,

- стаје кредитно финансиски неспособен според мерилата на актите на Банката,
- средствата што се подат како депозит во видување кај Банката да се пренесе кај друга банка, и ако
- девицното работење не го насочува преку оваа Банка.

Банката има право да ивирини откажување на целиот искористен кредит доколку е исполнет макар и еден од условите предвидени со претходниот став, по дат на отказ со препорачано писмо или друг погоден начин, а без посебно откажен рок и без повредно на суд, со тоа што денот на дадениот отказ се смета како ден кога кредитот е достапен за плаќање.

Корисникот на кредитот е должен по примот на отказот веднаш да ја плати на Банката целиот искористен кредит заедно со каматата, на начин предвиден во членовите 6, 7 и 8 од овој Договор.

Член 14

Во случај на откажување на Договорот поради ненаменско користење на кредитот, Банката ќе исплатува, од денот на искористувањето до денот на плаќањата, камата во височина на законската зетезна камата, доколку истага е поголема од активната камата.

Член 15

За се што со овој Договор не е предвидено, виват одредбите на законските прописи и актите на дејноста политика на Банката.

Член 16

Во случај на спор по овој Договор, надлежен ќе биде судот во Скопје.

Член 17

Овој Договор е составен по 4 (четири) истоветни примероци, од кои 3 (три) за Банката, и 1 (еден) за Корисникот на кредитот.

ДОГОВОРНИ СТРАНКИ

_____

ОБРАСЦИ ЗА ПОТРОШУВАЧКИ КРЕДИТ

 КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. – СКОПЈЕ

БАРАЊЕ ЗА КРЕДИТ

Од _____
(име и презиме)

Адреса _____

Лична карта бр. _____ Матичен број _____

Вработен во _____
(назив и седиште на фирмата)

_____ (телефон, факс и лице за контакт во фирмата)

- Баран износ на кредит _____

- Рок за враќање на кредит _____

- Намена на употреба на кредит _____

Приложена документација:

- Заверени податоци од страна на правното лице за кредитокорисникот и жироантите.
- Заверени административни забрани од страна на правното лице за кредитокорисникот и жироантите.
- Потпишани месечна изјава и месница.
- Фотокопии од лични карти на кредитокорисникот и жироантите.

_____ (место и датум)

_____ (Назив или штембил на претпријатието или друго правно лице)

Бр. _____ ЗАВЕРУВАЊЕ НА ПОДАТОЦИ ОД СТРАНА
_____ год. НА ПРЕТПРИЈАТИЕТО ИЛИ ДРУГО
(место и датум) ПРАВНО ЛИЦЕ

ЗА КРЕДИТОБАРАТЕЛ:
I. ОПШТИ ПОДАТОЦИ:

1. Име, татково име и презиме _____

2. Роден-а _____ год. во _____ општина _____ Република _____

3. Живее во _____ ул. _____ бр. _____

4. Лична карта бр. _____ издадена од _____

5. Матичен број _____

6. На работа во _____
од _____ 19 ____ год. на работно место _____
и со непрекинат работен стаж од _____ 19 ____ год.

II. ПОДАТОЦИ ЗА ПЛАТАТА И ОБВРСКИТЕ

7. Просечна месечна нето плата од редовен работен однос (без детски додатоци, хонорари, прекувремена работа и др.) остварен во претходните три месеци.
Ден. _____ со букви _____

8. Обврски по плата	Неплатен дел	Месечна рата
Вкупен износ		
а) по судски забрани	_____	_____
б) по забрана за:		
- стабилни кредити	_____	_____
- потрошувачки кредити	_____	_____
(друг кредит)		
в) по договорни обврски (за кои нема ставено судска или друга забрана)	_____	_____
9. Вкупен износ на кредитните обврски како гарант-жироант	_____	_____

Потврдуваме дека наведените податоци за долговите и височината на нето платата се точни, и пресметани согласно начинот на пресметка за М4 образецот за пресметка на плати.

Раководител на Финансиска служба _____ М.П. _____ Директор на претпријатие или друго правно лице

_____ (Назив или штембил на претпријатието или друго правно лице)

_____ (Име и презиме на правното лице)

**АДМИНИСТРАТИВНА ЗАБРАНА
ЗА КРЕДИТОКОРИСНИКОТ**

Врз основа на член 125 од Законот за извршна постапка

ДО
КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. – СКОПЈЕ

По основ на писмената Изјава-согласност на нашиот вработен _____ за издвојување на дел од месечната плата за отплата на кредит по Договор бр. _____ во корист на Банката, се обврзуваме дека во целост ќе вршиме забрана, и тоа:

1. Задршка на месечен ануитет на износ од _____ денари за период од _____ до _____ т.е. до конечна отплата на кредитот, согласно Договорот за кредит. Месечниот ануитет може да се менува согласно Договорот за кредит, а според известување на Банката.
2. Уплата ќе се врши во корист на жиро – сметка на Комерцијална банка А.Д. – Скопје број 300000000000133, ЕДБ 4030989254937 депонент на НБРМ, за сметка 517943633 _____ (кредитна партија на корисникот)
3. Оваа забрана ќе биде во сила сè додека не се добие писмено известување од Банката дека кредитот е целосно отплатен.
4. Се обврзуваме да ја известиме Банката за престанок на работниот однос на работникот по било кој основ.
5. Се обврзуваме да го задржиме од платата на работникот износот на есенцијалните трошоци (помалку наплатени камати, затезна камата, догледорни казни и опомени и др.), кои ќе настанат поради нередовна отплата на кредитот, а врз основа на доставена конечна пресметка – известување од Банката.
6. Последните од неизвршените обврски по предметната забрана ги сноси правното лице, согласно наредбите на законските прописи.

Скопје _____ година

Раководител на Финансиска служба _____ Дир. _____ М.П. _____

ИЗЈАВА – СОГЛАСНОСТ

Јас, долупотпишаниот _____ давам овластување на работодавачот – правно лице _____ со кој имам засновано работен однос на неопределено време, при исплатата на мојата плата да ми се стави административна забрана заради отплата на кредитот, согласно:

- Договор за кредит бр. _____ и амортизациониот план,
- Конечна пресметка и известување на Банката за настанатите измени во текот на отплатата на кредитот.

_____ (место и датум)

КРЕДИТОКОРИСНИК

_____ (Име и презиме)

_____ (Адреса)

_____ (Потпис)

ЕМБ _____

_____ (Телефонски број)

ИЗЈАВА – СОГЛАСНОСТ

Јас, долупотпишаниот _____
 давам овластување на работодавачот – правно лице _____
 со кој имам засновано работен однос на неодредено време, при исплатата на мојата
 плата да ми се стави административна забрана заради отплата на кредитот,
 согласно:

- Договор за кредит бр. _____ и амортизациониот план,
- Конечна пресметка и известување на Банката за настанатите измени во
 текот на отплатата на кредитот.

_____ (место и датум)

ЖИРАНТ

_____ (Име и презиме)

_____ (Адреса)

_____ (Потпис)

ЕМБ

_____ (Телефонски број)

Бр. _____ год.
 _____ (место и датум)

**ЗАВЕРУВАЊЕ НА ПОДАТОЦИ ОД СТРАНА
 НА ПРЕТПРИЈАТИЕТО ИЛИ ДРУГО
 ПРАВНО ЛИЦЕ**

ЗА ЖИРАНТ-ГАРАНТ:

ОПШТИ ПОДАТОЦИ:

1. Име, татково име и презиме _____
2. Роден-а _____ год. во _____ општина _____ Република _____
3. Житее во _____ ул. _____ бр. _____
4. Лична карта бр. _____ издана од _____
5. Матичен број _____
6. На работа во _____
 од _____ 19 _____ год. на работно место _____
 и со непрекинат работен стаж од _____ 19 _____ год.

II. ПОДАТОЦИ ЗА ПЛАТА И ОБВРСКИТЕ

7. Просечна месечна нето плата од редовен работен однос (без детски додатоци,
 хонорари, прекувремена работа и др.) остварен во претходните три месеци
 Дец _____ со букви _____

Обврски по плата	Неплатен дел	Месечна рата
Вкупен износ	_____	_____
а) по судски забрани	_____	_____
б) по забрана за:	_____	_____
- ставбени кредити	_____	_____
- потрошувачки кредити	_____	_____
(друг кредит)	_____	_____
в) по договорни обврски (за кои нема ставбено судска или друга забрана)	_____	_____
9. Вкупен износ на кредитните обврски како гарант-жирант	_____	_____

Потврдуваме дека наведените податоци за долговите и височината на нето
 платата се точни, и пресметани согласно начинот на пресметка за М4 образецот
 за пресметка на плати.

Раководител на
Финансиска служба _____
М.П. _____
Директор на претпријатието
или друго правно лице _____

Врз основа на член 2 од Одлуката за формирање на Кредитен одбор во Стопанска банка АД - Скопје (У.О. бр. 71/27.03.2001 и 186/27.12.2001 година), а по барање од _____ од _____ година, Кредитниот одбор на Стопанска банка АД - Скопје, на седницата одржана на ден _____ дојде:

О Д Л У К А

за одобрување рамковен лимит на _____

1. Стопанска банка АД - Скопје (по патентираниот тикет: СБ) на Друштвото за трговија на мало, големо и извоз-увоз _____ (по патентираниот тикет: Корисник) му одобрува рамковен лимит на револвиринг принцип за поддршка на законното работење, во износ од _____ денари

(со збориште: _____ денари)

2. Рамковен лимит од т. 1 од оваа Одлука се одобрува за период од 36 месеци, сметано од денот на склучувањето на Договорот, кој ќе биде склучен врз основа на оваа Одлука.

Рамковниот лимит е наредбиствен и истиот ќе биде утврдуван на годишно ниво. Височината на лимитот на годишно ниво ќе биде определуван во зависност од кредитната способност на Корисникот.

Рамковниот лимит за првите 12 месеци од неговото користење се определува на _____ денари.

3. Средствата од рамковниот лимит Корисникот ќе ги користи за кредит за обртни средства, гаранции и акредитиви, според потребите на Корисникот и можностите на СБ.

4. За секое поединечно користење на средствата од рамковниот лимит од т. 1 од оваа Одлука ќе бидат склучувани посебни Договори, кои ќе бидат составен дел на Договорот за рамковен лимит, со кои ќе бидат утврдени и условите за користење на средствата.

5. СБ нема да склучува посебни Договори врз основа на Договорот за рамковен лимит, доколку Корисникот нема доследни исплатени обврски кон СБ.

6. Корисникот е должен да ги плати сите давачки и трговни во прска со користењето на рамковниот лимит.

7. Краен рок на доставување на побарувачката на СБ на Корисникот по основ на овој рамковен лимит ќе биде денот на доставување на последната обврска на Корисникот, настаната врз основа на посебните Договори, кои ќе бидат

склучувани врз основа на Договорот за рамковен лимит, но не подоцна од 3 години од денот на склучување на Договорот за рамковен лимит.

8. Корисникот е должен пред склучувањето на Договорот за рамковен лимит на СБ да ѝ достави:

- Одлука од надлежен орган за заложување со рамковниот лимит од т. 1 на оваа Одлука, под условите под кои е одобрен, со овластување на лице или лице за потпишување на Договорот;

Одлука од надлежен орган за воспоставување на заложно право од прв ред на имот за обезбедување на побарувачката на СБ и потврда од надлежна институција дека истите не се претходно заложени.

- 4 (четири) барирани чекови потпишани од овластено лице, со овластување во случај на нередовно плаќање на обврските, СБ да може да ги повлече според деданото овластување и да ги врати вилтата.

- 4 (четири) списовени метници, без протест, автентични од овластени лица, со овластување во случај на нередовно плаќање на обврските; СБ да може да ги повлече според деданото овластување и да ги врати вилтата.

Должникот по рамковниот лимит е должен да достави нова чекова или барирани чек, доколку СБ употреби еден од нив.

- Карти на депоирани потписи, заверен од надлежна институција.

- Кошча од регистрација на Трговскиот регистар.

9. Со Договорот за рамковен лимит, кој ќе биде склучен врз основа на оваа Одлука, Корисникот ќе се обврже на СБ редовно да ѝ доставува:

- Финансиски извештај за секоја година до истекот на рокот за користење на рамковниот лимит;

- нови инструменти за обезбедување на побарувачката наместо постојателите;

- копии од сите измени кои ќе настанат во регистрацијата на Трговскиот регистар;

- копии од листи по Картовот за депоирани потписи;

- доколку во периодот на користење и отплата на рамковниот лимит бидат воведени нови инструменти за обезбедување, Корисникот да ѝ достави на СБ нови такви инструменти.

10. Со Договорот за рамковен лимит, Корисникот ќе се обврже во определен период од т.2 од оваа Одлука да не се задолжува надвор од СБ во било кој износ, без претходно писмено известување на СБ.

11. Со Договорот за рамковен лимит, Корисникот ќе се обврже платниот промет на сметка и по странство да го врши преку СБ и ќе ја овласти СБ да врши инфилдње на средствата од неговата денарска и девизи сметка во СБ, за вилтата на доставени исплатени побарувања по основ на Договорот за рамковен лимит и заклучените Договори склучени врз основа на него.

12. За сите статусни промени Корисникот на кредитот е должен писмено да ја известува СБ.

13. Корисникот е должен пред започнување со користење на рамковниот лимит од т. 1 од оваа Одлука, како обезбедување за вилтата на побарувачката на СБ, за воспостави заложно право од прв ред на имот во корист на СБ. Истиот имот кој ќе биде воспоставено за заложно право да има првостепен најмалку двапати поголема од износот на одобриениот рамковен лимит.

Корисникот е должен имотот од став 1 на оваа точка да го осигура со до целеното измуравање на обврските кон СБ, согласно оваа Одлука, а вилтата да ја вилкуира во корист на СБ.

14. Заложното право воспоставено врз основа на оваа Одлука и Договорот итно ќе биде склучен врз основа на иста, ќе служи како обезбедување на сите побарувања на СБ од Корисникот по основ на посебните договори, вилтатите користени од страна на Корисникот по рокот од т. 2 од оваа Одлука.

Воспоставеното заложно право од став 1 од оваа точка ќе има давност и за сите евентуални измени кои ќе настанат во оваа Одлука, Договорот за рамковен лимит и посебните договори.

15. Доколку Корисникот не ги исполнува обврските преземени со Договорот, кој ќе биде склучен врз основа на оваа Одлука и посебните договори кои ќе бидат склучени врз основа на иста, а најдоцна 3 дена по истекот на писмена опомена до Корисникот, сите побарувања по основ рамковниот лимит во тој случај ќе се сметат за досечани.

16. Корисникот е должен во рок од 15 (петнаесет) дена од денот на досекувањето на оваа Одлука, да склучи Договор со СБ, во согласност со досечената Одлука.

17. Се што не е предвидено до оваа Одлука, ќе се регулира со Договорот за рамковен лимит.

18. Образложението кон оваа Одлука е нејзин составен дел.

19. Оваа Одлука влегува во сила со денот на досекувањето.

К.О. Бр. _____ Кредитен одбор
Скопје _____ 2002 год. Претседател

СТОПАНСКА БАНКА АД - СКОПЈЕ
ФИЗИКАЛА
Бр. _____ г.

ДОГОВОР
за одобрување рамковен лимит

Склучен на ден 17.04.2012 година помеѓу:

1. **СТОПАНСКА БАНКА АД - СКОПЈЕ** преку **ФИЗИКАЛАТА** (во понатамошниот текст - Банка) претставувана од _____
2. **АДТУРИЕЛ Штан** (во понатамошниот текст - Корисник) претставуван од _____

Член 1

Стопанска банка АД - Скопје преку Физикалата _____ на _____ оден рамковен лимит на револвирни приходи за поддршка на тековното работно ниво од _____ денари (во зборови: _____ денари)

Член 2

Рамковниот лимит од чл. 1 од овој Договор се одобрува за период месец, сметано од денот на склучувањето на овој Договор.

Член 3

Рамковниот лимит од чл. 1 од овој Договор е варијабилан и истиот ќе утврдува на годишно ниво. Висоцината на лимитот на годишно ниво ќе биде определена во зависност од кредитната способност на Корисникот и можноста за СБ.

Рамковниот лимит за првите 12 месеца од неговото користење се определува на _____ денари.

Член 4

Во рамките на износот од одобриениот рамковен лимит, Банката по зана од своите можности, а според потребите на Корисникот, ќе му одобрува кредитни средства, гаранции и кредититив.

Врз основа на овој Договор ќе бидат склучувани посебни договори со кои подетално ќе бидат определени условите и начинот на користење на кредититивот, гаранциите и кредититивот.

Кредититивот од посебните договори ќе се користи и треба на револвирни приходи. Банката нема да склучува посебни договори врз основа на овој Договор, доколку Корисникот има достасани, а неизмирени обврски кон Банката.

Член 5

На сите достасани, а неизмирени побарувања на рамковниот лимит од член 1 од овој Договор (главнина, камата и друга трошоци), Банката ќе иреволвирно и капитално теглата камата во отсуство на Одлуката за каматна ставка на Банката и со важечките законски прописи.

Член 6

За реализација на овој Договор, Корисникот е должен да ги достави сите податоци и трошоци во прска со поставување со на заложно право и користењето на рамковниот лимит и за сеско посебно користење на кредититивот од рамковниот лимит ќе го стапа на Банката 1% провизија за управување.

Член 7

Краен рок на доставување на побарувањата на Банката со Корисникот до основ на овој рамковен лимит ќе биде денот на доставување на последната обврска на Корисникот, настаната врз основа на посебните договори што ќе бидат склучени врз основа на овој Договор, во не подолго од 3 години од денот на склучување на овој Договор.

Член 8

Корисникот на рамковниот лимит е должен пред склучување на овој Договор да достави:

- Одлука од надлежен орган за задолжување со рамковен лимит под условите под кои е одобрен, со овластување на лице или лица за потпишување на Договорот;
- Одлука од надлежен орган за поставување на заложно право на имот од при ред за обезбедување на побарувањата на Банката и потврда од надлежна институција дека имотот не е претходно заложен;
- Изјава - согласност од овластено лице за зарфавање на средствата од депозитна сметка во Банката, извршена кај нотар;
- Картици за депозирани потписи, заверени од надлежна институција;
- 4 (четири) барбарни примерки потпишани со овластено лице, со овластување и личи во нередовно плаќање на обврските, СБ да може да ги изврши споредното овластување и да ги врши наплата.

- 4 (четири) примерки на листици „Без протест“ потпишани од овластено лице со овластување во случај на нередовно плаќање на обврските, СБ да може да ги изврши по дедното овластување и да ги врши наплата.

Член 9

Корисникот е должен пред склучување на користење на рамковниот лимит од чл. 1 од овој Договор, како обезбедување за изгубата на побарувањата на Банката, да воспостави заложно право од при ред над надлежен имот, и тоа:

Исклучно првенство вредност од _____ ЕУР.

Корисникот е должен да достави документ од СБ на овој член да го обезбеди се до целосно отпорување на обврските кон Банката, а поската да ја вликува по корист на Банката.

Член 10

Корисникот се одобрува од својот промет во земјата и странство да се однесува преку Банката и да не се задолжува надвор од Банката во било кој основ, претходно да добие писмена согласност од Банката за определениот период од чл. 2 од овој Договор.

Корисникот ја овластува Банката да може без истава согласност да добие од приклучите од неговата депозитна и депозитна сметка во висточин доставување, а по рок неизмирени обврски во рамковниот лимит до целосно изпиривање на обврските.

Член 11

Корисникот е должен:

- писмено да ги користи средствата;
- да не врши ситуациони промени, вклучува учество во основане на државни субјекти без претходно добиена писмена согласност на Банката;
- да доставува финансиски извештај и извештај од овластено лице до извршката до рокот за користење на рамковниот лимит;
- да доставува лични инструменти за обезбедување на побарувањата на Банката;
- да доставува копин од сите измени кои ќе настанат во прска со регистрацијата во Трговскиот регистар;
- да доставува копин од измени во Картициот за депозирани потписи.

Член 12

Банката има право да го откаже рамковниот лимит и Договорот ќе прска до вожи доколку Корисникот не изврши било која обврска која произтекува од овој Договор, а наплата три дена по испирањето на писмена опомна од Корисникот.

Во случај на откажување на Договорот сите побарувања на Банката кои произтекуваат од одобриениот рамковен лимит се сметаат за достасани.

Член 13

Сите ситуациони измени по овој Договор се регулираат со анекси кон Договорот и ќе бидат негов составен дел.

Воспоставеното заложно право од чл. 8 на овој Договор ќе има важност и за сите евентуални измени кои ќе настанат во Договорот, како и за посебните договори кои ќе бидат склучени врз основа на Договорот за рамковен лимит.

Член 14

Во случај на спор до овој Договор надлежен е старши надзорниот суд во Штип.

Член 15

Овој Договор е склучен на основа на Одлуката за одобрување на рамковен лимит, донесена од Кредититивниот одбор во Стопанска банка АД - Скопје К. О. Бр. _____ од _____ година.

Член 16

Овој Договор е составен во 4 (четири) еднакви примерени од кои 3 (три) се за Банката и 1 (еден) е за Корисникот на кредититивот.

ДОГОВОРНИ СТРАНКИ

За Корисникот: _____ За Стопанска банка АД - Скопје

Врз основа на член 80 од Статуто, секција 3.3 од Кредитната политика и постапка и Одлуката за каматните стапки на Комерцијална банка А.Д. – Скопје, Кредитниот одбор на Банката на својата _____та редовна седница одржана на ден _____ година, донесе

ОДЛУКА
за одобрување кредит за
трајни обртни средства

1. На _____

окозатамошниот текст: Корисник на кредитот), Комерцијална банка А.Д. – Скопје тивко натамошниот текст: Банка), одобрува кредит за трајни обртни средства во износ од _____ денар _____ (со букви: _____).

под услови предвидени со оваа Одлука.

2. Кредитот се одобрува од редовните средства на Банката.

3. Кредитот се одобрува за трајни обртни средства (намена) _____

4. Кредитот ќе се користи по доставување на потребната документација.

5. Рок на отплата на кредитот до _____ месеци од денот на користењето.

6. На искористениот кредит, Банката ќе пресметува и наплатува камата во височина од _____% годишно, декурзивно со примена на конформна каматна стапка. На искористениот кредит Банката ќе пресметува надоместок од 1% еднократно, а Корисникот на кредитот е должен да ѝ го плати на Банката пред користењето на кредитот.

7. Корисникот на кредитот е должен каматата да ја плати најдоцна 8 дена од втасаноста на обврската.

Доколку Корисникот на кредитот не ја плати каматата во договорениот рок од 8 дена, должен е да плати затезна камата сметано од првиот ден на втасаноста на каматата до денот на наплатата и на крајот на месецот за претходно пресметани и неплатени камати.

Банката има право да ја менува височината на каматната стапка, во согласност со актите на деловната политика на Банката.

Доколку затезната законска каматна стапка е пониска од активната – договорената редовна каматна стапка ќе ја пресметува и наплатува активната – договорената редовна каматна стапка од денот на достапноста до денот на наплатата.

9. Отплатата на кредитот Корисникот ќе ја врши во _____ рати, а првата рата достасува за наплата _____ по станање на кредитот во отплата.

10. За обезбедување на уредно и навремено отплатување на кредитот и каматата, Корисникот на кредитот е должен да ѝ достави на Банката платни инструменти согласно Законот за платен промет („Сл. весник на РМ бр. 32/2001 и бр. 43/2001) потпишани од овластени лица – потписници, со Изјава - согласност Банката да ги употреби за наплата на своите побарувања, како и _____ (друг вид обезбедување)

11. Условите под кои е одобрен кредитот поблиску ќе бидат регулирани со Договорот кој Банката ќе го склучи со Корисникот на кредитот.

12. _____

ПРЕДЛОГ ОД:

Службеник за односи со клиентини	Службеник за односи со клиентини
_____	_____
Директор на Дирекција за кредитирање на	Директор на Сектор за кредитирање на стопанство
_____	_____

КРЕДИТНО ОВЛАСТУВАЊЕ

ПРЕТСЕДАТЕЛ НА КРЕДИТЕН ОДБОР

_____

Жиро-сметка: _____
Кредитна сметка и партија: _____

ДОГОВОР
за одобрување кредит за трајни обртни средства

Скажуен на ден _____ година, помеѓу

1. КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА АД – Скопје (во натамошниот текст: Банка) претставувана од _____ од една страна, и

2. _____ (во натамошниот текст: Корисник на кредитот) претставувано од _____ од друга страна.

ПРЕДМЕТ НА ДОГОВОРОТ:
Одобрување кредит за трајни обртни средства од редовните средства на Банката

Член 1

Овој Договор се склучува врз основа на Одлуката за одобрување на кредит за трајни обртни средства, донесена на ден _____ година, од страна на _____

Член 2

Банката одобрува кредит за трајни обртни средства на Корисникот на кредитот во износ од _____ ден, _____ (со букви: _____), под услови предвидени со овој Договор.

Член 3

Кредитот, предмет на овој Договор, Банката го одобрува од средства на Банката.

Член 4

Корисникот на кредитот е должен да го користи кредитот со и трајни обртни средства.

Член 5

Кредитот од член 2, Банката му го дава на Корисникот на кредитот со рок на отплата до _____ месеци, од денот на користење.

Член 6

На искористениот кредит Банката ќе пресметува и ќе исплатува камата во височина од _____ годишно, ласкуратно.

Пресметката на каматата ќе се врши со приврзана на методата на конвертна каматна стапка.

Каматата ќе се пресметува и исплатува месечно.

На искористениот кредит Банката ќе пресметува надоместок од 1% еднакво, а Корисникот на кредитот е должен да ѝ го исплати на Банката пред користењето на кредитот.

Член 7

Корисникот на кредитот е согласен Банката да ја менува височината на каматната стапка во член 6, во согласност со актите на деловната политика на Банката.

Член 8

На искористениот кредит Банката ќе пресметува и ќе исплатува интеркаларна камата во височина на каматната стапка со која се одобрува кредитот, која се пресметува за времето од денот на користење на кредитот до денот на ставање на кредитот во отплата.

Член 9

Корисникот на кредитот е должен каматата да ја плати најдоцна 8 дена од денот на извршената пресметка, односно од денот на втасноста на обврската.

Доколку Корисникот на кредитот не ја плати каматата во договорениот рок од 8 дена, должен е да плати затезна камата сметано од првиот ден на втасноста на каматата до денот на исплатата и на кривот на месецот за претходно пресметани и исплатени камати.

Доколку затезната законска каматна стапка е пониска од активната – договорната редовна каматна стапка, ќе ја пресметува и исплатува активната – договорната редовна каматна стапка од денот на достапноста до денот на исплатата.

Член 10

Кредитот се става во отплата по искористувањето.

Член 11

Отплатата на кредитот, Корисникот ќе ја врши во _____ рати, а првата рата достигава за наплата еден месец по ставање на кредитот во отплата.

Отплатата на кредитот ќе се врши според амортизациониот план, кој е составен дел на овој Договор.

Член 12

Доколку Корисникот на кредитот не ги плати месечната рата и договорната износната камата во договорените рокови на достапноста побарување, Банката ќе пресметува и ќе исплатува затезна камата, согласно Законот за височината на стапката на затезната камата, сметано од денот на стапноста до денот на наплатата и месечно од денот на пресметката.

Затезната камата ќе се пресметува месечно и ќе се исплатува во рок од 8 дена, сметано од денот на извршената пресметка.

Банката може да одлучи дали ќе пресметува и ќе исплатува договорно или затезна камата на скупно достапноста и исплатено побарување – годишна и камата.

Банката за извршени с измени во член 6 и член 7 ќе го известува Корисникот на кредитот, со доставување на каматна листа.

Член 13

Корисникот на кредитот, пред отпочнувањето на користењето на кредитот за обезбедување на уредно и навремено отплаќување на кредитот и каматата, е должен да ја достави на Банката платни инструмент, согласно Законот за платен промет („Сл. весник на РМ“ бр. 32/2001 и бр. 43/2001), потпишани од овластени лице – потписница, со Назва – согласност Банката да ги употреби за наплата на своите побарувања, како и зов:

_____ (друг вид обезбедување)

Доколку во период на користење на отплата на кредитот од страна на Банката бидат воведени нови инструменти на обезбедување за проќање на кредитот Корисникот на кредитот се обврзува на Банката да ѝ даде такви инструменти на обезбедување.

За секој искористен, а реализиран инструмент за наплата Корисникот на кредитот е должен да ѝ достави на Банката нов уредно потпишан.

Член 14

Корисникот на кредитот е согласен Банката од извршените уплати да ги затвори обврските по ратност на нивното доставување, по следниот редослед:

Врз основа на член 80 од Статутот, секција 3.3 од Кредитната политика и постапка и Одлуката за каматните стапки на Комерцијална банка А.Д. - Скопје, Кредитниот одбор на Банката на својата _____ та редовна седница, одржана на ден _____ година, донесе:

ОДЛУКА
за одобрување долгорочен кредит

1. На _____ (во натамошниот текст: Корисник на кредитот), Комерцијална банка А.Д. - Скопје (во натамошниот текст: Банка) одобрува кредит по износ од _____ ден _____

(со букви _____):

под услови предвидени со оваа Одлука.

- 2. Кредитот се одобрува од редовните средства на Банката.
- 3. Кредитот се одобрува за набавка на основни средства - _____
- 4. Пресметковната вредност на инвестицијата внесена _____ денари и тоа:
  - Градежни работи _____ ден.
  - Опрема _____ ден.
  - Обртни средства _____ ден.
- 5. Средствата за реализација на проектот ќе се обезбедат од следниве извори:

кредит по оваа Одлука _____ ден.	%
- сопствено учество _____ ден.	%
ВКУПНО _____ ден.	%

Кредитот поединечно ќе се употреби за:
 Опрема (увоза) _____ ден.
 ВКУПНО _____ ден.

6. Рок на отплата на кредитот _____ година.
 Краен рок на користење на кредитот се утврдува до _____ година.
 Користењето на кредитот ќе се првпат уредно поднесена исплатна документација и по наред на овластено лице на корисникот на кредитот.

13. За обезбедување на уредно и навремено отпладување на кредитот и на каматата, Корисникот на кредитот е должен да ја достави на Банката платив инструмент или гаранција. Законот за платен примет (С.С. весник на РМ: бр. 32/2001 и бр. 43/2001) потпишани од овластено лице – потпишеница, со Идентификациска карта да ги употреби за исплата на своите побарувања, како и _____ (друг вид обезбедување).

14. Одлуката ќе се применува од денот на донесувањето.

ПРЕДИНО ОД

Службени за односи со клиентите	Службени за односи со клиентите
_____ Директор на Дирекција за кредитирање на _____	_____ Директор на Сектор за кредитирање на стопанство _____

КРЕДИТНО ОВЛАСТУВАЊЕ

ПРЕТСЕДАТЕЛ НА КРЕДИТНО ОДБОР _____

Жиро - сметка: _____
 Кредитна сметка и партида: _____

7. Банката на искористаниот кредит ќе пресметува и ќе исплатува единствена номинална камата во височина од _____ годишно, декурзивно со примена на методата на камифорна стапка.
 Каматата ќе се пресметува и исплатува месечно.
 На искористаниот кредит Банката ќе пресметува надоместок од 1% еднократно, а Корисникот на кредитот е должен да ја по плати на Банката пред користењето на кредитот.

8. За време на грејв периодот Банката ќе пресметува и ќе исплатува камата во височина на каматната стапка предвидена во точка 7 од оваа Одлука.

9. Корисникот на кредитот е должен каматата да ја плаќа месечно, а идоцна 8 дена од денот на извршувањето односно од влогоста за исплата, а доколку истата не биде платена во овој рок ќе се пресметува и исплатува казнена камата од првиот ден на влогоста до денот на исплатата и на крајот на месецот за претходно пресметана, а вклучително камати.

Банката има право да ја менува изготвената на каматната стапка во согласност со актите на деловната политика на Банката и да пресметува камата на камата.

Банката е должна да го известува Корисникот на кредитот за итвршените измени на каматна стапка, во согласност на претходниот став од овој член со доставување каматна листа.

10. Кредитот се става во отплата на _____ година.

11. Отплатата на кредитот Корисникот ќе ја првпат _____ а првата рата достапна за исплата еден месец по стапување на кредитот во отплата, односно на _____ година.

Доколку отплатата на ратата не се плати на денот на достапноста, Банката ќе пресметува и ќе исплатува казнена камата предвидена со шпанските прописи, сметано од денот на влогоста до денот на исплатата.

Доколку казнената законска каматна стапка е помалка од активната договорната редовна каматна стапка утврдена со Одлуката за каматните стапки на Банката, Банката ќе пресметува и ќе исплатува активна договорна редовна каматна стапка од денот на достапноста на денот на исплатата.

12. Доколку Корисникот на кредитот не ги отплати кредитот во договорениот рок, Банката ќе пресметува и ќе исплатува казнена камата предвидена со законските прописи, сметано од денот на влогоста до денот на исплатата.

Доколку казнената камата е помалка од активната договорната редовна каматна стапка утврдена со Одлуката за каматните стапки на Банката, Банката ќе пресметува и ќе исплатува активна договорна редовна каматна стапка од денот на достапноста до денот на исплатата.

ДОГОВОР
за одобрување долгорочен кредит

Осуден на Скопје на ден _____ година, помеѓу:

1. КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА А.Д. - Скопје (во натамошниот текст: Банка), претставувана од _____ од една страна, и

2. _____ (во натамошниот текст: Корисник на кредитот), претставуван од _____ од друга страна.

ПРЕДМЕТ НА ДОГОВОРОТ:
Одобрување долгорочен кредит од резервните средства на Банката

Член 1

Овој Договор се склучува врз основа на Одлуката за одобрување долгорочен кредит, донесена од _____ на ден _____ година.

Член 2

Банката му одобрува долгорочен кредит на Корисникот на кредитот во износ _____ ден. _____ (со зборови: _____).

под услови предвидени со овој Договор.

Член 3

Кредитот, предмет на овој Договор, Банката го одобрува од резервните средства на Банката.

Член 4

Корисникот на кредитот е должен да го користи кредитот со намена на набавка на основни средства _____, согласно подготвената Инвестициска програма.

Член 5

Пресметковната вредност на инвестицијата итнесува _____ додари и тоа:

- Продажни работи	ден. - _____
- Средства	ден. - _____
- Обврзни средства	ден. - _____

Член 6

Средствата за реализација на проектот ќе се обезбедат опсегнатите и тоа:

- кредит по овој Одлукка	ден. - _____
- сопствено учество	ден. - _____
ВКУПНО:	ден. - _____

Средствата од кредитот корисник ќе ги употреби за:

- Опремена	ден. - _____
ВКУПНО:	ден. - _____

Доколку Корисникот на кредитот не го користи кредитот за намена за која е одобрен, Банката има право да го прекине натамошниот користење на кредитот и да бара враќање на искористениот кредит преку рокот на достапноста на кредитот.

Член 7

Кредитот од член 2 од овој Договор, Банката му го дава на Корисникот на кредитот со рок на враќање _____ година.
Краен рок на користење на кредитот се утврдува до _____ година.
Користењето на кредитот ќе се врши врз уредно поднесена исплатна документација и по налог на овластено лице на Корисникот на кредитот.

Член 8

На искористениот кредит Банката ќе пресметува и ќе исплатува каматот во височина од _____.

Пресметката на каматот се ќе врши со промена на методата на класифициран каматна стапка.

Каматот се пресметува и исплатува месечно.

На искористениот кредит Банката ќе пресметува надоместок од 1% еднократно, а Корисникот на кредитот е должен да го плати на Банката пред користењето на кредитот.

Член 9

Корисникот на кредитот е должен да ја менува височината на каматот, во согласност со акциите на деловната политика на Банката и на каматот на каматот.

Член 10

На искористениот кредит Банката ќе пресметува и ќе исплатува интеркаларна камата во височина на каматната стапка предвидена во член 8, за времето од денот на користење на кредитот до денот на отплатата на кредитот во отплата.

Пресметката и доплаќањето на интеркаларната камата ќе се врши на исти начини како што е предвидено во член 8 од овој Договор.

Член 11

Корисникот на кредитот е должен да ги плати каматот во рок од 8 дена од денот на извршената пресметка, односно од денот на стасањето на исплатата.

Доколку корисникот на кредитот не ги плати каматот во договорениот рок, Банката ќе пресметува и ќе исплатува законска казнена камата, сметано од првот ден на стасањето до денот на исплатата и месечно за претходно пресметани, и неизплатени камати.

Член 12

Кредитот се става во отплата на _____ година.

Член 13

Отплатата на кредитот Корисникот на кредитот ќе ја врши во еднакви месечни рати, а првата рата доследно на началото _____ до стасање на кредитот во отплата, односно на _____ година.

Отплатата на кредитот ќе се врши според амортизациониот план, кој е составен дел на овој Договор.

Член 14

Доколку Корисникот на кредитот не ги исплатува ратите од кредитот во договорените рокови, Банката ќе пресметува и ќе исплатува законска казнена камата, сметано од денот на стасањето на ратите до денот на исплатата.

Доколку казнената законска каматна стапка е помалка од актуелната - договорената редовна каматна стапка утврдена со Одлуката на каматната стапка, Банката ќе ја пресметува и исплатува актуелната - договорената редовна каматна стапка од денот на достапноста до денот на исплатата.

Банката има право и да одлучи дали ќе пресметува и ќе исплатува договорна или законска камата на вкупно доследно и исплатено одобрување главно и камата.

Банката за извршените намени во член 8 и член 9 ќе ги известува Корисникот на кредитот со составување на каматна листа.

Член 15

Корисникот на кредитот пред отпочнувањето на користењето на кредитот за обезбедување на уредно и навремено отплаќување на кредитот и каматата, е должен да ја достави на Банката платни инструменти согласно Законот за платен промет („Сл. весник на РМ“ бр. 32/2001 и бр. 43/2001), потпишани од овластена лица – потпишани со Идента – согласно Банката да ги употреби за наплата на своите побарувања, како и тоа:

_____ (други вид обезбедувања)

Доколку во периодот на користење и отплата на кредитот од страна на Банката бидат воведени нови инструменти на обезбедување за враќање на кредитот, Корисникот на кредитот се обврзува на Банката да ја даде такви инструменти за обезбедување.

За секој искористен, а персонализиран инструмент за наплата Корисникот на кредитот е должен да ја достави на Банката по уредно потпишан.

Член 16

Корисникот на кредитот се обврзува да го користи кредитот за намен предвиден со овој Договор, а проектот да го реализира по согласност со одредбите предвидени со Законот за наплата и упатување на жиро-оплата средства и притоа („Службен весник на РМ“ бр. 09/06 и 13/09) и да поднесе наплата во скопски припадња за периодот на отплатата на кредитот што ќе го побара Банката.

Корисникот на кредитот е должен да ја стави на располагање на Банката целокупната документација потребна за вршење на намеска контрола на Банката.

Член 17

Корисникот на кредитот се обврзува да води ажурно и уредно сметководство и да доставува комплетни финансиски пресметки за секоја фискална година, да доставува годишни и финансиски пресметки, прегледани од независен ревизорски куќи, во следната година и да доставува сет на финансиски коефициенти кои Корисникот на кредитот е должен да ги одрачува за време на делниот период на користење на кредитот.

Член 18

Банката има право да го откаже кредитот и да бара од Корисникот на кредитот исплата на целиот искористен кредит пред рокот на достапност, доколку не доставува по преземените обврски по овој Договор.

Банката, исто така, има право да го откаже кредитот и да бара наплата на целиот искористен кредит доколку Корисникот на кредитот:

- не го користи кредитот за намената за која е одобрен;
- стане несостоен да ги плати своите обврски кои доставуваат или против него се воведат во сила на закон, регулаторни или ликвидациона постапка;
- не води ажурно и уредно сметководство и не доставува комплетни финансиски пресметки за секоја фискална година;
- не доставува годишни и финансиски пресметки, прегледани од независен ревизорски куќи, доколку такви се направени;
- не е согласно со Банката да донесе одлука за статусни промени (спонување, припојување или поделба);
- не доставува сет на финансиски коефициенти за време на делниот период на користење на кредитот;
- не ја делумува на Банката да изврши намеска контрола;
- ако 3 месеци едно во друго не ги плати главниот долг и каматата на Банката;
- ако средствата што се водат како депозит во видување кај Банката ги пренесе кај друга банка, делумно или целосно;
- дел од делничното работење не го пасува преку оваа Банка.

Член 19

Банката има право за илтарна откажување на целиот искористен кредит доколку е исполнет макар и еден од условите предвидени во овој Договор, по што на отказ со предорачано писмо или на друг доводен начин, а без досебен отказен рок и без посредство на суд, со тоа што делот на делничниот отказ се смета како ден кога кредитот е достапен за плаќање.

Корисникот на кредитот е должен по рок од седум работни дена по приемот на отказ во да го плати на Банката делниот искористен кредит заедно со каматата, на начин предвиден во членовите 8, 9, 12 и 13 од овој Договор.

Член 20

Корисникот на кредитот изрично се согласува Банката да може непосредно да спроведе првостепено извршување врз основа на овој Договор, ирриди наплата на сите неопходни итасни обврски настанати по овој Договор, врз целиот живот на Корисникот на кредитот.

Член 21

За се што не е предвидено со овој Договор, ќе се применуваат законските прописи и актите на делничната политика на Банката.

Член 22

Во случај на спор во овој Договор, надлежен ќе биде Судот во Скопје.

Член 23

Овој Договор е составен во 6 (шест) равновесни примероци, од кои 4 (четири) за Банката и 2 (два) за Корисникот на кредитот.

ДОГОВОРНИ СТРАНИ:

_____

Литература

1. Abreu, Margarida and Mendes, Vistor. *Commercial banking, Interest Margins and Profitability: Evidence from some EU Countries*. Institute Superior de Economia e Gestao-CISEP, Lisboa, Portugal and Faculdade de Economia do Porto-CEMPRE, Porto, Portugal, 2000.
2. *A Dictionary of Finance and Banking*. Oxford University Press. Market House Books Ltd, 1997.
3. Akhavein, D. Jalal, Berger N. Allen, and Humphrey B. David. *The Effects of Mega mergers on Efficiency and Prices: Evidence from a Bank Profit Function*. Finance and Economics Discussion Series. The Federal Reserve Board, 1997-9.
4. Allen, Linda. *The Determinants of bank Interest Margins: A Note*. The Journal of Financial and Quantitative Analysis. Vol. 23 No. 2, June 1998, pp. 231-235.
5. Allen, Franklin. Santomero M. Anthony. *The theory of financial intermediation?* Journal of Banking and Finance 21, 1998, pp. 1461-1485.
6. Allen, Franklin, Santomero M. Anthony. *What do financial intermediaries do?* Journal of Banking and Finance 25, 2001, pp. 271-294.
7. Ангелова, Билјана. BUDGETING Систем на сметководствено планирање на трошоците и финансискиот резултат во претпријатијата, Скопје, 2001.
8. *Банкарски сектор у Србији - Извештај за први, други, трети и четврти квартал 2004, 2005*, Народна Банка Србије, Сектор за пословне контроле, 2006.
9. *Банкарски сектор и надзор банака. Годишњи извештај 2004*. Народна Банка Србије, 2005, Београд, www.nbs.yu.
10. *Банки во Македонија*. Македонска информативна агенција-МИА, Скопје, 2002.
11. *Bank Failures in Mature Economies*. Working Paper No. 13. Bank for International Settlements 2004. ISSN 1561-8854, April 2004.
12. *Banking Sector*. Central bank of Bosnia and Herzegovina 2006, www.ebbh.gov.ba.
13. *Bafac, Slobodan idr. Praktikum za bankarstvo*. Univerzitet Beograd. Fakultet za finansiski menadzment i osiguruvanje-Beograd, 2005.
14. Balcerowicz, Leszek. *Poland's Transformation*. Finance and Development, September 2000.
15. Balino J. T. Tomas. *Monetary Policy in Russia*. Finance and Development, December 1998.
16. Bassett Bill and Brady Tom. *What Drives the Persistent Competitiveness of Small Banks?* Finance and Economics Discussion Series, The Federal Reserve Board, 5/24/02.
17. Batten, S. Dalas, Blackwell, P. Michael, Kim In-Su, Nocera E. Simon and Ozeki Yazuru. *The Conduct of Monetary Policy in the Major Industrials Countries: Instruments and Operating Procedures*. IMF Occasional paper No. 70, 1990.
18. Batter D., Blackwell, M., Kim I., Nocera S. and Ozeki Y. *The Instruments and Operating Procedures for Conducting Monetary Policy in the Group of Five Countries*, IMF Working paper No.57, 1989.
19. Beaver. H. William and Parker George. *Risk Management, Problems and Solutions*. Stanford University. Financial Service Research Initiative. McGraw-Hill. Inc, 1995.

20. Beddies, H. Christian. Selected issues Concerning Monetary Policy and Institutional Design for Central Banks: A Review of Theories. IMF Working Paper WP/00/140, August 2000.
21. Benveniste, L.M. and Berger A.N. *Securitization with recourse: An instrument that offers uninsured bank depositors sequential claims*. Journal of Banking & Finance, 11(1987).
22. Benjamin, Keys, Tanmoy Mukherjee, Amit Seru and Vikrant Vig. *Did Securitization Lead to lax Screening? Evidence from Subprime loans 2001-2006*. In The Economist. Hard evidence that securitization encouraged lax mortgage lending in America. February 9th, 2008.
23. Bennett, Rosalind L., Vaughan Mark D. and Timothy J. Yeager. *Should the FDIC Worry about the FHLB? The Impact of Federal Home Loan Bank Advances on the Bank Insurance Fund*. Federal Reserve Bank of Richmond. Working Paper No. 05-05, July 2005.
24. Berger, N. Allen. *Potential Competitive Effects on Basel II on Banks in SME Credit Markets in the United States*. Board of Governors of the Federal Reserve System, Washington DC, February 2004.
25. Berger, N. Allen, Dai Qinglei, Ongena Steven and Smith C. David. *To What Extent Will the Banking Industry be Globalized? A Study of Bank Nationality and Reach in 20 European Nations*, May 2002.
26. Berger, N. Allen, Humphrey B. David. *Efficiency of the Financial Institutions—International Survey and Directions for Future Research*, 1997.
27. Berger, Allen N. and Mester Loretta J. *What Explains the Dramatic Changes in Cost and Profit Performance of the U.S. Banking Industry?*. Finance and Economics Discussion Series. The Federal Reserve Board, 1999-13.
28. Berger, Allen N., Bonime Seth D., Covitz Daniel M, and Hancock Diana. *Why Are Bank Profits So Persistent? The Roles of Product Market Competition, Informational Opacity, and Regional/Macroeconomic Shocks*. Finance and Economics Discussion Series. Federal Reserve Board, 99-28, March 1999.
29. Berger, Allen N., Hasan Iftekhar, and Klapper Leora F. Further. *Evidence on the Link between Finance and Growth: An International Analysis of Community Banking and Economic Performance*. Finance and Economics Discussion Series. The Federal Reserve Board. 2003-47. Forthcoming in Journal of Financial Services Research, 2004.
30. Berger S. Harris, Gerrin F. William. *Due diligence: two important words for all those who wear the white hats*. RMA Journal, October 2004.
31. Berlin Mitchell and Mester J. Loretta. *On the Profitability and Cost of Relationship Lending*, Financial Institutions Center. 97-43. 1997.
32. Bessis Joel. *Risk Management in Banking*. John Wiley & Sons Ltd., 1999, 430.
33. *Билтен* 2001,2002,2003,2004,2005. Министерство за финансии, Република Македонија, Скопје, www.finance.gov.mk.
34. Bikker, Jacob and Bos, Jaap. *Trends in Competition and Profitability in the Banking Industry: A Basic Framework*. DNB Working Paper. De Nederland-sche Bank NV, No. 18, November 2004.
35. Bishev, Gligor and Nanevski, Blagoja. *The Banking and Financial System*. Agora Without Frontiers. A Quarterly Journal of International Economy and Politics, Institute of International Economic Relations, Volume 6, No 3., December-January-February, Greece, 2001.
36. Bishev, Gligor. *Monetary Policy and Transition in Southeast Europe*. Working Paper No. 8, National Bank of the Republic of Macedonia, Skopje, November 1999.
37. Biswas, Rita and Lochel, Horst. *Recent Trends in U.S. and German Banking: Convergence or Divergence?* Nr. 29. Hochschule fiir Bankwirtschaft. Private Fachhochschule der Bankakademie, ISSN 1436-9761, March 2001.
38. Бишев, Глигор и Неновски, Томе. *Парпчен поредок и банки*, НАМ Д.о.о. Скопје, Скопје 1995.

39. Bishev, Gligor and Parat, Daniela. *Money and Bankino, Idioms, Phrases and Articles, English –Macedonian*, Danimeks D.o.o.-Skopje, Skopje 1998.
40. Bhattacharya, Sudipito. *The role of the foreign banks in developing countries: A survey of evidence*. Cornell University, Mimeo, 1993.
41. Bhattacharya, Sudipito, Boot W. A. Amoud and Thakor V. Anjan. *The Economics of Bank Regulation*. Journal of Money, Credit and Banking, Vol 30, No 4 (Nov 1998) pp. 745-770.
42. Богоев, Ксенте и група автори, Современи погледи во областа на монетарните и фискалните финансии, Економски Факултет - Скопје, Скопје 1996.
43. Бојаџиев, Марјан. *Маркетинг на финансиски услуги*, Култура, Скопје, 2006.
44. Bondt J de Gabe. *Financial Structure and Monetary Transmission in Europe. A cross-country Study*, 2000.
45. Bonin, P. John, Mizsei Kalman, Szdkely P. Istvan, Wachtel Paul. *Banking in Transition Economies, Developing Market Oriented Banking Sectors in Eastern Europe*, Edward Elgar, 1998.
46. Bostic, Raphael, Mehran, Hamid, Paulson, Anna and Saidenberg, Marc. *Regulatory Incentives and Consolidation: The Case of Commercial Bank Mergers and the Community Reinvestment Act*, Federal Reserve Bank of Chicago, WP 2002-06.
47. Bofinger, Peter. *Monetary Policy, Goals Institutions, Strategies and Instruments*, Oxford, 2001.
48. Brady, Tom and Bassett, William. *What Drives the Persistent Competitiveness of Small Banks?* Finance and Economics Discussion Series, The Federal Reserve Board, 2002-28.
49. Britt, Phillip J. *Different strategies dictated for different lenders: relationship lending has its own risks*, The RMA Journal, September 2005.
50. Brunner, Allan D., Hancock Diana, McLaughlin Mary M. *Recent developments affecting the profitability and practices of commercial banks*, Federal Reserve Bulletin, July, 1992.
51. Buol, Jason J, Vaughan, Mark D. *Rules vs. discretion*. Federal Reserve Bank of St. Louis. Regional Economist, January 2003.
52. Давков, Игор. *Методологија за утврдување на стабилноста и ефикасноста на банките и нејзина примена во банкарскиот систем на Република Македонија*, Народна банка на Република Македонија, Скопје, мај 2000.
53. Daviddi Renzo, Ilzkovitz Fabienne. *The eastern enlargement of the European Union: Major challenges for macro-economic policies and institutions of Central and East European countries*, European Economic Review 41, 1997.
54. Decamps, Jean-Paul, Rochet Jean-Charles and Roger Benoit. *The Three Pillars Of Basel II: Optimizing The Mix*. Revised Version, April 2003, http://idei.fr/doc/wp/2003/3pillars_basel2.pdf, 16.05.2006.
55. Diamond, W. Douglas and Rajan G. Raghuram. *A Theory of Bank Capital*. The Journal of Finance. Vol 55. No. 6, (December 2000), pp. 2431-2465.
56. Diemo, Dietrich and Uwe, Vollmer. *Banks' Internationalization Strategies: The Role of Bank Capital Regulation*. IWH-Diskussionspapiere. IWH-Discussion Papers, Institut fUr Halle Institute for Economic Research, Wirtschaftsforschung Halle, No 18, October 2006.
57. Димитријевиќ, Димитрије. *Монетарна анализа*, Ниш, 1981.
58. Документација на НБРМ
59. Документација на Стопанска банка АД Скопје и на Комерцијална банка АД Скопје - 2000 - 2006 година
60. Downes, Patrick and Vaez-Zadeh, Reza. *The Evolving Role of Central Banks, Central Banking Department*, International Monetary Fund, Washington, 1991.
61. Drummond Paulo. *Former Yugoslav Republic of Macedonia Banking Soundness and Recent Lessons*, International Monetary Fund. WP/00/145, August, 2009.

62. Duca, John V., McLaughlin Mary M. *Developments affecting the profitability of commercial banks*, Federal Reserve Bulletin, July, 1990
63. Gan, Jie. Banking market structure and financial stability: evidence from the Texas real estate crisis in the 1980s. Department of Finance, Hong Kong University of Science and Technology, Clear Water Bay, Kowloon, Hong Kong. July 2003.
64. *Geschäftsbericht 2003*. Volksbank, Beograd, 2004.
65. Gilbert, R. *Bank Market Structure and Competition-a survey*. Journal of Money, Credit and Banking 16, 1984, pp. 617-645.
66. Gilbert, R. Alton and Sierra, E. Gregory. *The Financial Condition of US Banks: How different are Community Banks?*, Federal Reserve Bank of St. Louis, January/February 2003.
67. Gilbert, R Alton, Meyer, Andrew P, Vaughan, Mark D. *How healthy is the banking system? Funnelling financial data into failure probabilities*. Federal Reserve Bank of St. Louis. Regional Economist, April 2001.
68. Годишен извештај 2004. Тутунска банка ад Скопје. Членка на група-цијата NLB, Скопје 2005.
69. Годишни извештај 2001, 2004. Вакуфска банка дд Сарајево. Сарајево 31 март, 2002, 2005.
70. Godisnji izvestaj 2000-2004. Raiffeisen Bank dd., Bosnia and Herzegovina, CD, Сараево 2005.
71. Godisnji izvestaj 2001, 2004. Union banka dd Sarajevo. Sarajevo 31 mart, 2002,2005.
72. Golin, Jonathan. *The Bank Credit Analysis Handbook, A Guide for Analysts, Bankers and Investors*, John Wiley & Sons Pte Ltd., 2001.
73. Green, M.A. Green and Petrick J. Karl. *The Eastward Expansion of the European Union and the Transformation of the Financial System*, Review of Radical Political Economics, September 1999.
74. Grigorian, A. David and Manole, Vlad. *Determinants of Commercial Bank Performance in Transition: An Application of Data Envelopment Analysis*. IMF Working paper, (WP/02/146), September 2002.
75. Gros, Daniel and Niels, Thygeses. *European Monetary Integration*. Excerpts of the Maastricht Treaty, 2nd ed., Longman, 1998.
76. Gros, Daniel and Suhrcke. *Ten years after: what is special about transition countries?* European bank for Reconstruction and Development, Working Paper No. 56, August 2000.
77. Економската транзиција, состојби, проблеми, перспективи, Македонска Академија на науките и уметностите, Скопје, 1994.
78. Emmons, William R. *Cash-Out Refinancing: Check It Out Carefully*. Federal Reserve Bank of St. Louis. Regional Economist, July 2005.
79. Emmons, William R, Vaughan, Mark D, Yeager, Timothy J. *Housing Giants in Plain View*. The Federal Reserve Bank of St. Louis. Regional Economist, July 2004.
80. Emmons, William R, Gilbert, R Alton, Vaughan, Mark D. *A third pillar of bank supervision*. Federal Reserve Bank of St. Louis - Regional Economist, October 2001.
81. Emmons, William R, Lskavyan, Vahe, Yeager, Timothy J. *Basel II Will Trich ~ le Down to Community Bankers Consumers*. Federal Reserve Bank of St. Louis. Regional Economist, April 2005.
82. Emmons, William R, Schmid, Frank A. *Credit unions make friends-but not with bankers*. Federal Reserve Bank of St. Louis. Regional Economist, October 2003.
83. Emmons, William R, Yeager, Timothy J. *Futures market forecasting tool as an imperfect crystal ball*. The Federal Reserve Bank of St. Louis. Regional Economist, January 2002.

84. Ennis, Huberto M. and Keister, Todd. *Economic Growth, Liquidity, and Bank Runs*. Research Department, Federal Reserve Bank of Richmond, Working Paper No. 03-01. January 2003. -
85. Enoch Charles and Guide Anne-Marie. *Are Currency Boards a Cure for All Monetary Problems*, Finance and Development, December 1998.
86. Enoch, A. Charles, Hilbers L. Paul and Kovanen Arto. *Monetary Operations in the European Economic and Monetary Union*. Finance and Development, June 1998.
87. Enoch, Charles, Hilbers, Paul and Kovanen, Arto. *Some Issues in the Design of Monetary Instruments for the Operation of the European Economic and Monetary Union*, IMF Working paper, No. 178, 1997.
88. Enoch, Charles, Guide Anne-Marie and Harly Daniel. *Banking Crises and bank resolution: Experiences in Some Transition Economies*, IMF, Working paper WP/02/56, March 2002.
89. Жиков, Аритон и Кикерова, И.Надворешна трговија, Економски факултет, Скопје, 2000 г.
90. Закон за банки, Службен весник на РМ бр. 63/00
91. Закон за банки и штедилници, Скопје, 1993 г.
92. Закон за девизно работење, Скопје, 1993 г.
93. Закон за изменување и дополнување на Законот за банките, Службен весник на РМ бр. 37/02
94. Закон за изменување и дополнување на Законот за банките, Службен весник на РМ бр. 51/03
95. Закон за изменување и дополнување на Законот за банките, Службен весник на РМ бр. 85/03
96. Закон за изменување и дополнување на Законот за Народна банка, Службен весник на РМ бр. 40/04
97. Закон за платен промет Службен весник на РМ бр. 80/93, 9/94, 65.95, 71/96, 7/98 и 16/2000 год.
98. Jeremic, Igor, Vujcic, Boris. *Efficiency of the Banks in Croatia: A DEA Approach*, Croatian National Bank, February 2002.
99. Јованоски, Тихомир. Мисла, Скопје, 1995 г.
100. Јовановски Тихомир. *Монетарна Економија*, Мисла, Скопје, 1995.
- Јовановски Тихомир. *Финансиски пазари*, Економски центар, Еко-прес-Скопје, Скопје, 1994.
101. Јовиќ Србољуб. *Банкарство*. Научна книга, Београд, 1990.
102. John, Hall and Yeager, J. Timothy. *Community Ties: Does "Relationship Lending" protect Small Banks when Local Economy Stumbles?* Federal Reserve Bank of St. Louis. Trie Regional Economist, April 2002.
103. Jorion, Philippe. *Value at Risk. The New Benchmark for Managing Financial Risk*, McGraw Hill, 2001.
104. Jugoslovenska banka za medzunarodnu ekonomsku saradnju ad Beograd. *Financial Statement December 31, 2004 and 2003 and Independent Auditors Report*, Belgrade, February 2005.
105. Yugoslav Bank for International Economic Cooperation ad Belgrade. *Financial Statement December 31, 2002 and 2001 and Independent Auditors Report*. Belgrade, 14 March 2003.
106. Yudistira, Donsyah. *The Impact of Bank Capital Requirements in Indonesia*. Department of Economics. Loughborough University, Leicestershire, UK, 2003.

107. Kang, Jun-Koo, Shivdasani, Anil and Yamada, Takeshi. *The Effect on Bank Regulations on Investment Decisions: An Investigation of Japanese Takeover Bids*, The Journal of Finance, Vol 55. No 5 (October 2000), pp. 2197-2218
108. Кожухаров, д-р Сашо, м-р Павлина Витанова и Скрческа. А. Сметководство (основи, принципи, апликации), ФОН, Скопје, 2005 г.
109. Кожухаров, д-р Сашо. Современо финансиско сметководство. ФОН, Скопје, 2004
110. Кожухаров, д-р Сашо. Планирање на трошоците во функција на современите аспекти на економичноста, Скопје, 1997 г.
111. Кожухаров, д-р Сашо. Планирање на трошоците во претпријатијата, Скопје, 2000
112. Кожухаров С. и Миладиноски С., Менаџерска економија, ФОН, Скопје, 2004 г.
113. Кожухаров, д-р Сашо. Банкарски сметководствен систем, ФОН, Скопје, 2005 г.
114. Кожухаров С., Шабан П. и Ашталкоски С. Платен промет. ФОН, Скопје, 2005 г.
115. Конеска, Љиљана и Петреска, Ленче. „Деловно планирање“, Европски универзитет – Скопје, 2006 г.
116. Конеска, Љиљана. „Банкарски сметководствен систем“, Европски универзитет – Скопје, 2006 г.
117. Конески, проф. д-р Методија. Сметководствен менаџмент со практични примери за пресметка на производството во издание на ПТЗ „Конески“ – Прилеп, 2001 г.
118. Конески, М. и Трајкоски, Б. Финансиско работење на ОЗТ - Завод за унапредување на стопанството на Република Македонија и Висока економска школа – Прилеп, 1976 г.
119. Конески, М. и Стојчески, Љ. Управувачко сметководство- Европски универзитет - РМ Економски факултет. Скопје, 2005 година.
120. Краљ, Јанко. Финансиска политика и стратегија предузечка, Финансиско управување у организација удруженог рада, Београд, 1979.
121. Лукич, Радојко. Банкарско рачуноводство, ЦП, Београд, 2004
122. Марковски, Слободан и Недев, Блажо. Сметководство на менаџментот, Економски факултет, Скопје, 2003 г.
123. Македонија 2003, Рамковна програма за економски развој и реформи, Влада на Република Македонија, мај 2000.
124. Макроекономска политика на Република Македонија за 2000 година, Влада на Република Македонија.
125. Mamun, Abdullah, Hassan M. Kabir, Maroney Neal. *The Wealth and Risk Effects of Gramm-Leach-Bliley (GLB) Financial Modernization Act on the U.S. Banking Industry*. 12.02. University of New Orleans, College for Business Administration, Economic and Finance Department, Working papers 2002.
126. Mandira, Sarma and Yuko, Nikaido. *Capital adequacy regime in India: An overview*. Indian council for research on international economic relations, Working paper no. 196, July 2007.
127. Matthews, Kent and Thompson, John. *The Economics of Banking*. John Wiley and Sons, Ltd. 2005.
128. Mays, Elizabeth. *Credit Risk Modelling, Design and Application*. Glenlake Publishing Company, Ltd. Chicago, London, New Delhi, 1998.
129. McCloskey N. Deirde. *Economical Writing*, Second edition. University of Iowa and Erasmus University of Rotterdam, Waveland Press, Inc. 2000.
130. McFadden, Catherine. *Foreign banks in Australia*, The World bank, 1994
131. Mercer-Blackman, Valerie and Unigovskaya, Anna. *Compliance with IMF Program Indicators and Growth in Transition Economies*, IMF Working Paper No. 47, 2000.

132. Metals Banka ad Novi Sad. *Financial Statements for the Period ended 31 December 2002*. Prepared in accordance with Serbian Transitional International Financial Reporting Standards Legislation, KPMG, Belgrade 18th April 2003.
133. Metals Banka ad Novi Sad. *Financial Statements for the Period ended 31 December 2003*. Prepared in accordance with Serbian Transitional International Financial Reporting Standards Legislation, KPMG, Belgrade 18th March 2004.
134. Metals Banka ad Novi Sad. *Financial Statements for the Period ended 31 December 2004*. KPMG, Belgrade, February, 2005.
135. Meyer, Andrew P, Vaughan, Mark D. *Are district banks losing their profit edge?* Federal Reserve Bank of St. Louis, Regional Economist, April 1997. '
136. Meyercord, Andrea. *Recent trends in the profitability of credit card banks*. Federal Reserve Bank of New York. Quarterly Review, Summer-Fall, 1994.
137. Miller, LeRoy Roger and VanHoose, D. David *Modern Money and Banking*, McGraw-Hill, Inc., Singapore, 1993.
138. Mishkin, S. Frederic. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Seventh Edition. Addison-Wesley series in economics, 2004.
139. *Модели за престанок на друштвата од финансиската сфера, со посебен осврт врз постапката за стечај и ликвидација над брокерската куќа, берза и клириншко-депозитна куќа, правни аспекти, Комисија за хартии од вредност на Република Македонија, 2004.*
140. Moles, Peter and Terry, Nicholas. *The handbook of International Financial Terms*, Oxford, 1999.
141. *Monetary and Financial Sector Policies In Transition Countries*. IMF World Economic Outlook, 1997.
142. *Monetary Policy Council, Medium-Term Strategy of Monetary Policy (1999-2003)*, Warsaw, September 1998.
143. *Monetary Policy Guidelines for Year 2004, 2003, 2002. 2001, 2000, 1999, Poland*, <http://www.nbp/researchpapers/index.html>.
144. *Monetary Policy Guidelines for 2001 -2005. Hungary*, <http://www.mnb.hu>.
145. *Monetary Policy in Hungary*. Monetary Policy Department of the National bank of Hungary, May 2000, <http://www.mnb.hu>.
146. *Monetary Survey, National Bank of Slovakia*. Monthly bulletins of NBS, 1996-2001.
- Moussis Nicholas. *Access to European Union: Institutions and Policies*. Fifth Edition, EDIT-EUR, 1995.
147. МСС - Меѓународни сметководствени стандарди, Службен весник на Република Македонија, Скопје, декември 2004 г.
148. Myers, E. Forest. *Basics for Bank Directors*. Division of Supervision and Structure. Federal Reserve Bank of Kansas City, 1998.
149. Наумоски, П. Банките и нивната одговорност - Мисла Скопје, 1997 г.
150. Неновски, Т. Раѓање на денарот, НАМ Скопје, 2002 г.
151. Новиот Закон за платен промет (пречистен текст - неофицијален Службен весник на РМ бр. 32/01, 50/01, 103/01, 37/02,41/02, 61/02 и 42/03.
152. Payment Systems, monetary policy, and the role of the central bank/ Omotunde E.G. Jonson eith Richard K.Abrams...(et al), International Monetary Fund, Publication servis 700 19th Street, N.W., Washington.
153. Payment Systems - Principles, Practice, and Improvements, David B. Humphrey, The World Bank Washington, D.C 1994.
154. Петковски, М. Финансискиот сектор во Македонија следните 15 години, МАНУ, Скопје, 1996 г.

155. Превала, III. и Ашталкоски С. Банкарство, ФОН Скопје, 2005 г.
156. Родик, Јован и д-р Марковиќ, Иван. „Пословне финансије са програмом финансиске консолидације“, „Савремена администрација“, Београд, 1986 г.
157. Rossi, M. *Payment Systems in the Financial Markets* International Monetary Fund, Ipswich, Suffolk 1998.
158. Shapiro, A.C. and S.D. Balbier, "Corporate objectives", *Modern Corporate Finance: a multidisciplinary approach to value creation*, Prentice - Hall, New Jersey.
159. Спасов, Синиша. Финансиски менаџмент, 1997 г.
160. Стефанова, П. Банки - Внатрешни и меѓународни плаќања, Тракија. М Софија, 2000 г.
161. Стојчески, Љ. Меѓународни финансиски односи -Друштво за наука и уметност, Прилеп, 2004 г.
162. Стоичкова, Огнана: Банки и банкови системи, БОН, Благоевград, 2004
163. Стоичкова. Трансформација на банкарските системи во Бугарија, Благоевград, 2004.
164. Тодоров, Тодор и Димков, Димо. Поимник на економски изрази и берзански термини, Скопје, 2004 г.
165. Трајкоски, Б. Деловни финансии, Економски факултет Скопје
166. Ciccarelli, Matteo and Rebucci, Alessandro. *The Transmission Mechanism of the European Monetary Policy: Is there Heterogeneity? Is it Changing over Time?* IMF Working paper. (WP/02/54), March, 2002.
167. Chrisoffersen F. Peter and Wescott F. Robert. *Is Poland Ready for Inflation Targeting*", IMF Working paper No. 41, 1999.
168. Clements, Benedicts, Kontolemis, G. Zenon and Levy Joaquim. *Monetary Policy under EMU: Differences in Transmission Mechanism?*. IMF Working paper. (WP/01/102), August, 2001.
169. Coeure, Benoit and Pisani-Ferry. *The Case Against Benign Neglect of Exchange Rate Stability*. Finance and Development, September, 1999.
170. Croce, Enzo and Khan, Mohsin. *Monetary Regimes and Inflation Targeting*. Finance and Development, September, 2000.
171. Curcic, Uros. *Upravljanje rastom iperformansama banke. Strategisko upravljanje rastom, korporativnim i portfolio performansama banke*. Mladost Holding d.d. Color Print, Novi Sad, 2003.
172. *Czech Republic-2000 Article IV Consultation Mission*. Concluding Statement, May 9, 2000, www.imf.org

проф. м-р Емануела Есмерова

проф. Ирина Наќева - Таневска

ДЕЛОВНО РАБОТЕЊЕ

III година

економска, правна и трговска струка

деловен секретар

лектура и коректура

Светлана Темелковска

обработка, дизајн, корица и подготовка за печатење

Дејан Д. Николовски

Скопје, 2011 година